EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
MAJANDUSE INSTITUUT

EESTI NSV KÜLADE TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGUD

2/43427

A-22152 II

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA MAJANDUSE INSTITUUT
ÕIGUSE SEKTOR

H. SCHNEIDER, V. RJANŽIN, A. AULE
JURIIDILISTE TEADUSTE KANDIDAADID

EESTI NSV KÜLADE TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGUD

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

I peatüki on kirjutanud V. Rjanžin,
II peatüki § 1 ja 2 — A. Aule ja H. Schneider,
§ 3 — H, Schneider, V. Rjanžin ja A. Aule,
§ 4 — H. Schneider,
III, IV, V peatüki — H. Schneider.

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
43417

V

SISSEJUHATUS

Külade töörahva saadikute nõukogud kui nõukogude riigiaparaadi arvukaimad lülid, on kõige lähemaiks võimuorganeiks kolhoositalurahvale, kogu maaelanikkonnale. Nad on otseselt seotud kolhooside elu ja tööga, kõigi nende territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tegevusega. Külanõukogude hästi organiseeritud tööst oleneb suurel määral kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevnemine, maaelanikkonna materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamine.

Põllumajanduses pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953) tehtud edusammud ja põllumajanduse arendamise head perspektiivid võimaldavad meil püstitada ning lahendada suure riikliku tähtsusega ülesande — lähematel aastatel järele jõuda Ameerika Ühendriikidele liha, piima ja või tootmises iga elaniku kohta. Järele jõuda ja ette jõuda majanduslikus võistluses sellisest kapitalistlikust suurriigist nagu Ameerika Ühendriigid poleks üksnes majanduslik, vaid ka suur poliitiline võit.

Suurendada järsult põllumajandussaaduste tootmist, anda meie maale ja rahvale järjest rohkem liha, piima, võid, muna ja mitmesuguseid teisi põllumajandussaadusi, see on põhiülesandeks nii põllumajanduse alal töötajaile kui ka kõigile kohalikele partei- ja nõukogude organeile, sealhulgas ka külanõukogudele, kes juhivad ja kontrollivad põllumajanduse arendamist kohtadel.

Seoses NLKP Keskkomitee veebruaripleenumi otsuse ja NSV Liidu Ülemnõukogu seaduse «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest» vastuvõtmisega, suurenevad eriti rajooninõukogude täitevkomiteede, samuti ka külanõukogude osatähtsus ja vastutus põllumajanduse edasisel kiirel arendamisel. «Partei poolt kavandatud abinõudest,» märkis seltsimees N. S. Hruštšov oma ettekandes NSV Liidu Ülemnõukogu V koosseisu I istungjärgul, «ilmneb hoolitsus nõukogude demokraatia edasiarendamise ning liiduvabariikide ja kohalike organite osatähtsuse suurendamise eest põllumajanduse juhtimises.»[1]

Nõukogude riigi ees seisvad kommunistliku ülesehitustöö suured ülesanded nõuavad töötajate loomingulise aktiivsuse ja initsia-

[1] «Rahva Hääl» 28. märtsist 1958.

tiivi edasist tõstmist, rahvahulkade veelgi laiemat osavõttu riigi valitsemisest.

Viimastel aastatel ongi tehtud suur töö liigse tsentralismi likvideerimisel, riigiaparaadi struktuuri lihtsustamisel ja odavamaks muutmisel ning kõigi tema lülide tegevuse parandamisel.

Vastavalt NLKP XX kongressil kavandatud abinõudele — laiendada vabariiklike organite õigusi majanduse ja kultuurielu juhtimisel — on suurendatud kohalike nõukogude osatähtsust, võetud tarvitusele abinõusid bürokratismi ning elanikkonna vajadustesse tähelepanematu suhtumise juhtude likvideerimiseks. Eesti NSV-s on juba vastu võetud rida õigusakte, kus ühel või teisel kujul laiendatakse kohalike nõukogude, peamiselt vabariikliku alluvusega linna- ja rajooninõukogude ning nende täitevkomiteede õigusi. Eestimaa Kommunistliku Partei X kongressil (1958. a. jaanuaris) pühendati suurt tähelepanu kohalike nõukogude, eriti aga külanõukogude, tegevuse aktiviseerimise vajadusele.

Külanõukogude ülesandeid, õigusi ja kohustusi majandusliku ning kultuurilise ülesehitustöö käesoleval etapil kajastab Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 4. veebruaril 1958. aastal kinnitatud uus Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus.[1] See põhimäärus toob külanõukogude õiguslikku seisundisse ja tegevusse olulisi muudatusi. Seni kehtinud külanõukogude põhimäärus võeti vastu kohe pärast külanõukogude moodustamist meie vabariigis 1945. aastal, ajal, mil põllumajandus rajanes üksiktalumajapidamistel ja kehtis vana administratiiv-territoriaalne jaotus (vallad, maakonnad). On loomulik, et tolleaja tingimustele vastav põhimäärus oli nüüd paljuski vananenud ega kajastanud neid ülesandeid, mis seisavad praegu külanõukogude ees.

Uus külanõukogude põhimäärus fikseerib üksikasjaliselt küla töörahva saadikute nõukogu ja tema täitevkomitee kompetentsi kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusalase töö organiseerimisel, riigi kaitsevõime tugevdamisel, sotsialistliku seaduslikkuse, riikliku korra ja kodanike õiguste kaitsmisel, kusjuures põhimäärus näeb külanõukogudele ning nende täidesaatvatele ja korraldavatele organitele ette terve rea uusi kohustusi ja laiendab nende õigusi.

Külanõukogudele on antud õigus kontrollida oma territooriumil asuvate kolhooside, sovhooside, samuti kõrgemalseisvatele nõukogudele alluvate ettevõtete, asutuste ning organisatsioonide tegevust, kinnitada oma eelarve ja selle täitmise aruanne, kinnitada ametisse külanõukogule allutatud kultuurhariduslike ja meditsiiniliste asutuste juhatajad, määrata kindlaks kaubandus- ning ühiskondliku toitlustamise ettevõtete tööaja.

Samuti sisaldab põhimäärus palju uusi sätteid, mis on suunatud külanõukogude tegevuse edasiseks demokratiseerimiseks,

[1] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1958, nr. 3, art. 32.

nende sideme tugevdamiseks rahvahulkadega, rahvahulkade kaasatõmbamiseks riigivalitsemisse.

Külanõukogude töö ümberkorraldamine vastavalt uuele põhimäärusele, külade töörahva saadikute nõukogude õiguste laiendamine ja nende osatähtsuse suurendamine kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel, see kõik tingib vajaduse külanõukogude kui nõukogude võimu alglülide tegevusvormide ja meetodite läbitöötamise ning praktikas omandatud eesrindlike kogemuste üldistamise järele. See on seda vajalikum, et sellelaadseid uurimusi on meie vabariigis väga vähe tehtud. On olemas vaid üksikuid ajaleheartikleid, kus valgustatakse saavutusi ja puudusi külanõukogude töö ühes või teises lõigus. Sellest üksi aga on vähe.

Käesolev töö seabki põhiülesandeks, mis tuleneb otse nõukogude töö praktilistest vajadustest, Eesti NSV külanõukogude töökogemuste üldistamise, eesrindlike töövormide ja meetodite populariseerimise ning uue külanõukogude põhimääruse tähtsamate sätete sisu selgitamise, et aidata sellega kaasa põhimääruse täielikumale rakendamisele.

Kuna raamat on mõeldud eeskätt külanõukogude täitevkomiteede töötajatele, rahvasaadikutele ja aktiivile, samuti rajooniorganite töötajatele, siis määrab see ära ka küsimuste praktilise käsitluslaadi.

I PEATÜKK

EESTI NSV KÜLADE TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGUD — TÖÖRAHVA RIIGIVÕIMUORGANID

Revolutsioonilisel 1940. aasta suvel viis eesti töötav rahvas kommunistliku partei juhtimisel võidukalt lõpule aastakümneid kestnud võitluse nõukogude võimu eest. See eesti rahva võitlusajalugu on vapruse ja sangarluse ajalugu.

Nõukogude võim kindlustas Eesti majanduse vabanemise poolkoloniaalsest sõltuvusest imperialistlikest suurriikidest, kindlustas ekspluateerimisest ja ekspluataatoritest vaba ühiskonna, sotsialistliku ühiskonna, võidu.

Eesti NSV töörahva saadikute nõukogud, sealhulgas ka külanõukogud, on eesti rahva tõelised rahvavõimu organid. Olles rahvalikeks riigivõimu organiteks, tagavad nõukogud rahva laiade hulkade osavõtu riigivalitsemisest, poliitilisest elust, majanduslikust ja kultuurilise ülesehitustöö juhtimisest.

Hõlmates oma territooriumil peaaegu poole vabariigi elanikkonnast (1956. aasta andmeil 46,6 protsenti), kuulub külade töörahva saadikute nõukogudele tähtis koht kolhoosikorra loomisel ja kindlustamisel meie vabariigis, kolhooside organisatsioonilisel ja majanduslikul tugevdamisel, kolhoositalurahva ja kogu maaelanikkonna elutingimuste parandamisel, rahvahariduse ja kultuuri arendamisel.

Külanõukogude kui maal asuvate riigivõimuorganite tõeline demokratism avaldub eredalt: 1) nende moodustamise korras, 2) nende koosseisus, 3) külanõukogude ülesannete iseloomus ja tegevuses.

§ 1. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude valimiste demokraatlik iseloom

Enne kui asuda Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude valimissüsteemi iseloomustamisele, vaatleme kodanliku Eesti valimissüsteemi, mille põhjal valiti maa omavalitsuste madalamalseisvad organid — vallavolikogud.

Harilikult on kodanlikes maades kohalike omavalitsuste valimissüsteem liberaalsem riigivõimu kõrgemate organite valimissüsteemist. Seoses sellega, et kohalikud omavalitsused on oma asendi suhtes riigisüsteemis elanikkonnale kõige lähemal, õnnestub mõnikord töötaval rahval oma kandidaatide valimine kohalikesse omavalitsusorganitesse suhteliselt sagedamini kui parlamentidesse. Seda arvestades kärbib kodanlus igati kohalike omavalitsuste õigusi, püüdes neid asetada keskvõimu kohapealse täidesaatva organi seisundisse.

Mis puutub kodanliku Eesti omavalitsustesse, siis iseloomustas neid nende õiguste pidev kärpimine. Niipea, kui kodanlus oli suutnud välja kujundada riigi keskaparaadi ja see alustas oma tegevust, hakkasid varem omavalitsuste käes olnud ülesanded üksteise järel koonduma keskvõimu kätte. Omavalitsustelt võeti ära rekvireerimise ja karistamise õigus ja nende sissetulekuallikaid piirati. Rida seni omavalitsustele kuulunud ülesandeid anti politseile.

Kõigi selliste piiramiste tulemusena kaotasid omavalitsused juba kodanluse võimu esimestel aastatel suure osa nendestki õigustest, mis neil oli tsarismi ajal.

Kodanliku demokraatia kriisi ja koos sellega ka parlamentarismi kriisi süvenemisega osutusid kodanlusele ebaotstarbekohaseks ja vastuvõtmatuks varemkehtinud põhiseadus, valimissüsteemid ja omavalitsusasutused, ehkki nad olid kodanluse enda loominguks. 1933. a. põhiseadus kaotas maaomavalitsused ja pärast 1934. aasta märtsi riigipööret kaotasid ka valla- ja linnaomavalitsused osa neistki vähestest õigustest, mis fikseeriti varasemas seadusandluses.

Fašistlikule juhiprintsiibile üleminekuga hakati intensiivselt koondama omavalitsuste õigusi nende täidesaatva aparaadi juhtivate tippude kätte. Samuti kaotati kohalike omavalitsuste kõrgemalseisvate organite valitavuse põhimõte.

Vallaomavalitsuste struktuur ja kompetents kodanliku diktatuuri viimastel aastatel määrati kindlaks riigivanema poolt 7. aprillil 1937. a. antud vallaseadusega [1], vallavolikogude valimiste kord aga 8. mail 1939. a. kinnitatud vallavolikogude valimisseadusega [2].

Vallavolikogud koosnesid viieks aastaks valitud 10—20 vallavolinikust. Kuni 1938. aastani oli kodanlikus Eestis 365 valda, pärast 1938. a. vallareformi 248. Sama palju oli ka vallavolikogusid.

Valimised vallavolikogudesse ei olnud üldised: hääleõigust kitsendati vanusetsensuse, paiksustsensuse ja teiste nõuetega. Valimistest osavõtu õigust ei olnud isikutel, kes vallavolikogude valijate nimekirjade täiendamise ja parandamise momen-

[1] Vt. «Riigi Teataja», 1937, nr. 32, art. 310.
[2] Vt. «Riigi Teataja», 1939, nr. 41, art. 330.

diks [1] polnud saanud 22-aastaseks. Mitmel tuhandel maaelanikul, vanusega 18 kuni 22 aastat, polnud seega hääleõigust kõrge vanusetsensuse tõttu.

Tuhandetesse ulatus elanike arv, kellel ei olnud hääleõigust kehtiva paiksustsensuse tõttu. Isikud, kellel viimasel kahel aastal puudus kindel töö- või elukoht antud valla administratiivpiirides, jäid vallavolikogu valimistel hääleõigusest ilma. Paiksustsensuse klassiteeniv eesmärk on ilmne. V. I. Lenin kirjutas, et «... just töölistel, sulastel, päevilistel tuleb kõige sagedamini rännata linnast linna ja maakonnast maakonda, olla ilma kindla elukohata. Kapital paiskab töölishulgad ühest maa otsast teise, võtab neilt kindla elukoha, ja *sellepärast* peab töölisklass kaotama osa oma poliitilistest õigustest!»[2]

Vallavolikogude valimistel oli hääleõigus ära võetud ka kodanikelt, kes valijate nimekirjade täiendamise ja parandamise momendiks olid kuulunud eesti kodakondsusse vähem kui kolm aastat, samuti ka sõjaväelastelt, ning vanadelt ja invaliididelt, kes said hoolekande asutustelt ülalpidamist, pimedatelt ja kurtidelt.

Vallavolikogude valimisseaduse § 49 ja § 78 määrasid kindlaks, et neis valimisringkondades, kus oli üles seatud ainult üks kandidaat, jäetakse valimised ära ja ülesseatud kandidaadid loetakse automaatselt valituks vallavolikogusse. Sel juhul võeti sisuliselt kõigilt valijailt õigus osa võtta valimistest. 15. ja 16. oktoobril 1939. a. toimunud valimistel jäid valimised ära Pärnumaal 7 vallas, Harjumaal 12 vallas jne. Paljudes valdades toimusid valimised ainult osas valimisringkondades.

Neil juhtudel, kui toimus hääletamine, võttis üldreeglina valimistest osa valijate vähemus: mõnedes maakohtades ainult 27 protsenti.[3] Teades, et esitatud kandidaatidele on võõrad rahva huvid, selle eest aga lähedased kulakute ja kodanluse huvid, ning mitte omades võimalust hääletada nende kandidaatide poolt, kellele kuulus nende usaldus, hoidusid valijad valimistest kõrvale. Kuid ka sel juhul loeti valimised seaduslikeks, valituiks aga loeti isegi need kandidaadid, kes ei saanud valimistest osa võtnud valijate absoluutset häälteenamust, kuid kellel teiste kandidaatidega võrreldes oli rohkem hääli.

Selle tagajärjel «valiti» vallavolinikud mõnikord valijate tühise vähemuse häältega, 25—30 protsenti kõigi hääletamisest osa võtnud valijate hulgast ja 8—10 protsenti hääleõigust omavate kodanike poolt.

Kas võis siis sellistes tingimustes rääkida üldisest valimisõigusest vallavolikogude valimistel kodanlikus Eestis? Need vali-

---

[1] Iga valimiste eel ei koostatud uusi valijate nimekirju: toimus ainult täienduste ja paranduste sisseviimine vanadesse nimekirjadesse.

[2] V. I. Lenin, Teosed, 8. kd., lk. 395.

[3] Vt. E. Rannik, Kodanliku Eesti omavalitsus kodanluse diktatuuri teenistuses, Tallinn, 1957, lk. 42.

mised ei selgitanud enamuse tahet, ei avaldanud rahva tahet, vaid ainult valitseva kodanluse, hallparunite tahet ja huvisid.

See fakt, et kodanlikus Eestis ei olnud üldist valimisõigust vallavolikogude valimistel, räägib sellest, et e i o l n u d ka v õ r d s e t valimisõigust, sest on ju selge, et valimisõiguse üldine iseloom likvideerub juhul, kui see õigus võetakse ära teatud kodanike kategoorialt, kelle suhtes rakendatakse diskrimineerimist.

Peale selle ei võtnud valijad kodanlikus Eestis vallavolikogude valimistest osa võrdsetel alustel: seadus ei nõudnud, et valimisringkonnad oleksid võrdsed elanike arvu poolest. Valimisringkondade arv ja piirid määrati meelevaldselt vallavanema poolt vallavalitsuse ettepanekul, viimane aga koosnes vallavanemast ja tema abidest.

Kodanlikus Eestis, kus külades võimutsesid kulakud, puudusid tingimused vabade demokraatlike valimiste läbiviimiseks, mis oleksid toimunud töörahva huvides ja nende tahte järgi. Kodanlik ladvik monopoliseeris kontrolli teostamise vallavolinike kandidaatide esitamise, valijate nimekirjade koostamise ja häältelugemise üle. Valimiste organiseerimine usaldati vallakomiteele, mis koosnes vallavanemast (või vallavanema poolt määratavast vallavanema abist), vallasekretärist ja kahest vallavolikogu poolt määratavast liikmest. Vallakomitee määras kindlaks valimisringkondades valimisele tulevate vallavolinike arvu, määras jaoskonnakomisjonid, kes võtsid vastu valimissedeleid ja lugesid hääli, tegi lõppkokkuvõtteid valimiste tulemuste kohta.

Valimiste peamiseks organisaatoriks, kontrolöriks ja otsustajaks oli faktiliselt vallavanem, kes juhtis vallakomiteede tegevust. Kodanlik keskvalitsus ja eriti siseminister pidasid vallavanemat isiklikult vastutavaks valimiste tulemuste eest. Kui 1934. a. Pärnu maakonna Reiu vallavolikogu valimistel maatööliste, kehvikute ja kalurite ühise nimekirja alusel osutusid valituiks 9 vallavolinikku 15-st, siis tagandati vallavanem E. Siim siseministri poolt oma ametikohalt ja määrati 60 ööpäevaks aresti, kuna tema pidi isiklikult vastutama hääletamise tulemuste eest.

Mitmesuguste ühiskondlike organisatsioonide tegutsemine valimistel võis toimuda vaid «riiklikus vaimus». Eesti presidendi Pätsi poolt 19. aprillil 1938. a. välja antud «Seltside ja nende ühingute seadus» allutas kõik ühiskondlikud organisatsioonid politsei kontrollile. Teine samal päeval välja antud seadus — koosolekute seadus — määras kindlaks, et koosoleku läbiviimiseks pidid selle organisaatorid saama kirjaliku loa politseiprefektilt. Sellise loa saamisel oli nõudeks esitada politseile kõnede tekstid või teesid, ära näidata koosoleku läbiviimise eest vastutav isik, anda auditooriumi koosseisu iseloomustus jne.

Sellistes tingimustes valitud vallavolikogudel ei olnud õigust asuda tööülesannete täitmisele varem kui kaks nädalat pärast

valimisi. Need kaks nädalat olid siseministrile vajalikud, et hinnata valitud vallavolikogusid nende «usaldusväärsuse» seisukohalt. Vallavoliniku volitused loeti lõppenuiks juhul, kui ta keeldus andmast ametitõotust (vallaseaduse § 24, p. 1).

Vallaseaduse § 205 põhjal oli siseministril õigus kõrvaldada vallavolikogust üksikuid vallavolinikke enne volikogu volituste lõppemist juhul, kui ta pidas nende tegevust kahjulikuks valla või üldhuvidele või kui ta oli arvamisel, et vallavolinik takistab vallavolikogu tööd. Kui siseministri sellise tegevuse tagajärjel või teistel põhjustel oli vallavolikogus vähem kui kaks kolmandikku ettenähtud vallavolinike arvust, oli siseministril sama seaduse § 84 põhjal õigus vallavolikogu laiali saata ja välja kuulutada vallavolikogu uued valimised, mis pidid järgnema hiljemalt kahe kuu jooksul pärast sellekohase otsuse väljakuulutamist.

Selliselt toimus vallavolikogude valimine kodanlikus Eestis. V. I. Lenin ütles: «Demokraatia tühisele vähemikule, demokraatia rikastele — selline on kapitalistliku ühiskonna demokratism. Kui vaadelda kapitalistliku demokraatia mehhanismi lähemalt, siis näeme kõikjal, niihästi valimisõiguse «väikestes», näiliselt väikestes üksikasjades (paiksuse tsensus, naiste väljajätmine jne.), esindusasutuste tehnikas ja koosolekuõiguse faktilistes kitsendustes (ühiskondlikud hooned pole «kerjustele»!) kui ka iga päev ilmuva ajakirjanduse puhtkapitalistlikus korralduses ja nii edasi ja nii edasi, näeme üht demokraatia piiramist teise peale. Need vaeste suhtes rakendatavad kitsendused, eranditegemised, tõkestused tunduvad väikestena, eriti selle silmis, kes ise pole kunagi häda tundnud ega rõhutud klassidega nende igapäevases elus lähemalt kokku puutunud . . . , — kuid kõik need kitsendused ühtekokku kõrvaldavad kehvistu, tõrjuvad ta välja poliitikast, ei lase tal aktiivselt osa võtta demokraatiast.»[1]

Erinevalt kodanliku Eesti madalamalseisvate omavalitsuse organite (vallavolikogude) valimistest, võib Nõukogude Eesti riigivõimu madalamalseisvate organite (külade töörahva saadikute nõukogude) valimisi täie õigusega nimetada tõeliselt demokraatlikeks.

Eesti NSV Konstitutsiooni § 53 alusel valitakse külade töörahva saadikute nõukogud maa töörahva poolt kaheks aastaks. Eesti küla töörahvas on juba viis korda valinud külade töörahva saadikute nõukogusid: 18. jaanuaril 1948. a., 17. detsembril 1950. a., 22. veebruaril 1953. a., 27. veebruaril 1955. a. ja 10. märtsil 1957. a.

Nende aastate jooksul ei jäänud külanõukogude arv ega ka saadikute arv muutumatuks. Kui 1948. a. toimus saadikute valimine 638-sse, 1950. a. ja 1953. a. 641-sse külanõukogusse, siis 1955. a. ja 1957. a. 320-sse külade töörahva saadikute nõukokku.

[1] Vt. V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 430.

1954. a. toimus vabariigis külanõukogude ühendamine, mille tagajärjel nende arv vähenes kahekordselt, seevastu aga kasvas nende autoriteet, nende osatähtsus suurenes majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös ning teistel nende tegevuse aladel.

Valimissüsteemi põhiprintsiibid, mille alusel toimuvad valimised külade töörahva saadikute nõukogudesse, on fikseeritud NSV Liidu ja Eesti NSV Konstitutsioonis. Valimiste läbiviimise üksikasjaline kord on ette nähtud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 20. detsembri 1954. a. seadlusega kinnitatud rajoonide, linnade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude valimiste määrustikus.[1] Eespoolnimetatud määrustik on arvult juba neljas Eesti NSV kohalike nõukogude valimiste määrustik.[2] Esimene määrustik kinnitati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 26. septembrist 1947. a.[3] Arvestades valimiste läbiviimise praktikat kohalikesse nõukogudesse ja muudatusi vabariigi administratiiv-territoriaalses jaotuses, kinnitati 1950. a. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega uus määrustik.[4]

Võrreldes 1947. a. määrustikuga, viidi 1950. a. määrustikku sisse rida parandusi, mis oli tingitud uue administratiiv-territoriaalse jaotuse sisseviimisest. Kui varem valijate nimekirjade koostamine maal (valimiste määrustiku § 15), valijate nimekirjade väljapanek üldiseks tutvumiseks või valijaile teiste võimaluste kindlustamine nende nimekirjadega tutvumiseks (§ 18), valijate nimekirjade algeksemplari säilitamine (§ 19), avalduste läbivaatamine valijate nimekirjade ebaõigsuse kohta (§ 21) ja vajalike paranduste tegemine valijate nimekirjades, avaldajaile kirjalike õiendite andmine nende poolt valijate nimekirjade ebaõigsuse kohta tehtud avalduste tagasilükkamise motiivide kohta (§ 22), hääletamisõiguse tõendi väljaandmine (§ 20) lasus valdade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedel, siis 1950. a. määrustiku kohaselt teevad seda külade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed. 1952. a.[5] ja 1954. a. valimismäärustikkude kohaselt pandi need ülesanded samuti küla töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele.

1950. a. määrustikus muudeti ja säilitati ka 1954. a. määrustikus muutmatul kujul valimiste organiseerimisega seoses olevate ürituste läbiviimise tähtajad. Määrati kindlaks, et 1) valijate nime-

---

[1] Vt. Eesti NSV rajoonide, linnade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude valimiste määrustik, Tallinn, 1957.

[2] Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsusega 2. jaanuarist 1957 määrati kindlaks, et Eesti NSV rajoonide, linnade, alevite ja külade valimiste läbiviimisel 10. märtsil 1957. a. tuleb juhinduda valimiste määrustikust, mis kinnitati seadlusega 20. detsembrist 1954. a.

[3] Vt. Eesti NSV maakondade, linnade, linnarajoonide, valdade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude valimiste määrustik, Tallinn, 1947.

[4] Vt. Eesti NSV rajoonide, linnade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude valimiste määrustik, Tallinn, 1957.

[5] Oblastite, rajoonide, linnade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude valimiste määrustik, Tallinn, 1952.

kirjade väljapanemine üldiseks tutvumiseks või valijaile võimaluse kindlustamine tutvuda nende nimekirjadega nõukogu või valimisjaoskonna ruumes toimub 30 päeva enne valimisi, mitte aga 35 päeva, nagu see oli varem (§ 18); 2) valimisjaoskonnad moodustatakse 45 päeva enne valimisi, mitte aga 50 päeva, nagu see oli varem (§ 49); 3) valimiste jaoskonnakomisjonid moodustatakse 40 päeva enne valimisi, mitte aga 45 päeva, nagu see oli varem (§ 56). Need tähtaegade muudatused võimaldasid täitevkomiteedel suhtuda valijate nimekirjade koostamisse ja valimisjaoskondade moodustamisse kiirustamata ning suurema tähelepanuga.

Iga uus valimiste määrustik (välja arvatud 1952. a. määrustik), tõi muudatusi valimisringkondade moodustamist puudutavaisse normidesse. Ülevaate nendest muudatustest annab tabel 1.

Tabel 1

Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude valimiste valimisringkonnad

1947. a. valimiste määrustiku järgi (määrustiku § 40)	1950. a. valimiste määrustiku järgi (määrustiku § 40)	1952. a. valimiste määrustiku järgi (määrustiku § 48)	1954. a. valimiste määrustiku järgi (määrustiku § 40)
Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga üle 1000 inimese — üks valimisringkond iga 100 elaniku kohta, kuid mitte üle 25 ringkonna.	Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga üle 1000 inimese — üks valimisringkond iga 100 elaniku kohta, kuid mitte üle 35 ringkonna.	Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga üle 1000 inimese — üks valimisringkond iga 100 elaniku kohta, kuid mitte üle 35 ringkonna.	Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga üle 1500 inimese — üks valimisringkond iga 100 elaniku kohta, kuid mitte üle 35 ringkonna.
Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga kuni 1000 inimest — mitte vähem kui 9 valimisringkonda.	Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga kuni 1000 inimest — 9 valimisringkonda.	Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga kuni 1000 inimest — 9 valimisringkonda.	Külade töörahva saadikute nõukogudes elanike arvuga kuni 1500 inimest — 15 valimisringkonda.

Nende muudatuste tulemusena valitakse nüüd igasse küla töörahva saadikute nõukokku mitte vähem kui 15 ja mitte rohkem kui 35 saadikut, 1948. a. toimunud valimistel aga valiti 9 kuni 25 saadikut.

Kui 1947. a. valimiste määrustikus nähti ette, et valimiste jaoskonnakomisjonid moodustatakse koosseisus: esimees, esimehe asetäitja, sekretär ja 6—10 liiget (§ 56), siis 1950. a. ja 1954. a. määrustikes on need ette nähtud koosseisus: esimees, esimehe asetäitja, sekretär ja 4—8 liiget; valimisjaoskondades aga, kus on

alla 300 elaniku, koosseisus: esimees, sekretär ja 1—3 liiget. Valimiste praktika on näidanud, et hääletamise organiseerimiseks ja häälte lugemiseks piisab täielikult 7—11 liikmelisest valimiste jaoskonnakomisjonist, valimisjaoskonnas aga, kus on alla 300 elaniku, 3—5 liikmest.

Võrreldes 1947. a. määrustikuga, lisandus 1950. a. ja 1954. a. määrustikule uus paragrahv, kus on öeldud, et «juhtumil, kui saadik langeb välja töörahva saadikute nõukogu koosseisust, määrab kõrgemalseisva töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee hiljemalt kahe kuu jooksul pärast saadiku väljalangemist töörahva saadikute nõukogu koosseisust uue saadiku valimised vastavas valimisringkonnas».

Nagu ülaltoodust nähtub, viidi Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude valimissüsteemi aastate jooksul sisse rida muudatusi, mis olid suunatud selle süsteemi edasisele täiustamisele, kuid need muudatused ei puuduta valimissüsteemi põhiprintsiipe.

Külade töörahva saadikute nõukogude valimistel Eesti NSV-s peetakse rangelt kinni NSV Liidu Konstitutsioonist, Eesti NSV Konstitutsioonist ja vabariigi kohalike töörahva saadikute nõukogude valimiste määrustikust. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kuulab enne valimisi järjekindlalt rajoonide töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede esimeeste aruandeid valimiste ettevalmistamise käigust, kontrollib rangelt valimisseaduse tingimusteta täitmist, karistab valimiste määrustiku rikkumises süüdi olevaid isikuid, kui need määrustiku rikkumised leiavad aset üksikutes rajoonides. Kui 1955. a. valimisringkonnas nr. 5 toimunud Pärnu rajooni Surju küla töörahva saadikute nõukogu valimistel rikuti valimiste määrustiku § 64 eeskirju, mis peavad rangelt silmas kandidaatide ülesseadmise demokraatlikke aluseid, tunnistas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium need valimised kehtetuiks ja valimisringkonnas nr. 5 viidi läbi uued valimised.[1]

Range kinnipidamine seaduslikkusest külanõukogude valimistel on vajalikuks tingimuseks sotsialistliku demokratismi tugevdamisel ja laiendamisel, annab tunnistust nõukogude valimissüsteemi tõelisest demokraatiast.

Külanõukogude demokraatlik iseloom on tingitud otseselt sellest, et külanõukogud valitakse tõeliselt demokraatliku valimissüsteemi alusel, mis annab sisuliselt kogu täiskasvanud elanikkonnale võimaluse osa võtta valimistest kõigile võrdsetel alustel, kusjuures on kindlustatud valijate tahteavalduse tõeline vabadus.

Kooskõlas Eesti NSV Konstitutsiooniga on kõigil Eesti NSV kodanikel, kes on saanud 18-aastaseks, sõltumata rassilisest ja rahvuslikust kuuluvusest, soost, usutunnistusest, hariduslikust tsensusest, paiksusest, sotsiaalsest päritolust, varanduslikust seisun-

[1] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi istungite protokollid nr. 8, toimik nr. 40, 19. novembrist 1955. a.

dist ja endisest tegevusest, õigus osa võtta saadikute valimisest, välja arvatud nõdrameelsed ja isikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ühes valimisõiguste äravõtmisega (§ 106). Valijate arvust, kes võtsid osa valimistest Eesti NSV külanõukogudesse, annab ülevaate tabel 2.

Tabel 2

Valijate arv aastail 1948—1957 toimunud Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude valimistel

Jrk. nr.	Külanõukogude valimiste kuupäev, kuu ja aasta	Valijate üldarv	Hääletamisest osavõtnud valijate arv	
			arv	protsent
1.	18. jaanuaril 1948. aastal	444 227	440 877	99,25
2.	17. detsembril 1950. aastal	382 900	381 832	99,72
3.	22. veebruaril 1953. aastal	360 927	360 050	99,75
4.	27. veebruaril 1955. aastal	351 139	350 084	99,70
5.	10. märtsil 1957. aastal	358 868	357 384	99,59

Kui võtta arvesse, et Eesti maaelanikkond, kaasa arvatud isikud vanusega alla 18 aastat, moodustab 535 000 inimest (1956. a. andmetel) [1], aga valimistest võtab osa peaaegu 70 protsenti kogu maaelanikkonnast (1957. a. üle 357 000), siis võib siit teha järelduse, et külade töörahva saadikute nõukogude valimistest võtab sisuliselt osa kogu täiskasvanud maaelanikkond, need valimised on tõeliselt üldised.

Seda järeldust kinnitavad ka tabelis 3 toodud andmed valijate osavõtust kahest viimasest külade töörahva saadikute nõukogude valimistest vabariigi rajoonide järgi.

Nõukogude seadusandlus kindlustab igale valijale kõik võimalused valimistest osavõtuks. Valimised toimuvad puhkepäeval kella 6-st hommikul kuni 12-ni öösel. Valimisjaoskonnad, kus toimub hääletamine, on toodud elanikkonnale võimalikult lähedale. Külanõukogu territooriumil, kus on üle 2000 elaniku, moodustatakse valimisjaoskonnad arvestusega üks valimisjaoskond 1500—3000 elaniku kohta. Külanõukogu territooriumil, kus ei ole üle 2000 elaniku, moodustatakse üldreeglina üks valimisjaoskond. Igas külas, kus on vähemalt 500, kuid mitte üle 2000 elaniku, moodustatakse eraldi valimisjaoskond. Asulais või asulate rühmas, kus on vähem kui 500, kuid mitte alla 300 elaniku, võib neil juhtudel, kui vahemaa sellistest asulatest kuni valimisjaoskonna keskuseni ületab 10 kilomeetrit, moodustada eraldi valimisjaoskonnad.

[1] Vt. Eesti NSV Rahvamajandus. Statistiline Kogumik, Tallinn, 1957, lk. 22.

1955. a. ja 1957. a. toimunud külade töörahva saadikute nõukogude valimistest osa võtnud valijate % Eesti NSV rajoonide järgi

Jrk. nr.	Eesti NSV rajoonid	Hääletamisest osa võtnud valijate %	
		1955. a. toimunud valimistel	1957. a. toimunud valimistel
1.	Abja	99,73	99,97
2.	Antsla	99,65	99,48
3.	Elva	99,64	99,63
4.	Haapsalu	99,79	99,37
5.	Harju	99,73	99,24
6.	Hiiumaa	99,87	99,76
7.	Jõgeva	99,83	99,85
8.	Jõhvi	99,79	99,73
9.	Kallaste	99,85	99,89
10.	Keila	99,70	99,42
11.	Kilingi-Nõmme	99,29	99,44
12.	Kingissepa	99,87	99,88
13.	Kiviõli	99,69	99,78
14.	Kose	99,81	99,75
15.	Lihula	99,67	99,38
16.	Loksa	99,78	99,55
17.	Mustvee	99,65	99,46
18.	Märjamaa	99,88	99,77
19.	Orissaare	99,65	99,70
20.	Otepää	99,91	99,42
21.	Paide	99,65	99,59
22.	Põltsamaa	99,77	99,26
23.	Põlva	99,70	99,86
24.	Pärnu	99,59	99,63
25.	Pärnu-Jaagupi	99,72	99,82
26.	Rakvere	99,66	99,59
27.	Rapla	99,77	99,79
28.	Räpina	99,63	99,42
29.	Suure-Jaani	98,56	99,50
30.	Tapa	99,84	99,88
31.	Tartu	99,86	99,18
32.	Tõrva	99,72	99,32
33.	Türi	99,88	99,57
34.	Valga	99,66	99,38
35.	Vastseliina	99,52	99,61
36.	Viljandi	99,84	99,71
37.	Võru	99,74	99,88
38.	Väike-Maarja	99,76	99,75
39.	Vändra	99,19	98,29
	Eesti NSV-s kokku	99,70	99,59

Kaugetes paikkondades ja saartel lubatakse moodustada valimisjaoskondi vähem kui 300, kuid mitte alla 50 elanikuga. Nii näiteks lubas Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium 1957. a. toimunud

valimistel rajooninõukogude täitevkomiteedel moodustada valimisjaoskondi vähem kui 300 elanikuga Paide rajooni Purdi külanõukogu Mustla külas, Keila rajooni Risti külanõukogu Hattu külas ja Haapsalu rajooni Nõva külanõukogu Variku külas.

Valimiste päeval haiglates, sünnitusmajades, sanatooriumides ja invaliidide kodudes viibivaile valijaile osavõtu tagamiseks valimistest moodustatakse seal eraldi valimisjaoskonnad, kusjuures valijate arv peab olema vähemalt 50. Valijaile, kes haiguse või invaliidsuse tõttu ei ole suutelised ilmuma valimisjaoskonda hääletama, toimetatakse valimiskast koju. Valijaile, kellel kirjaoskamatuse või mõne füüsilise puuduse tõttu ei ole võimalik iseseisvalt täita valimissedeleid, antakse õigus kutsuda ruumi, kus täidetakse valimissedeleid, ükskõik milline valija valimissedelite täitmiseks.

Kui valija on sunnitud vahetama oma asukohta vähe aega enne valimisi, antakse talle välja vastav hääletamisõiguse tõend, mille alusel ta võib valimistest osa võtta seal, kus ta asub valimiste päeval.

Valimisseadust läbib sügav hoolitsus selle eest, et igale valimisõigust omavale kodanikule oleks kindlustatud reaalne võimalus osa võtta valimistest. Üldine valimisõigus ei ole ainult proklameeritud NSV Liidu ja Eesti NSV seadusandluses. Seda ei ole kärbitud ega piiratud mingisuguste reservatsioonidega, nagu seda tehakse kodanlikes riikides. Seda kindlustatakse reaalsete garantiidega, mis loovad igale valijale soodsad võimalused realiseerida oma õigus osa võtta nõukogude valimistest.

Sellepärast on külanõukogude, nagu teistegi töörahva saadikute nõukogude valimised tõeliselt üldised mitte sõnades, vaid tegelikult. Nad on töörahva enamuse tahte, rahva tahte väljendajaiks.

Valimiste määrustiku § 107 põhjal loetakse saadiku valimised selles või teises valimisringkonnas seaduslikku jõudu omavaks ainult juhul, kui hääletamisest võttis osa vähemalt pool valijate üldarvust, kellel oli õigus hääletada selles ringkonnas. Valimiste määrustiku § 102 põhjal loetakse küla töörahva saadikute nõukokku valituks ainult see saadikukandidaat, kes sai absoluutse häälteenamuse, see tähendab üle poole valimisringkonnas antud valijate häältest. Juhul, kui selles või teises ringkonnas antud häälte arv moodustab vähem kui poole valijate üldarvust, kellel on õigus hääletada selles ringkonnas, või kui antud ringkonnas esinenud saadikukandidaat ei saanud absoluutset häälteenamust, määratakse selles ringkonnas hiljemalt kaks nädalat pärast esimesi valimisi uued valimised. Kui antud ringkonnas esines valimistel mitu kandidaati ning ükski nendest ei saanud absoluutset häälteenamust, määratakse hiljemalt kaks nädalat pärast esimesi valimisi kahe kõige rohkem hääli saanud kandidaadi ümbervalimised.

Külade töörahva saadikute nõukogude valimissüsteemi demo-

kratism avaldub ka selles, et igal kodanikul on valimistel üks hääl ja kõik kodanikud võtavad valimistest osa võrdsetel alustel, see tähendab, valimised on tõeliselt ühetaolised. Naised, sõjaväelased ja teised kodanikud, kes kodanlikes maades on valimistest ühel või teisel viisil kõrvaldatud, võtavad meil valimistest osa võrdselt teiste kodanikega. Kõigi teiste liiduvabariikide kodanikel on Eesti NSV territooriumil õigus valida ja olla valitav Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogudesse võrdselt Eesti NSV kodanikega. Kooskõlas valimiste määrustikuga ei või ükski valija olla kantud rohkem kui ühte valijate nimekirja ja sel viisil hääletada rohkem kui üks kord (§ 13).

Kõigi kodanike osavõtt valimistest võrdsetel alustel on kindlustatud ka sellega, et saadikute valimine toimub valimisringkondade järgi, kusjuures valimiste puhul ühte ja samasse külanõukogusse on nende ringkondade elanike arv võrdne ning igast valimisringkonnast valitakse üks saadik. Eesti NSV külanõukogude valimiste valimisringkonnad moodustatakse järgmiste normide alusel: külanõukogude territooriumil elanike arvuga üle 1500 — üks valimisringkond iga 100 elaniku kohta, kuid mitte üle 35 ringkonna; külanõukogudes elanike arvuga kuni 1500 moodustatakse 15 valimisringkonda.

Nagu seda tunnistavad kõigi valimiste tulemused külanõukogudesse, kasutavad valijad Eesti NSV-s neile antud valimisõigust, võttes peaaegu kõik valimistest osa ja andes oma hääled üksmeelselt kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide poolt. See nähtub selgesti tabelist 4.

Tabel 4

Valijate arv, kes aastail 1948—1957 toimunud Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude valimistel hääletasid saadikukandidaatide poolt ja vastu

Jrk. nr.	Külanõukogude valimiste kuupäev, kuu ja aasta	Saadikukandidaatide poolt antud häälte arv		Saadikukandidaatide vastu antud häälte arv	
		arv	%	arv	%
1.	18. jaanuaril 1948. a.	426 949	96,84	13024	2,95
2.	17. detsembril 1950. a.	379 560	99,40	2075	0,54
3.	22. veebruaril 1953. a.	358 684	99,62	1319	0,37
4.	27. veebruaril 1955. a.	348 694	99,60	1292	0,37
5.	10. märtsil 1957. a.	354 271	99,13	2967	0,83

Tabel 5 näitab seda üksmeelset toetust, mida valijad osutasid külanõukogude saadikukandidaatidele kahel viimasel valimisel.

Nagu tabeli 5 andmed näitavad, oli külanõukogude saadikukandidaatide vastu antud häälte protsent tähtsusetu. Näiteks 1957. a. Abja rajoonis toimunud külanõukogude valimistest osa võtnud valijaist hääletas ülesseatud kandidaatide vastu üksnes

Aastail 1955 ja 1957 toimunud külade töörahva saadikute nõukogude valimistel saadikukandidaatide poolt hääletanud valijate % rajoonide järgi

Jrk. nr.	Eesti NSV rajoonid	1955. a. toimunud valimistel		1957. a. toimunud valimistel	
		antud kandidaatide poolt	antud kandidaatide vastu	antud kandidaatide poolt	antud kandidaatide vastu
1.	Abja	99,60	0,39	99,58	0,42
2.	Antsla	99,11	0,89	98,99	1,01
3.	Elva	99,33	0,62	99,13	0,76
4.	Haapsalu	99,21	0,63	99,12	0,80
5.	Harju	99,71	0,24	99,48	0,47
6.	Hiiumaa	99,70	0,30	99,13	0,87
7.	Jõgeva	99,48	0,35	99,56	0,42
8.	Jõhvi	99,67	0,31	98,99	0,95
9.	Kallaste	99,75	0,25	99,36	0,62
10.	Keila	99,81	0,15	99,22	0,77
11.	Kilingi-Nõmme	98,84	1,13	98,16	1,84
12.	Kingissepa	99,42	0,58	98,98	1,02
13.	Kiviõli	99,91	0,06	99,70	0,30
14.	Kose	99,72	0,25	99,44	0,54
15.	Lihula	99,21	0,79	99,06	0,93
16.	Loksa	99,88	0,10	99,57	0,38
17.	Mustvee	99,70	0,29	99,20	0,64
18.	Märjamaa	99,67	0,20	99,27	0,71
19.	Orissaare	99,65	0,35	98,29	1,69
20.	Otepää	99,69	0,31	98,79	0,92
21.	Paide	99,84	0,16	99,46	0,48
22.	Põltsamaa	99,96	0,04	98,58	1,38
23.	Põlva	99,70	0,26	99,29	0,68
24.	Pärnu	99,63	0,36	98,70	1,20
25.	Pärnu-Jaagupi	99,05	0,95	98,60	1,23
26.	Rakvere	99,61	0,33	99,43	0,53
27.	Rapla	99,77	0,21	99,05	0,95
28.	Räpina	99,72	0,28	98,90	1,07
29.	Suure-Jaani	99,14	0,86	98,81	1,14
30.	Tapa	99,44	0,54	99,34	0,64
31.	Tartu	99,58	0,40	99,45	0,52
32.	Tõrva	99,55	0,41	98,96	1,03
33.	Türi	99,61	0,38	99,29	0,69
34.	Valga	99,84	0,14	98,95	1,05
35.	Vastseliina	99,64	0,36	99,43	0,51
36.	Viljandi	99,74	0,25	98,88	1,12
37.	Võru	99,73	0,25	99,27	0,70
38.	Väike-Maarja	99,93	0,07	99,46	0,54
39.	Vändra	99,37	0,63	98,45	1,48
	Eesti NSV-s kokku	99,60	0,37	99,13	0,83

0,42 protsenti, Kiviõli rajoonis 0,30 protsenti, Loksa rajoonis ainult 0,38 protsenti.

Saadikukandidaadid saavad valimistel valijate üksmeelse toetuse osalisteks sellepärast, et nad on pärit valijate endi seast ja neid esitavad valijad ise — nad on eesti küla parimad inimesed, kellele kuulub valijate usaldus.

Valimiste määrustikus on kindlaks määratud, et külanõukogude saadikukandidaatide ülesseadmise õigus on kindlustatud töörahva ühiskondlikele organisatsioonidele ja ühinguile: parteiorganisatsioonidele, ametiühinguile, kooperatiivseile organisatsioonidele, noorsoo-organisatsioonidele ja kultuuriühingutele. Seda õigust ei vii ellu üksnes töörahva ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute juhtivad organid, vaid peamiselt toimub see otseselt tööliste ja teenistujate üldkoosolekuil ettevõtete ja asutuste järgi, talupoegade üldkoosolekuil külade ja kolhooside järgi, sovhooside tööliste ja teenistujate üldkoosolekuil sovhooside järgi.

Samuti teostavad valijad ise ka valimiste otsest organiseerimist. Valimiste külakomisjonid, valimiste ringkonnakomisjonid, valimiste jaoskonnakomisjonid on organiteks, kellele on usaldatud valimiste organiseerimine ja kes moodustatakse tööliste ja teenistujate ametiühingu-organisatsioonide, kooperatiivsete organisatsioonide, noorsoo-organisatsioonide ja teiste seaduses ettenähtud korras registreeritud töörahva ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute esindajaist, kuid samuti ka tööliste, kolhoosnikute, teenistujate ja teiste kodanike koosolekute esindajaist. Külanõukogude valimiste ettevalmistamisest ja organiseerimisest võtavad küla-, ringkonna- ja jaoskonnakomisjonide liikmetena ning agitaatoritena osa tuhanded ja kümned tuhanded töötajad, samal ajal kui kodanlikus Eestis oli vallavolikogude valimiste organiseerimine üksnes vallavanema juhtimisel töötava mõneliikmelise vallakomitee ülesandeks. Rahvahulkade laialdane osavõtt mitte üksnes valimistest, vaid ka nende organiseerimisest ja läbiviimisest näitab meie valimissüsteemi demokraatlikku iseloomu.

Nõukogude ühiskond kujutab endast suurt töörahva kollektiivi, kes on igaveseks vabanenud ekspluateerimisest, kehtestanud oma rahvavõimu ja koondunud rahvahulkade poolt läbiproovitud organisaatori ja juhi — kommunistliku partei ümber. Ekspluataatorlike klasside ja nende huvisid kaitsvate kodanlike parteide puudumine meie riigis, töörahva huvisid kindlustava korra kehtestamine, kommunistliku partei juhtiv osa riigis — kõik see loob tingimused tõeliselt demokraatlike valimiste läbiviimiseks, millised kajastavad töörahva hulkade tahet ja huvisid.

§ 2. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude koosseis

Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud erinevad saadikute koosseisu poolest põhiliselt kodanliku Eesti vallavolikogudest.

Sellest et vallavolikogude valimissüsteem kodanlikus Eestis ei olnud tõeliselt demokraatlik, oli otseselt tingitud ka vallavolikogude mitteesinduslik, antidemokraatlik koosseis. Töörahva hulkade — kehvikute, sulaste — diskrimineerimist rakendati nii nende õiguse suhtes võtta valimistest osa kui ka õiguse suhtes saada valitud vallavolinikeks.

Vallavolikogude valimisseaduses oli öeldud, et vallavolikogu kandidaadiks võidakse esitada ainult seda, kes on võetud antud vallavolikogu valijate nimekirja ja kes on saanud kandidaatide esitamise momendiks 25-aastaseks (§ 30). Sel kombel ei olnud kümnetel tuhandetel kehvikutel, sulastel, hooajatöölistel (metsatöölised jne.) juba seaduse järgi õigust saada valitud vallavolinikeks; valijatena ei tulnud kõne alla noored vanusega kuni 22 aastat ja teised kodanikud, kellelt valimisõigus oli ära võetud. Samal ajal oli noorte hulgast pärinevatel valijatel vanusega 22 kuni 25 aastani seaduse järgi võetud õigus saada valitud vallavolinikeks.

Kuna valitsevad positsioonid vallavolikogude valimistel olid küla rikaste, kulakute käes, siis loomulikult nemad moodustasidki vallavolinike enamiku. Kodanliku Eesti vallavolikogudes oli vähe noori naisi, progressiivsete organisatsioonide esindajaid. Vallavolikogud ei olnud oma koosseisu poolest töörahva laiade hulkade esindusorganiteks. Nende koosseis ei muutunud valimistest valimisteni peaaegu üldse ja võim oli kogu aeg üksikute isikute käes.

Siia lisandus veel see, et vallavolikogud kujutasid endast sisuliselt nõuandvaid organeid vallavanemate juures. Vallavanemad aga omakorda, kuigi neid valis formaalselt vallavolikogu, kinnitas siseminister, kellele nad ka maakonnavalitsuste kaudu faktiliselt allusid. Vallavanem organiseeris vallavolikogude valimisi ja püüdis neid valimisi läbi viia endale ja kogu valitsevale kodanlusele soodsas suunas. Seaduse järgi oli tal ka suur võim vallavolinike ja vallavolikogu kui terviku üle. Vallaseaduse § 22 põhjal võis vallavolinikku, kes vabandava põhjuseta puudus vallavolikogu koosolekult, karistada vallavanema otsusel rahatrahviga kuni 5 krooni ulatuses. Vallavanem koostas vallavolikogu koosoleku päevakorra ja dikteeris sisuliselt kõik vallavolikogu otsused (vallaseaduse § 33).

Mis puutub vallavanemasse, siis valis vallavolikogu tema mitte tingimata vallavolinike hulgast, kuid tingimata vähemalt 25-aastaseks saanud valla elanike hulgast, kellel oli «küllaldane haridus», kes olid varakad või siis tuntud oma «juhtimis- ja korralda-

misvõime» poolest, olid täitnud sõjaväes ajateenistuse kohustuse, kui nad ei olnud vabastatud sellest kohustusest seaduslikul alusel (vallaseaduse § 52). Vallavanemateks ei saanud valida isikuid, kes olid riigi või omavalitsuse huvidele «kahjuliku» tegevuse pärast riigivanema või valitsuse otsusega ametist vabastatud ega olnud saanud luba uuesti riigi- või omavalitsusteenistusse astumiseks; varanduslikult kindlustamata isikud; isikuid, kes olid riigi või omavalitsuse palgalises teenistuses (vallaseaduse § 53) jt.

Pole siis imestada, et vallavanemateks olid kulakud ja kulaklusele kõige ustavamad isikud — kodanlike parteide ning reaktsiooniliste organisatsioonide liikmed, nende kohalike organite juhid ja teised töörahva vihkamist ilmutanud isikud.

Erinevalt kodanliku Eesti vallavolikogudest, on Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud nii nende valimiste iseloomu kui ka oma isikulise koosseisu poolest tõeliselt demokraatlikeks organeiks.

See on tingitud sellest, et külanõukogud valitakse tõeliselt demokraatliku valimissüsteemi alusel, mis annab sisuliselt kogu täiskasvanud maaelanikkonnale võimaluse valimistest osa võtta võrdsetel alustel, kindlustades hääletamisel tõelise tahteavalduse vabaduse.

Vastavalt Eesti NSV Konstitutsioonile on kõigil Eesti NSV kodanikel, kes on saanud 18-aastaseks, sõltumata rassilisest ja rahvuslikust kuuluvusest, soost, usutunnistusest, haridulikust tsensusest, paiksusest, sotsiaalsest päritolust, varanduslikust seisundist ja endisest tegevusest, õigus olla valitud külade töörahva saadikute nõukogudesse, välja arvatud nõdrameelsed ja isikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud valimisõiguste äravõtmisega (§ 106).

Külanõukogudes on laialdaselt esindatud nii kommunistid kui ka parteitud, Leninliku Kommunistliku Noorsooühingu liikmed, samuti aga ka teiste töörahva massiorganisatsioonide ja -ühingute liikmed. Külanõukogudes on esindatud kõik vabariigis elunevad vähemusrahvused. Koosseisult on Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud riigivõimu esindusorganeiks, sest nad kajastavad õigesti vabariigi maaelanikkonna klassi-, rahvuslikku, soolist ning vanuselist koosseisu.

Valdav enamus Eesti NSV külanõukogude kõigi koosseisude saadikuid on rahvuse poolest eestlased, kuid külanõukogudes on esindatud ka vabariigis elunevad teised rahvused. Kujukalt näitab seda tabel 6.

Nagu nähtub tabelist 6, on külanõukogude saadikute valdavaks enamuseks eestlased, s. t. vabariigi põhilise rahvuse esindajad, kuid saadikute hulgas on ka venelasi, ukrainlasi, lätlasi, karjalasi,

Tabel 6

Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude rahvuslik koosseis aastail 1948—1957

Jrk. nr.	Külanõukogude valimiste kuupäev, kuu ja aasta	Kokku valitud külanõukogude saadikute kandidaate	Sealhulgas eestlasi		Sealhulgas venelasi		Teisi rahvusi (%)	Ukrainlasi (arv)	Valgevenelasi (arv)	Karjalasi ja soomlasi (arv)	Lätlasi (arv)	Tšuvašše (arv)	Komisid (arv)	Marisid (arv)	Tatarlasi (arv)	Mordvalasi (arv)	Grusiinlasi (arv)	Armeenlasi (arv)	Rootslasi (arv)	Poolakaid (arv)	Austerlasi (arv)
			Arv	%	Arv	%															
1.	18. jaanuaril 1948. a.	6367	6091	95,66	254	3,99	0,35	8	1	9	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2.	17. detsembril 1950. a.	6233	5810	93,21	353	5,66	1,13	19	5	34	1	1	1	—	1	—	—	1	3	4	—
3.	22. veebruaril 1953. a.	6196	5805	93,68	328	5,29	1,03	15	2	30	4	—	—	1	1	1	1	1	4	3	—
4.	27. veebruaril 1955. a.	5640	5308	94,11	272	4,82	1,07	15	—	32	6	1	—	—	—	—	—	2	2	1	1
5.	10. märtsil 1957. a.	5619	5361	95,40	213	3,79	0,81	12	—	21	7	1	—	—	—	—	—	1	3	—	—

soomlasi, rootslasi ja teisi rahvusi, kes elavad Eesti NSV territooriumil.

On loomulik, et ka VNFSV-s, Ukrainas ja teistes vennasvabariikides valitud nõukogude saadikute hulgas on samuti teiste vähemusrahvuste, sealhulgas ka eestlaste, esindajaid. Nii on Moskva oblasti külanõukogude saadikute hulgas 5 eestlast, 4 leedulast, 13 mordvalast, 9 armeenlast, 2 karjalast, 18 tatarlast, 3 tšuvašši, 4 grusiinlast, 2 moldaavlast, 2 ossetiini, 1 mari, 1 kasahh, 98 valgevenelast, 321 ukrainlast ning 28 teiste rahvuste esindajat.

Külanõukogude rahvuslik koosseis tõendab nõukogude võimu internatsionalistlikku iseloomu, rahvaste tõelist sõprust meie maal.

Üle ühe kolmandiku külanõukogude saadikuist on naised: 1948. a. valiti külanõukogudesse naisi 34,18 protsenti, 1950. a. 39,53 protsenti, 1953. a. 45,95 protsenti, 1955. a. 45,30 protsenti, 1957. a. 42,30 protsenti. Üksikutes rajoonides moodustavad naised ligi poole kõigist külanõukogude saadikuist. Tabel 7 kujutab ilmekalt naiste arvu 10. märtsil 1957. a. valitud külanõukogude saadikute hulgas.

Erinevalt kodanliku Eesti vallavolikogudest on külanõukogudes laialdaselt esindatud maanoorus ja sealhulgas ka tema eesrindlikum osa — kommunistlikud noored. Saadikud vanusega kuni 29 aastat (kaasa arvatud) moodustasid: 1948. a. 32,35 protsenti, 1950. a. 33,72 protsenti, 1953. a. 32,73 protsenti, 1955. a. 34,56 protsenti, 1957. a. 28,21 protsenti. Külanõukogude neljanda koosseisu (1955. a.) hulgas oli 903 saadikut vanusega kuni 24 aastat (kaasa arvatud), aga külanõukogude viimase, viienda koosseisu (1957. a.) hulgas on selliseid saadikuid 529.

Alates 1948. a. suurenes järsult kolhoosnikute arv külanõukogude saadikute hulgas.

Kui 1948. a. oli 6367-st külanõukogude saadikust ainult 9 kolhoosnikut, siis 1950. a. oli kolhoosnikuid juba 1792 (28,75 protsenti), 1953. a. 1950 kolhoosnikut (31,47 protsenti), 1955. a. 2767 (49,06 protsenti), 1957. a. 2680 (47,69 protsenti). 1948. a. valiti saadikuiks näiteks ainult 122 tootmistöölist, 1950. a. 171, 1953. a. 164, 1955. a. 133 inimest. 1957. aastal toimunud valimistel see olukord paranes ja külanõukogude saadikuiks valiti üle kolme korra rohkem tootmistöölisi kui 1955. a. (439 töölist). Tunduvalt rohkem valiti ka neid kolhoosnikuid, kes tegelesid otseselt kolhoositootmises. See võimaldas külanõukogude töösse kaasa tõmmata neid, kes võtavad vahetult osa tootmistööst farmides ja brigaadides. Külanõukogude saadikute hulgas suurenes tunduvalt tuntud lüpsjate-karjatalitajate, põlluharijate ja teiste kolhoositootmise reatöötajate arv. See võimaldab külanõukogudel olla tihedalt seotud töörahva laiade hulkadega ja arvestada täielikumalt nende huvisid.

Külanõukogude saadikuiks on eesti kolhoosiküla parimad inimesed. 1957. a. külanõukogudesse valitud saadikutest on 593 autasustatud NSV Liidu ordenite ja medalitega, 5 inimesel on au-

Tabel 7

Naiste arv 10. märtsil 1957. a. valitud Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude saadikute hulgas Eesti NSV rajoonide järgi

Jrk. nr.	Eesti NSV rajoonid	Kokku valitud saadikuid	Sealhulgas naisi
1.	Abja	120	44
2.	Antsla	130	58
3.	Elva	205	98
4.	Haapsalu	150	68
5.	Harju	236	99
6.	Hiiumaa	99	49
7.	Jõgeva	142	50
8.	Jõhvi	188	64
9.	Kallaste	120	39
10.	Keila	132	62
11.	Kilingi-Nõmme	130	64
12.	Kingissepa	195	86
13.	Kiviõli	119	63
14.	Kose	112	51
15.	Lihula	107	44
16.	Loksa	100	47
17.	Mustvee	168	71
18.	Märjamaa	83	36
19.	Orissaare	184	96
20.	Otepää	79	30
21.	Paide	143	50
22.	Põltsamaa	158	75
23.	Põlva	178	75
24.	Pärnu	160	61
25.	Pärnu-Jaagupi	85	36
26.	Rakvere	182	77
27.	Rapla	162	66
28.	Räpina	201	68
29.	Suure-Jaani	115	45
30.	Tapa	174	82
31.	Tartu	204	83
32.	Tõrva	117	47
33.	Türi	95	42
34.	Valga	122	66
35.	Vastseliina	119	46
36.	Viljandi	165	60
37.	Võru	147	47
38.	Väike-Maarja	196	88
39.	Vändra	97	44
	Eesti NSV-s kokku	5619	2377

nimetused. Võrreldes 1948. a. on külanõukogude saadikute hulgas 1957. a. palju põllumajanduse eriteadlasi — agronoome, zootehnikuid jt. 1948. a. oli neid kõigest 30, 1950. a. 38, 1953. a. juba 104, 1955. a. 332 ja 1957. a. 320.

Ka saadikute haridusliku taseme poolest on külanõukogude koosseis tunduvalt tugevnenud.

Tabel 8

Eesti NSV külade töörahva saadikute koosseis hariduse järgi

Jrk. nr.	Külanõukogude valimiste kuupäev, kuu ja aasta	Kokku valitud saadikuid külanõukogudesse	Sealhulgas kõrgema haridusega saadikuid		Sealhulgas keskharidusega saadikuid		Sealhulgas algharidusega saadikuid	
			arv	%	arv	%	arv	%
1.	18. jaanuaril 1948. a.	6367	37	0,6	794	12,5	5536	86,9
2.	17. detsembril 1950. a.	6233	91	1,4	1200	19,3	4942	79,3
3.	22. veebruaril 1953. a.	6196	84	1,4	1102	17,7	5010	80,9
4.	27. veebruaril 1955. a.	5640	242	4,3	1379	24,4	4019	71,3
5.	10. märtsil 1957. a.	5619	332	5,9	1475	26,3	3812	67,8

Tabelis 8 toodud andmetest nähtub, et alates 1948. a. on kõrgema haridusega külanõukogude saadikute arv kasvanud peaaegu kümnekordseks, keskharidusega saadikute arv on aga suurenenud ligemale 2 korda. Need arvud räägivad sellest, et nõukogude võimu aastail on suuresti muutunud ka eesti küla kultuuriline pale.

Eesti NSV külanõukogude igale koosseisule on iseloomulik, et saadikute hulgas on palju uusi inimesi. Külanõukogude kaudu tõmmatakse seega riigivalitsemisse ikka laiemaid rahvahulki. See asjaolu annab samuti tunnistust külanõukogude demokraatlikust iseloomust. 1950. a. valitud 6233-st saadikust 4029 inimest (64,64 protsenti), 1953. a. 6196-st saadikust 4010 inimest (64,72 protsenti), 1955. a. 5640-st saadikust 3407 inimest (60,41 protsenti) ja 1957. a. 5619-st saadikust 2831 inimest (50,39 protsenti) ei olnud varem olnud antud külanõukogu saadikuteks.

Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude saadikute koosseis annab tunnistust külanõukogude tõeliselt rahvalikust, sügavalt demokraatlikust iseloomust. Ta tunnistab seda, et külanõukogud on tõelise rahvavõimu organiteks,. töörahva hulkade riigivõimu autoriteetseteks organiteks.

§ 3. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude tegevuse põhisuunad

Kohalike omavalitsusorganite tegevus kodanlikus Eestis tulenes kodanliku Eesti riigifunktsioonidest. Neist tähtsaim oli vaos hoida ekspluateeritavat töörahvast, kõigiti abistada kodanlust ja hallparuneid kehviktalurahva ja teiste töötajate ekspluateerimisel. Selline suund vallavolikogude tegevuses oli esmajärjekorras tin-

gitud sellest, et vallavolikogud olid oma koosseisult valitseva kodanluse tugi.

Vallaseaduses ei olnud vähe kõlavaid lauseid selle kohta, et vallavolikogu ülesandeks on «hoolitseda rahvahariduse eest», «hoolitseda rahvatervishoiu ja arstiabi eest» jne. (§ 10). Kuid tegelikult oli see hoolitsus ainult silmakirjalik, näiv. Millisest «hoolitsusest» rahvahariduse eest vallavolikogu ja kodanliku Eesti riigi poolt tervikuna võib siis juttu olla, kui on teada, et alates 1927. a. kuni 1940. a. kulutati Eestis rahvaharidusele ainult 10,9 protsenti eelarvelistest vahenditest, kuna samal ajal «sisemiseks julgeolekuks» ja sõjalisteks ettevalmistusteks kulus 60 protsenti, maksuaparaadi ülalpidamiseks 13 protsenti jne. Kui kodanliku Eesti parlamendi eelarve alamkomisjonis hakati arutama küsimust assigneeringute kohta toetustvajavate õpilaste abistamiseks, siis esines sõnavõtuga põllumeeste partei esindaja Indermitte, kes leidis, et las õpib see, kellel on selleks võimalusi ja et vaeste abistamisel hariduse saamisel puudub igasugune mõte.[1] Indermitte ei olnud ainuke, kes rahvahariduse suhtes oli niisugusel seisukohal. Kogu eesti kodanluse programmiks oli — milleks vaestele haridus!

Külakoolid kodanlikus Eestis olid armetus olukorras. Pärnu maakonna rahvahariduse osakonna juhataja A. Laasik, maa-arhitekt A. Siiman ja koolide inspektor M. Univer, olles 1937. a. üksikasjaliselt tutvunud olukorraga Võiduküla algkoolis, teatasid, et kool on armetus seisukorras; õppetööd oldi sunnitud läbi viima kahes talutares: 4., 5. ja 6. klass olid mahutatud talumajja, kus klassiruumina võidi kasutada ainult ühte tuba. Õpilastel puudus ruum, kus nad tundide vaheajal oleksid võinud jalutada. Teine klassikomplekt asus kilomeetri kaugusel, kus ruumipuudus oli veelgi suurem. Õpilastel ei olnud küllaldaselt õppevahendeid. Klassides puudusid isegi tahvlid, mistõttu õpilased olid sunnitud kirjutama palkseintele.[2]

Kulutused tervishoiule kodanlikus Eestis olid veelgi väiksemad kui kulutused haridusele. Parimatel aastatel assigneeriti selleks vaid 1,5 krooni inimese kohta. 1938.—1939. a. riigieelarves assigneeriti tervishoiule kõigest 525 900 krooni, koos omavalitsuste kuludega aga 2 667 800 krooni.

Mis puutub haiglatesse, siis maal neid üldse ei olnud. Haiglad asusid vaid linnades, kus neid oli üldse kokku 65, 4600 voodikohaga. 1937. a. oli Eestis kokku 932 arsti, neist 333 Tallinnas. Maal teenindas 1 arst 6000—7000 elanikku, iga jaoskonnaarst aga 10 000—12 000 elanikku. Maal oli arstijaoskonna territoorium 50—60 km^2.

Kodanliku Eesti suurimas maakonnas, Tartumaal, mille koosseisu kuulus 64 valda elanike arvuga üle 181 000 inimese, oli ainult 23 arsti, kaasa arvatud 3 hambaarsti, 13 ämmaemandat,

---

[1] Vt. «Päevaleht» 29. jaanuarist 1926.
[2] Vt. «Vaba Maa» 4. novembrist 1937.

5 meditsiiniõde ja 1 masseerija. Selles maakonnas tuli keskmiselt 1 arst peaaegu 9000 elaniku kohta, jättes aga hambaarstid arvestamata, siis üle 9000 elaniku kohta; üks ämmaemand 14 000 elaniku kohta; üks meditsiiniõde rohkem kui 36 000 elaniku kohta. Üks arst teenindas keskmiselt 3 valda, üks ämmaemand 5 valda, ühe meditsiiniõe kohta tuli keskmiselt 14 valda.

Vallaseaduses oli öeldud, et vallavolikogu «hoolitseb põllumajanduse, kaubanduse ja tööstuse arendamise eest», «korraldab elanikele juriidilist abi» jms. Kuid vaatamata sellele «hoolitsusele» ja «juriidilisele abile», ehk täpsemalt väljendades, tänu sellele «hoolitsusele» ning «abile», toimus kehvtalurahva halastamatu ekspluateerimine kulakute poolt, laostusid väikeperemehed. 1940. a. juuniks moodustasid eesti talupoegade võlad üldsummas 140 miljonit krooni.[1] Nendest võlgadest langes suur osa kehviktalurahvale. Samal ajal kui talupoegade, kes omasid 1—5 hektarini maad, võlg oli keskmiselt 122 krooni 6 senti 1 hektari kohta, võlgnesid peremehed, kes omasid üle 50 hektari maad, keskmiselt 40 krooni 24 senti ühe hektari kohta.

Eesti tööliste ja talupoegade vaevast ei rikastunud üksnes kohalikud kulakud ja ettevõtjad, vaid ka igasugused välismaised tegelased. Sellele aitas kaasa kodanliku Eesti poolkoloniaalne sõltuvus Inglismaast, Saksamaast ja teistest kapitalistlikest maadest, millesse kodanlik Eesti sattus tänu oma kodanlike valitsejate rahvavastasele poliitikale. Ajaleht «Vaba Maa» kirjutas sellest 1926. a. aprillis: «Möödunud aastal tõusid maailmaturul linahinnad ja meie talupojad hakkasid hulgaliselt arendama linakultuure. Vaatamata ebasoodsatele tingimustele saavutasid nad hea linasaagi. Kui esimene saak oli aga koristatud, langesid hinnad ootamatult ligemale poole võrra. Seetõttu ei suutnud talupojad katta oma suuri kulutusi ega maksta kinni ka neid võlgu, mis olid tehtud linakasvatuse arendamise eesmärgil. Talupoegadel tuli ära müüa viimane lehm ja hobune, et päästa oma maatükk haamri alla minemast.»

Kuid kaugeltki mitte kõigil talupoegadel ei õnnestunud päästa oma maatüki haamri alt. Eesti kodanlikud ajalehed kirendasid teadetest talundite oksjonite kohta. «Päevaleht» näiteks teatas 5. oktoobril 1932. a.: 3. oktoobril toimus Tartu-Võru rahukohtus talundite oksjon. Kuulutati välja 11 talundi müük. 1937. a. müüdi Eestis oksjonitel ligi 8000 talundit, 1938. a. müüdi üksnes panga nõudmisel 1434 talundit.

Selline oli tegelik «hoolitsus», mida vallavolikogud ja Eesti kodanlik riik tervikuna osutasid põllumajanduse arendamisele, see oli nende «juriidiline abi» töörahva hulkadele.

Tegelikult oli vallavolikogude tegevusel põhiliselt politseiline ja fiskaalne iseloom. Vallavolikogude tegevuse tuumaks oli kind-

[1] Nagu teatas ajaleht «Uus Eesti» (1938, nr. 45), oli 1938. a. 109 500 talundit koormatud võlgadega 125 miljoni krooni suuruses summas.

lustada «ühiskondlikku korda ja julgeolekut» ning maksude õigeaegset laekumist elanikkonnalt. Vallavolikogud kaitsesid seda «ühiskondlikku korda», kus seadus tunnistas inimese ekspluateerimise inimese poolt pühaks. Nad pressisid elanikkonnalt välja vahendeid riigiaparaadi ülalpidamiseks, vahendeid selleks, et Eesti kodanlik riik saaks läbi viia oma rahvavastast sise- ja reaktsioonilist välispoliitikat. Maksukoormuse põhiline raskus lasus töörahval. Esines näiteks juhtumeid, kus kulaku kogukonnamaks oli väiksem tema sulase omast. 1939. a. ütles saadik N. Ruus riigikogus, et paljudes valdades on kogukannamaksu kogumise põhimõtteks ilmne irvitamine sulaste üle. Ruus tõi näitena kulakunaise, kes «sissetulekuta isikuna» maksab 9 krooni kogukonnamaksu, samas aga maksab tema teenijatüdruk, kui «teenistust omav isik», 15 krooni. Paljud hooajatöölised maksid kogukonnamaksu kahekordselt: hooajatöölise töökoha järgi ning pideva elukoha järgi.

Vallavolikogude tegevus tõestas eredalt kodanliku Eesti riikliku ja ühiskondliku korra reaktsioonilist iseloomu, kodanlike valla-omavalitsuste mittedemokraatlikku, rahvavastast olemust.

Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude tegevuse põhisuunad tulenevad sotsialistliku riigi põhifunktsioonidest. Majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatustöö on külanõukogude tegevuse põhiliseks sisuks.

Eesti NSV Ülemnõukogu 4. veebruari 1958. a. seadusega kinnitatud Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimääruses on Eesti NSV Konstitutsiooni paragrahv 54 alusel kindlaks määratud, et külanõukogu juhib oma territooriumil kultuurilis-poliitilist ja majanduslikku ülesehitustööd, määrab kindlaks kohaliku eelarve, juhib temale alluvate valitsemisorganite tegevust, kindlustab riikliku korra kaitset, aitab kaasa maa kaitsevõime tugevdamisele ja kindlustab seaduste täitmist ning kodanike õiguste kaitset.

Külanõukogude põhimääruse II peatükis määratakse kindlaks külanõukogude õigused ning kohustused konkreetsetel tegevusaladel: põllu-, metsamajanduse ja kalanduse alal; tööstuse, kaubanduse, heakorrastamise ja teedeehituse alal; rahvahariduse, kultuurharidusliku töö, tervishoiu, sotsiaalkindlustuse, side ja rahanduse alal; riigi kaitsevõime tugevdamise, seaduslikkuse, riikliku korra ja kodanike õiguste kaitse alal.

Nõukogude riik ja kommunistlik partei osutavad suurt tähelepanu sotsialistliku põllumajanduse arendamisele. Kui 1946. a. Eesti NSV riigieelarves nähti ette põllumajanduse finantseerimiseks 27,3 miljonit rubla, siis 1956. a. oli see summa 176,1 miljonit rubla.

Aasta-aastalt arenevad ja tugevnevad kolhoosid, suurenevad kolhoosnikute sissetulekud, kasvab nende heaolu. Kui 1950. a. lüpsti vabariigi kolhoosides ühelt lehmalt keskmiselt 1659 kg piima, siis 1955/56. a. lüpsti 1745 kg. Juba 1957. a. oli vabariigis

ainult 3 rajooni, kus aasta keskmine piimatoodang ühelt lehmalt oli väiksem kui 1745 kg, 23 rajoonis ületas see aga 2000 kg.

Tapa rajooni kolhoosides lüpsti 1950. a. ühelt lehmalt keskmiselt 1772 kg piima, 1955/56. a. 2068 kg, 1957. a. aga juba 3007 kg. Eriti kõrgeid näitajaid saavutasid selles rajoonis Aravete külanõukogu kolhoosid. Aravete külanõukogu territooriumil asub 2 kolhoosi — «Kaardiväelane» ja «Murrang». Neist esimene saavutas 1957. a. vabariigis kaheksanda koha piima kogutoodangu poolest iga 100 ha põllumajanduslike kõlvikute kohta ning esimese koha aasta keskmise piimatoodangu poolest ühe lehma kohta. Kolhoos «Murrang» saavutas samal ajal piima kogutoodangu poolest iga 100 ha põllumajanduslike kõlvikute kohta 19. koha vabariigis ning 21. koha keskmise piimatoodangu poolest ühe lehma kohta. Nende kolhooside poolt saavutatud edus on suuri teeneid Aravete külanõukogul, kes aitas kaasa kolhoositootmise kiirele arengule.

Hea töö eest põllumajandusliku tootmise arendamisel 1956. a. autasustati 1957. a. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjadega umbes 2000 põllumajanduse eesrindlast, partei- ja nõukogude töötajat. Nende hulgas on palju külanõukogude täitevkomiteede töötajaid: Kose rajooni Pikavere külanõukogu täitevkomitee esimees L. Rooben, Rakvere rajooni Vihula külanõukogu täitevkomitee esimees H. Kustavson, Orissaare rajooni Põide külanõukogu täitevkomitee esimees A. Umber ja rida teisi.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1. märtsi 1958. a. seadlusega «Eesti NSV kolhoosnikute, masina-traktorijaamade ja sovhooside töötajate, põllumajanduse spetsialistide ning partei-, nõukogude ja komsomolitöötajate autasustamise kohta NSV Liidu ordenite ja medalitega»[1] autasustati nelja vabariigi külanõukogude täitevkomiteede esimeest: Suure-Jaani rajooni Olustvere külanõukogu täitevkomitee esimeest J. Lauri ordeniga «Austuse märk», Keila rajooni Risti külanõukogu täitevkomitee esimeest J. Aasa, Paide rajooni Purdi külanõukogu täitevkomitee esimeest A. Lilleputi ja Lihula rajooni Varbla külanõukogu täitevkomitee esimeest J. Mitti medaliga «Töövapruse eest».

Külanõukogude põhimääruses nähakse ette, et külanõukogud kontrollivad põllumajanduse arendamise plaanide täitmist, aitavad igati kaasa kolhooside, sovhooside ja üldse põllumajanduse sisemiste reservide mobiliseerimisele tootmisülesannete täitmiseks; organiseerivad eesrindlike tootmiskogemuste levitamist ja aitavad kaasa sotsialistliku võistluse organiseerimisele kolhooside ning sovhooside vahel; aitavad kaasa põllumajanduse mehhaniseerimisele ja elektrifitseerimisele, maa kuivendamisele ja ratsionaalsele kasutamisele, põldude kaitsmisele erosiooni vastu, ühisloomakasvatuse arendamisele, eesrindliku agrotehnika ning zootehnika

[1] Vt. «Rahva Hääl» 5. märtsist 1958.

rakendamisele ja võtavad tarvitusele abinõud põllumajandustööde õigeaegseks ja kõrgetasemeliseks teostamiseks jne. (§ 12).

Niisiis lasuvad külanõukogudel kõige mitmekesisemad kohustused põllumajanduse alal. Kui aga tahaksime nende kohustuste hulgas esile tõsta peamist, siis tuleks rõhutada, et külanõukogude tähtsaimaks ülesandeks on eesrindlike tootmiskogemuste levitamine. Seda eriti põllumajanduse arendamise käesoleval etapil, kus kolhoositootmine on tõusnud kõrgemale tasemele. Külanõukogu on kohustatud tundma õppima parimate kolhooside kogemusi, et seejärel aidata mahajäänud kolhoosidel neid üle võtta, jõuda eesrindlike kolhooside tasemeni. Mis puutub üksikute kolhooside edusammudesse, siis neid võidakse saavutada ka külanõukogude aktiivse kaasabita. Kõigi külanõukogu territooriumil asuvate kolhooside pidevat ja edukat arengut võib aga tagada ainult eesrindlike kogemuste levitamise kaudu, sotsialistliku võistluse organiseerimise kaudu. See ongi külanõukogu ülesandeks, kogu maaaktiivi ülesandeks.

Põllumajandusliku tootmise edukas areng kindlustab kolhoosidele ja kolhoosnikutele kõrged sissetulekud.

Viljandi rajoonis näiteks suurenesid kolhooside sissetulekud 1956. a., võrreldes 1954. a., 6,8 miljoni rubla võrra, kolhoosnikud aga said normipäeva eest keskmiselt 5 rubla rahas ja rohkem kui 1,5 kg vilja, kuna nad 1954. a. said ainult 3 rubla 36 kopikat raha ja 200 grammi vilja.

Tingituna kolhoosnikute heaolu kasvust suureneb nende nõudmine igasuguste kaupade järele, see omakorda aga dikteerib kaubanduse igakülgse arendamise vajadust maal. 1951. a. oli näiteks Pärnu-Jaagupi rajooni külanõukogudes ainult üks väike rajooni tarbijate kooperatiivi kauplus. Nüüd aga on seal 22 kauplust ja müügipunkti. Võrreldes 1954. a. suurenes kaubakäive selle rajooni tarbijate kooperatiivide liidus 1957. a. kaks korda: 12-lt miljonilt rublalt 24 miljoni rublani. 1957. a. müüdi võid 11 korda, vorsti 2 korda, jahu 5 korda, tangaineid 3,5 korda, leiva- ning saiatooteid 2,2 korda, jalgrattaid ning mootorrattaid 7 korda, õmblusmasinaid, raadioaparaate ning muusikariistu 3 korda, mööblit 4 korda rohkem kui 1954. a.

Külanõukogude põhimäärus määrab kindlaks, et külanõukogud aitavad kaasa kaubanduse arendamisele, kaubandusvõrgu laiendamisele ja kaubandus- ning ühiskondliku toitlustamise ettevõtete õigele paigutamisele; kontrollivad kaupade õigeaegset kohaletoimetamist kaubandusettevõtetesse kindlaksmääratud sortimendis, kaubandus- ning sanitaareeskirjadest ja kindlaksmääratud hindadest kinnipidamist ning elanikkonna kultuurse teenindamise tagamist kaubandus- ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtetes; määravad kindlaks kaubandus- ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtete tööaja (§ 14). Külanõukogudel on seega olemas kõik vajalikud õigused kaubanduse organiseerimiseks maal ja selles osas esinevate üksikute puuduste kõrvaldamiseks.

Nõukogude korra aastail on tundmatuseni muutunud eesti küla kultuuriline pale. Sotsiaal-kultuurilistele üritustele, haridusele, tervishoiule ja kehakultuurile kulutatakse vabariigis iga aasta miljoneid rublasid.

Eesti NSV maakohtades oli 1956/57. õppeaastal 964 kooli, sealhulgas 26 kesk-, 401 seitsmeaastast ning 535 algkooli ja 2 eriõppeasutust. Koolides töötab 5300 õpetajat, õpib 63 400 õpilast. Peale selle töötab 11 maanoorte õhtukooli. 1956. a. assigneeriti haridusele 387,1 miljonit rubla, s. o. peaaegu 24 protsenti riigieelarve kuludest. Külanõukogude eelarvete järgi eraldati 1953. a. haridusele 12 710 000 rubla, 1957. a. aga 16 478 000 rubla.

Külanõukogude põhimäärus näeb ette, et külanõukogud kontrollivad üldise koolikohustuse täitmist ja koolide ning lasteasutuste tööd, aitavad kaasa polütehnilise õpetuse organiseerimisele koolides; finantseerivad nende eelarvel olevaid koole, aitavad kaasa uute koolimajade, internaatide ja lasteasutuste hoonete ehitamisele; organiseerivad koolimajade ja teiste lasteasutuste remonti koos nende asutuste juhatajatega; hoolitsevad nende eelarvel olevate koolide, internaatide ja eelkooliealiste laste asutuste varustamise eest kütte, valgustuse, inventariga ning aitavad kaasa kooliõpilaste toitlustamise ning nende vaba aja veetmise organiseerimisele; aitavad kaasa maanoorte astumisele tööstuskoolidesse ja teistesse õppeasutustesse (§ 16).

1946. a. assigneeriti tervishoiule ja kehakultuurile vabariiklikus eelarves 78,1 miljonit rubla, 1950. a. 144 miljonit rubla, 1955. a. 204 miljonit rubla ja 1956. a. 243,1 miljonit rubla. Külaeelarvest assigneeriti tervishoiule ja kehakultuurile 1953. a. 154 000 rubla, 1957. a. aga 824 600 rubla. Kui 1950. a. töötas vabariigi rajoonides 524 arsti (hambaarstid kaasa arvamata), ja raviasutustes oli 3036 voodikohta, siis 1956. a. töötas juba 844 arsti ja voodikohtade arv oli 4790. Maal tuleb 630 elaniku kohta üks arst, mis tähendab, et arstiabi kindlustamine meie maaelanikkonnale on praegu üle 10 korra parem kui kodanlikus Eestis. Külanõukogud aitavad kaasa ravi- ning lasteasutuste organiseerimisele, kontrollivad nende tööd; tagavad sanitaar-profülaktiliste ürituste läbiviimise; järgivad noorukite, rasedate ja rinnalapsi omavate naiste kohta seaduses kindlaksmääratud töökaitse-eeskirjade täitmist; aitavad kaasa kehakultuurialasele tööle, abistavad spordiühingute ja Punase Risti Seltsi organisatsioone (külanõukogude põhimääruse § 18).

Ei saa jätta märkimata ka külanõukogude ülesandeid seaduslikkuse, riikliku korra ja kodanike õiguste kaitse alal (külanõukogude põhimääruse § 23). Külanõukogud valvavad NSV Liidu ja Eesti NSV seaduste ja riigivõimuorganite teiste normatiivsete aktide täpse ning kõrvalekaldumatu täitmise järele kõigi ametiisikute ja kodanike poolt, kuid samuti kolhoosi põhikirja täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise järele kolhoosi juhatuse ning ametiisikute ja kolhoosi liikmete poolt. Külanõukogudel on õigus pea-

tada kolhoosi liikmete üldkoosolekute ja kolhoosi juhatuse otsuseid juhul, kui need on vastuolus seadusega või kolhoosi põhikirjaga, ning esitada need tühistamiseks kolhoosi liikmete üldkoosolekule või rajooni töörahva saadikute nõukogu täitevkomiteele.

Külanõukogude põhimäärus annab külanõukogudele õiguse kontrollida oma territooriumil asuvate kolhooside, sovhooside, samuti kõrgemalseisvatele nõukogudele alluvate ettevõtete, asutuste ning organisatsioonide tegevust, samuti õiguse kuulata nende juhatajate ettekandeid ning vajaduse korral püstitada küsimusi nende töö kohta kõrgemalseisvate organite ees (§ 6).

Külade töörahva saadikute nõukogude tegevuse põhisuundade käsitlus annab tunnistust külanõukogude organiseerivast, loomingulisest tööst. See näitab seda suurt erinevust, mis on külanõukogude tegevusel kodanliku Eesti vallavolikogude tegevusega võrreldes. Külanõukogudel ei ole muud eesmärki, kui võidelda majanduse ja kultuuri edasise arengu eest maal, töötajate materiaalse heaolu igakülgse ja pideva tõusu eest, kaitsta kodanike õigusi ning seaduslikke huvisid.

M. I. Kalinin märkis, et partei ja valitsuse otsuseid töö kohta maal viiakse sisuliselt ellu külanõukogude kaudu.[1]

Kommunistlik partei organiseerib ja suunab külanõukogude tegevust, aitab neil likvideerida nende töös esinevaid puudusi, hoolitseb nende osatähtsuse tõstmise eest kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel.

Kuid see ei tähenda, et partei segaks ennast külanõukogude igapäevasesse tegevusse ja asendaks neid nende töös. Juba VK(b)P VIII kongressi resolutsioonis rõhutati: «Ei tohi mingil tingimusel segi ajada parteikollektiivide funktsioone nõukogude kui riigiorganite funktsioonidega... Oma otsused peab partei ellu viima nõukogude organite kaudu, N õ u k o g u d e k o n s t i t u t s i o o n i r a a m i d e s. Partei püüab nõukogude tegevust j u h t i d a, kuid mitte nõukogusid asendada.»[2] Eestimaa Kommunistliku Partei X kongressil kritiseeriti neid parteitöötajaid, kes selle asemel, et tõhusalt abistada nõukogusid nende ees seisvate ülesannete lahendamises, täidavad ise nende funktsioone, millega ahendatakse nõukogude initsiatiivi.[3]

NLKP Keskkomitee otsuses 22. jaanuarist 1957. a. «Töörahva saadikute nõukogude töö parandamisest ja nende sidemete tugevdamisest massidega» märgiti, et «nõukogude õige juhtimine parteikomiteede poolt seisneb eelkõige nõukogude organite tugevdamises vilunud töötajatega, kes omavad vastavat ettevalmistust ning on üles näidanud initsiatiivi ja seetõttu on võimelised läbi viima partei liini.»[4]

---

[1] Vt. М. И. К а л и н и н, Статьи и речи, Москва, 1935, lk. 224.

[2] Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, I osa, Tallinn 1956, lk. 446.

[3] Vt. «Rahva Hääl» 29. jaanuarist 1958.

[4] Vt. Справочник партийного работника, Москва, 1957, lk. 455.

1954. a. läbi viidud külanõukogude ühendamine ja 4. veebruaril 1957. a. Eesti NSV Ülemnõukogu poolt kinnitatud Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus on tähtsaks sündmuseks meie külanõukogude elus.

Külanõukogude ühendamise tagajärjel vähenes nende arv kahekordselt, kasvas märgatavalt iga üksiku külanõukogu eelarve, tugevnes nende juhtimine. Eesti NSV Ülemnõukogu poolt kinnitatud külanõukogude põhimäärus täpsustas külanõukogude kompetentsi, laiendas tunduvalt nende õigusi, kindlustas maaelanikkonnale veelgi aktiivsemat osavõttu nende tööst. See kõik peab tunduvalt tõstma meie vabariigi külade töörahva saadikute nõukogude organiseeriva töö taset, sest nagu öeldi Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee aruandes EKP X kongressile, täidavad mõned nõukogud, eriti külanõukogud, rahvahulkade organiseerijatena nõrgalt oma funktsioone, hoolitsevad puudulikult töötajate vajaduste rahuldamise ning kultuuriasutuste ja elutarbelise teenindamise ettevõtete töö parandamise eest.[1]

Käesoleval ajal on vabariigi külanõukogud märgatavalt tugevnenud, neil on rikkalikke töökogemusi ja nad on võimelised uue põhimääruse alusel veelgi efektiivsemalt täitma neile Eesti NSV Konstitutsiooniga pandud kohustusi.

Uue Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimääruse kehtestamine aitab kindlasti kaasa küla töörahva saadikute nõukogude töö parandamisele ja nende sidemete tugevdamisele rahvahulkadega.

---

[1] Vt. «Rahva Hääl» 29. jaanuarist 1958.

II PEATÜKK

KÜLA TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU JA TEMA TÖÖ KORRALDUS

Külade töörahva saadikute nõukogudel on täita ulatuslikud ülesanded kohaliku majanduse ja kultuurilise ülesehitustöö juhtimisel, sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel, riikliku korra ja kodanike õiguste kaitsmisel.

Tegutsedes neile Eesti NSV Konstitutsiooni ja Eesti NSV külanõukogude põhimäärusega antud õiguste piires, mobiliseerivad ja organiseerivad külanõukogud rahvahulki partei ja valitsuse poliitika elluviimisele. Samal ajal on külanõukogud organid, kelle tööst osa võttes omandavad töötajad riigivalitsemise kogemusi. Külanõukogude jõud ja autoriteet olenevad nende otsesest ja tihedast sidemest rahva laiade hulkadega. Mida laiahaardelisemalt võtavad rahvahulgad osa külanõukogude tööst, seda suuremad on nende edusammud ülesehitustöös.

Külanõukogude tähtsamateks töövormideks on: 1) istungjärgud, 2) alaliste komisjonide ja 3) rahvasaadikute tegevus. Kõiki neid töövorme iseloomustab see, et nad võimaldavad töötajate laiade hulkade osavõttu külanõukogude tööst. Uus külanõukogude põhimäärus näeb organisatsioonilis-massilise töö vormina ette ka kodanike üldkoosolekute organiseerimise. Selles avaldub kujukalt esindusorganite ja elanikkonna vahetu osavõtu kooskõlastamine külanõukogude tegevuses.

§ 1. Küla töörahva saadikute nõukogu istungjärgud

1. Istungjärk kui külanõukogu tegevuse põhivorm

Istungjärguline töökord on kõigi töörahva saadikute nõukogude, sealhulgas ka külanõukogude tegevuse, s. o. riigivõimu teostamise põhivormiks. Külanõukogu istungjärk kujutab endast külanõukogu saadikute üldkoosolekut, kus kõik küsimused otsustatakse hääletamise teel. Istungjärgulises töökorras lahendavad külanõu-

kogud kõik nõukogu kompetentsi kuuluvad küsimused. Kuna külanõukogude ülesandeks pole otseselt haldamisfunktsiooni teostamine, vaid kõige tähtsamate kohaliku majanduse ja kultuurielu küsimuste läbiarutamine ja tegevusjuhiste andmine alaliselt tegutsevaile täidesaatvaile ning korraldavaile organitele, siis osutuvad perioodiliselt kokkukutsutavad istungjärgud nõukogude tegevuse kõige otstarbekohasemaks vormiks.

Istungjärgulise töövormi tähtsus seisab veel ka selles, et ta kindlustab rahva laiade hulkade osavõtu riiklike küsimuste arutamisest, loob tingimused saadikute aktiivseks tegevuseks, võimaldab arvestada rahvahulkade kogemusi, arendada kriitikat ja enesekriitikat.

Istungjärke tuleb regulaarselt läbi viia. Istungjärkude regulaarne kokkukutsumine ning nende töö õige organiseerimine on hädavajalik tingimus selleks, et külanõukogud saaksid konkreetselt juhtida oma territooriumil majanduslikku ja kultuurilist ülesehitustööd ning saadikud saaksid otseselt osa võtta kõigi külanõukogude kompetentsi kuuluvate küsimuste otsustamisest. Nõukogu istungjärkude erilise tähtsuse tõttu on nende läbiviimise miinimum fikseeritud Eesti NSV Konstitutsioonis.

Vastavalt Eesti NSV Konstitutsioonile kutsutakse Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud kokku vähemalt kuus korda aastas (§ 60). Uus külanõukogude põhimäärus täpsustab külanõukogude istungjärkude läbiviimist sellega, et püstitab nõude, mille kohaselt ei tohi istungjärke harvemini kokku kutsuda kui kord kahe kuu jooksul (§ 27). Sellega kindlustatakse külanõukogude istungjärkude korrapärane kokkukutsumine kogu aasta kestel.

Külanõukogu põhimäärus toob ka rea teisi täpsustusi ja muudatusi istungjärgulisse töökorda.

K õ i g e p e a l t — enne uue põhimääruse kinnitamist kehtis kord, mille kohaselt külanõukogu istungjärgud kutsus kokku külanõukogu esimees, mitte aga täitevkomitee nagu teistes kohalikes nõukogudes. See tulenes sellest, et enne külanõukogude ühendamist olid täitevkomiteed moodustatud ainult üksikutes külanõukogudes. Pärast külanõukogude ühendamist moodustati aga täitevkomiteed juba kõigis külanõukogudes. Sellest ajast alates on ka üksikutes külanõukogudes, nagu Võru rajooni Viitina ja teistes külanõukogudes praktiseeritud istungjärkude kokkukutsumist täitevkomitee poolt, võttes vastu otsuse, kus on ära märgitud istungjärgu kokkukutsumise aeg ja koht, arutamiseks planeeritud küsimused, kes on kohustatud istungjärku ette valmistama, mis ajaks peavad ettevalmistusmaterjalid olema esitatud täitevkomiteele jne.

Toome näitena Viitina küla TSN Täitevkomitee otsuse 26. jaanuarist 1956 «Viitina küla Töörahva Saadikute Nõukogu (IV koosseisu) XI istungjärgu kokkukutsumisest», kus märgitakse:

Kuulanud ära Viitina külanõukogu esimehe ettekande Viitina küla Töörahva Saadikute Nõukogu (IV koosseisu) XI istungjärgu

kokkukutsumise, päevakorra, aruandjate, kaasaruandjate ja ettevalmistustöö organisatsioonilise plaani kohta, Viitina küla TSN Täitevkomitee

otsustab:

1. Kutsuda kokku Viitina küla Töörahva Saadikute Nõukogu (IV koosseisu) XI istungjärk 31. jaanuaril 1956. a. algusega kell 13.00 Viitina külanõukogu täitevkomitee ruumes ja esitada istungjärgule kinnitamiseks järgmine päevakord:

1. Metsatööde läbiviimisest «Külvaja» ja «Punase Tähe» kolhoosis.
   Aruandjad: «Külvaja» kolhoosi esimees,
   «Punase Tähe» kolhoosi esimees.
   Kaasaruandja: alaline põllumajanduskomisjon.
2. Organisatsioonilised küsimused.
   Ettekandja: külanõukogu esimees.

2. Teha ettepanek aruandjaile esitada aruanded kirjalikult külanõukogu täitevkomiteele hiljemalt 30. jaanuariks 1956.

3. Teha ettepanek kaasaruandjale teostada kohapealset kontrolli, valmistada ette kaasaruanne ja otsuse projekt ning esitada need külanõukogu täitevkomiteele hiljemalt 30. jaanuariks 1956.

4. Kohustada külanõukogu esimeest organiseerima küsimuste põhjalikku ettevalmistamist ja otsuste projektide koostamist.

5. Kohustada raamatukogu- ja rahvamaja-juhatajaid abistama külanõukogu täitevkomiteed istungjärgu ettevalmistamisel, ruumide sisustamisel ja kaunistamisel.

Külanõukogude uus põhimäärus teeb istungjärkude kokkukutsumise kohustuslikuks külanõukogude täitevkomiteedele (§ 30). Külanõukogude istungjärkude kokkukutsumine toimub seega praegu samas korras kui teisteski kohalikes nõukogudes.

T e i s e k s selleks, et kindlustada külanõukogude istungjärkude regulaarne läbiviimine, kehtestab põhimäärus nõude, mille kohaselt külanõukogu täitevkomitee on kohustatud kokku kutsuma istungjärgu ka sel juhul, kui seda nõuavad rajooni töörahva saadikute nõukogu ja tema täitevkomitee või $^1/_5$ külanõukogu saadikutest (§ 30). See on garantii, mis seisab külanõukogude istungjärkude regulaarse läbiviimise kindlustamise teenistuses.

Valdavas osas külanõukogudes viiakse istungjärke läbi konstitutsioonis ettenähtud tähtaegadel. On rida rajoone, nagu Türi, Märjamaa, Kilingi-Nõmme ja Valga, kus paaril viimasel aastal pole külanõukogude töös sel alal esinenud ühtegi konstitutsiooni rikkumise juhtu. Kuid samal ajal leidub üksikuid külanõukogusid, kus rikutakse istungjärkude kokkukutsumise regulaarsuse nõuet. Nii ei viinud 1957. a. Suure-Jaani rajoonis istungjärke läbi ettenähtud sagedusega 4 külanõukogu, Põlva rajoonis 2 külanõukogu ja Jõhvi rajoonis 2 külanõukogu.

Siinjuures tuleb märkida, et ajavahemikul pärast partei XX kongressi, kus kritiseeriti teravalt istungjärgulises töös esinevaid puudusi, on konstitutsiooni rikkumise faktid istungjärkude kokkukutsumise osas pidevalt vähenenud. Võtame näiteks Põltsamaa rajooni. Kui 1955. aastal rikkusid selle rajooni 9 külanõukogu istungjärkude kokkukutsumise konstitutsioonilist nõuet 33 korral, siis 1956. aastal esines 6 konstitutsiooni rikkumise fakti. 1957. aastal oli konstitutsiooni rikkumise fakte küll palju vähem, kuid kogu vabariigis leidus siiski veel 15 külanõukogu, kes rikkusid Eesti NSV Konstitutsiooni nõudeid istungjärkude läbiviimisel.

Kogemused näitavad, et seal, kus istungjärkusid kindlaksmääratud tähtaegadel kokku ei kutsuta, kaotavad külanõukogud vältimatult oma juhtiva osatähtsuse neile aruandvate, täidesaatvate ja korraldavate organite suhtes, mis põhjustab nõukogude demokraatia printsiipide rikkumist ja sideme nõrgenemist rahvahulkadega. Seepärast seisab ülesanne selles, et likvideerida täielikult konstitutsiooni rikkumised istungjärkude kokkukutsumise osas.

Kolmandaks — Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimääruses on seadusandlikult kehtestatud istungjärkude läbiviimise avalikkuse printsiip. Igal valijal on õigus viibida istungjärgul (§ 34). See tuleneb nõukogude võimu olemusest. Iseloomustades nõukogude võimu ja nõukogude organeid, ütles V. I. Lenin: «See on võim, mis on avatud kõigile, mis teeb kõik hulkade nähes, mis on hulkadele kättesaadav, lähtub vahetult hulkadest, on rahvahulkade ja nende tahte otsene ning vahetu organ.» [1]

Avalikkuse printsiibi rakendamine külanõukogude töös aitab tugevdada nende sidet rahvahulkadega. Selle printsiibi elluviimist tagatakse sellega, et külanõukogude põhimääruses on kehtestatud nõue, mille kohaselt külanõukogu täitevkomitee on kohustatud teatama rahvasaadikutele ja elanikkonnale hiljemalt viis päeva enne istungjärku, millal ja kus see toimub ning missugused küsimused on planeeritud arutamiseks (§ 33). Samuti ka sellega, et külanõukogu otsused tehakse teatavaks kogu elanikkonnale (§ 38).

Positiivsena tuleb ära märkida nende külanõukogude tegevuspraktikat, kes on istungjärke läbi viinud kohtadel — kolhoosides, maa kultuuriasutustes ja ettevõtetes, kelle tööküsimuste arutamine on istungjärgu päevakorras. See võimaldab kohalike elanike laiemat osavõttu istungjärgu tööst, võimaldab arendada altpoolt tulevat kriitikat. See on ühtlasi ka üks istungjärkude avalikkuse printsiibi realiseerimise mooduseid.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 318.

2. Istungjärgulises töökorras arutatavad küsimused

Nagu juba eespool märgitud, toimub kõigi külanõukogude kompetentsi kuuluvate küsimuste arutamine ja otsustamine istungjärgulises töökorras. Külanõukogude tegevussfääri kuuluvate küsimuste ring on lai.

Eesti NSV Konstitutsioon annab külanõukogu kompetentsi kõige üldisema määrangu (§ 54). Lähtudes konstitutsioonist, piiritleb Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus külanõukogu kompetentsi juba üksikasjalisemalt. Põhimääruses on fikseeritud, et külanõukogu kontrollib oma territooriumil asuvate kolhooside, sovhooside, samuti kõrgemalseisvatele nõukogudele alluvate ettevõtete, asutuste ning organisatsioonide tegevust, tal on õigus kuulata nende juhatajate ettekandeid ning vajaduse korral üles tõsta küsimusi nende töö kohta kõrgemalseisvate organite ees (§ 6). Küla töörahva saadikute nõukogul on õigus arutada samuti rajoonilise, vabariikliku ja üleliidulise tähtsusega küsimusi, esitades nende kohta oma ettepanekud vastavatele organitele (§ 7).

Istungjärgulise töökorra juures tuleb silmas pidada seda, et teatavaid külanõukogu kompetentsi kuuluvaid küsimusi on võimalik lahendada nii külanõukogu kui ka tema täitevkomitee poolt. Kuid külanõukogude põhimääruses on ära toodud rida küsimusi, mille lahendamine nõuab ainult külanõukogu kui riigivõimuorgani otsust. Külanõukogu ainukompetentsi kuuluvad sellised küsimused, nagu:

1) mandaatkomisjoni moodustamine (§ 29);
2) külanõukogu saadikute mandaatide kinnitamine (§ 29);
3) täitevkomitee valimine ja tema tööaruannete ärakuulamine (§ 42);
4) alaliste komisjonide moodustamine ning nende tööaruannete ärakuulamine (§ 40);
5) saadikute vabastamine saadikukohustustest juhul, kui neil põhjendatud asjaoludel ei osutu võimalikuks täita oma ülesandeid;
6) külanõukogu eelarve ja selle täitmise aruande kinnitamine (§ 21 p. 1);
7) külanõukogule allutatud kultuurihariduslike ja meditsiiniliste asutuste juhatajate ja teiste ametiisikute kinnitamine (§ 25).

Kuid teiselt poolt on külanõukogude töös ka rida selliseid küsimusi, mida harilikult ei lahendata istungjärgulises töökorras ja mis kuuluvad täitevkomiteede kui alaliselt töötavate organite tegevussfääri, kusjuures vaid külanõukogu teostab kontrolli selle üle, kuidas täitevkomitee neid ülesandeid täidab. Nende küsimuste hulka kuuluvad: osavõtt töörahva saadikute nõukogude ja rahvakohtute valimiste organiseerimisest, kodanike avalduste ja kaebuste läbivaatamine ning abinõude rakendamine nende lahendamiseks, külanõukogu käsutuses olevate hoonete, ehituste ja muu

vara majanduslik kasutamine, ekspluateerides neid vahetult või andes need rendile, palkade maksmine külanõukogu eelarvel olevate asutuste töötajatele, kolhoosiperede ja nende vara jaotuse registreerimine, perekonnaseisuaktide vormistamine ja registreerimine, pärandvara kaitse kindlustamine, elanikkonnalt laekuvate maksude vastuvõtmine, töölistele, teenistujaile, ettevõtetele ja asutustele riigi maa reservfondist maatükkide väljaandmine ajutiseks kasutamiseks ja teised küsimused, mis on määratletud külanõukogude põhimääruses (§ 26).

Niisiis, Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus fikseerib ühelt poolt külanõukogu ainukompetentsi ja teiselt poolt need küsimused, mida harilikult lahendab täitevkomitee. Kuid on ka küsimusi, mida võib arutada ja otsustada nii külanõukogu kui ka tema täitevkomitee. Nende küsimuste osas tuleb lähtuda kohalikest tingimustest ja iseärasustest. Ühes külanõukogus on näiteks vajalik kultuuriasutuste tööküsimust arutada istungjärgul, teises külanõukogus aga, kus kultuurharidustöö on paremini organiseeritud, võib rahvamajade ja raamatukogude edasise töö ülesandeid kavandada täitevkomitee istungil.

Seepärast on külanõukogudel ja nende täitevkomiteedel endil õigus piiritleda oma kompetentsi nendes küsimustes, mis ei kuulu külanõukogu ainukompetentsi ega ole märgitud põhimääruse paragrahvis 26. See toimub harilikult täitevkomitee töö planeerimisel. Siin on ainsaks kriteeriumiks ühe või teise küsimuse tähtsus antud konkreetses olukorras. Külanõukogu istungjärgule esitatavate küsimuste valikul tuleb lähtuda sellest, et seal leiaksid arutamist kõik tähtsaimad ning komplitseeritumad põhiküsimused, mis nõuavad kollegiaalset läbiarutamist kogu saadikute koosseisu poolt. Seevastu tuleb täitevkomitee istungitel lahendada küsimusi, mis on seotud täidesaatva ja korraldava tegevusega.

Samas tuleb aga märkida, et külanõukogude istungjärkude vahelisel ajal täidavad neid kohustusi, mis uue külanõukogude põhimäärusega on pandud külanõukogudele, külade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed (§ 24). See tähendab, et külanõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid peavad istungjärkude vaheajal juhtima kogu külanõukogu ülesehitustööd, tegelema külanõukogu majanduse ja sotsiaal-kultuurilise ülesehitustöö, riigi kaitsevõime tugevdamise, sotsialistliku seaduslikkuse, riikliku korra ja kodanike õiguste kaitse küsimustega ning kindlustama elava organiseerimistööga rahvahulkades külanõukogude ja teiste kõrgemalseisvate riigiorganite otsuste elluviimise.

Siinjuures tuleb silmas pidada seda, et külanõukogude täitevkomiteede tegevus põhineks külanõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite otsustel ja et istungjärkude vaheajal nad ei lahendaks neid küsimusi, mis kuuluvad külanõukogu ainukompetentsi.

NLKP XX kongressil juhiti tähelepanu sellele, et real juhtudel piirduvad nõukogude istungjärgud jooksvate pisiküsimuste arutamisega, istungjärgud viiakse läbi formaalselt, ilma asjaliku aruta-

miseta, mõnikord ainult täitevkomiteede poolt ettevalmistatud otsuste projektide paraadlikuks heakskiitmiseks. Seetõttu toimuvad istungjärgud ilma suurema aktiivsuseta, puudub terav ja asjalik kriitika ning enesekriitika, saadikute poolt esitatud ettepanekud jäävad sageli tähele panemata, vastuvõetud otsused on ebakonkreetsed, täis üldisi üleskutseid ja deklaratsioone. Kongressil rõhutati, et kohalike nõukogude tähelepanu tuleb pöörata majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö konkreetsetele küsimustele ja süstemaatiliselt esitada neid arutamiseks istungjärkudele.[1]

Need kongressil esiletoodud puudused esinesid ka Eesti NSV külanõukogude töös. Partei XX kongressist möödunud aja jooksul on ära tehtud suur töö külanõukogude töö parandamiseks. Nõukogude töö on muutunud asjalikumaks, vastuvõetud otsused konkreetsemaks. Kuid sealjuures esineb veel endiselt puudusi külanõukogu istungjärkudele arutamiseks esitatavate küsimuste valiku osas. On külanõukogusid, kus on saanud tavaks, et põllumajanduse alal piirdutakse istungjärkudel peamiselt jooksvate põllutööde ettevalmistamise ja läbiviimise küsimustega. Vähe on aga külanõukogude istungjärkudel arutatud selliseid kolhoosielu põhiküsimusi, nagu põllumajandusliku artelli põhikirja täitmine, söödabaasi kindlustamine, eesrindlaste kogemuste levitamine, kolhoosnikute materiaalse huvitatuse tõstmine, tööviljakuse tõstmine kolhoosides, tööprotsesside mehhaniseerimine, palgalise tööjõu kasutamine kolhoosides, kolhoositoodangu omahinna arvestamine jne. See on tingitud sellest, et mitte kõik külanõukogude töötajad ei süvene nagu kord ja kohus kolhoositootmise üksikasjadesse ja uurivad vähe põllumajanduse eesrindlaste kogemusi.

Samuti esineb üksikuid juhtumeid, kus külanõukogu täitevkomitee istungil arutatakse palju tähtsamaid ja olulisemaid küsimusi kui külanõukogu istungjärgul. Näiteks Jõhvi, Kallaste ja Mustvee rajooni külanõukogude istungjärkudel on korduvalt arutatud koolide, rahvamajade ja raamatukogude küttega varustamise, remondi- ja teisi küsimusi, kuid koolide õppe- ja kasvatustöö ning rahvamajade ja raamatukogude sisulise tegevuse küsimusi arutatakse täitevkomitee istungitel. Tegelikult peaks aga olema vastupidi.

Ühe puudusena tuleb märkida ka seda, et mõnedes külanõukogudes ei arutata istungjärkudel paljusid olulisi kohaliku majanduse ja kultuurielu küsimusi. Külanõukogu on võimuorgan, kes peab juhtima ja kontrollima oma territooriumil kõiki majandusharusid ja teostama kõiki riigifunktsioone. On külanõukogusid, kus pole aastate viisi arutatud sotsiaalkindlustuse, heakorra, tulekahju vastu võitlemise, töökultuuri ja töötajate heaolu küsimusi.

Tekib küsimus, kas praegustes tingimustes, kus külanõukogude istungjärgud tuleb kokku kutsuda vähemalt 6 korda aastas, on

[1] Vt. N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XX kongressile, Tallinn, 1956, lk. 98; K. J. Vorošilov, Kõne NLKP XX kongressil, Tallinn, 1956, lk. 13.

võimalik kõiki küsimusi kõigilt elualadelt istungjärkudel arutada. Küsimus ei olegi selles, et istungjärkudel tuleks arutada kõiki küsimusi, vaid ainult kõige olulisemaid ja neid kõigilt aladelt, mille juhtimisega külanõukogud tegelevad. Samuti võib ju siis, kui tegelik elu seab nõukogude ette ulatuslikumaid ülesandeid, kutsuda istungjärke kokku sagedamini.

3. Istungjärkude läbiviimine

Iga külanõukogu saadiku õiguseks ja ühtlasi ka kohustuseks on osa võtta külanõukogu istungjärgu tööst. Eesti NSV külanõukogude põhimäärus kehtestab nõude, mille kohaselt on otsustusvõimelised ainult need istungjärgud, mille tööst võtab osa vähemalt $^2/_3$ külanõukogu saadikute üldarvust. Kvooruminõude püstitamine pole sugugi formaalne nõue. Kui istungjärgu tööst ei võta osa saadikute enamus, siis puudub loomulikult ka alus nende nimel esinemiseks. Teiseks avaldub selles kollegiaalsuse printsiibi rikkumine külanõukogu töös.

Seoses sellega, et Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium on asunud järjekindlalt võitlema kohalike nõukogude poolt nõukogude demokraatia printsiipidest järjekindla kinnipidamise eest ja et rajooninõukogude täitevkomiteed on hakanud osutama üha suuremat tähelepanu külanõukogude töö parandamisele, on kvooruminõude rikkumiste arv tunduvalt vähenenud. Kuid täielikult pole need veel siiski likvideeritud. Näiteks Vändra rajooni Eidapere külanõukogus toimus 4. oktoobril 1957. aastal istungjärk, kus 15 saadikust oli kohal ainult 9. Sama rajooni Aesoo külanõukogus toimus istungjärgu kvooruminõude rikkumine 18. detsembril 1957. Selliseid üksikuid kvooruminõude rikkumisi esineb ka mõnedes teistes külanõukogudes. Ilma kvoorumita vastuvõetud otsused ei oma õiguslikku jõudu.

Peale saadikute kutsutakse külanõukogude istungjärkudest osa võtma sageli ka mittesaadikuid — põllumajanduse spetsialiste, nende asutuste ja ettevõtete juhtivaid töötajaid, kelle tööd istungjärgul arutatakse. Türi, Võru ja mitme teise rajooni külanõukogudes on saanud tavaks, et istungjärgust kutsutakse osa võtma kõigi kolhooside esimehed või kultuuriasutuste vastutavad töötajad, kui on arutamisel mõne kolhoosi esimehe või kultuuriasutuse töötaja aruanne. Külanõukogude istungjärkude asjalikkust ja efekti aitab tunduvalt suurendada see, kui neist võtavad osa rajooninõukogu täitevkomitee töötajad, kelle juhtimisele rajoonis arutusel olev ala kuulub. Vabariigi rajoonides on juba hakanud juurduma praktika, et külanõukogude istungjärkudest võtavad osa rajooninõukogude täitevkomiteede osakondade juhatajad, vastavalt arutatavatele küsimustele.

Nagu kõigi töörahva saadikute nõukogude nii ka külanõukogude istungjärgulise töökorra juures oli seni tavaks, et uue

koosseisu esimese istungjärgu avab vanim saadik, kõik järgmised istungjärgud aga külanõukogu täitevkomitee esimees. See praktikas väljakujunenud tava on nüüd fikseeritud külanõukogude põhimääruses (§ 31).

Avada istungjärk — see tähendab teatada saadikutele, kui suur on külanõukogu saadikute üldarv, palju neist on kohal, kes neist puuduvad ja mis põhjusel. Reas vabariigi külanõukogudes on juurdunud tava, mille kohaselt saadikud, kes mingil mõjuval põhjusel (haigus, teenistusalane lähetus jne.) ei saa ilmuda istungjärgule, teatavad sellest juba enne istungjärku külanõukogu täitevkomiteele. Istungjärgu töö alustamise küsimuse otsustavad seejärel külanõukogu saadikud hääletamise teel, pidades silmas kvooruminõuet.

Seejärel toimub istungjärgu tööd juhtiva organi valimine. Enne uue külanõukogude põhimääruse vastuvõtmist juhatas külanõukogu istungjärkude tööd külanõukogu täitevkomitee esimees, kes oli ühtlasi ka antud külanõukogu esimeheks. Uus külanõukogude põhimäärus näeb aga ette, et istungjärgu töö juhatamiseks tuleb valida külanõukogu igal istungjärgul juhataja ja sekretär (§ 31). Sekretäri ülesandeks on istungjärgu töö protokollimine ja vormistamine. Istungjärgu juhatajaks ja sekretäriks võib valida ainult antud külanõukogu saadikuid. Seega on külanõukogude istungjärkude töö juhtimine viidud kooskõlla teiste kohalike nõukogude istungjärkude töö juhtimise printsiipidega.

Istungjärk ise määrab kindlaks ka istungjärgu päevakorra. Päevakorra kindlaksmääramisel lähtub istungjärk täitevkomitee ettepanekust, kusjuures tal on õigus esitatud päevakorra projekti osas teha muudatusi. Istungjärgu päevakorda küsimuste esitamise õigus on külanõukogu saadikutel, alalistel komisjonidel ja täitevkomiteel, samuti rajooni töörahva saadikute nõukogul ja tema täitevkomiteel (põhimääruse § 32). Enne päevakorra kinnitamist võib istungjärgul iga rahvasaadik sõna võtta ning oma arvamust avaldada esitatud küsimuste päevakorda võtmise poolt või vastu. Kui küsimuse on päevakorda esitanud rahvasaadik, siis on tal õigus sõna võtta oma ettepaneku motiveerimiseks.

Edasi kulgeb istungjärgu töö juba vastavalt päevakorrale, kusjuures iga küsimuse arutamine toimub eraldi järgmises korras: aruanne, tähtsamates küsimustes ka kaasaruanne, küsimused aruandjatele, sõnavõtud, aruandja ja kaasaruandja lõppsõna ning otsuse vastuvõtmine.

Mõnedes külanõukogudes on istungjärkudel kinnitatud ka töö reglement ehk kodukord. Senised kogemused näitavad, et kodukorra järgi külanõukogude istungjärkude töös erilist vajadust ei ole, välja arvatud uue koosseisu esimene istungjärk, kus toimub külanõukogu mandaatkomisjoni valimine, saadikute mandaatide kinnitamine, täitevkomitee esimehe, tema asetäitja, täitevkomitee sekretäri ja liikmete valimine ning alaliste komisjonide moodustamine. Kuna esimese istungjärgu läbiviimine nõuab valimiste

tõttu aja ratsionaalset jaotamist, siis on soovitav, et istungjärk määraks kindlaks kodukorra.

Rajooninõukogude tööpraktika eeskujul on mitmetes külanõukogudes valitud istungjärkudel ka redaktsioonikomisjone otsuste projektide lõplikuks väljatöötamiseks, vastavalt tehtud ettepanekutele ja parandustele. Kuid praktiliselt on nende osa otsuste projektide lõpliku redaktsiooni väljatöötamisel olnud väike, real juhtudel aga täiesti formaalne. Praktiline vajadus redaktsioonikomisjoni järgi on siis, kui istungjärgul on arutamisel mõni ulatuslikum küsimus, näiteks täitevkomitee aruande ärakuulamisel, kus nõukogu annab täitevkomiteele tegevusjuhiseid väga mitmesugustes töölõikudes, kusjuures vastuvõetud otsus jääb pikemaks ajaks täitevkomitee tegevuse aluseks.

Redaktsioonikomisjonide kohta tuleb märkida seda, et nende ülesanded ja volitused lõpevad otsuse vastuvõtmisega. Seejärel annavad nad kõik materjalid üle istungjärgu juhatajale ja sekretärile. Viimased vastutavad selle eest, et otsus võetaks istungjärgu protokolli külanõukogu poolt vastuvõetud kujul. Kui redaktsioonikomisjoni pole valitud, teeb vastavad parandused ja täiendused otsuse projekti istungjärgu sekretär. Kõik otsused võetakse istungjärgul vastu lahtisel hääletamisel lihthäälteenamusega (põhimääruse § 36).

Istungjärgu protokollile, mis sisaldab ka protokollitud otsuseid, kirjutavad alla istungjärgu juhataja ja sekretär. Täitjatele täitmiseks saadetakse otsused aga täitevkomitee esimehe ja sekretäri allkirjadega.

Külanõukogude töö edukus ja saadikute aktiivsus olenevad suurel määral istungjärkude ettevalmistamisest, sellest, kuidas on koostatud aruanded ja kaasaruanded, kas istungjärgul valitseb paraadlikkuse või asjaliku töö õhkkond.

Eeskuju istungjärgulise töö korraldamise osas võiks võtta Tartu rajooni Võnnu külanõukogu 1956. a. tööpraktikast. Juba istungjärgule arutamiseks esitatavate küsimuste valikul peeti silmas seda, et nõukogu tegeleks põllumajanduse juhtimise kõrval ka teiste kohaliku ülesehitustöö küsimustega. Erilise tähelepanu objektiks oli aga eesrindlike kogemuste levitamine ja juurutamine. Küsimuste arutamine istungjärkudel oli organiseeritud selliselt, et saadikutel oleks võimalik eesrindlaste kogemuste alusel kavandada abinõusid nende kolhooside, asutuste ja ettevõtete töö parandamiseks, kellel esineb sel alal puudusi.

Näiteks istungjärgul, kus arutati kolhooside söödabaasi väljakujundamise küsimusi, esines sõnavõtuga «Esimese Mai» kolhoosi esimees, kes andis edasi kolhoosi kogemusi uudismaade ülesharimisest ja kasutuselevõtmisest ja rääkis sellest, kuidas kolhoosis on toodetud alusturvast ja ühtlasi kuivendatud soomaid. Teiste külanõukogude kolhooside töökogemuste levitamiseks on kutsutud istungjärkudele ka rajooninõukogu täitevkomitee vastutavaid töö-

tajaid. Nii rääkis rajooninõukogu täitevkomitee esimees piima ja liha tootmise organiseerimisest «Tuleviku» kolhoosis, kui istungjärgul arutati vastavat küsimust. «Tuleviku» kolhoosi kogemuste alusel soovitas külanõukogu arendada peekonsigade kasvatamist ka oma territooriumil asuvates kolhoosides.

Seetõttu, et Võnnu külanõukogu on osutanud suurt tähelepanu eesrindlike kogemuste juurutamisele, on paljud kogemused ja mõtted, mis istungjärgul üles tõsteti, muutunud üldtuntuks kogu külanõukogus, leidnud tee ellu. Võiks märkida «Esimese Mai» kolhoosi kogemusi brigadiride tasu sõltuvusse viimisel toodangust, hobutranspordivahendite valmistamise organiseerimist 21. juuni nimelises kolhoosis.

4. Külanõukogu otsused

Külanõukogude nagu kõigi teistegi kohalike riigiorganite otsuste tähtsus seisab kõigepealt selles, et nad on kommunistliku partei ja Nõukogude riigi poliitika elluviimise vahendiks. Kohalike organite aktid ühendavad antud administratiiv-territoriaalse ühiku töötajate huvid üldrahvalike huvidega.

Tulenevalt demokraatliku tsentralismi printsiibist peavad külanõukogude otsused olema kooskõlas kõrgemalseisvate organite aktidega ja suunatud nende täitmise organiseerimisele. Kuid seejuures külanõukogude aktid (otsused) ei dubleeri kõrgemalseisvate organite akte, vaid täiendavad, konkretiseerivad neid, arvestades kohapealseid tingimusi. Peale selle on külanõukogudel õigus oma kompetentsi piirides välja anda akte, mis sisaldavad uusi norme, norme, mida ei leidu varem keskorganite poolt väljaantud aktides.

Külanõukogude aktide puhul on vaja eristada ühelt poolt nõukogude ja teiselt poolt nende täitevkomiteede otsuseid. NSV Liidu Konstitutsioonis ja Eesti NSV Konstitutsioonis fikseeritakse, et nõukogud võtavad vastu otsuseid neile seaduses ettenähtud piirides. See formuleering väljendab nõukogude otsuste *võimu* iseloomu. Seevastu täitevkomiteede otsustel on *täidesaatev* ja *korraldav* iseloom. Samuti tuleb arvestada seda, et erinev on ka nõukogude ja nende täitevkomiteede otsuste tühistamise kord. Muus osas on külanõukogude otsustele esitatud nõuded põhiliselt samad külanõukogude täitevkomiteede otsustele esitatud nõuetega.[1]

Peale harilike otsuste on külanõukogudele antud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 28. oktoobri 1950. a. seadlusega[2] õigus

[1] Lähemalt selle kohta vt. lk. 105 jj.
[2] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1951, nr. 2, art. 5.

vastu võtta ka nn. üldkohustuslikke otsuseid, millede rikkumine toob kaasa administratiivkaristuste kohaldamise. Külanõukogud võivad üldkohustuslikke otsuseid vastu võtta üldse 12-es küsimuses. Kuid seda tingimusel, kui nendes küsimustes puuduvad kõrgemalseisvate riigivõimu- ja haldusorganite aktid. Tegelikult on aga peaaegu kõigi nende küsimuste kohta, milles külanõukogudel on õigus üldkohustuslikke otsuseid vastu võtta, olemas kõrgemalseisvate riigivõimu- ja haldusorganite vastavad aktid, mis näevad ette administratiivkaristuste kohaldamise nende rikkumise eest. See on üheks põhjuseks, miks külanõukogude üldkohustuslikke otsuseid on väga vähe.

Üldkohustuslike otsuste rikkumise eest määratud karistused on kahesugused: hoiatus ja rahatrahv 5-st kuni 10 rublani. Rahatrahvi ülemmäär oli ette nähtud juba NSV Liidu KTK ja RKN-i määrusega 4. jaanuarist 1928. a. «Administratiivkorras määratavate trahvide vähendamisest»[1] ning on käesoleval ajal niivõrd madal, et sel karistusel puudub efektiivsus.

Alates 28. augustist 1957. a., mil NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega [2] loeti kehtetuks NSV Liidu KTK Presiidiumi määrus 3. veebruarist 1930. a. «Külanõukogude organiseerimise põhialused NSV Liidus», kuulub külanõukogude üldkohustuslike otsuste väljaandmise küsimuste õiguslik reguleerimine täielikult liiduvabariikide kompetentsi.

Meie arvates oleks otstarbekohane uuesti läbi vaadata küsimus külanõukogude õigusest välja anda üldkohustuslikke otsuseid. See on vajalik ka seepärast, et külanõukogude ja rajooninõukogude täitevkomiteede kompetents üldkohustuslike otsuste väljaandmisel ei ole omavahel piiritletud ning viimase kompetents katab esimese oma peaaegu täielikult. Seda näitab kujukalt lk. 46—47 toodud võrdlus.

Üldkohustuslike otsuste vastuvõtmise alal külanõukogude kompetentsi kuuluvast 12-st küsimusest on 6 küsimust (1—6) võetud rajooninõukogude täitevkomiteede kompetentsi, kusjuures nende formuleering on sama. 4 järgmist küsimust (7—10) on formuleeritud laiemalt, kui seda on tehtud külanõukogude kompetentsi kuuluvate küsimuste juures. Järelikult võiks reaalselt külanõukogude kompetentsi kuuluvaiks lugeda ainult kahte küsimust (11—12), kui mitte ühe kohta neist poleks 11. jaanuaril 1955 NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vastu võtnud seadlust kultuuride kahjustamise ja haljasalade rikkumise vastu peetava võitluse tugevdamiseks [3] ja teise kohta aga (parkide, murude jne. puhtuse

---

[1] Vt. Справочник по законодательству для исполнительных комитетов Советов депутатов трудящихся, т. I, Москва, 1955, lk. 137—138.

[2] Vt. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 28 августа 1957 г. «О признании утратившими силу некоторых постановлений ЦИК и СНК СССР и Президиума ЦИК СССР о местных органах государственной власти» — «Ведомости Верховного Совета СССР», 12 октября 1957 г., № 21, lk. 519.

[3] Vt. «Rahva Hääl» 19. jaanuarist 1955. a.

Rajooninõukogu täitevkomitee võib üldkohustuslikke otsuseid vastu võtta järgmistes küsimustes:

1. Ühiskondliku korra kaitseks;
2. võitluseks loodusõnnetustega;
3. tuleohu vältimiseks;
4. mööduvate vägede majutamiseks;
5. tsiviilelanikkonna majutamiseks loodusõnnetuste puhul;
6. kauplemise korra kohta äärides ja turgudel;
7. elanikkonna tervise kaitseks tervishoiureeglite täitmine, abinõude tarvitusele võtmine asustatud kohtade tervishoidlike olude parandamiseks, ühiskondliku toitlustamise teostamine ja võitlus tervishoiuvastaste nähtustega;
8. tänavliiklemise korraldamiseks ja maanteede kasutamiseks;
9. ühiskondlikult kasutatavate ettevõtete (trammid, autobussid, saunad, sööklad jne.), samuti teatrite, kinode ja teiste avalike kohtade avamine, tegevuse korra ja sisemise korralduse kohta;
10. agrokultuursete ja zootehniliste paranduste elluviimiseks ja võitluseks põllumajanduslike kahjuritega;

Külanõukogu võib üldkohustuslikke otsuseid vastu võtta järgmistes küsimustes:

1. Ühiskondliku korra kaitseks;
2. võitluseks looduseõnnetustega;
3. tuleohu vastu abinõude tarvitusele võtmiseks;
4. mööduvate vägede majutamiseks;
5. tsiviilelanikkonna majutamiseks loodusõnnetuste puhul;
6. kauplemise aja ja korra kindlaks määramiseks laatadel, turgudel ja teistel kauplemiseks määratud kohtadel;
7. üldkasutatavate paikade, veekogude ning kaevude tervishoidlikuks kaitseks;
8. tänavliikluse korraldamiseks;
9. ühiskondlikult kasutatavate ettevõtete töötamise korra kohta (sööklad, restoranid, saunad, ujulad, juuksetöötused, autobussid jne.);
10. võitluseks loomataudidega ja põllumajanduslike kahjuritega;

11. metsade ja metsaistandike kaitsmiseks varguste, hävitamise ja tulekahjude vastu;
12. transpordivahendite veohindade määramiseks;
13. ehituste nõutavas korras hoidmiseks, samuti katuste lumest puhastamiseks, kõnni- ja sõiduteede, veevärgitorustiku ja veejuhtmete korrashoiuks, majade fassaadidele majanumbrite paigutamiseks ja nende valgustamiseks öösel;
14. jahinduse ja kalanduse korraldamiseks;
15. üldise koolikohustuse teostamise korra kohta;
16. võitluseks loomataudidega.
11. võitluseks tärkava rohu kahjustamise ning aasade, haljasvööndite ja külvide rikkumise vastu;
12. istandike kaitseks, samuti parkide, murude jne. puhtuse kohta ja korrashoiuks.

ning korrashoiu küsimustes) poleks vastu võtnud rajooninõukogude täitevkomiteede üldkohustuslikke otsuseid, kus on kindlaks määratud ühiskondliku korra kaitsmise eeskirjad, sealhulgas ka ühiskondliku korra kaitsmine parkides, murudel jne.

Faktiliselt on olukord selline, et külanõukogudel puudub praktiline vajadus üldkohustuslike otsuste vastuvõtmiseks. Rajooninõukogude täitevkomiteede üldkohustuslikud otsused, aga samuti ka kõrgemalseisvate riigivõimu- ja haldusorganite aktid ühiskondliku korra kaitsmise, tuleohu vastu võitlemise abinõude tarvitusele võtmise, külvide kahjustamise, tänavliiklemise korraldamise alal jne. kehtivad kõigi külanõukogude territooriumil ja näevad ette efektiivsemaid abinõusid, kui seda on külanõukogude poolt määratav trahv.

Siit järeldub, et külanõukogudele pole tarvis omistada üldkohustuslike otsuste andmise õigust.[1] Meie vabariigi maarajoonides puuduvad sellised spetsiifilised iseärasused, mis võiksid rajooninõukogude täitevkomiteede vastavate aktide olemasolu korral esile kutsuda vajaduse välja anda üldkohustuslikke otsuseid ka külanõukogude poolt. Ja kui mõnes külanõukogus ongi tarvis arvestada tema eritingimusi, siis on seda võimalik teha ka rajooninõukogu täitevkomitee üldkohustuslikes otsustes. Pealegi on rajooninõukogude täitevkomiteedel võimalik loodusõnnetuste puhul elanikkonna majutamisel ja muudel puhkudel operatiivsemalt neid küsimusi lahendada kui külanõukogudel, kes peavad selleks istungjärgu kokku kutsuma.

Küll oleks aga vajalik laiendada külanõukogude täitevkomi-

[1] Olgu märgitud, et Eesti NSV Ülemnõukogu poolt 4. veebruaril 1958. a. kinnitatud Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus jätab lahtiseks küsimuse külanõukogudele või nende täitevkomiteedele üldkohustuslike otsuste väljaandmise õiguse omistamise kohta.

teede õigusi administratiivkaristuste määramisel. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 12. aprilli 1948. a. seadluse [1] kohaselt võivad külanõukogud määrata nii enda kui ka rajooninõukogu täitevkomitee üldkohustuslike otsuste rikkujaile, kui see on viimase otsuses märgitud, rahatrahvi 5—10 rubla. Samal ajal on aga rajooninõukogu täitevkomiteel neid õigus trahvida 25—100 rubla ulatuses, miilitsaülemal 15—50 rubla suuruses summas. Külanõukogude poolt määratav 5—10 rubla suurune trahv on liiga väike selleks, et pidada aktiivset võitlust ühiskondliku korra rikkujatega.

Ühel juhul aga laiendab seadusandlus tunduvalt külanõukogude poolt määratava trahvi suurust. Meie peame siin silmas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlust 11. jaanuarist 1955. a. «Vastutusest kultuuride kahjustamise eest kolhoosides ja sovhoosides».

Selles seadluses on ette nähtud, et kolhooside, sovhooside ning teiste riiklike ja ühismajandite kultuuride ning istandike kahjustamise korral on külanõukogudel [2] õigus kohaldada järgmisi trahvmäärasid: 1) kui loomad või linnud on kahjustanud kultuure või istandikke esimest korda, siis põldudel, istandustel ja heinakuhjade juures kinnipeetud lammaste, kitsede, sigade ja vasikate eest — 25 rubla iga looma kohta; täiskasvanud veiste, hobuste ja kaamelite eest — 50 rubla looma kohta; lindude eest — 5 rubla linnu kohta; 2) kui kultuure jne. on samal aastal kahjustatud teistkordselt või korduvalt, nõutakse sisse kahekordne trahv, see on — vastavalt 50, 100 ning 10 rubla looma kohta; 3) läbisõidu eest kultuuride all olevailt põldudelt või istandikelt hobutranspordil võetakse trahvi kuni 50 rubla, läbisõidu eest autol, traktoril, kombainil või teistel masinatel — kuni 100 rubla.

Antud juhul ei ole trahvi ulatust, mida külanõukogul on õigus määrata kultuuride ning istandike kahjustamise korral, praktiliselt kitsendatud. Näiteks mitmekümnest loomast koosneva karja poolt kultuuridele tekitatud kahju puhul võidakse määrata trahvi isegi mõne tuhande rubla ulatuses.

Arvestades seda, tekibki vajadus anda külanõukogudele õigus määrata trahve ka kõigil teistel juhtudel, kui see otstarbekohaseks osutub, tunduvalt suuremas summas kui 10 rubla.

§ 2. Küla töörahva saadikute nõukogude alalised komisjonid

1. Alaliste komisjonide ülesanded ja tähtsus

Juba Nõukogude riigi ülesehitustöö esimestel aastatel andis V. I. Lenin juhendi organiseerida nõukogude töö nii, et «... igal nõukogu liikmel oleks kindlasti peale nõukogu koosolekutest osavõtmise alaline töö riigivalitsemise alal».[3]

---

[1] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1948, nr. 13, art. 76.

[2] Seaduse edasisest tekstist nähtub, et on silmas peetud külanõukogu täitevkomiteed.

[3] V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 130.

Nõue, et iga rahvasaadik täidaks mingit alalist riigivalitsemise ülesannet istungjärkude vaheajal, on leidnud rakendamist kõigis töörahva saadikute nõukogudes.

Üheks selliseks organisatsiooniliseks vormiks, mille kaudu tõmmatakse rahvasaadikud ja nõukogude aktiiv riiklike ülesannete alalisele täitmisele, on alalised komisjonid.

Alalised komisjonid on töörahva saadikute nõukogu organid. Alalised komisjonid ei allu täitevkomiteele, samuti nagu täitevkomitee ei allu alalistele komisjonidele. Komisjonid alluvad ja annavad aru oma tööst ainult sellele nõukogule, kes nad moodustas.

Samuti nagu kõigis teistes töörahva saadikute nõukogudes moodustatakse alalised komisjonid ka külanõukogudes. Alaliste komisjonide kaudu luuakse tihe side külanõukogude ja töörahva laiade hulkade vahel.

Külanõukogu alaliste komisjonide ülesanded on väga laiad. Nad selgitavad elanikkonnale partei ja valitsuse poliitikat, samuti külanõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite otsuseid ja mobiliseerivad rahvahulki nende elluviimisele. V. I. Lenin õpetas, et riik «... on tugev siis, kui rahvahulgad teavad kõike, võivad kõige üle otsustada ja teevad kõike teadlikult».[1]

Komisjonid on tähtsaks nõukogude kaadri kasvatamise kooliks. Nad teevad suurt kasvatustööd rahvahulkades. Aktivistid, kes on tõmmatud kaasa alaliste komisjonide töösse, omavad seal riigivalitsemistöö kogemusi.

Külanõukogu organitena aitavad alalised komisjonid külanõukogu ja tema täitevkomiteed nende töös, teostavad otsuste täitmise kontrolli ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides, valmistavad ette küsimusi istungjärkudele ja istungitele, töötavad välja otsuste projekte, esinevad istungjärkudel ja istungitel kaasaruannetega.

Külanõukogude alalised komisjonid aitavad kaasa sotsialistliku võistluse organiseerimisele ning võtavad osa eesrindlaste kogemuste uurimisest, üldistamisest ja levitamisest. Nad kontrollivad valijate juhendite täitmist, selgitavad välja elanikkonna vajadusi ja soove ning esitavad oma ettepanekud külanõukogudele ja nende täitevkomiteedele, asutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele, kellele kuulub antud küsimuste lahendamine. Samuti kontrollivad nad kodanike avalduste ja kaebuste lahendamist, aitavad külanõukogudel välja selgitada reserve põllumajanduse edasiseks arendamiseks. Nad abistavad külanõukogusid kultuuritöö, rahvahariduse, tervishoiu ja kaubanduse arendamisel ning heakorrastamisküsimuste lahendamisel.

Nende ülesannete täitmisel on meie vabariigi külanõukogude alalised komisjonid teinud ära suure töö.

Türi rajooni Oisu külanõukogu põllumajanduskomisjon kont-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 228.

rollib süstemaatiliselt külanõukogu ja rajooniorganite otsuste täitmist kolhoosides. 1957. aasta kevadel aitas ta kolhoosidel koostada hooajatöö plaane. Koosolekutel arutas ta pidevalt kultuurkarjamaade rajamisega seotud küsimusi ja mobiliseeris kolhoosnikuid selle tähtsa ürituse elluviimisele. Komisjoni kaasabil loodi kolhoosides 233 ha ulatuses kultuurkarjamaid. Külanõukogu algatusel ja alalise põllumajanduskomisjoni kaasabil mehhaniseeriti kolhoosides veisefarmid. Olgu märgitud, et kõik Oisu külanõukogu kolhoosid kuuluvad oma tootmisnäitajate poolest vabariigi parimate hulka. Neis saavutustes on oma osa ka külanõukogu põllumajanduskomisjonil.

Palju abistavad külanõukogusid ka alalised tervishoiu- ja sotsiaalkindlustuse komisjonid. Võtame näiteks Jõgeva rajooni Palamuse külanõukogu tervishoiu- ja sotsiaalkindlustuse komisjoni. Valijad saatsid sellele komisjonile kirja, kus märgiti, et Palamuse haigla töös on tõsiseid puudusi. Komisjon kontrollis haigla tööd ja leidis, et valijate märkused olid põhjendatud. Komisjoni ettepanekul otsustati haigla tööaruanne võtta istungjärgu päevakorda. Istungjärk valmistati komisjoni kaasabil hästi ette ning võeti vastu konkreetne otsus, mille projekti koostas komisjon. Hiljem kontrollis komisjon pidevalt selle otsuse elluviimist. Selle tulemusena kõrvaldati Palamuse haiglas avastatud puudused.

Hästi töötab ka Pärnu linnanõukogule allutatud Sauga külanõukogu sotsiaal- ja tervishoiukomisjon. Ta avastas kontrollimise käigus, et mõnedes külanõukogu territooriumil asuvates kolhoosides, Audru sovhoosi osakonnas ja Nurme puukooli karjafarmis ei peeta kinni sanitaareeskirjadest. Arvestades küsimuse tähtsust, otsustati seda arutada istungjärgul. Küsimuse pidi ette valmistama sotsiaal- ja tervishoiukomisjon. Komisjoni autoriteedist kõneleb see, et suur osa puudustest, millele komisjon tähelepanu juhtis, kõrvaldati kolhoosides ja sovhoosides juba küsimuse ettevalmistamise perioodil. Nii märkis Stalini-nimelise kolhoosi zootehnik istungjärgule esitatud aruandes, et on ostetud juurde piimaveokanne, puhastatud ja korda seatud piima jahutamise ja hoiuruumid. Audru sovhoosi osakonna karjandusbrigadir märkis samal istungjärgul, et kontrollimise käigus seati sisse sanitaarraamatud, lüpsjatele-karjatalitajaile anti välja sanitaarriietus, puhastati virtsakraav, lubjati karjalaut ja lüpsjad-karjatalitajad varustati kitlitega.

Nende puuduste kõrvaldamiseks, mida ei jõutud likvideerida istungjärgu ettevalmistamise käigus, võeti vastu üksikasjaline otsus. Selle täitmise kontroll pandi alalisele komisjonile. Juba järgmisel istungjärgul teatas komisjoni esimees oma informatsioonis, et otsus on täielikult täidetud.

Toodud näidetest selgub, et alaliste komisjonide töö õige organiseerimise korral on nad suureks abiks külanõukogudele nende ülesannete täitmisel, lülitades rahvasaadikud ja laialdase aktiivi igapäevasesse riigivalitsemistöösse.

2. Alaliste komisjonide liigid ja nende koosseis

Külanõukogude alalised komisjonid töötavad Eesti NSV kohalike töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimääruse alusel, mis kinnitati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt 26. jaanuaril 1957.[1]

Selle põhimääruse kohaselt võivad külanõukogud moodustada alalisi komisjone majandusliku ja kultuurilise töö mitmesugustel aladel, olenevalt kohalikest tingimustest ja konkreetsetest vajadustest. Küsimuse, missugused komisjonid moodustada, otsustab iga külanõukogu ise. Külanõukogudel on õigus luua kõiki neid komisjone, mis antud konkreetses olukorras on kõige vajalikumad.

Eesti NSV külanõukogude V koosseisu esimestel istungjärkudel loodi 1957. a. 1266 alalist komisjoni, s. o. 3—5 komisjoni keskmiselt iga külanõukogu kohta. Võrreldes eelmise koosseisuga on alaliste komisjonide arv vähenenud 898 võrra. See oli vajalik saadikute osatähtsuse tõstmiseks komisjonides. Eelmise koosseisu ajal oli peaaegu kõigis külanõukogudes 5 komisjoni, kuhu igaühte kuulus keskmiselt 2—3 saadikut ja samapalju aktiviste. Pärast 1957. aastal toimunud kohalike nõukogude valimisi vähendati küll alaliste komisjonide arvu, kuid suurendati nende koosseise ja seejuures haarab nüüd ühe komisjoni tegevussfäär mitut lähedalseisvat tööala.

Näiteks Põltsamaa rajooni Järavere külanõukogu leidis, et kogu töö võib jagada kolme alalise komisjoni vahel (1956. a. oli viis) ning moodustas järgmised komisjonid: 1) põllumajanduskomisjon; 2) rahvahariduskomisjon, kes tegeleb ka külanõukogu kultuurhariduse ning sotsiaalkindlustusalaste küsimustega; 3) rahanduskomisjon, kelle ülesannetesse kuuluvad samuti eelarve, kaubanduse ja varumisalased küsimused.

Senised kogemused näitavad, et alaliste komisjonide arvu vähendamine ja küsimuste ringi laiendamine, millega nad tegelevad, õigustab end. Seetõttu osutus võimalikuks suurendada külanõukogude alaliste komisjonide koosseisu ja tõsta saadikute osa neis. Samuti elavnes komisjonide tegevus.

Külanõukogude alalised komisjonid moodustatakse iga uue koosseisu esimesel istungjärgul, kusjuures külanõukogud võivad oma volituste kestel moodustada uusi alalisi komisjone, olemasolevaid likvideerida ja teha muudatusi alaliste komisjonide koosseisus.

Eesti NSV kohalike nõukogude, sealhulgas ka külanõukogude alaliste komisjonide üheks iseärasuseks on see, et nende koosseisu võivad nõukogud vajaduse korral valida peale saadikute ka teisi töötajaid, kes selle nõukogu saadikud ei ole.

Nagu tabelist 9 nähtub, töötab meie vabariigi külanõukogude alalistes komisjonides kokku 3936 rahvasaadikut ja 2336 mitte-

[1] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1957, nr. 4, art. 29.

TRÜ Raamatukogu

Tabel 9

Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude V koosseisu esimestel istungjärkudel 1957. aastal moodustatud alalised komisjonid ja nende koosseis [1]

	Alalised komisjonid															Kokku Eesti NSV 320 külanõukogus
	Eelarve	Põllumajanduse	Kultuurhariduse	Hariduse	Tervishoiu	Teede	Heakorra	Kohaliku tööstuse	Kaubanduse	Kommunaalmajanduse	Eelarve ja rahanduse	Põllumajanduse ja kolhooside ehituse	Põllumajanduse ja kalanduse	Kultuurhariduse ja hariduse	Tervishoiu ja sotsiaalkindlustuse	
Alaliste komisjonide arv	267	295	129	10	51	22	19	2	54	6	54	8	11	173	165	1266
Neis:																
1. saadikuid	794	1118	384	35	141	55	47	8	145	12	175	28	40	487	467	3936
2. mittesaadikuid	518	530	225	25	103	27	44	4	96	19	91	—	5	357	292	2336

saadikut ehk aktivisti. See tähendab, et alalistesse komisjonidesse on iga kolme saadiku kohta valitud kaks aktivisti. Aktivistide valimine alaliste komisjonide koosseisu on meie vabariigi külanõukogudes sügavalt juurdunud. Seda sellepärast, et külanõukogudes on saadikute arv liiga väike suurte, elujõuliste komisjonide moodustamiseks.

Alaliste komisjonide koosseisu arvulise suuruse määrab kindlaks iga külanõukogu ise, arvestades iga komisjoni töömahtu, ning valib alaliste komisjonide esimehed ja liikmed. Kõige suuremad on harilikult põllumajanduskomisjonid, kelle liikmete arv koos aktivistidega ulatub mõnikord kuni 10-ni. Teised komisjonid, nagu tervishoiu- ja teedekomisjon, on arvuliselt väiksemad. Keskmiselt tuleb külanõukogu iga alalise komisjoni kohta ligemale 5 liiget, kellest 3 on saadikud.

Iga alaline komisjon ise valib oma koosseisust komisjoni sekretäri ja vajaduse korral ka komisjoni esimehe asetäitja. Saadikute juhtiva osa kindlustamiseks alalistes komisjonides näeb Eesti NSV kohalike töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimäärus ette, et alaliste komisjonide esimeesteks ja nende asetäitjateks võib valida üksnes vastava nõukogu saadikuid (§ 6).

Samuti fikseerib põhimäärus praktikas väljakujunenud tava, mille kohaselt täitevkomitee esimeest, tema asetäitjat ega sekre-

[1] Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi statistiline koondaruanne kohalike töörahva saadikute nõukogude esimestel istungjärkudel 1957. a. valitud alaliste komisjonide koosseisu kohta.

täri ei valita külanõukogu alaliste komisjonide koosseisu. Küll võivad aga komisjonidesse kuuluda täitevkomitee liikmed. Nende suhtes kehtestab põhimäärus nõude, et neid ei või valida alaliste komisjonide esimeesteks, esimeeste asetäitjateks ega ka sekretärideks.

3. Alaliste komisjonide õiguslik seisund

Nagu juba eespool märgitud, on külanõukogude alaliste komisjonide põhiülesanneteks partei ja valitsuse poliitika selgitamine, küsimuste ettevalmistamine külanõukogu istungjärkudele, külanõukogu ja kõrgemalseisvate organite otsuste täitmisele kaasabi osutamine ning nende täitmise kontroll, nõukogu territooriumil asuvate ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide töö kontrollimine, valijate juhendite täitmise kontrollimine ja rida teisi.

Oma ülesannete täitmisel kasutavad alalised komisjonid neile antud õigusi. Alalistel komisjonidel on õigus:

1) esitada külanõukogule või tema täitevkomiteele arutamiseks küsimusi, mis on seotud komisjonide tööga, valijate juhendite täitmisega, täitmise kontrolliga;

2) tutvuda külanõukogu täitevkomitees kõrgemalseisvate organite otsuste, samuti külanõukogu täitevkomitee otsuste ja korraldustega;

3) tutvuda külanõukogu territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhatajate käskkirjade ja teiste dokumentide ning materjalidega, mis on vajalikud asutuse, ettevõtte või organisatsiooni tegevusega tutvumiseks ning külanõukogu, tema täitevkomitee ja kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise kontrollimiseks;

4) nõuda asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhatajatelt seletust külanõukogu, tema täitevkomitee või kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise kohta;

5) kutsuda komisjoni koosolekule küsimuste arutamisest osa võtma külanõukogu territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide vastutavaid töötajaid;

6) tõmmata kaasa eriteadlasi konsulteerimiseks küsimustes, mis on üles kerkinud külanõukogu alalise komisjoni töös.

Külanõukogude alalistele komisjonidele pandud ülesannetest ja nende täitmiseks külanõukogudele omistatud õigustest nähtub, et alalised komisjonid ei ole riigivõimu- ega ka haldusorganid. Alaliste komisjonide eesmärgiks on külanõukogule kaasabi osutamine majandusliku ja kultuurilis-poliitilise töö ning külanõukogule alluvate valitsemisorganite juhtimisel ja sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel; külanõukogu saadikute ja elanikkonna kaasatõmbamine riigivalitsemistöösse ning sidemete tugevdamine külanõukogu ja rahvahulkade vahel.

Tähendab — alaliste komisjonide osavõtt riiklikust tegevusest teostub riigivõimuorganeile abi osutamise vormis, mitte aga nende või teiste riiklike ülesannete iseseisva lahendamise vormis. Kontrollides kolhooside, sovhooside, rahvamajade, raamatukogude ja koolide tööd, ei või alalised komisjonid vahele segada nende operatiivsesse tegevusse. Alaline komisjon, kontrollides seda või teist asutust või ettevõtet, fikseerib avastatud puudused ja töötab välja praktilised abinõud nende kõrvaldamiseks ning töö edasiseks parandamiseks.

Alaliste komisjonide ettepanekutel pole kohustuste, vaid on soovituste iseloom, olenemata sellest, kellele need on adresseeritud. Kuigi alaliste komisjonide ettepanekutel ja otsustel puudub kohustuslik jõud, viiakse neist suurem osa asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide poolt ellu, ilma et neil oleks vaja anda kohustuslikku iseloomu külanõukogu või täitevkomitee poolt.

Kui aga asutuse, ettevõtte või organisatsiooni juhataja ei vii ellu alalise komisjoni ettepanekuid, on viimasel õigus esitada need läbivaatamiseks ja otsustamiseks külanõukogule või tema täitevkomiteele. Alaliste komisjonide ettepanekud omandavad kohustusliku jõu pärast sellekohase otsuse vastuvõtmist külanõukogu või tema täidesaatva ja korraldava organi poolt.

Nii näiteks kontrollis Pärnu linnanõukogule allutatud Uulu külanõukogu alaline põllumajanduskomisjon Soometsa kolhoosis, kuidas seal valmistatakse ette üleminekuks kevadsuvisele karjatamisperioodile ja kuidas peetakse kinni kolhoosijuhtimise demokraatlikest printsiipidest. Komisjon leidis selles osas rea olulisi puudusi. Kolhoosis polnud midagi ära tehtud karjamaade pealtväetamiseks, puudus karjatamisplaan. Lauka noorkarja laudas söödeti kõiki loomi ühtsete ratsioonide järgi, samuti polnud juhatus organiseerinud söödajuurvilja kasvatamist farmitöötajate jõududega.

Kontrolli käigus ilmnes samuti, et kolhoosi esimees püüab kõiki küsimusi lahendada ainuisikuliselt, minnes mööda kolhoosi juhatusest. Juhatuse koosolekuil arutati pisiküsimusi, samal ajal kui esimees üksinda lahendas kolhoosi töö põhiküsimusi. Kolhoosi juhatuse otsuseid ei protokollitud vastuvõetud kujul ja neid muudeti, ilma et juhatuse liikmed oleksid sellest teadlikud olnud.

Komisjon oli ka juba varem juhtinud kolhoosi juhatuse ja selle esimehe tähelepanu neile puudustele ning teinud konkreetsed ettepanekud puuduste kõrvaldamiseks, kuid sellele kolhoosi juhatus ja esimees ei reageerinud. Et alalise komisjoni ettepanekud kolhoosidemokraatia rikkumiste kõrvaldamise osas muutuksid kolhoosi esimehele kohustuslikuks, esitas komisjon need külanõukogu istungjärgule läbivaatamiseks ja kinnitamiseks. Küsimus oli istungjärgul arutamisel 29. aprillil 1957, kus alalise komisjoni ettepanek võeti külanõukogu otsusesse sisse.

Külanõukogude alaliste komisjonide õigusliku seisundi määratlemisel tuleb vaadelda ka nende suhteid külanõukogu täitevkomiteega.

Kuigi alalised komisjonid alluvad oma töös ja on aruandekohustuslikud ainult sellele külanõukogule, kes nad on moodustanud, ei saa sellest teha järeldust, et täitevkomitee võib seista alaliste komisjonide tööst eemal. Praktika on näidanud, et täitevkomitee ja alaliste komisjonide vahel peab valitsema tihe koostöö. Alaliste komisjonide töö edukus sõltub paljuski sellest, kuidas neid abistab külanõukogu täitevkomitee. Kuid teiselt poolt ka täitevkomitee ei saa nii nagu vaja lahendada tema ees seisvaid ülesandeid, kui ta ei tugine oma töös külanõukogu alalistele komisjonidele ja saadikutele. Alalised komisjonid abistavad täitevkomiteed tema istungeil arutamisele tulevate küsimuste ettevalmistamisel, esinevad täitevkomitee istungeil ettekannete ja kaasaruannetega ning võtavad täitmiseks teisi ülesandeid.

Kohalike töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimääruses on märgitud, et täitevkomitee ülesandeks on tutvustada alalisi komisjone partei ja valitsuse otsustega, samuti oma ning kõrgemalseisvate nõukogude ning nende täitevkomiteede otsustega, mis puutuvad antud komisjoni tööalasse, kaasa tõmmata alalised komisjonid täitevkomitee tööplaani koostamisele, informeerida alaliste komisjonide liikmeid täitevkomitee ees seisvatest ülesannetest ja anda neile nõu kontrollimise läbiviimiseks, organiseerida alaliste komisjonide vahel kogemuste vahetamist ning levitada nende paremaid töökogemusi (§ 21).

Väärtuslikke kogemusi koostööks alaliste komisjonidega on Elva rajooni Rõngu ja Kallaste rajooni Kokora külanõukogude täitevkomiteedel. Nad korraldavad regulaarselt alaliste komisjonide esimeeste ja liikmete seminare, informatiivset laadi nõupidamisi ja kogemuste vahetamisi. Ühtegi täitevkomitee tööplaani pole neis külanõukogudes töötatud välja ilma alaliste komisjonide osavõtuta. Täitevkomiteed teevad alalistele komisjonidele aegsasti teatavaks, missugused küsimused on kavatsetud esitada arutamiseks eelseisval nõukogu istungjärgul ja tõmbavad komisjonid kaasa nende küsimuste ettevalmistamisele, kontrolli teostamisele ja materjalide läbitöötamisele. Tähtsamate põllumajanduslike kampaaniate ettevalmistamisest ja läbiviimisest võtavad osa peale põllumajanduskomisjoni ka teised komisjonid, kes oma liinis aitavad kaasa nende tähtsate ürituste läbiviimisele. Samuti on saanud tavaks, et täitevkomitee istungitest kutsutakse osa võtma nende alaliste komisjonide esindajaid, kelle tööalasse arutatav küsimus kuulub.

Kuid mitte kõigis külanõukogudes ei osutata täitevkomitee ja alaliste komisjonide koostööle vajalikku tähelepanu. Üheks põhiliseks puuduseks, mis on mõjunud halvavalt alaliste komisjonide tööle Räpina rajooni Satserinna, Haapsalu rajooni Ahli, Vändra rajooni Äesoo ja reas teistes külanõukogudes, tuleb lugeda asja-

olu, et seal ei toetanud täitevkomiteed vajalikult alaliste komisjonide initsiatiivi, nende ettepanekutele ei reageerita, ega tõmba neid kaasa majanduse ja kultuurielu aladel mitmesuguste ürituste läbiviimisele. Näiteks Räpina rajooni Satserinna ja Vastseliina rajooni Meremäe külanõukogu täitevkomitee ei tõmba komisjone kaasa isegi külanõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite ettevalmistamisele ega otsuste täitmise kontrollimisele. Seetõttu võetakse istungjärkudel vastu ka pealiskaudseid ja üldsõnalisi otsuseid.

Toodust järeldub, et alalised komisjonid evivad külanõukogude abiorganite õiguslikku seisundit. Nad tegutsevad vaid vastava kohaliku nõukogu volituste kestuse ajal, alluvad ainult neid moodustanud külanõukogule ja on viimase ees vastutavad ja aruandvad. Mis puutub aga alaliste komisjonide ja täitevkomitee suhetesse, siis ei ole need mitte alluvussuhted, vaid vastastikuse abistamise ja koostöö suhted.

4. Alaliste komisjonide töö planeerimine

Töötada edukalt, tulemusrikkalt, tähendab töötada plaanipäraselt. Plaanilisuse printsiip töös on leidnud rakendamist valdavas osas vabariigi külanõukogude alalistes komisjonides. See on alaliste komisjonide töökultuuri üks näitaja, eriti kui arvestada seda, et veel mõni aasta tagasi planeerisid oma tööd ainult vähesed alalised komisjonid.

Töö planeerimine võimaldab kindlaks määrata alaliste komisjonide tegevuse põhisuuna ja keskendada peamise tähelepanu põhilistele majanduse ja kultuurielu arendamise küsimustele. Töötamine plaani alusel kindlustab vajalike ürituste õigeaegse läbiviimise. See on eriti tähtis just mitmesuguste põllumajanduskampaaniate ettevalmistamise ja läbiviimise osas, mis on seotud kindlate tähtaegadega.

On saanud tavaks, et tööplaani projekti koostab alalise komisjoni esimees või sekretär, lähtudes külanõukogu täitevkomitee tööplaanist. Alaliste komisjonide põhimäärus püstitab nõude, et täitevkomitee peab andma igale alalisele komisjonile oma tööplaani hiljemalt 3 päeva pärast selle kinnitamist. Selle eesmärgiks on, et alalised komisjonid saaksid kooskõlastada oma tööd külanõukogu ja täitevkomitee tegevusega. See ei tähenda muidugi seda, et alalised komisjonid peaksid tegelema ainult nende küsimustega, mida näeb ette täitevkomitee tööplaan vastaval tööalal. Alaline komisjon võib ja peab üles tõstma ka rea uusi küsimusi, mis ei kajastu täitevkomitee tööplaanis. Tähtis on see, et alaliste komisjonide töö põhisuunad ühtuksid külanõukogu ja tema täitevkomitee tegevusega.

Alalise komisjoni tööplaan tuleb läbi arutada ja kinnitada komisjoni koosolekul. Türi rajooni Oisu, Põlva rajooni Ahja ja

Põltsamaa rajooni Pajusi külanõukogu kultuurikomisjoni 1957. a. I kvartali tööplaan

Jrk. nr.	Üritused	Läbiviimise tähtaeg	Läbiviijad (kontrollijad, aruandjad, kaasaruandjad)	Läbiviimise eest vastutaja	Märkused täitmise kohta
1.	Organiseerida kunstilist isetegevust agitpunktis seoses kohalike nõukogude valimistega. Abistada kolhoose ja kultuuriasutusi näitliku agitatsiooni korraldamisel.	Pidevalt kogu I kvartali jooksul	Komisjoni liikmed neile kinnistatud objektides	Komisjoni esimees	
2.	Komisjoni koosolek. Päevakord: 1. Isetegevuskollektiivide ettevalmistamisest isetegevuse ülevaatuseks.	25. I 1957	Aruandja komisjoni esimees	Komisjoni sekretär	
3.	Noorte valijate kokkutuleku organiseerimine	10. II 1957	Komisjoni liikmed, kultuuriasutuste töötajad, agitaatorid	Komisjoni esimees ja agitpunkti juhataja	
4.	Komisjoni koosolek. Päevakord: 1. Kino-organisaatori tööaruanne		Aruandja komisjoni sekretär	Komisjoni esimees	
	2. Kultuuriasutuste remondi ja küttega varustamise küsimus	26. II 1957	Aruandjad rahvamajade ja raamatukogude juhatajad	Komisjoni esimees	
5.	Isetegevusringide töö kontrollimine ja nende abistamine ettevalmistumisel valimisteks ja isetegevuse ülevaatuseks	1.—27. III 1957	Komisjoni liikmed neile kinnistatud objektides	Komisjoni esimees	
6.	Komisjoni koosolek. Päevakord: 1. Tapiku ja Lahavere koolide juhatajate aruanded isetegevuse ülevaatusest osavõtmise kohta		Aruandjad koolide juhatajad	Komisjoni esimees	
	2. II kvartali tööplaani kinnitamine	15. III 1957	Ettekandja komisjoni esimees		

paljudes teistes külanõukogudes on kujunenud traditsiooniks, et komisjonide koosolekuist, kus arutatakse tööplaani küsimust, võtavad osa kas täitevkomitee esimees või sekretär, kes selgitab komisjonile täitevkomitee poolt kavandatud üritusi vastaval alal. Täitevkomitee töötajate kaasabi alalistele komisjonidele on tähtsaks teguriks üksikasjaliste plaanide väljatöötamisel.

Tööplaanis tuleb ette näha kõik oluline, mis komisjon peab eelseisva kvartali jooksul tegema. Samuti on tarvis ära märkida, kes on kohustatud üht või teist üritust läbi viima ja mis ajal. Näitena toome Põltsamaa rajooni Pajusi külanõukogu kultuurikomisjoni 1957. a. I kvartali tööplaani.

Sellest tööplaanist nähtub, et komisjoni liikmete vahel on läbi viidud kindel tööjaotus. See võimaldab komisjoni liikmetel täita kontrollülesandeid oma töökohas. Plaanis on märgitud üksnes kõige tähtsamad ja hädavajalikumad üritused.

Õigesti koostatud plaan ja laialdane organisatsiooniline töö selle täitmiseks, need on külanõukogude alaliste komisjonide eduka tegevuse põhitingimused.

5. Külanõukogude alaliste komisjonide töövormid ja -meetodid

Selleks, et edukalt täita neile pandud ülesandeid, peavad külanõukogude alalised komisjonid panema oma töös pearõhu organiseerivale tööle elanikkonna hulgas ning kontrollivale tegevusele asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides, koondama enda ümber laialdase aktiivi elanikkonna hulgas ning kasutama oma töös mitmesuguseid töövorme ja -meetodeid.

Alaliste komisjonide töövorme ja -meetodeid on palju, kusjuures praktika neid pidevalt täiustab ja loob juurde. Tähtsamad neist on: alaliste komisjonide koosolekud, kontrollimiste läbiviimine asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides, komisjoni aruanded ja kaasaruanded külanõukogu istungjärkudel ja täitevkomitee istungitel, alaliste komisjonide tööaruanded istungjärgul.

Need töövormid on kontrollitud praktikaga ja leidnud õiguslikult kinnitamist Eesti NSV kohalike töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimääruses.

Alaliste komisjonide koosolekud

Alalised komisjonid on külanõukogude kollegiaalsed abiorganid, kes arutavad oma koosolekuil kõiki põhiküsimusi, mis kuuluvad nende ülesannetesse. Koosolekud alaliste komisjonide töövormina vastavad täielikult komisjonide kui kollegiaalsete organite tegevuse iseloomule, kindlustades komisjoni kõigi liikmete osavõtu komisjoni tööst.

Alaliste komisjonide koosolekutel arutatakse kontrollimiste tulemusi, istungjärkudele või täitevkomitee istungitele esitatavaid ettekandeid, kaasaruandeid, otsuste projekte, samuti komisjoni liikmete tööaruandeid, kuulatakse asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhtivate töötajate informatsioone, arutatakse läbi ja kinnitatakse komisjoni tööplaanid jne.

Meie vabariigis on mitmetes külanõukogudes, nagu Elva rajooni Rõngu, Kallaste rajooni Kokora, Pärnu-Jaagupi rajooni Vigala ja reas teistes praktiseeritud ka mitmete komisjonide ühiste koosolekute korraldamist. Seda peamiselt seoses kas kevadkülvi või mõne teise põllumajanduskampaania läbiviimisega, millega tegeleb peamiselt põllumajanduskomisjon, kuid peale selle ka kultuurhariduse ja teised komisjonid. Seejuures on tähtis kooskõlastada nende tegevust. Ka kokkuvõtete tegemine tehtud tööst toimub ühistel koosolekutel.

Alaliste komisjonide koosolekute töö on ainult siis edukas, kui need on hoolikalt ette valmistatud. Selle eest vastutavad komisjoni esimees ja sekretär. Nagu meie vabariigi eesrindlike külanõukogude alaliste komisjonide tööpraktika näitab, on otstarbekohane nii komisjoni koosolekute ettevalmistusse kui ka koosolekute töösse kaasa tõmmata aktiivi, kes on tihedalt seotud ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide tööga ning rahvahulkadega, teavad inimeste vajadusi ning võivad komisjoni koosolekule osutada suurt abi. 1957. a. võtsid külanõukogude alaliste komisjonide tööst aktivistidena osa üle 5000 töötaja.

Aegsasti enne koosoleku algust peab komisjoni sekretär tegema teatavaks komisjoni liikmetele ja aktivistidele koosoleku aja, koha ja arutamisele tulevad küsimused, et osavõtjad saaksid ette valmistada ning koosoleku tööst aktiivselt osa võtta, arendada kriitikat ja enesekriitikat. Koosoleku päevakorda on otstarbekohane võtta üks kuni kaks põhiküsimust.

Alalise komisjoni koosoleku kutsub kokku komisjoni esimees. Koosolek on otsustusvõimeline siis, kui sellest võtab osa üle poole komisjoni liikmetest. Kõik küsimused otsustatakse komisjoni koosolekul lihthäälteenamusega.

Isikud, kes võtavad osa alaliste komisjonide tööst, kuid ei ole valitud selle koosseisu, võtavad komisjoni koosolekute tööst osa nõuandva hääleõigusega.

Alalise komisjoni koosoleku kohta koostatakse protokoll, millele kirjutavad alla alalise komisjoni esimees ja sekretär.

On soovitav, et komisjonid viiksid vajaduse korral oma koosolekuid läbi otse nendes ettevõtetes, asutustes ja organisatsioonides, kelle kontrollimise tulemusi nad arutavad. See võimaldab kontrollitavate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide töötajate laialdast osavõttu koosolekutest ja esineda seal omapoolsete ettepanekutega. See soodustab eriti altpoolt tuleva kriitika arendamist.

Kontrolli teostamine asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides

Kontrolli teostamine külanõukogu territooriumil asuvates asutustes, ettevõtetes ja organisatsioonides on üks alaliste komisjonide põhiülesandeid. Alalised komisjonid teostavad kontrolli seoses külanõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite ettevalmistamisega, samuti külanõukogu ja temast kõrgemal seisvate nõukogude otsuste täitmise ning valijate juhendite elluviimise üle. Täitmise kontrollimise käigus aitab iga alalise komisjoni liige ja komisjoni tööst osavõttev aktivist oma organisatsioonilise tööga ellu viia partei direktiive ja riigiorganite akte.

Enne kui asuda vahetule kontrollimisele, tuleb alalisel komisjonil kavandada kontrollimise plaan, teha teatav ettevalmistustöö, et tagada kontrollitavate objektide tööst ja otsuste täitmise olukorrast õige ja põhjaliku ülevaate saamine. Selle ettevalmistustöö hulka kuuluvad: kontrollimisele tulevate objektide kindlaksmääramine, kontrolli ulatuse ja eesmärgi fikseerimine, komisjoni liikmete ja aktivistide vahel objektide ja ülesannete jaotamine ning kontrolli teostamise tähtaegade kindlaksmääramine.

Kuna külanõukogu territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide arv on väike, pole erilisi raskusi kontrollimisele võetavate objektide kindlaksmääramisel. Tihtipeale on see külanõukogu otsustes täpselt ära näidatud. Kontrolli ulatuse ja eesmärgi kindlaksmääramine tuleneb komisjoni tööplaani võetud küsimuse iseloomust.

Suuremat tähelepanu nõuab aga kontrollülesannete jaotamine komisjoni liikmete ja aktivistide vahel. Olenevalt kontrolli ulatusest ja iseloomust kasutavad meie vabariigi külanõukogude alalised komisjonid väga mitmesuguseid kontrolli mooduseid.

Pideva kontrolli teostamiseks on paljude külanõukogude alalised komisjonid kinnitanud igale oma liikmele kindlad objektid, mida nad süstemaatiliselt kontrollivad. Selliselt talitas näiteks Põltsamaa rajooni Pajusi külanõukogu alaline põllumajanduskomisjon.[1] Iga põllumajanduskomisjoni liige teostab kontrolli selles kolhoosis, sovhoosis, brigaadis ja farmis, kus ta töötab, ning informeerib pidevalt komisjoni olukorrast kohapeal. See võimaldab komisjonil tõhusalt abistada külanõukogu ja tema täitevkomiteed kolhooside juhtimisel ning kolhoose nende töös.

Seevastu on Kallaste rajooni Kokora külanõukogu alalistes komisjonides töö liikmete vahel jagatud tööpiirkondade viisi. Igale komisjoni liikmele on kinnistatud kindel territoriaalne tööpiirkond.

Kuid on ka külanõukogusid, kus sõltuvalt kohalikest tingimustest on alaliste komisjonide liikmete töö jagatud nii objektide kui ka territoriaalsete tööpiirkondade järgi. Küsimus, kuidas jagada

[1] Vt. Põltsamaa rajooni Pajusi külanõukogu alalise põllumajanduskomisjoni koosoleku protokoll nr. 1, 25. märtsist 1957.

töö komisjoni liikmete vahel, tuleb lahendada konkreetseid tingimusi arvestades.

Istungjärkude ettevalmistamise korral, eriti kui on päevakorras mõne ulatuslikuma küsimuse arutamine, on mõnede külanõukogude alalised komisjonid kasutanud ka objektide brigaadiviisilist kontrollimist. Seda eriti siis, kui on vaja välja selgitada mõne asutuse, ettevõtte või organisatsiooni tegevuse kõiki külgi ja kui kontrollimisest võtavad osa mitme komisjoni liikmed.

Kontrollimisel peavad komisjoni liikmed ja aktivistid silmas pidama, et kuigi nad kontrollivad mõne konkreetse otsuse täitmist, ei piirdu nende ülesanne ainult otsuse täitmise või täitmatajätmise fakti kindlakstegemisega. Nad peavad ühtlasi välja selgitama paremad töökogemused, mis on aidanud otsusi edukalt täita, otsuste täitmata jätmise põhjused ja ka iseloomulikud jooned vastava objekti töös kui tervikus. Kontrollimise käigus tuleb alalistel komisjonidel välja selgitada, kas ja kuidas levitatakse eesrindlaste töökogemusi, kas administratsiooni töös ei esine bürokratismi ja kantseleilikkust, kas ei esine kodanike seaduslike huvide ja õiguste rikkumise fakte. Selleks on alaliste komisjonide liikmetel ja aktivistidel vaja vestelda nii asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhtivate töötajatega kui ka reatöötajatega, tutvuda ettevõtte tootmisprotsessiga või asutuse töökorraga, dokumentide, otsuste ja teiste materjalidega.

Pärast kontrolli üldistavad komisjoni liikmed ja aktivistid kogutud materjali, valivad välja kõige tüüpilisemad tööd iseloomustavad faktid ja teevad omapoolseid ettepanekuid.

Peale olukorra väljaselgitamise on kontrollimise tähtsaimaks ülesandeks kontrollitavate ettevõtete, asutuste või organisatsioonide abistamine nende töös. Seepärast pole tarvis alati oodata komisjoni koosolekut, et teha oma ettepanekuid esinevate puuduste ja vigade kõrvaldamiseks. Juba kontrollimise käigus võib komisjoni liige või aktivist juhtida kolhoosi juhatuse, sovhoosi direktori, rahvamajade, raamatukogude ja teiste asutuste juhatajate tähelepanu kontrolli käigus väljaselgitatud puudustele ja anda omapoolset nõu nende kõrvaldamiseks. Kui kontrollitava objekti juhtkond ei nõustu komisjoni liikme seisukohaga, ei arvesta tema poolt tehtud ettepanekut, tuleb küsimuse lahendus edasi lükata komisjoni koosolekuni, kus komisjon võtab neis küsimustes oma seisukoha.

Alalise komisjoni poolt läbiviidud kontrollimiste tulemused arutatakse läbi komisjoni koosolekul, millest sageli kutsutakse osa võtma ka kontrollitavate objektide esindajad. Koosolek üldistab kontrolli materjalid ja töötab nende alusel välja ettepanekud töö parandamiseks.

Alalise komisjoni aruanded ja kaasaruanded külanõukogu istungjärgul ja täitevkomitee istungil

Aruanded ja kaasaruanded on alaliste komisjonide töövormiks külanõukogu istungjärgul ja täitevkomitee istungil.

Komisjon esineb aruandega istungjärgul siis, kui külanõukogu kohustab teda selleks või kui küsimus võeti istungjärgule komisjoni initsiatiivil ja kogu küsimuse ettevalmistus viidi läbi komisjoni jõududega. Näiteks 29. aprillil 1957 arutas Pärnu linnanõukogule allutatud Uulu külanõukogu oma istungjärgul sotsiaal-tervishoiukomisjoni poolt algatatud küsimust maa meditsiiniliste asutuste töö parandamise kohta, kusjuures aruandega esines sotsiaal-tervishoiukomisjon.[1]

Kaasaruandega esinevad alalised komisjonid tavaliselt siis, kui aruandjaks on mõne asutuse, ettevõtte või organisatsiooni juhataja ning komisjon vaid abistas küsimust ette valmistada istungjärguks või täitevkomitee istungiks. 1957. a. esinesid vabariigi külanõukogude alalised komisjonid kaasaruannetega nõukogu istungjärkudel ja täitevkomitee istungitel 2032 korda. Kõige rohkem esinesid kaasaruannetega alalised põllumajanduskomisjonid, nimelt 758 korda. Eelarvekomisjonidelt oli 396, kultuurhariduskomisjonidelt 332 ja haridus- ning kultuurhariduskomisjonidelt 275 kaasaruannet.

Aruanne või kaasaruanne peab olema komisjoni kollektiivse töö tulemuseks, see peab üldistama komisjoni liikmete ja aktivistide poolt teostatud kontrollimisi materjalide alusel. See tähendab, et alalise komisjoni aruanne ja kaasaruanne tuleb läbi arutada ja kinnitada komisjoni koosolekul.

Aruannet ja kaasaruannet võib üles ehitada mitut moodi, kuid sealjuures tuleb silmas pidada seda, et aruandes ja kaasaruandes oleks antud lühike analüüs arutatava majandusliku või kultuurilis-poliitilise küsimuse kohta, näidatud ära ühelt poolt rakendamist väärivad töövormid ja -meetodid ning teiselt poolt töös esinevad puudused ja nende põhjused, hinnang külanõukogu täitevkomitee töö kohta antud lõigus ning analüüsitud ja põhjendatud otsuse projekti.

Alaliste komisjonide tööaruanne istungjärgul

Alaliste komisjonide tööaruanne erineb eespoolnimetatud aruannetest ja kaasaruannetest selle poolest, et tööaruanne käsitleb otseselt komisjoni enda tegevust. Alaliste komisjonide tööaruannet on õigus ära kuulata ainult külanõukogul, kes alalised komisjonid moodustas, kuna aruannete ja kaasaruannetega esinevad alalised komisjonid nii külanõukogu istungjärgul kui ka täitevkomitee istungil.

---

[1] Vt. Pärnu linnanõukogule allutatud Uulu külanõukogu V koosseisu II istungjärgu protokoll 29. aprillist 1957.

Tööaruannete ärakuulamine on alaliste komisjonide tegevuse kontrollimise vormiks nõukogu poolt. Viimasel paaril aastal on hakatud sagedamini kuulama alaliste komisjonide tööaruandeid istungjärkudel, mis on tublisti aidanud kaasa alaliste komisjonide töö parandamisele. 1957. aastal kuulati külanõukogude istungjärkudel ära kokku 475 alalise komisjoni tööaruanded. Seega esinesid tööaruannetega 38% alalistest komisjonidest.

§ 3. Küla töörahva saadikute nõukogu saadikute tegevus

1. Külanõukogu saadikute õigused ja kohustused

Rahvasaadikute töö organiseerimise aluseks on V. I. Lenini juhend selle kohta, et rahvasaadikud Nõukogude riigis pole elukutselised poliitikud, kes ei tegele tootmisega ega võta osa riigiorganite otsuste elluviimisest, vaid vastupidi — nad on sellised riigitegelased, kes «. . . peavad ise töötama, ise täide viima oma seadused, ise kontrollima seda, mis neist elus saab, ise otseselt vastutama oma valijate ees».[1]

See V. I. Lenini juhend on järjekindlalt ellu viidud ka külanõukogude saadikute osas. Külanõukogu saadikuteks on kolhoositöö eesrindlased, töölisklassi ja maaintelligentsi parimad esindajad. 1957. aasta märtsis toimunud valimistel valiti külanõukogudesse kokku 5620 saadikut. Neist on kolhoosnikuid 2681, töölisi 439, nõukogude organite töötajaid 572, ettevõtete direktoreid, tsehhijuhatajaid ja vahetuste ülemaid 151, masina-traktorijaamade ja sovhooside direktoreid ning sovhooside osakondade juhatajaid 92, põllumajanduse spetsialiste 320, alg- ja keskkoolide direktoreid 490, meditsiiniliste asutuste töötajaid 107 ja paljude teiste kutsealade esindajad.

Kõigi kutsealade esindajate osavõtt külanõukogude tööst võimaldab neil asjatundlikult lahendada kõiki külaelu küsimusi. Külanõukogudesse valitud rahvasaadikud arutavad ja otsustavad külaelu küsimusi, kuid võtavad peale selle aktiivselt osa ka vastuvõetud otsuste täitmise ja täitmise kontrolli organiseerimisest, võttes seejuures arvesse valijate poolt antud juhendeid.

Külanõukogu saadikutel on tihe side valijatega, nad puutuvad nendega kokku sotsialistlikus tootmises ja igapäevases elus, nad selgitavad välja nende elulisi vajadusi, osutavad neile kaasabi elukondlike küsimuste lahendamisel, jälgivad tähelepanelikult külanõukogu territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tööd, aitavad neid kõrvaldada esinevaid puudusi.

Rahvasaadik on rahva teener. Tema tegevuse eesmärk seisab

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 396.

rahva, oma sotsialistliku kodumaa huvide teenimises. Sellest tulenevad ka saadikute õigused ja kohustused.

Külanõukogu saadikud on kohustatud:

1) pidama alalist sidet oma valijatega, selgitama neile partei ja valitsuse poliitikat, külanõukogu ja kõrgemalseisvate nõukogude organite otsuseid;

2) andma aru valijatele oma tööst nõukogus ja nõukogu tegevusest tervikuna;

3) võtma aktiivselt osa külanõukogu ja tema organite tööst, täitma ülesandeid, mis neile annab nõukogu ja alalised komisjonid.

Nende põhikohustuste täitmiseks on külanõukogu saadikutele antud vastavad õigused, millest põhilisteks on järgmised:

1) õigus saada valitud kõikidesse külanõukogu organitesse ning võtta osa nende tööst;

2) õigus esitada külanõukogule ja tema täitevkomiteele arutamiseks küsimusi, mis kuuluvad nende kompetentsi;

3) õigus enda algatusel, külanõukogu ülesandel või tema täitevkomitee ettepanekul kontrollida külanõukogu territooriumil paiknevate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tegevust;

4) õigus esitada külanõukogu istungjärgul arupärimisi külanõukogu täitevkomiteele, samuti külanõukogule alluvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhatajatele;

5) õigus nõuda informatsiooni täitevkomiteelt ühes või teises küsimuses, samuti õigus pöörduda mõne asutuse või ettevõtte poole valijailt saadud kaebuse või avalduse puhul selle lahendamiseks või mõneks muuks otstarbeks vajalike andmete saamiseks.

Rahvasaadikute õigused ja kohustused on omavahel tihedasti seotud, kusjuures õigused tulenevad kohustustest ja on viimaste täitmise garantiideks.

Külanõukogu saadikutel on küll õigus kontrollida oma territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tegevust, kuid puudub õigus segada end nende operatiivsesse töösse. Kontrollides partei ja valitsuse direktiivide, külanõukogu otsuste, valijate juhendite täitmist, kaebuste ja avalduste lahendamist, võivad nad asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhatajatele ainult omapoolseid ettepanekuid teha, millel ei ole kohustuslikku jõudu. Juhtudel, kui saadikute soove ei täideta, on neil õigus küsimus esitada arutamiseks külanõukogule või tema täitevkomiteele.

Vähe on aga külanõukogu saadikud kasutanud neile antud arupärimise õigust külanõukogu istungjärkudel. Arupärimise õiguse olemus seisab rahvasaadiku õiguses nõuda ja saada ammendav vastus küsimusele, mille ta esitab külanõukogule alluvate organite ja nende ametiisikute aadressil ja milles viidatakse kas mõnele õiguse rikkumise või kõrgemalseisvate organite aktide või külanõukogu otsuse mittetäitmise faktile. Tingimuseks on aga see, et küsimus, milles esitatakse arupärimine, kuuluks külanõukogu

kompetentsi. Seega tuleb saadiku arupärimise õigust vaadelda kui üht riigiaparaadi töö parandamise abinõu, kui üht nõukogu poolt haldusorganite üle teostatavat kontrolli vormi.[1]

2. Külanõukogu saadikute tegevus valimisringkonnas

Külanõukogu saadikud realiseerivad oma õigusi ja kohustusi osavõtu teel nõukogu ja tema organite tööst, samuti oma tegevusega valimisringkonnas. Eespool rääkisime saadikute tegevusest külanõukogude istungjärkudel ja alalistes komisjonides. Siin aga peatume lähemalt saadikute tegevusel valimisringkonnas.

Tähtsamaks külanõukogu saadiku kohustuseks on sideme pidamine valijatega. Partei XX kongress juhtis erilist tähelepanu saadikute ja valijate vahelise sideme tugevdamisele. Saadikute alaline side oma valijatega on sotsialistliku demokratismi eredaks väljenduseks. Side rahvahulkadega võimaldab rahvasaadikutel arvestada töötajate nõudmisi ja vajadusi ning rahuldada kodanike seaduslikke nõudmisi ja huve.

Külanõukogu saadikud puutuvad kokku valijatega tootmistööl kolhoosides, remondi- ja tehnikajaamades, asutustes ja ettevõtetes ning tööst vabal ajal rahvamajades, klubides, raamatukogudes, punanurkades ja mujal. Saadikud külastavad oma valijaid nende kodudes, võtavad neid kindlaksmääratud päevadel ja tundidel jutule.

Teatavasti on külanõukogu valimisringkond väike, hõlmates keskmiselt 100 elanikku. See kergendab tunduvalt külanõukogu saadiku tööd, võimaldades temale alaliselt kokku puutuda oma valijatega, tutvuda nende elu ja tööga.

Rahvasaadiku tegevuse peamised vormid oma valimisringkonnas on järgmised:

1) töö valijate juhendite elluviimiseks;

2) valijate vastuvõtt ning kaasabi osutamine nende mitmesuguste avalduste ja kaebuste lahendamisel;

3) partei ja valitsuse ning külanõukogu otsuste selgitamine valijatele ning nende täitmise ja täitmise kontrolli organiseerimine;

4) aruanded valijatele oma ja külanõukogu tööst.

Saadiku töö valijate juhendite elluviimisel

Valijate juhendid on üheks sideme vormiks rahvasaadikute, külanõukogu ning valijate vahel. Juhendite andmisega suunavad valijad oma saadikute ning kogu külanõukogu tegevust. Valijate

[1] Üksikasjalisemalt saadiku arupärimise õiguse kohta vt. K. Püss, Kohalike töörahva saadikute nõukogude istungjärkude ettevalmistamisest ja läbiviimisest, Tallinn, 1957, lk. 41 jj.; E. Silvet, Rahvasaadiku tegevuse põhivormid, Tallinn, 1957, lk. 16 jj.

poolt saadikutele antud juhendid on suunatud töötajate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste üha täielikumale rahuldamisele, asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide töös esinevate puuduste kõrvaldamisele jne.

Valijate juhendite täitmine on kohustuslik kõigile saadikutele, külanõukogule ja tema organitele. Ei saa pidada valijate juhenditeks üksikute valijate taotlusi, kui seda ei toeta teised valijad. Valija ettepanek muutub valijate juhendiks üksnes siis, kui sellega ühinevad teised valijad, kui ta muutub valijate ühiseks tahteks.

Valijate juhendite andmine toimub peamiselt valimiseelsetel kohtumiskoosolekutel ja saadikute aruandluse korral oma valijatele.

Hästi on töö valijate juhenditega korraldatud Paide rajooni Väätsa külanõukogus. Täitevkomitee peab seal täpset arvestust valimiskampaania käigus ja saadikute aruandluskoosolekutel antud juhendite kohta. Need on aluseks külanõukogu ja täitevkomitee tegevusele. Pärnu-Jaagupi rajooni Vigala külanõukogu täitevkomitee viis pärast 1957. aasta märtsis toimunud kohalike nõukogude valimist läbi saadikute nõupidamise, kus arutati valijate juhendite täitmise küsimusi.

Rahvasaadikute ülesandeks on korraldada oma tegevus saadikukohustuste täitmisel vastavalt valijate juhenditele, aidata kaasa nende elluviimisele, kontrollida nende täitmist ja informeerida valijaid, kuidas toimub nende juhendite realiseerimine. Sellest, kuidas saadikud täidavad valijate juhendeid, sõltub suuresti nende autoriteet.

Kuid mõningatel juhtudel pole valijate juhendeid võimalik kohe ellu viia. Seda eriti siis, kui nende realiseerimine nõuab erilisi kulutusi, mis ei olnud eelarves ette nähtud. Ka need valijate juhendid tuleb läbi arutada kas külanõukogu istungjärgul või täitevkomitee istungil ja nende lahendamise edasilükkamisel seda valijatele üksikasjaliselt selgitada.

Sageli aitavad valijad ise leida abinõusid nende endi poolt üles tõstetud küsimuse lahendamiseks. Võtame näiteks rahvamaja ehitamise Türi rajooni Lelle külanõukogus. Kodanliku korra ajal unistasid kohalikud elanikud rahvamaja ehitamisest, kuid see jäi unistuseks. Nüüd aga, kus nõukogude organid seisavad vankumatult töötajate huvide kaitsel ja kus on kasvanud rahvahulkade enda loominguline aktiivsus, tegid valijad ettepaneku ehitada rahvamaja ühiskondlikus korras.

Külanõukogu täitevkomitee pöördus rajooninõukogu täitevkomitee poole, kes kiitis töötajate algatuse heaks ja osutas omapoolset kaasabi selle ürituse läbiviimiseks. Aktiivselt võtsid rahvamaja ehitamisest osa külanõukogu territooriumil asuvad kolhoosid ja organisatsioonid. Rahvasaadikud mobiliseerisid elanikkonda

rahvamaja ehitamisele ühiskondlikus korras. Ühistöö tulemusena valmis rahvamaja Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäevaks.

Sellega täitus Lelle külanõukogu elanikkonna ammune soov ja viidi ellu valijate juhend rahvasaadikutele ja külanõukogule.

Toome teise näite. 1957. aasta märtsis toimunud kohalike nõukogude valimiskampaania käigus andsid valijad Pärnu-Jaagupi rajooni Vigala külanõukogu saadikukandidaatidele juhendi Vigala asula heakorrastamiseks. Seda küsimust arutati hiljem alalistes komisjonides ja külanõukogu istungjärgul, kus otsustati ühes heakorrastamistöödega läbi viia ka asula elektrifitseerimine, tuginedes asutuste ja ettevõtete kaasabile. Külanõukogu täitevkomitee ja rahvasaadikute organiseerimisel elektrifitseeriti Vigala asulas paljud asutused ja töötajate korterid. Töötajate jõudude ja vahenditega ehitati ka veevärk.

Valijate juhendite realiseerimine nõuab sageli pöördumist rajooninõukogu organite poole.

Näiteks Tartu rajooni Tartu külanõukogu saadikud, kes said valijatelt juhendi taotleda bussiliini avamist Tartu ja Tammistu vahel, andsid selle juhendi edasi külanõukogu täitevkomiteele, kes omakorda esines vastava taotlusega rajooninõukogu täitevkomitee ees. Rajooniorganite kaasabil viidi ellu ka see valijate juhend. Samuti taastati valijate juhendi alusel Amme jõe sild Tartu külanõukogus.

See näitab, et rahvasaadikud ja külanõukogud osutavad viimasel ajal üha suuremat tähelepanu valijate juhenditele ja nende elluviimisele, tõmmates selleks kaasa rahva laiu hulki.

Valijate vastuvõtt saadikute poolt

Kuna külanõukogude saadikud töötavad peamiselt koos oma valijatega kolhoosides ja sovhoosides, siis valijate vastuvõtu organiseerimine erilisi raskusi ei tekita. Valdaval osal juhtudel pöörduvad valijad oma murede, kaebuste ja avaldustega saadiku poole otseselt töökohal ja saadiku kodus.

Kuid peale selle on saadikutele määratud kindlad valijate vastuvõtu ajad ja kohad, kus iga valija, kes soovib oma saadikuga kohtuda, võib teda sel ajal leida. Valdavas osas külanõukogudes on määratud igale saadikule üks vastuvõtuaeg kuus, mis on osutunud täiesti küllaldaseks.

Valijad pöörduvad saadikute poole nõu ja abi saamiseks isiklikes, sageli aga ka ühiskondlikult tähtsates küsimustes. Saadikute kohustuseks on suhtuda kõigisse valijate muredesse, kaebustesse ja avaldustesse tähelepanelikult, abivalmilt.

Saadikute tööpraktikast võib tuua palju näiteid selle kohta, kus saadikud on aidanud valijatel lahendada küsimusi, mis neil endil on käinud üle jõu. Piirdume siin vaid ühe näitega.

Tartu rajooni Haaslava külanõukogu saadiku E. Kihno poole

pöördus «Uue Elu» kolhoosi elatanud liige A. K. pensioni taotlemiseks. Tal endal oli raskusi selleks vajalike dokumentide vormistamisega. Rahvasaadik aitas vormistada kõik dokumendid, mille alusel A. K-le määrati pension.

Samale saadikule teatati, et umbrohi lämmatab kolhoosi juurvilja. Rahvasaadik Kihno vestles koduperenaistega ning organiseeris nad juurvilja rohimisele. Nende kaasabil päästeti juurviljapõld.

Samuti sai rahvasaadik signaali selle kohta, et mõned kolhoosnikud rikuvad töödistsipliini. Sm. Kihno vestles nendega, kes hoidsid kõrvale kolhoosi ühiskondlikust tööst. Selle tulemusena hakkasid mitmed tööst kõrvalehoidjad ühistööst osa võtma.

Need olid küsimused, mida rahvasaadikud said lahendada omal jõul. Kuid esineb ka küsimusi, mille lahendamiseks tuleb neil pöörduda külanõukogu täitevkomitee poole. Saadiku ülesanne on selles, et kindlustada valijate poolt õigustatult ülestõstetud küsimuste lahendamine.

Saadikute aruandlus valijate ees

Eesti NSV Konstitutsiooni § 113 alusel on kõikide töörahva saadikute nõukogude, sealhulgas ka külanõukogude saadikutele pandud kohustus anda valijaile aru nii oma kui ka nõukogu tööst. Saadikute aruandlus valijate ees on üheks tähtsamaks valijate poolt teostatavaks kontrollivormiks saadikute ja nõukogude tegevuse üle, samuti üheks sidepidamise vormiks valijate, saadiku ja külanõukogu vahel.

Rea aastate jooksul enne partei XX kongressi esines praktikas sageli, et rahvasaadikud ei andnud regulaarselt aru oma valijatele. Sellega rikuti suhteid rahvasaadiku ja tema valijate vahel. Nii näiteks andis 1954. aastal aru oma valijatele ainult 28,2 protsenti kohalike nõukogude saadikuist. 1955. aastal olukord mõnevõrra paranes. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi juhendite[1] kohaselt hakkasid vabariigi kohalikud nõukogud rohkem tegelema saadikute aruandlusega. Erilist tähelepanu pöörati külanõukogude saadikute aruandlusele (nende osas oli aruandluse protsent kõige madalam), mis andis ka tulemusi. 1956. a. esines aruandega oma ja külanõukogu tööst 89,3 protsenti, 1957. aastal aga juba 93,53 protsenti külanõukogude saadikutest.

Paljudes külanõukogudes, nagu Põlva rajooni Ahja, Harju rajooni Harku, Paide rajooni Väätsa ja paljud teised, esinesid aruannetega valijate ees eranditult kõik saadikud. 1957. aastal kas-

[1] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 29. aprillist 1955 «Eesti NSV kohalike nõukogude saadikute aruandlusest oma valijatele»; otsus 18. veebruarist 1956 «Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 29. aprilli 1955. a. otsuse «Eesti NSV kohalike nõukogude saadikute aruandlusest oma valijatele» ebarahuldavast täitmisest mõnedes rajoonides» jt.

vas tunduvalt nende külanõukogude arv, kus kõik saadikud esinesid aruandega valijate ees.

Tekib küsimus, kui tihti peab külanõukogu saadik oma valijatele aru andma? Selle kohta ei ole seadusandlus mingit kindlat normi kehtestanud. Suurem osa vabariigi külanõukogusid on asunud seisukohale, et külanõukogu saadikud esineksid kord aastas. Mõned külanõukogud on otsustanud seda teha sagedamini. Siinjuures tuleks lähtuda põhimõttest, et iga saadik esineks valijate ees vähemalt üks kord aastas.

Külanõukogude saadikute aruandlust valijate ees on organiseeritud mitmeti. Tapa, Kallaste, Orissaare ja reas teistes rajoonides on viidud külanõukogude saadikute aruandekoosolekuid läbi grupiviisi, s. t. ühel ja samal valijate koosolekul esines mitu saadikut. Grupiviisilise aruandluse puhul tuleb silmas pidada seda, et aruandvate saadikute arv ei oleks liiga suur, mitte üle kolme. Vastasel korral pole kindlustatud kõigi aruannete üksikasjaline läbiarutamine. Samuti on otstarbekohane, et nõukogu töö valgustamisel lepiksid saadikud enne kokku, millist külge üks või teine saadik nõukogu tööst valgustab. See hoiab ära üksteise kordamise.

Külanõukogu saadikute aruandluse praktikas on laialt juurdunud ka selline moodus, et saadikud esitavad oma aruande valijatele mõne koosoleku või ürituse eel, eriti kolhoosi üldkoosolekute eel. Säärase vormi kasutamisel peab jälgima, et aruande esitamiseks luuakse normaalsed tingimused, nagu vastava valimisringkonna valijate kohaleilmumine, vajalik aeg aruande esitamiseks ning läbiarutamiseks jne.

Tähtis osa saadikute aruandluse organiseerimisel kuulub külanõukogu täitevkomiteele. Täitevkomitee peab kindlustama saadikutele aruannete koostamiseks vajalikud materjalid, aitama neil aruannet ette valmistada, teatama õigeaegselt valijaile aruandekoosolekute ajast jne. Paide rajooni Väätsa külanõukogu täitevkomitee on saadikute aruandlust organiseerinud selliselt, et igast aruandekoosolekust võtab osa ka üks täitevkomitee liikmetest, kes organiseerib valijate poolt tehtud kriitiliste märkuste, ettepanekute ja juhendite registreerimist ja vastab niisugustele valijate poolt ülestõstetud küsimustele, mis puudutavad täitevkomitee tegevust.

Valijate juhendite ja ettepanekute täpseks arvestamiseks on tarvilik, et need fikseeritaks kohe aruandekoosolekul. Kõige õigem viis selleks oleks järgmine: valijad valivad koosoleku juhataja ja protokollija, kes koostavad protokolli. Viimase koostamisel tuleb peamist tähelepanu pöörata valijate kriitilistele märkustele, ettepanekutele, juhenditele.

Lõpuks tuleb märkida seda, et saadikute aruandlust on vaja organiseerida pidevalt kogu aasta jooksul, mitte aga kampaania korras aasta lõpul, nagu see mõnedes külanõukogudes toimub. See tähendab, et saadikute aruandlust . tuleb hakata organiseerima

kindla plaani järgi. Saadikute aruanded valijatele peavad muutuma nõukogude töö lahutamatuks osaks ning kaasa tooma sideme tugevnemise saadikute, valijate ja külanõukogude vahel.

§ 4. Kodanike üldkoosolek

Üks organisatsioonilis-massilise töö vormina näeb külanõukogude põhimäärus ette kodanike üldkoosolekute läbiviimise. Kodanike üldkoosolekute tähtsus seisab selles, et nad võimaldavad külanõukogude ees seisvate ülesannete lahendamisele kaasa tõmmata mitte üksnes aktiivsemaid töötajaid, vaid kõiki külanõukogu territooriumil elavaid kodanikke. Nad aitavad tugevdada sidet valijatega, arendada kodanike loomingulist aktiivsust ja initsiatiivi, samuti aitavad arendada külanõukogu töös esinevate puuduste kriitikat ja enesekriitikat, võimaldavad õigemini ette näha abinõusid nende puuduste kõrvaldamiseks.

Kodanike üldkoosolekud on sügavalt juurdunud Vene NFSV, Ukraina NSV ja teiste vanemate liiduvabariikide külanõukogude tööpraktikas. Kodanike üldkoosolekuil selgitatakse rahvale partei ja valitsuse otsuseid, arutatakse küla majanduse ja kultuurielu, heakorra, sotsialistliku võistluse organiseerimise, teede ehitamise ja parandamise, koolikohustuse täitmise, küla elektrifitseerimise ja palju teisi küsimusi. Seejuures esineb rida küsimusi, nagu enesemaksustamise läbiviimine, tuletõrjesalkade organiseerimine, küla ühiskondliku kohtu liikmete valimine, mida on õigustatud lahendama üksnes kodanike üldkoosolekud.

Samuti on vanemates liiduvabariikides reguleeritud üksikasjaliselt kodanike üldkoosolekute läbiviimise kord. 14. märtsil 1927. aastal VNFSV KTK ja RKN-i poolt kinnitatud kodanike üldkoosolekute põhimäärus [1] näeb ette, et külaelanike koosolekuid tuleb talvel kokku kutsuda vähemalt üks kord kahe kuu jooksul ja suvisel põllutööde perioodil vähemalt üks kord kolme kuu jooksul. Sama põhimäärus püstitab ka kvooruminõude: kodanike üldkoosolek loetakse otsustusvõimeliseks, kui sellest võtab osa vähemalt 25 protsenti antud külanõukogu või asula hääleõiguslikest kodanikest. Enesemaksustamise küsimuse otsustamisel peab aga kodanike üldkoosolekust osa võtma üle 50 protsendi antud külanõukogu või asula hääleõiguslikest kodanikest.[2]

Meie vabariigis on kodanike üldkoosolekute läbiviimist, sellistena nagu nad toimuvad paljudes teistes liiduvabariikides, seni vähe praktiseeritud. Kuni külanõukogude uue põhimääruse vastuvõtmiseni puudus meil ka nende läbiviimise korra kohta oma vabariiklik seadusandlus.

---

[1] Vt. Положение об общих собраниях (сходах) граждан в сельских местностях. СУ РСФСР, 1927 г., № 57, lk. 333.

[2] Vt. Постановление ЦИК и СНК СССР от 11 сентября 1937 «О самообложении сельского населения». СЗ СССР, 1937, № 60, lk. 258.

Küll aga on meie vabariigis praktiseeritud kodanike üldkoosolekutele lähedaste ürituste, rahvakoosolekute läbiviimist. Erinevus vennasvabariikides läbiviidavate kodanike üldkoosolekute ja meie vabariigis läbiviidud rahvakoosolekute vahel seisis esiteks selles, et viimaste ülesanded ja läbiviimise kord polnud õiguslikult reguleeritud, puudus kvooruminõue, sageli ei võetud arutatavais küsimustes ka otsust vastu. Teiseks, kuni uue administratiiv-territoriaalse jaotuse sisseviimiseni olid rahvakoosolekud nii külanõukogude kui ka vallanõukogude täitevkomiteede organisatsioonilis-massilise töö vormiks, kodanike üldkoosolek aga on üksnes külanõukogude organisatsioonilis-massilise töö vormiks. Kolmandaks, võrreldes kodanike üldkoosolekutega oli erinevusi samuti rahvakoosolekute funktsioonides.

Rahvakoosolekute ülesanded sotsialistliku ülesehitustöö üksikutel etappidel on olnud erinevad. Pärast Eesti NSV alade vabastamist saksa okupantidest toimus reas valdades täitevkomiteede kujundamine rahvakoosolekuil. Neis tingimustes, kus vabastatud territooriumil oli tarvis kiiresti taaskehtestada nõukogude võim ja sõjaolukorra tõttu puudusid võimalused kohe üldiste valimiste läbiviimiseks, taotlesid Eesti NSV RKN ja EK(b)P Keskkomitee vallanõukogude täitevkomitee valimistega seda, et seal, kus võimalik, ühendada vallaorganite tsentraliseeritud kujundamine kohalike töötajate omapoolse initsiatiiviga altpoolt.

Esimesed rahvakoosolekud, kus valiti vallatäitevkomiteesid, toimusid 1944. aasta märtsis Narva-tagustes valdades. Piiri valla rahvakoosolekust võttis 20. märtsil osa 157 kohalikku elanikku, Narva valla rahvakoosolekust oli aga osavõtjaid ligemale kaks korda rohkem. Selle kohta kirjutatakse Virumaa täitevkomitee aruandes järgmist: «21. märtsil 1944. a. toimus Narva valla Täitevkomitee esimehe ja tema asetäitja valimine... Koosolekust võttis osa ligi 300 inimest. Anti lühike ülevaade sõjategevusest ja Punaarmee pealetungist... Järgnev valimine läks ladusalt.»[1]

Rahvarohked valimiskoosolekud toimusid samuti Luunja, Mäksa, Alutaguse, Võnnu ja reas teistes valdades. Neis valdades, kus sõjategevuse tõttu polnud võimalik rahvakoosolekuid organiseerida, toimus vallanõukogude täitevkomiteede moodustamine otse maakonnanõukogude täitevkomiteede poolt. Küll aga viidi hiljem peaaegu kõigis valdades läbi rahvakoosolekud nõukogude võimu poliitika selgitamiseks, kus esinesid maakonna vastutavad töötajad ja Eesti Laskurkorpuse sõjamehed. Kuustes toimus üks selline rahvakoosolek 10. septembril 1944, kus osavõtjaid oli nii rohkesti, et vallamaja ruumid jäid kitsaks ning koosolek tuli läbi viia vabas õhus [2].

Nõukogude võim jättis rahvakoosolekute lahendada ka nii-

[1] Tsiteeritud A. Panksejevi artikli järgi, vt. EKP tegevus nõukogude organite taastamisel ja tugevdamisel vabariigis 1944.—1945. aastal. «Rahva Hääl» 22. juunist 1957.

[2] Vt. «Uus Postimees» 19. septembrist 1944.

suguse suure poliitilise tähtsusega küsimuse, nagu okupantide käsilaste väljaselgitamine ja nende maakasutuse vähendamine ning inventari võõrandamine, mis oli üle seaduses ettenähtud normi. Need rahvakoosolekud toimusid enamikus hästi ettevalmistatult, kus printsipiaalse kriitikaga paljastati saksa fašistide käsilasi ja nende mahhinatsioone.

Üksikmajapidamiste tingimustes olid rahvakoosolekud ühtlasi kohaks, kus peeti talupoegadele põllumajandusalaseid loenguid, arutati müügikohustuste ja metsavarumisplaani täitmise ning punavooride organiseerimise küsimusi, võeti sotsialistliku võistluse kohustusi ja tehti kokkuvõtteid nende täitmisest [1]. Samuti toimus paljudes kohtades vallanõukogude täitevkomiteede ja külanõukogude täidesaatvate ning korraldavate organite alaliste komisjonide valimine rahvakoosolekuil.

Ulatuslikumad rahvakoosolekute kampaaniad toimusid 1946. ja 1947. a., mil oli päevakorras valla- ja külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tööaruannete ärakuulamine ning abinõude väljatöötamine nende töö edasiseks parandamiseks. Kuna tol ajal puudusid kohalikud esindusorganid ja töötasid üksnes täidesaatvad ja korraldavad organid, siis oli aruandluskoosolekutel suur tähtsus valla ja külanõukogude täidesaatvate ning korraldavate organite vastutuse tugevdamise seisukohalt rahva ees. 1947. a. organiseerisid külanõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid ajavahemikul 1. juunist kuni 15. juulini 624 rahvakoosolekut, millest võttis osa kokku ligemale 81 000 kodanikku, seega ligemale kolm korda rohkem kui 1946. a. toimunud vallanõukogude täitevkomiteede aruandluskoosolekuist.

Rahvakoosolekute elav organiseerimine jätkus ka 1948. a., kus põhiliseks küsimuseks oli külavolinike ja nende asetäitjate valimine.

Kuna viimasel ajal on rahvakoosolekuid vähe organiseeritud, võib tekkida küsimus, kas rahvakoosolekud pole mitte oma aja ära elanud organisatsioonilis-massilise töö vorm.

On vaieldamatu, et enne põllumajanduse kollektiviseerimist oli vaja kõik põllumajandusse puutuvad küsimused läbi arutada ja ellu viia üksiktalupoegade kaudu, mis nõudis rahvahulki haaravate organisatsioonilis-massilise töö vormide rakendamist, nüüd aga toimub see kõik kolhooside kaudu. Kuid samas on rida küsimusi, mida oleks otstarbekohane arutada ka nüüd kogu elanikkonna osavõtul.

Üheks niisuguseks küsimuseks on heakorrastamise ja koduümbruse kaunistamise küsimus. Selles osas seisab ees avar töö-põld mitte üksnes kolhoosidel, sovhoosidel, asutustel ja organisatsioonidel, vaid kõigil kolhoosnikutel, töölistel ja teenistujatel. Saavutatav edu on seda suurem, mida laiemaid töötajate hulki ta

[1] Vt. Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f. 358, nim. 1, 1947, s. ü. 26, lk. 1—5.

haarab. Tähtis on samuti maa kultuuriasutuste materiaalse baasi tugevdamine. Nagu Harju rajooni Kurtna, Türi rajooni Lelle ja mitmete teiste külanõukogude kogemused näitavad, võib hea tahtmise juures ehitada ühiskondlikus korras uusi rahvamaju. Ka rahvakoosolekuil, mida külanõukogude põhimääruses nimetatakse kodanike üldkoosolekuiks, oleks siin täita tähtis osa elanikkonna mobiliseerimisel.

Kodanike üldkoosolekud on kõige otstarbekohasemaks organisatsiooniliseks vormiks kõigi nende küsimuste, nagu looduskaitse organiseerimine, mälestusmärkide, kalmistute ja revolutsiooniliste sündmustega seotud kohtade korrastamine, spordiväljakute ning rahvaparkide rajamine jt. läbiarutamiseks, kus on vajalik töötajate laiade hulkade osavõtt.

Kodanike üldkoosolekuid võib kasutada ka maaelanikkonnale partei ja valitsuse tähtsamate määruste selgitamiseks, külanõukogude sotsialistliku võistluse tingimuste, küla majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö olulisemate küsimuste ning rahvale ühiseks arutamiseks esitatud partei ja riigiorganite otsuste projektide läbiarutamiseks.

Eesti NSV Ülemnõukogu, kohalike nõukogude ja Eesti NSV rahvakohtute valimiste määrustikud annavad kodanike üldkoosolekuile külade viisi õiguse saadikukandidaatide ülesseadmiseks. Tapa, Türi, Põltsamaa ja mitmes teises rajoonis on samuti organiseeritud kodanike üldkoosolekuid rajooni- ja külanõukogude saadikute ning rahvakohtunike tööaruannete ärakuulamiseks ja neile juhendite andmiseks edasiseks tegevuseks.

Tähendab — kodanike üldkoosolek kuulub seega aktuaalsete organisatsioonilis-massilise töö vormide hulka. Üldkoosolek ühe kõige massilisema töövormina teenib sotsialistliku demokratismi edasiarendamise ja töötajate laiade hulkade riigivalitsemisse kaasatõmbamise eesmärki ning aitab kaasa nende ülesannete edukale lahendamisele, mis lasuvad külanõukogudel.

Selleks, et elustada kodanike üldkoosolekute organiseerimist ja ühtlustada nende läbiviimise korda, on kehtivas külanõukogude põhimääruses, võttes arvesse rahvakoosolekute organiseerimisel omandatud kogemusi, reguleeritud terve rida küsimusi, mis on seotud kodanike üldkoosolekute korraldamisega.

Vastavalt külanõukogude põhimäärusele kuulub kodanike üldkoosolekute kokkukutsumise õigus külanõukogu täitevkomiteele (§ 55). Täitevkomiteedel lasub samuti kodanike üldkoosolekute ettevalmistamise ülesanne, tõmmates selleks kaasa alalisi komisjone, rahvasaadikuid ja aktiviste. Varem aitasid valla- ja rajooniorganid selleks palju kaasa, et rahvakoosolekud toimuksid hästi ettevalmistatult ja tulemusrikkalt. Seda traditsiooni tuleks jätkata ka tulevikus. Varasematest kogemustest tuleks silmas pidada samuti seda, et kodanike üldkoosoleku päevakorda ei koormataks paljude küsimustega. Piisab ühest-kahest küsimusest. Vastasel

korral toimub küsimuste arutamine kiirustades ja pealiskaudselt ning kodanike üldkoosoleku korraldamine ei anna loodetud tulemusi. Üldkoosolekust osavõtjail on õigus külanõukogu täitevkomitee poolt esitatud päevakorda muuta või täiendada ja määrata kindlaks koosoleku läbiviimise kord.

Kodanike üldkoosolekud kutsutakse tavaliselt kokku vajaduse järgi kas kogu külanõukogu või siis ühe või mitme asula ulatuses. Kodanike üldkoosolekute kokkukutsumise aja ja koha ning küsimused, mis seal arutamisele tulevad, on külanõukogu täitevkomitee kohustatud kodanikele teatavaks tegema hiljemalt kolm päeva enne koosolekut (§ 57).

Kodanike üldkoosoleku avab külanõukogu täitevkomitee esimees või täitevkomitee poolt selleks volitatud isik. Koosoleku juhatamiseks valitakse juhataja ja protokollija, kes kodanike üldkoosoleku protokollile alla kirjutavad (§ 59). Kodanike suuremate üldkoosolekute puhul oleks soovitav valida presiidium. Juba 1947. aastal, kui toimusid külanõukogude aruandekoosolekud, leidis puudusena äramärkimist asjaolu, et real juhtumeil rikuti kodanike üldkoosolekute läbiviimise demokraatlikku printsiipi sellega, et neid ei juhtinud rahva poolt valitud presiidium, vaid valla esindajad või külanõukogu esimehed.[1]

Kõik kodanike üldkoosolekutel arutatavad küsimused otsustatakse lahtisel hääletamisel lihthäälteenamusega (§ 60). Kui üksikud üldkoosolekust osavõtjad ei ole vastuvõetud otsusega rahul, võiksid nad meie arvates lisada koosoleku protokollile või eraldi külanõukogu täitevkomiteele edasi anda oma eriarvamuse, ära näidates põhjused, miks nad ei pea kodanike üldkoosoleku otsust õigeks.

Kodanike üldkoosolekute otsustel on soovituslik iseloom ja neis sisalduvad ettepanekud omandavad kohustusliku jõu pärast seda, kui otsuse on vastu võtnud riigiorgan, kelle kompetentsi kuulub nende küsimuste lahendamine (§ 61).

Seega meie vabariigi külanõukogude põhimäärus üldistab ja arendab edasi varasemat rahvakoosolekute praktikat. Vahe on põhiliselt selles, et sotsialistliku ülesehitustöö käigus on rida küsimusi, mida varem arutati rahvakoosolekuil, kaotanud oma aktuaalsuse ja nende asemele on kerkinud uued küsimused, samuti selles, et varem toimus rahvakoosolekute läbiviimine väljakujunenud tavade kohaselt, nüüd aga on kodanike üldkoosolekute läbiviimine reguleeritud seadusandlikult. Muutunud on ka nimetus.

Külanõukogude põhimääruses on arvestatud kodanike üldkoosolekute organiseerimise varasemat praktikat ja omandatud kogemusi. Võrreldes teiste liiduvabariikidega on kodanike üldkoosolekutel meie vabariigis mõningaid erinevusi. Kõige-

[1] Vt. N. Puusepp, Eesti NSV külanõukogude aruandekoosolekuist ja külanõukogude järjekordseist ülesandeist. «Rahva Hääl» 20. septembrist 1947.

pealt — Eesti NSV külanõukogude põhimäärus ei näe ette ühtegi sellist küsimust, nagu enesemaksustamine, tuletõrjesalkade organiseerimine ja teised, mida oleks õigustatud lahendama üksnes kodanike üldkoosolek. Meie vabariigis pole enesemaksustamise praktika juurdunud ega õiguslikku kinnitust leidnud. Tuletõrjesalkade organiseerimise küsimus aga kuulub külanõukogu kompetentsi (§ 23 p. 6). Teiseks pole meie vabariigis kehtestatud kodanike üldkoosolekute suhtes kvooruminõuet. Kolmandaks, kui teiste liiduvabariikide seadusandluses nähakse ette, kui sagedasti tuleb kodanike üldkoosolekuid organiseerida, siis meie vabariigis viiakse neid läbi vastavalt vajadusele.

Vaatamata sellele, et kodanike üldkoosolekutest võtavad peamiselt osa kolhoosnikud, ei saa neid samastada kolhoosnikute üldkoosolekuga. Kolhoosnikute üldkoosolek on kolhoosi kõrgeimaks juhtimisorganiks, kes arutab ja otsustab tähtsamaid kolhoosiellu puutuvaid küsimusi, kusjuures sellest võtavad otsustava hääleõigusega osa ainult kolhoosi liikmed. Seevastu kodanike üldkoosolekud aga tegelevad kogu külaelu küsimuste läbivaatamise ning arutamisega ja nende tegevusest võtavad osa kõik külanõukogu või asulate (külade) kodanikud — kolhoosnikud, sovhooside ja masina-traktorijaamade töölised ning teenistujad, maaintelligents, koduperenaised jt. Kolhoosi üldkoosolekute otsused on kohustuslikud ainult antud kolhoosi organitele ja tema liikmetele, kodanike üldkoosolekute otsused, mis meie vabariigis on eranditult kõik soovitusliku iseloomuga, on suunatud juhindumiseks kõigile külanõukogu territooriumil või teatud asulas (külas) elunevaile kodanikele.

Külanõukogu aktiivi koosolekust erineb kodanike üldkoosolek selle poolest, et esimesel juhul võtavad külaelu küsimuste arutamisest osa ainult aktivistid, teisel juhul aga kogu elanikkond. Aktiivi koosoleku puhul pöördub külanõukogu täitevkomitee koosoleku kutsega aktivistide poole, kodanike üldkoosolekute puhul kogu elanikkonna poole.

Lõpuks tuleb märkida, et elu ise on tõestanud kodanike üldkoosolekute organiseerimise vajadust, et osutada külanõukogudele abi külaelu kõige aktuaalsemate küsimuste lahendamisel ja töötajate mobiliseerimisel külanõukogude ees seisvate ülesannete elluviimisel. Külanõukogude ülesandeks on seda vajalikku ja tähtsat organisatsioonilis-massilise töö vormi võimalikult paremini ära kasutada.

III PEATÜKK

KÜLA TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU TÄITEVKOMITEE JA TEMA TÖÖ KORRALDUS

§ 1. Küla töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee moodustamise ja tegevuse põhiprintsiibid

1. Valitavus — küla töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee kujundamise alus. Külanõukogude täitevkomiteede kaader

Külanõukogude istungjärkude vaheajal teostavad külanõukogude, samuti kõrgemalseisvate riigivõimu- ja haldusorganite otsuste täitmist külade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed. Täitevkomitee on külanõukogu alaliselt tegutsev täidesaatev ja korraldav organ, kes vastavalt Eesti NSV Konstitutsioonile juhib oma territooriumil kultuurilis-poliitilist ja majanduslikku ülesehitustööd külanõukogu ja kõrgemalseisvate töörahva saadikute nõukogude ning nende täidesaatvate organite otsuste alusel (§ 58).

Külanõukogude nagu kõigi teistegi töörahva saadikute nõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite moodustamine toimub valitavuse põhimõttel. Täitevkomiteede valimised viiakse läbi külade töörahva saadikute nõukogude iga uue koosseisu esimesel istungjärgul. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus näeb ette, et külanõukogu valib oma volituste ajaks saadikute hulgast mitte rohkem kui seitsmeliikmelise täitevkomitee, koosseisus: esimees, esimehe asetäitja, sekretär ja liikmed (§ 42). Seda seadusandlikult kehtestatud piiri arvestades on külade töörahva saadikute nõukogudel õigus määrata ise kindlaks täitevkomitee arvuline suurus vastavalt iga nõukogu töömahule ja saadikute arvule.

Oma täidesaatvate ja korraldavate organite kaadri valikul peavad külanõukogud jälgima seda, et täitevkomiteesse, eriti aga selle esimehe ja sekretäri kohale, valitaks inimesed, kes suudaksid edukalt täita neid tähtsaid ülesandeid, mis külanõukogude täidesaatvatel ja korraldavatel organitel lasuvad nõukogu ja kõrgemalseisvate organite otsuste elluviimise organiseerimisel, koha-

liku majanduse ning kultuurielu küsimuste lahendamisel. Nõukogude töö praktika on rikas näidetest selle kohta, et need külanõukogud, kus täidesaatvates ja korraldavates organites on aktiivsed, oma ala tundvad töötajad, on kujunenud tõelisteks külaelu organisaatoriteks. Ja vastupidi — seal, kus täitevkomiteede kaader on nõrk, jätab soovida ka nende tegevus küla majanduse ja kultuurielu juhtimisel.

Küla töörahva saadikute nõukogud, lahendades oma täidesaatvate ja korraldavate organite koosseisu küsimusi, lähtuvad juhenditest kaadri valikul.

Külanõukogu täitevkomitee valimine toimub lahtisel hääletamisel lihthäälteenamusega, kusjuures eraldi valitakse täitevkomitee esimees, esimehe asetäitja, sekretär ja liikmed. Külanõukogude esimese koosseisu ajal esines Viru-, Tartu- ja Pärnumaal üksikuid juhtumeid, kus täitevkomitee kogu koosseis valiti küll istungjärgul, kuid ametite jaotus nende vahel viidi läbi täitevkomitee istungil. Selline praktika on aga ebaõige, sest see piirab külanõukogu õigust valida täitevkomitee personaalselt ametikohtade järgi.

Partei ja valitsuse pideva hoolitsuse tõttu nõukogude aparaadi kaadri eest, on külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite koosseis pidevalt tugevnenud. Kui külanõukogude tegevuse esimestel aastatel koosnes nende kaader peamiselt alg- ja lõpetamata algharidusega töötajatest, siis sellest möödunud 13 aasta jooksul on tunduvalt tõusnud külanõukogude täitevkomiteede kaadri hariduslik tase ja tööalased kogemused.

Nagu tabelist 10 nähtub, on külanõukogude täitevkomiteede koosseisus juba 76 kõrgema, 361 kesk- ja 234 lõpetamata keskharidusega töötajat. Kui enne külanõukogude ühendamist oli 641 külanõukogu kohta ainult 55 esimeest ja 150 sekretäri, kellel oli kas kesk- või lõpetamata keskharidus, siis nüüd on 320-st külanõukogu täitevkomitee esimehest 93 ja sekretäridest 128 lõpetamata kesk-, kesk- või kõrgema haridusega. Võrreldes esimeeste ja sekretäridega, on külanõukogude täitevkomiteede esimehe asetäitjate ja täitevkomitee liikmete hariduslik tase veelgi kõrgem. Kui täitevkomiteede esimeestest ja sekretäridest on 1 kõrgema haridusega, siis esimehe asetäitjate hulgas on kõrgema haridusega töötajaid 15 ja täitevkomitee liikmete hulgas 60.

Külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite koosseis on tugevnenud mitte üksnes haridusliku taseme, vaid ka praktiliste kogemuste ja erialaste teadmiste poolest. Peaaegu pooled meie külanõukogude täitevkomiteede esimeestest ja ligi kaks kolmandikku sekretäridest töötavad oma tööpostil juba rohkem kui neli aastat. Leidub ka neid, kes täitevkomitee esimeeste ja sekretäridena on töötanud külanõukogude loomisest saadik.

Peale praktikas omandatud kogemuste on valdav osa Eesti NSV külanõukogude täitevkomiteede esimeestest ja sekretäridest täiendanud oma teadmisi Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures orga-

Tabel 10

Külanõukogude täitevkomiteede koosseis, soo, parteilisuse ja hariduse järgi[1]

	Kokku	Sugu				Parteilisus						Haridus							
		mehi		naisi		NLKP liikmeid ja liikmekandidaate		parteituid		ÜLKNÜ liikmeid		kõrgem		kesk-		lõpetamata kesk-		alg-	
		arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
Täitevkomitee esimehi	320	210	65,6	110	34,4	155	48,4	165	51,6	33	10,3	—	—	34	10,6	59	18,4	227	71
Täitevkomitee esimehe asetäitjaid	320	243	75,6	77	24,4	132	41,2	188	58,8	15	4,6	15	4,7	68	21,8	33	10,3	204	63,8
Täitevkomitee sekretäre	320	39	12,2	281	87,8	17	5,3	303	94,7	77	24	1	0,3	58	18,1	69	21,5	132	60,1
Täitevkomitee liikmeid	748	566	75,6	182	24,4	330	44,1	418	55,9	49	6,5	60	8	201	26,9	73	9,6	414	55,5
Kokku:	1708	1058	61,9	650	38,1	634	37,1	1074	62,9	174	10,1	76	4,4	361	21,2	234	13,7	1037	60,7

[1] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi statistiline koondaruanne 8. aprillist 1957 kohalike töörahva saadikute nõukogude esimestel istungjärkudel valitud täitevkomiteede ja alaliste komisjonide koosseisu kohta.

niseeritud nõukogude töötajate ettevalmistamise ja kvalifikatsiooni tõstmise kursustel ning rajooninõukogude täitevkomiteede poolt korraldatud seminaridel.

Kuigi külanõukogude täitevkomiteede kaader on aastast aastasse tugevnenud, tema praktilised ja teoreetilised teadmised suurenenud, nõuab külanõukogude osatähtsuse kasv kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel kaadri edasist tugevdamist, seda eelkõige täitevkomitee esimeeste osas. M. I. Kalinin märkis korduvalt, et külanõukogu täitevkomitee esimees peab olema küla autoriteetsemaid inimesi.

Külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite moodustamisel tuleb silmas pidada seda, et nende koosseisu võib soovitada ja valida ainult neid, kes on antud nõukogu saadikud. Varematel aastatel aga selle vastu tihtipeale eksiti. Ja seda pealegi täitevkomiteede vastutavate töötajate osas. Näiteks 1952. a. oli külanõukogude täitevkomiteede esimeeste kohal 47, esimehe asetäitjate kohal 5 ja sekretäride kohal 257 mittesaadikut. 1956. a. töötasid meie vabariigis külanõukogude täitevkomitee esimeestena 3 ja sekretäridena 22 töötajat, kes polnud antud nõukogu saadikud.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium on korduvalt juhtinud rajooni- ja külanõukogude tähelepanu sellele, et antud nõukogu saadikute hulka mittekuuluvate töötajate valimine täitevkomitee koosseisu on vastuolus täidesaatvate ja korraldavate organite kujundamise demokraatlike põhimõtetega [1], kuid mõnedes külanõukogudes pole seda väärpraktikat veel seni suudetud täielikult likvideerida, sest 1957. a. töötasid seitsmes külanõukogus sekretäridena töötajad, kes polnud antud nõukogu saadikud. Nõue, et täitevkomitee liikmeteks saab valida ainult vastava nõukogu saadikuid, tuleneb kõigepealt sellest, et iga saadikuks olev täitevkomitee liige kannab siis vastutust oma töö eest mitte ainult nõukogu, vaid ka oma valijate ees. Järelikult saadikute täitevkomitee liikmeteks valimine tugevdab rahva poolt teostatavat kontrolli nii esindusorganite kui ka nende täidesaatvate ja korraldavate organite tegevuse üle.

Samuti nagu täitevkomiteede moodustamine, nii ka muudatuste tegemine nende koosseisus (kogu täitevkomitee koosseisu või üksikute liikmete ümbervalimine) kuulub ainuüksi külanõukogude kui esindusorganite kompetentsi. Ükski teine organ ei saa ilma antud nõukogu sellekohase otsuseta muuta tema täitevkomitee koosseisu. Küla töörahva saadikute nõukogu koosseisu volituste lõppemisel säilitab täitevkomitee oma volitused nii kaua, kui külanõukogu uus koosseis moodustab uue täitevkomitee.

---

[1] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 22. maist 1953 «Rajoonide täitevkomiteede ja külanõukogude töö plaanimisest ning organisatsioonilisest tööst tööplaanide täitmisel Harju ja Rapla rajoonis»; otsus 23. veebruarist 1957 «Olukorrast Eesti NSV kohalike nõukogude poolt 1956. aastal nõukogude demokraatia printsiipidest kinnipidamise alal».

Võrreldes linna- ja rajooninõukogude täitevkomiteedega, on külade töörahva saadikute nõukogude täidesaatvatele ja korraldavatele organitele iseloomulik see, et neil puuduvad osakonnad. Kogu külanõukogu jooksva, operatiivse töö korraldamine, olgu see siis kas organisatsioonilist või tehnilist laadi, lasub põhiliselt täitevkomitee esimehel ja sekretäril. Alates 1956. aasta märtsist, mil elanikkonnalt laekuvate maksude vastuvõtmine pandi külanõukogude täitevkomiteedele, tekkis vajadus täitevkomitee palgaliste töötajate arvu suurendamise järele.

Esimene samm selles suunas on juba astutud. Selleks et kergendada täitevkomitee sekretäride töökoormust, on lubatud suuremates külanõukogudes, kus elanikke on rohkem kui 2500, suurendada täitevkomitee palgaliste töötajate koosseisu ametisse nimetatava arveametnik-laekuri ametikoha võrra, kes tegeleb põhiliselt maksude vastuvõtmisega. Arveametnikud-laekurid on seega esimesteks ametisse nimetatavateks täitevkomitee töötajateks (varemalt oli külanõukogu täitevkomitee kogu aparaat valitav).

Viljandi ja Kilingi-Nõmme rajoonides suurendati külanõukogude täitevkomiteede palgaliste töötajate arvu ka 7-klassiliste koolide arveametnike arvel, kusjuures koolide eelarve täitmise arvestus pandi külanõukogude täitevkomiteedele. 7-klassiliste koolide arveametnike üleviimisega külanõukogude täitevkomitee aparaati taotleti seda, et nad koolide eelarve täitmise arvestuse kõrval saavad ühtlasi abistada ka täitevkomitee sekretäri asjaajamisalases töös.

Seniste tähelepanekute põhjal võib öelda, et 7-klassiliste koolide arveametnike üleviimisse külanõukogude täitevkomiteedesse ei tohi suhtuda šablooniliselt. Paljudes külanõukogudes on see osutunud õigeks sammuks. Kuid samas on ka külanõukogusid, kus koolide arveametnike üleviimine pole andnud loodetud tulemusi. See käib kõigepealt nende külanõukogude kohta, kelle territooriumil on suured internaatidega koolid, kus asjaajamine on küllaltki mahukas. Neist koolidest arveametnike üleviimine tähendab ainult seda, et nad hakkavad oma endist tööd tegema mitte kohapeal, vaid külanõukogu täitevkomitees, mis toob endaga kaasa venitamise asjaajamisalases töös. Seepärast tuleks küsimuse otsustamine, kas selle või teise 7-klassilise kooli arveametnik viia külanõukogu täitevkomitee koosseisu või mitte, jätta rajooni nõukogude täitevkomiteedele, arvestades kohapealseid tingimusi.

2. Külanõukogu täitevkomitee aruandlus ja tema tegevuse kontrollimine

Külanõukogu täitevkomitee vastastikused suhted teda moodustanud nõukoguga ja rajooninõukogu täitevkomiteega on rajatud demokraatliku tsentralismi printsiibile, mis võimaldab üldriiklikke huve, riigi ülesandeid tervikuna siduda kohalike huvidega ja loob tingimused mitte ainult kohalike iseärasuste arvestamiseks, vaid ka kohaliku algatuse täielikuks ja takistamatuks arenemiseks ning eeldab ühise eesmärgi poole liikumise teede, meetodite ja vahendite mitmekesisust.

Demokraatliku tsentralismi printsiibile on iseloomulikuks jooneks see, et nõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid on kahekordses alluvuses. Vastavalt sellele näeb Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimäärus ette, et külanõukogu täitevkomitee vastutab ja annab aru ühelt poolt teda moodustanud nõukogu ja teiselt poolt rajooninõukogu täitevkomitee ees (§ 43). See annab rajooninõukogude täitevkomiteedele võimaluse juhtida ja suunata külanõukogude täitevkomiteede tegevust. Täitevkomiteede alluvus horisontaaljoones kindlustab külanõukogude otsuste elluviimise, kohalike majanduslike, elutarbeliste ja teiste erinevuste arvestamise. Alluvus vertikaaljoones garanteerib kõrgemalseisva haldusorgani juhtnööride täitmise.

Missugustes vormides toimub siis külanõukogu täitevkomitee tegevuse suunamine ja kontroll teda moodustanud nõukogu poolt?

Külanõukogude täitevkomiteede tegevuse kontrollimise ja suunamise üheks tähtsamaks vormiks on nende tööaruannete ärakuulamine külanõukogu istungjärgul. Veel kolm-neli aastat tagasi praktiseeriti seda täidesaatvate ja korraldavate organite tegevuse suunamise ja kontrolli vormi ainult vähestes külanõukogudes. Kuid viimastel aastatel, seoses abinõude rakendamisega küla töörahva saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede osatähtsuse tõstmiseks kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel, on täitevkomiteede aruannete kuulamine külanõukogude istungjärkudel saanud täieliku eluõiguse. Kui 1955. a. esines aruannetega külanõukogude ees 264 täitevkomiteed, siis 1957. a. kuulas juba 309 külanõukogu oma täidesaatva ja korraldava organi aruannet, mõni neist isegi kaks korda. Täitevkomitee aruannete puhul on saadikutel võimalus igakülgselt tutvuda täidesaatva ja korraldava organi tööga, anda sellele hinnang, selgitada välja puudused ning nende põhjused ja töötada välja abinõud töö edasiseks parandamiseks. Külanõukogude põhimäärus näeb ette, et külade töörahva saadikute nõukogud peavad kuulama vähemalt kord aastas täitevkomitee aruannet tema tegevuse kohta tervikuna (§ 43).

Peale aruannete, mis käsitlevad täitevkomitee tegevuse kõiki tähtsamaid lõike, kuulavad külanõukogud täitevkomitee aruandeid

tema tegevuse üksikute alade kohta. Kontroll sellises vormis toimub juhtudel, kui nõukogu oma istungjärgulises töökorras arutab üht või teist majandusliku või kultuurilis-poliitilise töö küsimust oma territooriumil.

Vähe on aga praktiseeritud üksikute täitevkomitee *juhtivate töötajate aruannete* ärakuulamist, kes vastutavad täitevkomitee selle või teise töölõigu eest. See käib kõigepealt täitevkomitee sekretäride kohta. Ometi kuulub neile tähtis koht täitevkomitee asjaajamis- ja raamatupidamisalase töö korraldamisel ning organisatsioonilise töö teostamisel rahvahulkades. Nõukogudel puudub aga sageli ülevaade, kuidas sekretärid neile pandud ülesandeid täidavad. See ei tähenda muidugi seda, et kõik külanõukogud peaksid iga aasta kuulama mõne täitevkomitee töötaja tööaruannet, seda tuleb teha neis külanõukogudes, kus see osutub töö huvides vajalikuks.

Külanõukogude tegevuspraktikas on laialt juurdunud ka selline täitevkomiteede tegevuse üle kontrolli teostamise vorm, mille kohaselt igal järjekordsel istungjärgul täitevkomitee esimees või tema asetäitja annab *informatsiooni* eelmisel istungjärgul vastu võetud otsuste täitmise kohta. Selline informatsioon annab saadikutele ülevaate otsuste täitmise organiseerimise osas tehtud tööst ja ühtlasi aluse täitevkomitee tegevuse hindamiseks sel alal. Seda muidugi sel juhul, kui informatsioon ei kanna formaalset iseloomu. Praktikas esineb aga mõnikord juhtumeid, kus esitatav informatsioon kujutab endast vaid otsuse täitmiseks tehtud tööde lühikest loetelu, ilma et oleks sisuliselt analüüsitud täitmisel tehtud vigu või täitmisega viivitamise põhjusi.

Hästi on informatsioonivormis kontroll organiseeritud Võru rajooni Nursi ja Pärnu-Jaagupi rajooni Vigala külanõukogus. Juba informatsioon on neis külanõukogudes olnud asjalik ja täitmise käiku sisuliselt analüüsiv. Neil juhtudel, kui otsuste täitmine on veninud, järgnevad informatsioonile saadikute sõnavõtud ja ettepanekud. See kajastub ka nõukogu otsustes, mis koosnevad nendes külanõukogudes mitte üksnes trafareetsest formuleeringust: «Võtta informatsioon teadmiseks», vaid neis antakse ühtlasi hinnang täitevkomitee tööle ning juhendid täitmise käigus esinenud puuduste kõrvaldamiseks.

Eesrindlikes külanõukogudes on kasutatud oskuslikult ka *täitevkomitee valimisi* mitte ainult täidesaatva ja korraldava organi komplekteerimise moodusena, vaid kontrolli teostamise vormina täitevkomitee tegevuse üle, analüüsides üksikasjaliselt endise täitevkomitee tööd ja andes valimiseelsetel koosolekutel tehtud ettepanekute ja kriitiliste märkuste alusel juhiseid töö edasiseks parandamiseks. Näiteks Keila rajooni Nissi külanõukogu V koosseisu esimesel istungjärgul esines endine täitevkomitee esimees analüüsiva sõnavõtuga täitevkomitee töö kohta, märkides ära saavutused ja puudujäägid, ning tutvustas rahvasaadikuid valimiskampaania käigus valijate poolt tehtud ettepanekute ja

kriitiliste märkustega täitevkomitee aadressil. Esimehe ja saadikute sõnavõttude alusel tehti uuele täitevkomiteele ülesandeks pöörata senisest suuremat tähelepanu kolhoosidevahelise sotsialistliku võistluse organiseerimisele, asulate, kolhooside ja maa kultuuriasutuste ümbruse heakorrastamisele ning töötajate heaolu küsimuste kiiremale lahendamisele. Sellist kontrollivormi täitevkomitee valimistel on soovitav rakendada kõigis külanõukogudes.

Samuti teostavad külanõukogud oma täidesaatvate ja korraldavate organite tegevuse üle kontrolli *alaliste komisjonide kaudu*.

Vähe on aga seni kasutatud täitevkomiteede tegevuse kontrolli vormina saadikute *arupärimise õigust*. See on saadikutele efektiivseks vahendiks, mille abil rahvasaadikud juhivad külanõukogude istungjärkudel täitevkomitee ja külanõukogule alluvate asutuste töötajate tähelepanu nende töös esinevatele puudustele, mis nõuavad viivitamatut kõrvaldamist.

Mõnevõrra erinevad on need vormid, mida rajooninõukogude täitevkomiteed kasutavad külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tegevuse kontrollimiseks. Tähtsamad nendest on külanõukogude täitevkomiteede aruannete ärakuulamine rajooni täitevkomitee istungil, rajooninõukogu täitevkomitee väljasõiduistungite läbiviimine külanõukogude täitevkomiteedes ja faktiline kontroll kohapeal, aruandlus, tööplaanide, külanõukogude istungjärkude ja täitevkomiteede istungite protokollide läbivaatamine järelevalve korras jt.[1]

Kõiki neid kontrolli teostamise vorme iseloomustab see, et nad soodustavad kõigiti külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite loomingulise initsiatiivi igakülgset arendamist küla majanduse ja kultuurielu juhtimisel ning teiselt poolt kindlustavad nende töös vajaliku sihipärasuse ja sotsialistliku seaduslikkuse printsiibi kõrvalekaldumatu järgimise. Kontrolli olemus seisab aga selles, et juhtida ja suunata külanõukogude täitevkomiteede tegevust ning abistada neid nende ülesannete täitmisel.

3. *Kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamise printsiip külanõukogu täitevkomitee tegevuses*

Küla töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee on kollegiaalne organ. Kollegiaalsuse printsiip on üks tähtsamaid põhimõtteid nõukogude juhtimistegevuses. Alates nõukogude võimu esimestest päevadest pööras V. I. Lenin suurt tähelepanu kollegiaalsuse põhimõtte rakendamisele juhtimistöös. Kollegiaalsuse printsiip tuleneb vajadusest kasutada juhtimisel rahvahulkade kogemusi, toetada ja arendada nende initsiatiivi ning loovaid võimeid, vajadusest võidelda tardumuse ja bürokratismi vastu asjaajamisel.

[1] Lähemalt nende vormide kohta vt. V peatükk, lk. 162—163.

Kõige tähtsamate ja keerukamate juhtimistöö küsimuste kollegiaalne arutamine on kindlaks tagatiseks läbi mõtlemata, ühekülgsete otsuste vastu, see võimaldab arendada kriitikat ja enesekriitikat ning vahetada kogemusi.

Kuid nõukogude haldusorganite tegevuses leiab rakendamist ka ainujuhtimise printsiip. Ainujuhtimine võimaldab küll operatiivselt küsimusi lahendada, kuid tema eitavaks küljeks on see, et ainuisikulised otsused on sageli ühekülgsed, mõnikord aga koguni ebaõiged. Selleks, et kindlustada kollegiaalsus põhiliste küsimuste otsustamisel ja range individuaalne vastutus otsuste täitmisel ja vähemoluliste küsimuste lahendamisel, on nõukogude töös ühendatud need kaks juhtimismeetodit. V. I. Lenin iseloomustas seda kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamist nõukogude haldustegevuses järgmiselt: arutamine kollektiivne, vastutus aga isiklik.

Ka külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tegevus on rajatud kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamise printsiibile.

Kõik tähtsamad täitevkomitee pädevusse kuuluvad küsimused peab täitevkomitee arutama ja otsustama kollegiaalselt. Kuid on ka rida vähemolulisi küsimusi, mida võib täitevkomitee esimees lahendada ainuisikuliselt. Põhinõudeks kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamisel on see, et küsimuste ainuisikulisel otsustamisel peab täitevkomitee esimees juhinduma täitevkomitee kui kollegiaalse organi otsustest. Järelikult ainujuhtimine on kollegiaalsele juhtimisele allutatud tegevus, kusjuures kollegiaalne juhtimine määrab kindlaks ainujuhtimise iseloomu ja sisu.

Vastavalt Eesti NSV külanõukogude põhimäärusele on õigus ainuisikuliselt täitevkomitee nimel küsimusi lahendada üksnes külanõukogu täitevkomitee esimehel, tema äraolekul aga esimehe asetäitjal (§ 46).

Külanõukogude uus põhimäärus, erinevalt eelmisest põhimäärusest, fikseerib ka külanõukogu täitevkomitee esimehe, tema asetäitja ja sekretäri põhilised ülesanded, õigused ja kohustused.

Põhimääruse kohaselt kutsub külanõukogu täitevkomitee esimees kokku täitevkomitee istungid ning juhatab neid, organiseerib ja kindlustab täitevkomitee otsuste ja korralduste, samuti täitevkomitee istungite vahelisel ajal külanõukogu otsuste täitmist, abistab alalisi komisjone ja külanõukogu saadikuid nende tegevuses, annab täitevkomitee nimel korraldusi, suunab täitevkomitee liikmete tööd otsuste täitmisel, käsutab külanõukogu jooksvat arvet riigipangas või hoiukassas, kontrollib külanõukogu kassa olukorda ja rahaliste dokumentide vormistamist, hoiab külanõukogu täitevkomitee pitsatit ja vastutab selle säilitamise ja õige kasutamise eest (§ 46, 48).

Külanõukogu täitevkomitee esimehe asetäitja ülesandeks on abistada täitevkomitee esimeest tema kohustuste täitmisel. Esimehe äraolekul peab aga täitma kõiki tema kohustusi. Esimehe kohustuste täitmise ajal säilitatakse täitevkomitee esimehe ase-

täitjale, kes ei ole täitevkomitee koosseisuline töötaja, keskmine töötasu tema töökohal kolhoosis, sovhoosis, ettevõttes, asutuses või organisatsioonis (§ 50). Seega alaliste ülesannete täitmise korral külanõukogu täitevkomitees kindlustatakse täitevkomitee esimehe asetäitjad ka materiaalselt.

Külanõukogu täitevkomitee töös kuulub tähtis koht täitevkomitee sekretärile. Sekretär pole ainult lihtne tehniline töötaja, vaid ta on organisaator ning nõukogude võimu esindaja külas. Tema tegevussfäär on võrdlemisi lai. Külanõukogu põhimääruses on ära toodud üksnes täitevkomitee sekretäri põhilised ülesanded, nagu külanõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite materjalide ettevalmistamine, täitevkomitee istungite protokollimine, kirjavahetuse ja toimikute korraspidamine, majapidamis- ja teiste raamatute pidamine, arvestuse ja aruandluse teostamine, vastutus külanõukogu ja täitevkomitee dokumentide säilitamise eest (§ 51).

Peale selle võtavad külanõukogude täitevkomiteede sekretärid koos esimeestega osa istungjärkude ja istungite ettevalmistamisest, otsuste täitmise ja täitmise kontrolli organiseerimisest, täitevkomitee tööplaanide ja külanõukogu eelarve koostamisest, organisatsioonilis-massilisest tööst saadikute ning aktiiviga jne. See-juures peavad nad hästi tundma nõukogude seadusandlust, seda oskuslikult ja õigesti rakendama täitevkomitee tegevuses.

Ülejäänud külanõukogu täitevkomitee liikmed täidavad neile täitevkomitee sisemise tööjaotuse korras pandud ülesandeid, organiseerivad otsuste täitmist ja täitmise kontrolli, valmistavad täitevkomitee ülesandel ette istungeid ja istungjärke, teostavad faktilist kontrolli kohtadel. Tähtis on, et igale täitevkomitee liikmele oleks antud kindlad ülesanded täitevkomitee operatiivses töös ja et nende tegevus ei piirduks ainuüksi täitevkomitee istungitest osavõtmisega.

Külanõukogude põhimääruses, lähtudes demokraatliku tsentralismi printsiibist, on fikseeritud samuti külanõukogude täitevkomiteede töötajate distsiplinaarvastutuse kord. Põhimääruse kohaselt kannavad külanõukogu täitevkomitee esimees ja sekretär distsiplinaarvastutust rajooninõukogu täitevkomitee ja neid valinud küla töörahva saadikute nõukogu ees. Teised külanõukogule alluvad ametiisikud kannavad distsiplinaarvastutust külanõukogu täitevkomitee ees (§ 52).

Täitevkomitee liikmete operatiivse töö korraldamise osas väärivad tähelepanu Paide rajooni Väätsa, Põlva rajooni Ahja ja Tartu rajooni Kärevere külanõukogude täitevkomiteede töökogemused. Neist viimases on tööjaotus läbi viidud selliselt, et esimees tegeleb põllumajanduse, esimehe asetäitja kultuuri- ja haridustöö, üks liikmetest eelarve-, rahanduse ja kaubanduse, teine — sotsiaalkindlustuse ja tervishoiu küsimustega, kuna sekretäri ülesandeks on maksude vastuvõtmine ja asjaajamisalane töö. Et külanõukogu juurde on moodustatud 4 alalist komisjoni, on iga komisjoni töö eest määratud vastutavaks üks täitevkomitee liige, kes tegeleb

samade küsimustega, mis vastav komisjon. Tööjaotus täitevkomitee liikmete vahel on läbi viidud mitte formaalselt, vaid sisuliselt. Külanõukogu istungjärgul või täitevkomitee istungil arutamisele tulevate küsimuste ettevalmistamist organiseerib see täitevkomitee liige, kelle töölõiku need kuuluvad. Samuti pannakse temale ka otsuse täitmise ja täitmise kontrolli ülesanded.

Kogemused näitavad, et täitevkomitee liikmete selline töökorraldus õigustab end täiesti. Sellega lülitatakse kõik täitevkomitee liikmed täitevkomitee ees seisvate ülesannete täitmisse ja tõstetakse nende osa igapäevases operatiivses töös.

Kuid mitte kõigis külanõukogudes ei osutata vajalikku tähelepanu täitevkomitee liikmete töö korraldamisele, kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamisele täitevkomitee praktilises tegevuses. Kollegiaalse ja ainujuhtimise printsiibi kooskõlastamisel esineb kahesuguseid puudusi: ühelt poolt kollegiaalse juhtimise osatähtsuse üle- ja teiselt poolt selle alahindamist.

Kui külanõukogu täitevkomiteede tegevuspraktikas ei esine enam veel mõni aasta tagasi võrdlemisi laialt levinud otsuste vastuvõtmist nn. ringküsitluse korras, kus küsimuste kollegiaalne arutamine asendati täitevkomitee liikmetelt formaalse nõusoleku hankimisega, samuti otsuste vastuvõtmist töö korras täitevkomitee juhtivate töötajate poolt [1], siis esineb endiselt fakte, kus kõik täitevkomitee ette kerkinud küsimused püütakse lahendada kollegiaalselt, mistõttu täitevkomitee istungite päevakorda võetakse hulgaliselt pisiküsimusi, mida võib lahendada jooksva töö käigus. Näiteks Põltsamaa rajooni Anikvere külanõukogus viidi 1956. aastal läbi 10 täitevkomitee istungit, kus arutati rohkem kui 30 küsimust. Neist pooled olid peamiselt vähemolulised kaebused ja avaldused, mida täitevkomitee esimees oleks võinud lahendada ainuisikuliselt.

Kuid teiselt poolt on tulnud ette ka juhtumeid, kus täitevkomitee istungeid viiakse läbi harva, ning täitevkomitee esimees lahendab ainuisikuliselt kõik olulisemad küsimused. Niisugust praktikat esines Vastseliina rajooni Meremäe, Ruusmäe ja Saaluse külanõukogus.[2] Rohkem esineb aga fakte, kus täitevkomitee istungeid kutsutakse küll aeg-ajalt kokku, kuid nad viiakse läbi formaalselt, ilma küsimuste igakülgse sisulise arutamiseta, peamiselt selleks, et heaks kiita esimehe poolt kavandatud abinõusid.

Külanõukogude töö käesoleval etapil, kus vastavalt partei ja valitsuse juhenditele on külanõukogude uue põhimäärusega laiendatud tunduvalt külanõukogude õigusi, seisab põhiline ülesanne selles, et tõsta nende täidesaatvate ja korraldavate organite vas-

[1] Vt. Kollegiaalsus kohaliku nõukogu täitevkomitee töös. «Rahva Hääl» 13. oktoobrist 1953; E. Silvet, Kollektiivsest juhtimisest nõukogude töös, «Rahva Hääl» 23. märtsist 1954; Juhtimise kollegiaalsus tagab edu, «Edasi» 18. oktoobrist 1955.

[2] Vt. Vastseliina Rajooni TSN III koosseisu X istungjärgu protokoll 12. novembrist 1956.

tutust külanõukogude ees. Koos külanõukogude osatähtsuse tõusuga tõuseb ka nende täitevkomiteede osatähtsus kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel. Seepärast oleks otstarbekohane vabastada täitevkomitee igasuguste pisiküsimuste lahendamisest, jättes need täitevkomitee esimehe otsustada. Mida perspektiivsemad on täitevkomitee otsused, seda avaram on ka esimehe tegevusväli küsimuste iseseisval lahendamisel.

§ 2. Külanõukogude täitevkomiteede organisatsiooniline tegevus

Loov, organiseeriv tegevus — see on külade töörahva saadikute nõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite töö sisu. Nende hästi organiseeritud tööst oleneb suurel määral kolhooside organisatsiooniline ja majanduslik tugevnemine, maaelanikkonna materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamine. Nagu nõukogude töö kogemustest nähtub, sõltub külanõukogude ja nende täitevkomiteede osatähtsus küla majanduse ja kultuurielu juhtimisel paljuski nende organisatsioonilise töö tasemest. Seepärast on vajalik, et külanõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid tõstaksid pidevalt töökultuuri, tugineksid oma igapäevases praktilises töös rahvahulkade aktiivsele ja vahetule toetusele ning kaasabile, asetaksid raskuspunkti elavale organiseerimistööle töötajate laiades hulkades.

1. Külanõukogu täitevkomitee töö planeerimine

Külanõukogude täitevkomiteede organisatsioonilise tegevuse edukus neile pandud ülesannete täitmisel sõltub suuresti töö õigest planeerimisest. Plaan — see on organisatsioonilise juhtimise alus. Plaan annab täidesaatvate ja korraldavate organite tegevusele perspektiiviselguse, võimaldab keskendada kogu tähelepanu ja peamised jõud põhiliste küsimuste lahendamisele, vältida tormamist ja kampaanialikkust töös, tõsta töökultuuri, koordineerida nõukogu organite ja saadikute tegevust, arendada nende aktiivsust; kindlustab kollegiaalse ja ainujuhtimise kooskõlastamise põhimõtte õige rakendamise täitevkomitee tegevuses.

Seepärast tuleb külanõukogude täitevkomiteedel suhtuda oma organisatsioonilise töö planeerimisse kui esmajärgulise tähtsusega ülesandesse, kui loovasse töösse. Selleks et koostada hästi läbimõeldud, tegeliku elu nõuetele vastav ning kõiki külanõukogu täitevkomitee tegevuse külgi ettenägev plaan, on vajalik silmas pidada järgmisi asjaolusid.

1. Plaani koostamisel on tähtis see, et külanõukogude täitevkomiteed tunneksid hästi partei ja valitsuse otsuseid, mis väljendavad rahva elulisi huve, samuti kohaliku majanduse ja kultuurilise ülesehitustöö iseärasusi, valijate soove ja ettepanekuid, asutuste ning organisatsioonide vajadusi. Ainult sel juhul võib koostada tööplaani, mis kajastab kohalikke iseärasusi, on eluline ja konkreetne.

2. Külanõukogude täitevkomiteede organisatsioonilise tegevuse planeerimisel pole tähtsuseta ka see, kui pika aja peale plaanid koostada. Külanõukogude täitevkomiteede eksisteerimise esimestel aastatel puudus valdaval osal külanõukogude täitevkomiteedel üldse plaan. Nad töötasid peamiselt vallanõukogude täitevkomiteedelt saadud juhendite või vallanõukogu täitevkomitee voliniku näpunäidete järgi ühe või teise majandusliku kampaania läbiviimisel. Neiski külanõukogudes, kus plaan oli, koostati see ühe kuu peale. Hiljem, eriti pärast esimesi kohalike töörahva saadikute nõukogude valimisi, hakati tööplaane koostama kõigis külanõukogude täitevkomiteedes, kuid endiselt ühe kuu peale.

Kuuviisi planeerimise puudused hakkasid aga ilmnema pärast uue administratiiv-territoriaalse jaotuse sisseviimist, kui külanõukogudel tuli hakata iseseisvalt küla majanduse ja kultuurielu küsimusi lahendama. Kuuplaanide puhul kerkisid lahendamisele tulevad küsimused sageli liiga järsku külanõukogu, tema täidesaatva ja korraldava organi, alaliste komisjonide, saadikute ja aktiivi ette. Nende selgitamiseks enne külanõukogu istungjärku või täidesaatva ja korraldava organi istungit ei jäänud aruandjal ja kaasaruandjal küllaldaselt aega, mistõttu küsimuste lahendamine kujunes sageli pealiskaudseks.

Et vältida niisuguseid puudusi, hakati tööplaane koostama pikema aja kohta — kolme kuu peale. Praegu on kõigis külanõukogudes omaks võetud kvartaalse töö planeerimise põhimõte. See võimaldab saavutada suuremat perspektiivsust töös ja loob tingimused küsimuste paremaks ettevalmistamiseks nende arutamisel. See oli ka vajalik tööplaanide omavahelise kooskõlastamise huvides, sest rajooninõukogude täitevkomiteed koostasid oma tööplaanid kvartali peale.

Kuid seoses külanõukogude istungjärkude kokkukutsumise arvulise normi vähendamisega kuuele korrale aastas on osutunud otstarbekohaseks istungjärkude perspektiivplaani koostamine kogu aastaks. Niisugune plaan on vajalik selleks, et külanõukogu istungjärkudel leiaksid arutamist kõik tähtsamad põhiküsimused, millel on määrav tähtsus majandusliku, kultuurilis-poliitilise töö arendamise seisukohalt antud nõukogu territooriumil, ega koormataks külanõukogu tööd teisejärgulise tähtsusega küsimustega. Paide rajooni Väätsa, Räpina rajooni Mehikoorma ja mitmete teiste külanõukogude kogemuste põhjal võib soovitada istungjärkude aasta perspektiivplaani koostamist kõigile külanõukogude

täitevkomiteedele. Istungjärkude aasta perspektiivplaan on aluseks kvartaliplaanide koostamisel.

3. Luua kõigi omavahel seotud nõukogude organite tegevuse vahel kindel koordineeritus, suunata nende jõud kõik ühes suunas — see on töö planeerimise üks põhinõuetest, mille vastu aga tihtipeale eksitakse. Nii pole alati omavahel kooskõlas külanõukogu täitevkomitee ja alaliste komisjonide tööplaanid. Näiteks Võru rajooni Väimela külanõukogu täitevkomitee 1957. aasta I kvartali plaanis nähti ette kuulata istungjärgul ära kolhoosiesimehe aruanded ettevalmistustööde kohta kevadkülviks, kuid alalise põllumajanduskomisjoni tööplaan ei kajastanud ühtegi üritust selle küsimuse ettevalmistamiseks. See tuleneb sellest, et külanõukogu täitevkomitee tööplaani koostamisest ei võta osa alalised komisjonid ning teiselt poolt ei tee neile ka täitevkomitee oma tööplaani teatavaks.

Samuti pole real juhtudel kooskõla rajooni nõukogu täitevkomitee ja külanõukogude täitevkomiteede tööplaanide vahel. Selle tagajärjeks on, et kolhoosiesimeeste, sovhooside direktorite ja maa kultuuriasutuste juhatajate samasisulisi aruandeid kuulatakse ära nii külanõukogude istungjärkudel ja täitevkomitee istungitel kui ka rajooni täitevkomitee istungitel, mis toob endaga kaasa asjatut dubleerimist nõukogude organite töös.

Sellelaadiliste puuduste vältimiseks on Tartu, Elva, Türi ja rea teiste rajoonide täitevkomiteed hakanud külanõukogudele saatma oma kvartalitööplaane, et külanõukogude täitevkomiteedel oleks võimalus neid arvestada oma tööplaanide koostamisel. See on üks külanõukogude täitevkomiteede tegevuse juhtimise vorme rajooninõukogu täitevkomitee poolt.

Tapa rajooninõukogu täitevkomitee on kasutanud ka teistsugust meetodit rajooniorganite ja külanõukogude täitevkomiteede tegevuse koordineerimiseks. See seisab selles, et külanõukogude täitevkomiteed koostavad oma tööplaani mitte rajooninõukogu täitevkomitee tööplaani alusel, vaid rajooninõukogu täitevkomitee kooskõlastab oma plaani külanõukogude täitevkomiteede tööplaanidega. Kui rajooninõukogu täitevkomitee on kavandanud ära kuulata ühe või teise kolhoosi esimehe aruande ja näeb, et selline kavatsus oli samuti külanõukogul, ning olles veendunud, et külanõukogu või tema täitevkomitee poolt rakendatavad abinõud osutuvad küllaldaseks, siis rajooni täitevkomitee seda oma tööplaani ei võta. Küll aga aitab külanõukogu täitevkomiteel seda küsimust ette valmistada, et selle arutamine toimuks asjalikult ja põhjalikult.

Tööplaanide koostamisel ja kooskõlastamisel sellisel kujul on terve rida eeliseid. Ta tõstab ühelt poolt külanõukogude täitevkomiteede initsiatiivi ja teiselt poolt vastutustunnet tööplaanide koostamisel. Ta võimaldab kanda küla majanduse ja kultuurielu küsimuste arutamise ning otsustamise raskuspunkti rajooniorganeist külanõukogudesse, tõsta viimaste osa külaelu juhtimisel.

Samuti kohustab see rajooniorganeid osutama suuremat tähelepanu külanõukogude abistamisele.

Kooskõlastamist vajavad mitte üksnes istungjärkudele ja täitevkomitee istungitele läbiarutamiseks kavandatud küsimused, vaid ka planeeritud ürituste läbiviimise ajad. Mitmetes rajoonides ja nende külanõukogudes on kõik istungjärgud ja täitevkomitee istungid, samuti aktiivi ja saadikute nõupidamised, seminarid ning alaliste komisjonide koosolekud määratud nädala teatud kindlatele päevadele, et neist osavõtjatel oleks võimalik oma tööd sellele vastavalt korraldada. See osutub vajalikuks ka sellepärast, et kui külanõukogus toimuvate ürituste päev on teada, saavad külanõukogu territooriumil asuvad asutused, ettevõtted ja organisatsioonid oma tööd nii seada, et nad omalt poolt ei planeeriks nendele päevadele asjaajamist külanõukogu täitevkomiteega.

4. Sugugi väiksema tähtsusega ei ole õigeaegsuse nõue külanõukogu täitevkomitee organisatsioonilise tegevuse planeerimisel. Siin on olulised kaks momenti: esiteks, et kõik üritused oleksid planeeritud just selleks ajaks, mil nende läbiviimine annab kõige suuremat efekti, ja teiseks, et tööplaan tervikuna oleks kinnitatud õigeaegselt.

Praktikas puuduvad küll näited selle kohta, et kevadkülvi küsimusi oleks arutatud suvel ja heinateo küsimusi sügisel, kuid hilinemisi nende ja paljude teiste küsimuste arutamisega esineb mõnes külanõukogus võrdlemisi sageli. Näiteks Vändra rajooni Rõusa, Vastseliina rajooni Misso ja mitmes teiseski külanõukogus on välja kujunenud, et põllumajanduse alal arutatakse jooksvate põllutööde küsimusi mitte nendeks ettevalmistamise ajal, vaid tihti siis, kui nad on oma kulminatsioonis või juba lõpetamisel. Sel korral saab konstateerida ainult nende või teiste puuduste ilmnemist teatud põllumajanduslike tööde kampaania läbiviimisel, kuid pole võimalik enam rakendada abinõusid nende kõrvaldamiseks.

Ka maa kultuurhariduslike asutuste töö küsimusi on mõnikord arutatud siis, kui mõne rahvamaja või raamatukogu töö on jooksnud ummikusse. Siis on aga juba hilja. Küsimus oleks tulnud võtta päevakorda kohe, kui ilmnesid esimesed haiguse sümptoomid kultuurhariduslikus töös. See eeldab kohaliku olukorra üksikasjalist tundmist igas külanõukogu territooriumil asuvas ettevõttes, asutuses ja organisatsioonis. Ainult kohaliku olukorra tundmise korral on võimalik vältida nii hilinemist küsimuste püstitamisel kui ka asjatut etteruttamist, mil puudub vajalik materjal küsimuse otsustamiseks.

Üheks puuduseks mõnede külanõukogude täitevkomiteede organisatsioonilise töö planeerimisel on ka see, et tööplaanide koostamisega tihtipeale hilinetakse. Ligemale pooltes külanõukogudes toimub tööplaani kinnitamine jooksva kvartali esimesel, üksikjuhtudel isegi teisel kuul, mistõttu iga kvartali alguses tuleb töötada ilma plaanita. Selles pole alati süüdi üksnes külanõukogude täitevkomiteed, vaid ka rajooninõukogude täitevkomiteed, kes saa-

davad oma tööplaanid külanõukogude täitevkomiteedele suure hilinemisega.

Tööplaanide koostamisel tuleb arvestada seda, et need kinnitatakse hiljemalt 10—15 päeva enne eelmise kvartali lõppu. See võimaldab tööplaanide varakult teatavaks tegemist asjaomastele isikutele ja organisatsioonidele ning kvartali algul ettenähtud ürituste õigeaegset ettevalmistamist.

Kui hoolikalt ka külanõukogude täitevkomiteede tööplaanid koostatud ei oleks, pole võimalik terve kvartali peale ette näha kõiki üksikasju ning elu nõuab mõnikord plaani korrigeerimist. Plaani korrigeerimine toimub istungjärkude ja istungite päevakorra projektide koostamisel.

5. Samuti nagu küla majandust ja kultuurielu pole võimalik edukalt juhtida ilma rahvahulki kaasa tõmbamata ning neile tuginemata, nii sõltub ka külanõukogude tööplaanide väärtus paljuski sellest, kuivõrd laialdaselt plaani koostamisele tõmmatakse töötajaid, alalisi komisjone ja aktiviste, kuivõrd täielikult on arvesse võetud nende kogemusi, ettepanekuid ja soove.

Külanõukogude tööpraktikas on välja kujunenud väga mitmesugused tööplaanide koostamise viisid, mis kindlustavad töötajate laialdase kaasatõmbamise ja nende ettepanekute arvestamise.

Mõnedes külanõukogudes on kehtestatud kord, mille kohaselt täitevkomitee liikmed, saadikud, alaliste komisjonide esimehed ja aktivistid esitavad oma ettepanekud täitevkomitee tööplaani suhtes täitevkomitee sekretärile hiljemalt 15—20 päeva enne uue kvartali algust, kes koostab nende alusel tööplaani projekti. Seejärel esitatakse see arutamiseks ja kinnitamiseks kas külanõukogu istungjärgule või täitevkomitee istungile.

Teisal koostavad külanõukogu täitevkomitee esimees ja sekretär kõigepealt tööplaani esialgse projekti. Selle tutvustamiseks, arutamiseks ja täiendamiseks kasutatakse ära alaliste komisjonide koosolekuid, saadikute ja aktiivi nõupidamisi, tootmisnõupidamisi ja üldkoosolekuid kolhoosides, millest täitevkomitee esimees ja sekretär osa võtavad. Tehtud ettepanekute ja täienduste alusel koostatakse siis tööplaani lõplik projekt, mis esitatakse kinnitamiseks.

Kolmandaks on külanõukogusid, kus täitevkomitee tööplaani projekti arutamiseks kutsutakse kokku saadikute, alaliste komisjonide, põllumajanduse spetsialistide ja kultuuriala töötajate sellekohane nõupidamine.

Kuid üksikutes külanõukogude täitevkomiteedes on praktiseeritud ka seda, kus täitevkomitee esimehe ja sekretäri poolt koostatud projekti enne kinnitamiseks esitamist laiemalt üldse ei arutata. Selle sisuline arutamine toimub harilikult kas külanõukogu istungjärgul või täitevkomitee istungil, millest on kutsutud osa võtma asutuste juhatajad, kolhoositöö eesrindlased ja teised.

Igal külanõukogul on õigus kindlaks määrata oma töö planee-

rimise kord ja meetodid, kuid nõudeks on, et need kindlustaksid töötajate osavõtu ja nende ettepanekute arvestamise plaani koostamisel.

6. Lõpuks pole tähtsuseta ka külanõukogu täitevkomitee tööplaani vorm. See peab vastama täitevkomitee töö sisule, kajastama selle tähtsamaid külgi. Siis, kui külanõukogude täitevkomiteed töötasid valla täitevkomiteedelt saadud juhendite alusel, kujutas nende tööplaan põhiliselt üksikute tööülesannete loetelu, nagu: teede tegemine, parve parandamine, külvipindade lõpparuande koostamine, kesa künd, kooli puude vedu, riigilaenu summade laekumine, põllumajandussaaduste varumine.[1]

Kui enne kohalike nõukogude valimisi töötasid ainult külanõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid, kes täitsid samuti neid ülesandeid, mis Eesti NSV Konstitutsiooniga oli pandud külanõukogudele kui esindusorganitele, siis pärast esindusorganite moodustamist muutus teataval määral täitevkomitee töö iseloom. See kajastus ka tööplaanis. Nüüd planeeriti eraldi külanõukogu istungjärkudel ja täitevkomitee istungitel arutatavad küsimused. Hiljem lisandus sellele veel üks osa — massürituste plaan. Neist kolmest koostisosast — istungjärkude tööplaan, täitevkomitee istungite kalenderplaan ja organisatsioonilis-massiliste ürituste plaan — koosnevad külanõukogude täitevkomiteede tööplaanid praegugi.

Toome näitena Räpina rajooni Suuremetsa külanõukogu täitevkomitee 1957. a. I kvartali tööplaani.

Räpina rajooni Suuremetsa külanõukogu täitevkomitee 1957. a. I kvartali tööplaan

I

Räpina rajooni Suuremetsa küla Töörahva Saadikute Nõukogu istungjärkudel arutatavad küsimused:

25. jaanuaril 1957. a.

1. Kultuurhariduse tööst elanikkonna kultuurilisel teenindamisel.
   Aruandjad: Hanikase rahvamaja juhataja,
   Orava raamatukogu juhataja.
   Kaasaruandja: alalise kultuurikomisjoni esimees.

[1] Vt. näiteks Kuuste valla Päkste külanõukogu 1946. aasta juunikuu tööplaan. Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f. 283, nim. 1, 1946, s. ü. 3, lk. 4.

2. Loomade pidamistingimustest «Kuldvihu» kolhoosis.
Aruandja: kolhoosi esimees.
Kaasaruandja: alaline põllumajanduskomisjon.

20. märtsil 1957. a.

1. Ettevalmistustöödest kevadkülviks «Uue Elu» kolhoosis.
Aruandja: kolhoosi esimees.
Kaasaruandja: Orava masina-traktorijaama peaagronoom.

II

Räpina rajooni Suuremetsa küla Töörahva Saadikute Nõukogu Täitevkomitee istungitel arutatavad küsimused:

Istungite toimumise aeg	Istungitel arutatavad küsimused	Aruandja	Kaasaruandja	Läbiviimise eest vastutab	Märkused täitmise kohta
14. I 1957	1. Metsatöökohustuse täitmisest «Uue Elu» kolhoosis	kolhoosi esimees	kolhoosi revisjonikomisjoni esimees	täitevkomitee esimees	
14. I 1957	1. Majapidamisraamatute täitmisest ja loomade loenduse tulemustest külanõukogus	täitevkomitee sekretär	—	täitevkomitee esimees	
11. II 1957	1. Ühiskondliku korra kindlustamisest külanõukogus	miilitsavolinik	rahvasaadik (nimi)	täitevkomitee esimees	
	2. Elanikkonna varustamisest laiatarbekaupadega	Lepassaare kaupluse juhataja ja Piusa kioski juhataja	eelarve-rahanduskomisjoni esimees	täitevkomitee esimehe asetäitja	
15. III 1957	1. Ühiskarja pidamistingimustest «Uue Elu» kolhoosi veise- ja seafarmis	kolhoosi zootehnik	täitevkomitee esimehe asetäitja	täitevkomitee esimees	
	2. Põllutööriistade ja masinate remondist «Uue Elu» ja «Kuldvihu» kolhoosis	kolhoosi esimehed	alaline põllumajanduskomisjon	täitevkomitee esimehe asetäitja	

Räpina rajooni Suuremetsa küla Töörahva Saadikute Nõukogu Täitevkomitee organisatsioonilis-massilised üritused.

Jrk. nr.	Ürituse nimetus	Läbiviimise aeg	Läbiviimise eest vastutab	Märkusi täitmise kohta
1.	Majapidamisraamatute täitmine ja loomade loenduse läbiviimine	2. — 10. I 1957	täitevkomitee sekretär	
2.	Külatäiturite instrueerimine	7. I 1957	miilitsavolinik	
3.	Kaasabi osutamine farmitöötajate nõupidamise organiseerimisel «Uue Elu» ja «Kuldvihu» kolhoosis	20. — 23. I 1957	alaline põllumajanduskomisjon	
4.	Alaliste komisjonide instrueerimine	19. II 1957	täitevkomitee sekretär	
5.	Kaubandusala töötajate nõupidamine elanikkonna laiatarbekaupadega varustamise parandamise küsimustes	26. II 1957	alalise eelarve-rahanduskomisjoni esimees	
6.	Kaasabi osutamine «Uue Elu» ja «Kuldvihu» kolhoosile tootmisnõupidamiste organiseerimisel põllundusbrigaadides	22. II — 2. III 1957	alaline põllumajanduskomisjon	
7.	Mineraalväetiste ja põlevkivituha varumise hoogtööpäevaku organiseerimine kolhoosides	11. — 18. III 1957	täitevkomitee esimees ja alaline põllumajanduskomisjon	

Nagu nähtub, sisaldab istungjärkude plaan andmeid istungjärkude läbiviimise aja, arutusele tulevate küsimuste, aruandjate ja kaasaruandjate ning küsimuste õigeaegse ettevalmistamise eest vastutavate isikute kohta.

Võib tekkida küsimus: kas istungjärkude plaani saab üldse lugeda täitevkomitee plaani koostisosaks, sest see kajastab nõukogu tegevust. Kui vaadata seda küsimust sisuliselt, siis tuleb tunnistada see täitevkomitee tööplaani osaks. Lasub ju istungjärkudel arutamisele tulevate küsimuste ettevalmistamine täitevkomitee õlgadel. Isegi sel juhul, kui teatud küsimuste ettevalmistamine või mõne massürituse läbiviimine on pandud isikutele, kes pole täitevkomitee liikmed, toimub see täitevkomitee juhtimisel ja suunamisel. See ei tähenda muidugi seda, et täitevkomitee osa ühe või teise tööplaani punkti realiseerimisel oleks ühesugune. Ühel juhul, eriti mis puutub külanõukogu istungjärkudesse ja nõupidamistesse, seisab täitevkomitee ülesanne vajaliku ettevalmistustöö

läbiviimises; teisel juhul, seoses alaliste komisjonide ja saadikute tegevusega ning neile pandud ülesannetega, tuleb täitevkomiteel osutada neile kaasabi; kolmandal juhul, mis puutub üritustesse täidesaatva ja korraldava tegevuse alal, tuleb täitevkomiteel need endal otseselt läbi viia.

Külanõukogu täitevkomitee organisatsioonilise tegevuse planeerimisel tuleb lahendada selline tähtis küsimus, nagu seda on külanõukogu ja tema täitevkomitee kompetentsi piiritlemine neis küsimustes, mida võivad lahendada nii nõukogu kui ka täitevkomitee. Nagu juba eespool nägime, on siin ainsaks kriteeriumiks ühe või teise küsimuse tähtsus antud konkreetses olukorras.

Kui istungjärkude tööplaani koostamisel tuleb silmas pidada seda, et nõukogu arutada ei planeeritaks neid küsimusi, mida sama edukalt võiks lahendada täitevkomitee oma istungil, siis täitevkomitee istungite kalenderplaani koostamisel seisab küsimus selles, et täitevkomiteed kui kollegiaalset organit ei koormataks asjatult nende küsimustega, mida täitevkomitee esimees ja sekretär võiksid ainuisikuliselt lahendada jooksva töö käigus. See võimaldab täitevkomiteedel sügavamalt süveneda kohaliku majanduse ja kultuurielu arendamise perspektiivsematesse küsimustesse.

Selles suunas on täidesaatvate ja korraldavate organite töö ümber korraldatud Paide rajooni Väätsa, Tartu rajooni Tartu, Türi rajooni Oisu ja reas teistes vabariigi eesrindlikumates külanõukogudes. Kui varem lahendati neis külanõukogudes valdav osa töötajate kaebustest ja avaldustest täitevkomitee istungil, siis nüüd teevad seda täitevkomitee esimehed, tuginedes alaliste komisjonide ja saadikute abile. Ainult kaebused ja avaldused, mida ei saa lahendada ainuisikuliselt, otsustatakse kollegiaalselt täitevkomitee istungil. Samuti tehti lõpp korduvate otsuste vastuvõtmisele ühes ja samas küsimuses. Seetõttu ei paisu liialt suureks ka täitevkomitee töökoormus.

Raskusi teeb külanõukogude täitevkomiteede töötajatele ilmselt organisatsioonilis-massiliste ürituste planeerimine. Mõned külanõukogud, nagu näiteks Kingissepa rajooni Kärla ja Mustjala, seda osa üldse oma tööplaani ei võta. Osal külanõukogudel on see plaani osa ebakonkreetne. Vastseliina rajooni Illi, Kapera ja Meremäe, samuti Põltsamaa rajooni Järavere ja mõnede teiste külanõukogude täitevkomiteede plaanis leidub niisuguseid ülesandeid, nagu «Organiseerida ja kontrollida sotsialistlikku võistlust külanõukogu kolhooside vahel», «Aktiivi nõupidamine eelseisvatest ülesannetest», «Alaliste komisjonide instrueerimine», ära näitamata sel alal mingeid üritusi, tähtaegu ja täitjaid. Antud juhul ei kujuta see endast mingit plaani, vaid üldiste ülesannete loetelu.

Organisatsioonilis-massiliste ürituste plaan peab olema orgaaniliselt seotud plaani teiste osadega. Kui külanõukogu täitevkomitee tööplaani esimeses ja teises osas on kavandatud need küsimused, mis kuuluvad arutamisele ning otsustamisele nõukogu istung-

järkudel ja täitevkomitee istungitel, siis kolmandas osas peavad kajastuma need üritused, mis on suunatud vastuvõetud otsuste realiseerimisele, peab kajastuma täitevkomitee laiahaardeline organiseerimistöö elanikkonna hulgas.

Otsuste täitmise organiseerimine algab tavaliselt nende tutvustamisega täitjatele, nende instrueerimisega, otsuste täitmise teede ja viiside kättenäitamisega, üldse eelseisvate ülesannete selgitamisega. Seepärast leiamegi organisatsioonilis-massiliste ürituste plaanist kõige sagedamini selliseid üritusi, nagu aktiivi nõupidamine, alaliste komisjonide instrueerimine, rahvasaadikute seminarid. Hinnatavalt tuleb märkida Keila rajooni Nissi külanõukogu täitevkomitee kogemusi, kes aktiivi nõupidamisi ja instrueerimiskoosolekuid on kasutanud oskuslikult ära eesrindlike rahvasaadikute ja alaliste komisjonide kogemuste populariseerimiseks, kriitika ja enesekriitika arendamiseks, töötajate ettepanekute ning valijate juhendite üldistamiseks.

Kuid eelseisvate ülesannete selgitamine ja instrueerimine tähistab otsuste täitmise organiseerimise esimest etappi. Sellele peab järgnema elav organiseerimistöö kohtadel ning täitmise kontroll. Need üritused peaksid samuti kajastuma plaanis. Selles osas võiks eeskujuks seada Paide rajooni Väätsa, Türi rajooni Oisu ning Räpina rajooni Suuremetsa külanõukogu. Nende organisatsioonilis-massiliste ürituste plaanist võime sageli leida järgmisi punkte, nagu: mineraalväetiste ja põlevkivituha varumise hoogtööpäevaku organiseerimine selles või teises kolhoosis, abi osutamine kolhoosidele tootmis-finantsplaanide koostamisel, sotsialistliku võistluse kokkuvõtete tegemine, hoogtööpäevaku organiseerimine heakorrastustöödeks, osavõtt kolhooside üldkoosolekuist ja brigaadide tootmisnõupidamistest, rajooni täitevkomitee ja külanõukogu otsuste täitmise kontroll kolhoosides, rahvamajades ja raamatukogudes, abi osutamine rahvasaadikutele kohtumiskoosolekute ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Raske on siin anda mingit küsimuste ja ürituste loetelu, mida võiks sisaldada külanõukogu täitevkomitee tööplaani organisatsioonilis-massiliste ürituste osa, sest see oleneb paljuski kohalikest tingimustest. On oluline, et massürituste planeerimisel lähtutakse konkreetsuse põhimõttest, sellest, et tööplaanis näidatakse konkreetsed üritused, konkreetsete tähtaegade ja konkreetsete täitjatega. Mida üksikasjalisemalt on plaan koostatud, seda mobiliseerivam ta on.

Lõpuks veel küsimus sellest, kes peab kinnitama külanõukogu täitevkomitee tööplaani? Kas täitevkomitee ise või külanõukogu?

Tööplaanide kinnitamise osas väljakujunenud praktika poolest võib vabariigi külanõukogud jagada kolme rühma: esimesse rühma kuuluvad need, kelle tööplaani kinnitab nõukogu; teise rühma kuuluvad külanõukogud, kus täitevkomiteed kinnitavad oma tööplaani ise; kolmandasse rühma kuuluvad need, kus tööplaanid kinnitatakse kord täitevkomitee istungil, kord nõukogu istungjärgul, ole-

nevalt sellest, kas kvartali lõpul toimub täitevkomitee istung või nõukogu istungjärk.

Soovitatav on siiski see, et täitevkomitee tööplaan kinnitataks külanõukogu istungjärgul, sest täitevkomitee on nõukogule alluv organ ning tööplaani kinnitamisega määrab ta kindlaks täitevkomitee tegevuse. See on tarvilik eriti just siis, kui plaanis on küsimuste ettevalmistamise osas ette nähtud ülesandeid saadikutele ja alalistele komisjonidele. Ka sel juhul, kui täitevkomitee tegevuse planeerimise käigus ei toimunud kavandatavate küsimuste ja ürituste ulatuslikku arutelu aktiivi osavõtul, tuleb plaan läbi arutada ja kinnitada külanõukogu istungjärgul. Selline praktika on juurdunud nii vanemate liiduvabariikide kui ka meie vabariigi eesrindlikes külanõukogudes.

Siinjuures tuleb hinnatavalt ära märkida nende külanõukogude tööpraktikat, kes tööplaani kinnitamisel kuulavad istungjärgul ära ka täitevkomitee esimehe aruande eelmise kvartali tööplaani täitmise kohta. See tõstab täitevkomitee vastutust tööplaanide koostamisel ja täitmisel.

2. Külanõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite ettevalmistamine

Selleks et külanõukogu ja tema täitevkomitee töö oleks viljakas ja resultatiivne, tuleb erilist tähelepanu pöörata külanõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite hoolikale ning põhjalikule ettevalmistamisele. Nagu istungjärkude nii ka istungite eeskujulik ettevalmistamine nõuab toetumist laialdasele aktiivile, nõuab täitevkomitee liikmete, alaliste komisjonide, saadikute ja aktivistide osavõttu istungjärkudele ja istungitele esitatavate küsimuste ettevalmistamisest. Üksnes siis, kui küsimused on eelnevalt üksikasjaliselt ette valmistatud, on külanõukogu ja tema täitevkomitee suutelised neid asjalikult otsustama.

Vastutus istungjärkude ja istungite ettevalmistustööde õige korraldamise eest lasub külanõukogu täitevkomiteel ja tema esimehel.

Külanõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite ettevalmistamine algavad tavaliselt istungjärgule ja istungile arutamiseks esitatavate küsimuste kindlaksmääramisega, lähtudes tööplaanist, mis fikseerib põhiküsimusi, ja võttes arvesse saadikute ning töötajate ettepanekuid. Küsimuste kindlaksmääramisel tuleb arvestada samuti seda, et tegelik elu võib nõuda mõnikord tööplaani korrigeerimist ja tõsta esile küsimusi, mida ei olnud võimalik ette näha täitevkomitee tööplaani väljatöötamisel, kuid mille lahendamine nõuab nende arutamist kas külanõukogu istungjärgul või täitevkomitee istungil.

Nagu praktika näitab, on nii külanõukogu istungjärgule kui ka täitevkomitee istungile soovitav planeerida üks-kaks tähtsamat küsimust, millele võib lisanduda mõni väiksema ulatusega küsi-

mus. Istungjärkude ja istungite päevakorra kuhjamine mõjub negatiivselt töö kvaliteedile. Näiteks Paide rajooni Purdi külanõukogus arutati ühel ja samal istungjärgul täitevkomitee tööaruannet, kultuurhariduslike asutuste tööd, sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise ja palgalise tööjõu kasutamise küsimusi külanõukogu territooriumil asuvais kolhoosides. Need olid kõik väga tähtsad ja olulised küsimused, mis oleks vajanud põhjalikku läbiarutamist. Kuid tingituna sellest, et päevakorras oli 4 põhiküsimust, toimus istungjärgu töö rutates ja pinnapealselt.

Mis puutub aga külanõukogude täitevkomiteedesse, siis puuduvad nende tegevuspraktikas näited istungite ülekoormamise kohta. Küll võib aga tuua vastupidiseid näiteid, kus külanõukogude täitevkomiteede istungitel on korduvalt arutatud üksikuid pisiküsimusi.

Nii toimus Elva rajooni Ulila külanõukogus 4. jaanuaril 1956. aastal täitevkomitee istung, kus kinnitati ainult külanõukogu seinalehe toimetus. 16. aprillil toimunud istung piirdus üksnes riigilaenu volinike kinnitamisega jne.[1] Rida täitevkomitee istungeid, kus päevakorras puudusid olulised küsimused, on toimunud ka Põltsamaa, Kingissepa, Väike-Maarja ja Abja rajooni külanõukogudes. Kuid vaatamata sellele pole istungite arv väga suureks paisunud. Vähe on neid külanõukogusid, kus täitevkomitee istungeid kutsutakse kokku rohkem kui kord kuus.

Mitte kõigi külanõukogu istungjärgu ja täitevkomitee istungi päevakorras olevate küsimuste ettevalmistamine ei toimu ühte moodi. See sõltub küsimuste iseloomust. On küsimusi, peamiselt jooksva iseloomuga, nagu taotluse esitamine krediitide ümberpaigutamiseks jt., mis ei nõua erilist ettevalmistamist. Juba nende päevakorda võtmise ajaks on selgunud faktiline olukord. Õigemini öelda, just teatud asjaolude selgumine ja ilmnemine nõudis antud küsimuste päevakorda võtmist. Ka rahvamajade ja raamatukogude tööplaanide, rahvamajade nõukogu, krediidi ja säästutegevuse kaastöökomisjonide koosseisu kinnitamine ning teised analoogilised küsimused ei nõua väga suurt ettevalmistustööd. Rahvasaadikud, täitevkomitee esimees ja sekretär, samuti täitevkomitee liikmed tunnevad kindlasti niipalju olukorda kohtadel, et lahendada neid küsimusi ilma täiendava kontrollita kohapeal.

Hoopis põhjalikumalt tuleb aga ette valmistada neid küsimusi, mis on seotud ühe või teise asutuse, ettevõtte või organisatsiooni töö arutamisega istungjärgul või istungil. Siin on ettevalmistustöö üheks põhitingimuseks see, et toimuks tutvumine faktilise olukorraga kohtadel. Kohtadel tuleb kontrollida antud ettevõtte, asutuse või organisatsiooni töö kõiki külgi, selgitada välja nii töös esinenud saavutused kui ka puudused ja vead, avastada nende vigade põhjused ja kasutamata jäänud reservid. Samaaegselt on

[1] Vt. Elva Rajooni TSN Täitevkomitee otsus nr. 319, 26. detsembrist 1956 «Organisatsioonilis-massilisest tööst Ulila ja Rannu külanõukogudes».

vajalik teostada ka kontrolli, kuidas antud asutus või ettevõte on samas küsimuses varem vastuvõetud otsuseid täitnud.

Sellest ei peeta aga alati kinni. Esineb juhtumeid, kus külanõukogu ja täitevkomitee võtavad otsuseid vastu ainult ettevõtte või asutuse juhataja aruande põhjal, kontrollimata olukorda kohapeal. Seetõttu jäävad ka otsused ühekülgseks, neil puudub mobiliseeriv iseloom, mis aitab kõrvaldada olemasolevaid puudusi ja parandada tööd. Kuigi aruandjatena külanõukogu istungjärkudel ja täitevkomitee istungitel arutatavates küsimustes esinevad tavaliselt nende asutuste või ettevõtete juhatajad, kelle tööd külanõukogu või tema täitevkomitee arutab, peab ka täitevkomitee esimees organiseerima täitevkomitee liikmete, alaliste komisjonide ja aktivistide kaasabil faktilist kontrolli kohtadel, ja kui tarvis, peab seda tegema ka esimees ise, vastasel korral on tal raske suunata ettevalmistustööd. Ka sel korral, kui mõnel istungjärgul või istungil arutatava küsimuse ettevalmistamine on pandud mõnele täitevkomitee liikmele või alalisele komisjonile, peab täitevkomitee esimees olema asjaga kursis, sest tema ülesandeks on suunata ettevalmistustööde käiku.

Nii mõndagi on nõukogu istungjärkude ja täitevkomiteede istungite ettevalmistamise osas õppida Paide rajooni Väätsa, Türi rajooni Oisu ja Võru rajooni Viitina külanõukogult. Neist viimases kavandati 1956. aasta algul ära kuulata külanõukogu istungjärgul Luutsniku 7-klassilise kooli direktori aruanne õppe- ja kasvatustöö kohta koolis. Kaasaruande pidi ette valmistama alaline haridus- ja kultuurikomisjon, kogu ettevalmistustööd juhtis aga külanõukogu täitevkomitee esimees. Alaline haridus- ja kultuurikomisjon jagas koosolekul, millest võttis osa samuti täitevkomitee esimees, oma liikmete vahel ülesanded ära ja määras kindlaks, kes tutvub õppetööga koolis ja külastab tunde, kes pöörab peamist tähelepanu õpilaste käitumise, üldse kasvatustöö küsimustele, kes tegeleb kooli majandusküsimustega.

Külastades tunde, jälgides õpilaste käitumist koolis ja koduteel, vesteldes õpilaste, õpetajate, lastevanemate ja lastevanemate komitee liikmetega, selgus, et kooli õppe- ja kasvatustöös on palju nõrku kohti. Esineb metoodilist laadi puudusi uue aine edasiandmisel, tundide ülesehitamisel ja läbiviimisel, õppeedukus on madal, õppedistsipliin jätab soovida, nõrk on koostöö kooli ja kodu vahel.

Viis päeva enne täitevkomitee istungit toimus kaasaruande ja otsuse projekti kollegiaalne läbiarutamine alalise komisjoni koosolekul täitevkomitee esimehe osavõtul, kus toimus kontrolli tulemuste lõplik analüüs ja üldistamine ning abinõude väljatöötamine õppe- ja kasvatustöö olukorra parandamiseks. Külanõukogu täitevkomitee esimees vestles enne täitevkomitee istungit ka kooli direktoriga ja tutvus tema aruandega. Selle vestluse tulemuseks oli, et aruanne muutus enesekriitilisemaks.

Hea ettevalmistuse tõttu toimus küsimuse arutamine istung-

järgul aktiivselt ning võeti vastu asjalik otsus õppe- ja kasvatustöö parandamiseks Luutsniku 7-klassilises koolis.

Oisu ja Väätsa külanõukogu tööpraktikast tuleb märkida seda, et nad on nõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite ettevalmistustöösse kaasa tõmmanud kolhoosides, sovhoosides ja koolides töötavaid rahvasaadikuid ja põllumajanduse spetsialiste, kes tunnevad kohalikku olukorda kõige paremini.

Heade tulemustega on kasutatud ka teistsugust kohapealse kontrolli meetodit. Nimelt, kui istungjärgul või istungil on kavandatud ära kuulata mõne külanõukogu kolhoosi tegevuse aruannet, siis suunatakse seda küsimust ette valmistama ja kontrollima just naaberkolhoosis töötavaid saadikuid, põllumajanduse spetsialiste ja aktiviste. Selliselt organiseeritud kontrolli üheks kõige tugevamaks küljeks on see, et naabrite poolt tehtud kriitilistele märkustele ja ettepanekutele, nagu kogemused näitavad, reageeritakse väga kiiresti. Tihtipeale kõrvaldatakse puudused juba enne täitevkomitee istungit. Teiseks pakub see häid võimalusi vastastikuseks kogemuste vahetamiseks. Samuti on organiseeritud küsimuste ettevalmistamist siis, kui on kavas mõne kultuuriasutuse töö aruande ärakuulamine.

Küsimuste ettevalmistamise käigus kuulub tähtis koht aruannete ja kaasaruannete koostamisele. Koostada aruanne või kaasaruanne — see tähendab õigesti üldistada kogutud materjali, välja valida faktid ja asjaolud, mis võimaldavad anda küsimusest objektiivse ja ammendava ülevaate. Aruandeisse ja kaasaruandeisse võetakse kogutud materjalidest need faktid, mis kõige enam iseloomustavad vastava asutuse või ettevõtte tööd. Aruanne ja kaasaruanne ei pruugi olla pikk, kuid ta peab olema konkreetne, rajatud kõige tüüpilisematele näidetele ja faktidele ning näitama kätte teed töö edasiseks parandamiseks. Tapa rajooni külanõukogudes on saanud heaks tavaks, et aruannete ja kaasaruannete koostajaile osutavad aktiivset abi külanõukogu piirkonnas töötavad partei rajoonikomitee instruktorid.

Kui aruanne, mis jooksvate, vähemoluliste küsimuste puhul võib endast kujutada ka lühikest informatsiooni, on vajalik ükskõik missuguse istungjärgul või täitevkomitee istungil arutatava küsimuse puhul, siis kaasaruanne on otstarbekohane üksnes komplitseeritumate küsimuste puhul, harilikult siis, kui kuulatakse asutuste või ettevõtete tööaruandeid. Kaasaruanne õigustab end vaid siis, kui ta sisaldab julget kriitikat ja leppimatut suhtumist töös esinevatesse puudustesse. Reas Kingissepa, Abja ja Vändra rajooni külanõukogude täitevkomiteedes on praktiseeritud asutuste juhatajate ja kolhooside esimeeste aruannete ärakuulamist ilma kaasaruanneteta, kuid sel juhul on täitevkomitee esimees või mõni liikmetest teostanud kontrolli kohtadel ning läbirääkimiste käigus võtab sõna neis küsimustes, millest aruandja on vaikides mööda läinud.

Põltsamaa, Viljandi ja Türi rajooni külanõukogude kogemuste

põhjal võib märkida, et kaasaruanded osutuvad täiesti üleliigseiks ka väljasõiduistungite puhul kohtadele — kolhoosidesse ja kultuuriasutustesse, kelle töö arutamine on päevakorras. Seda muidugi ainult siis, kui aruanne on asjalik, konkreetne, kriitiline ja enesekriitiline ning istungist võtab osa hulgaliselt antud ettevõtte või asutuse töötajaid. Töötajate rohkearvulised sõnavõtud võivad täiesti asendada kaasaruannet. Väljasõiduistungite eriline tähtsus seisab aga selles, et nad on riigivalitsemise kooliks paljudele töötajatele, kes neist osa võtavad, ja teiseks selles, et töötajate osavõtt muudab küsimuste arutamise palju konkreetsemaks ja mitmekülgsemaks, mis viib lõppkokkuvõttes konkreetse ja mobiliseeriva otsuse vastuvõtmisele.

Otsuste projektide koostamise osas puudub meie vabariigi külanõukogudes ühtne praktika. Ühtedes külanõukogudes on otsuse projekti koostamine pandud neile, kes vastutavad antud küsimuse ettevalmistamise eest. Teisal koostavad otsuse projekti aruandjad või kaasaruandjad. On ka neid külanõukogusid, kus eranditult kõik külanõukogu ja täitevkomitee otsuse projektid valmistatakse ette kas täitevkomitee esimehe või sekretäri poolt.

Kuna otsuse projekt peab rajanema küsimuse ettevalmistamise käigus kogutud materjalile ja kajastama abinõusid, mis tuleb kasutusele võtta püstitatud ülesannete lahendamiseks ja töös ilmnenud puuduste kõrvaldamiseks, siis on pikematagi selge, et neile nõudeile vastava otsuse projekti võivad koostada ainult need, kes otseselt tegelevad küsimuse ettevalmistamisega.

Otsuse projekti koostamisel tuleb silmas pidada seda, et see väljendaks kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poliitikat, vastaks sotsialistliku seaduslikkuse printsiibile, oleks selgelt ja asjalikult sõnastatud, sisaldaks elulisi abinõusid töö edasiseks parandamiseks. Samuti on vajalik arvestada seda, et külanõukogu täidesaatval ja korraldaval organil on küll õigus ära kuulata kõigi oma territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tööaruandeid, kuid kohustusliku iseloomuga abinõusid võib ta rakendada üksnes endale alluvate asutuste ja ettevõtete suhtes, teiste ettevõtete ja asutuste suhtes aga ainult siis, kui tegemist on riiklike kohustuste ebarahuldava täitmisega, sanitaareeskirjade rikkumisega jms. Kõigi nende küsimuste osas, mille lahendamine kuulub asutuste ja ettevõtete juhtkonna, kolhooside üldkoosoleku või juhatuse kompetentsi, võib külanõukogu täitevkomitee anda ainuüksi soovitusliku iseloomuga juhiseid.

Külanõukogu istungjärgu ja täitevkomitee istungi ettevalmistustööde hulka kuulub samuti istungjärgu ja istungi läbiviimise koha, aja ja arutamisele tulevate küsimuste teatamine täitevkomitee liikmetele, milleks saadetakse neile välja vastavad kirjalikud teated. Kuid tähtis pole üksnes see, et rahvasaadikud ja täitevkomitee liikmed oleksid aegsasti teadlikud istungjärgu või istungi toimumisest, vaid ka see, et neil oleks võimalus enne istungjärku ja istungit tutvuda arutamisele tulevate küsimuste materjalidega

või vähemalt otsuse projektigagi. Ainult sel korral saavad rahvasaadikud ja külanõukogu täitevkomitee liikmed aktiivselt küsimuste arutamisest osa võtta.

Rahvasaadikute ja täitevkomitee liikmete tutvustamise küsimust istungjärkude ja istungite ettevalmistusmaterjalidega on praktikas püütud mitmeti lahendada, arvestades kohapealseid tingimusi. Mõnedes külanõukogudes, kus materjalide paljundamise tehniline baas seda võimaldab, on otsuste projektid saadetud (koos teatega istungjärgu ja istungi toimumise kohta) täitevkomitee liikmetele koju. Kus aga pole võimalik istungi materjale paljundada ja koju saata, seal võimaldatakse nendega tutvuda külanõukogu täitevkomitees. Mõnikord rõhutatakse saadikutele ja külanõukogu täitevkomitee liikmetele saadetavas teates nende esinemise soovitatavust ja eelnevat materjalidega tutvumise vajadust.

Mitmes Põlva, Võru ja Rakvere rajooni külanõukogus on kujunenud tavaks, et täitevkomitee liikmed tulevad tund aega enne istungi algust kohale ja kasutavad seda aega otsuse projektide ning teiste küsimuste arutamiseks vajalike materjalidega tutvumiseks. Sellist korda oleks soovitav rakendada kõigis neis külanõukogudes, kus puuduvad muud võimalused istungite ettevalmistusmaterjalidega tutvustamiseks.

3. Külanõukogu täitevkomitee istungite läbiviimine

Külanõukogu täitevkomitee põhiliseks töövormiks on istung. See töövorm vastab täielikult täitevkomitee kui kollegiaalse riigihaldusorgani tegevuse iseloomule, kindlustades kõigi täitevkomitee liikmete osavõtu täitevkomitee kompetentsi kuuluvate küsimuste arutamisest ja otsustamisest.

Külanõukogu täidesaatva ja korraldava organi istungid kutsub kokku täitevkomitee esimees. Kollegiaalse juhtimise kindlustamisel täitevkomiteede töös ning sidemete tugevdamisel töötajatega on suur tähtsus külanõukogude täitevkomiteede istungite regulaarsel läbiviimisel. See on eriti tähtis just praegu, kus seoses külanõukogude õiguste laiendamisega on tõusnud külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite osatähtsus küla majanduse ning kultuurielu juhtimisel. Pealegi rikuti omal ajal võrdlemisi sageli plaanilisuse printsiipi istungite läbiviimisel.

Näiteks Elva rajooni Ulila külanõukogus jäid 1956. a. tööplaanis ettenähtud istungid läbi viimata märtsi-, mai-, juuni-, juuli-, augusti-, oktoobri- ja novembrikuus. Istungite puhul pole alati kinni peetud plaanilistest tähtaegadest ja planeeritud põhiküsimustest. Tartu rajooni Kärevere külanõukogus viidi 1956. a. läbi ainult 2, Luunja, Tähtvere ja Mäksa külanõukogus 3 istungit. Põltsamaa rajooni üheksas külanõukogus planeeriti 1955. a. kokku 121

ja 1956. a. 113 istungit, kuid neist jäi 1955. a. 46 ja 1956. a. 28 läbi viimata.

Selleks et kindlustada külanõukogude täitevkomiteede kui kollegiaalsete organite korrapärane tegevus, näeb külanõukogude põhimäärus ette, et täitevkomitee istungid peavad toimuma vähemalt üks kord kahe kuu jooksul (§ 45). Teiselt poolt nõuab kollegiaalsuse printsiibi rakendamine täitevkomitee töös kõigi täitevkomitee liikmete aktiivset osavõttu istungi tööst. Külanõukogude põhimääruses on fikseeritud nõue, et külanõukogu täitevkomitee istungid on otsustusvõimelised, kui neist võtab osa üle poole täitevkomitee koosseisust (§ 45). Kvooruminõude õiguslik tähendus seisab selles, et ta annab täitevkomiteele õiguse tema kompetentsi kuuluvaid küsimusi arutada ja otsustada.

Sellistes külanõukogudes, nagu Paide rajooni Väätsa, Põlva rajooni Ahja, Keila rajooni Nissi ja mitmed teised, võtavad täitevkomitee istungitest peale täitevkomitee liikmete ja asutuste ning ettevõtete juhatajate, kes esinevad aruannetega, külalistena osa ka aruandvate asutuste ja ettevõtete eesrindlikud töötajad. Eriti ulatuslik on nende osavõtt väljasõiduistungite puhul. Sageli on täitevkomitee istungitest kutsutud osa võtma samuti need rahvasaadikud, põllumajanduse spetsialistid ja alaliste komisjonide liikmed, kes võtsid osa istungi ettevalmistamisest. See võimaldab sõnavõttudes üleskerkinud küsimusi kõige autoriteetsemalt lahendada.

Samuti tuleb ära märkida Tartu rajooni Haaslava, Väike-Maarja rajooni Kiltsi ja paljude teiste külanõukogude tööpraktikat, kes sel juhul, kui arutusel on mõne kolhoosi või kultuuriasutuse töö, kutsuvad täitevkomitee istungile kõigi külanõukogu ülejäänud kolhooside ja kultuuriasutuste juhtivad töötajad. Sellel on kogemuste vahetamise seisukohalt suur tähtsus. Teiselt poolt võivad nad oma kogemuste põhjal anda vastuseid paljudele istungil ülestõstetud küsimustele. Kõigil juurdekutsutuil on istungil üksnes nõuandev hääleõigus. Otsustav hääleõigus on ainult täitevkomitee liikmetel.

Külanõukogu täitevkomitee istungi avab ja tema tööd juhib täitevkomitee esimees, tema äraolekul aga esimehe asetäitja. Istungil on õigus määrata lõplikult kindlaks istungi päevakord, teha muudatusi ja täiendusi esialgsesse päevakorra projekti.

Üheks oluliseks puuduseks mitmete külade töörahva saadikute nõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite töös on see, et aruanded ja kaasaruanded istungil arutatavais küsimustes on pealiskaudsed, puudub asjalik kriitika ja enesekriitika, mistõttu need ei kutsu esile sõnavõtte. Real juhtudel on madal ka täitevkomitee liikmete aktiivsus. Näiteks Vastseliina rajooni Obinitsa ja Tõrva rajooni Taagepera külanõukogu täitevkomitee võtsid 1957. aastal vastu mitu olulist otsust, ilma et ükski täitevkomitee liige oleks nende küsimuste arutamisel sõna võtnud.

Selle või teise küsimuse arutamisel tuleb peamine tähelepanu

suunata küsimuse sisulisele küljele. Pahatihti kohtame aga seda, et koolide, rahvamajade ja raamatukogude töö arutamisel on esikohal remondi, kommunaalse teenindamise, finants- ja teised majandusküsimused, kuid nende asutuste töö sisulist külge puudutatakse ainult riivamisi. Ei saa muidugi eitada majandusküsimuste tähtsust nimetatud asutuste töös, kuid see pole siiski peamine. Arutades koolide, rahvamajade ja raamatukogude tööd, peavad keskse kohal olema õppe- ja kasvatustöö ning kultuuriasutuste ideelis-poliitilise töö küsimused. Tuleb välja selgitada, milline on nende osa noorsoo ja töötajate kommunistlikul kasvatamisel, missugused on nende töö tugevad ja nõrgad küljed ning kuidas parandada esinevaid lünki töös. Ainult sel juhul on tagatud konkreetse ja mobiliseeriva otsuse vastuvõtmine.

Nagu eeltoodust selgub, esineb külanõukogude täitevkomitee istungite ettevalmistamise ja läbiviimise osas veel puudusi. Nende kõrvaldamisele tuleks pöörata rohkem tähelepanu.

4. Külanõukogu täitevkomitee otsused ja korraldused

Külanõukogu täitevkomitee võtab vastu otsuseid ja annab korraldusi. Juhtiv osa kuulub neist otsustele, mis võetakse vastu täitevkomitee istungil lahtisel hääletusel lihthäälteenamusega.

Külanõukogu täidesaatva ja korraldava organi õigusaktide — otsuste ja korralduste — tähtsus seisab selles, et nad on kommunistliku partei ja Nõukogude riigi poliitika elluviimise, külanõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise organiseerimise vahendiks. Võttes vastu otsuseid, täidab külanõukogu täitevkomitee talle pandud ülesandeid riigifunktsioonide teostamisel.

Täitevkomitee otsused. Tulenevalt demokraatliku tsentralismi printsiibist on külanõukogude täitevkomiteedel õigus ja kohustus konkretiseerida külanõukogu ning teiste kõrgemalseisvate riigivõimu- ja haldusorganite otsuseid, omal viisil rakendada üldisi nõukogude õigusnorme («omal viisil» mitte nende rikkumise mõttes, vaid nende elluviimise vormide mitmekesisuse mõttes).[1]

Külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tegevus õigusaktide väljaandmisel piirdub mitte üksnes kõrgemalseisvate organite otsuste konkretiseerimisega vastavalt kohalikele tingimustele, seal märgitud ülesannete jaotamisega asutuste ja ettevõtete vahel, kindlate täitmise tähtaegade ja täitjate kindlaksmää-

[1] Vt. V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., lk. 232.

ramisega, vaid neil on õigus oma kompetentsi piirides reguleerida ka ühiskondlikke suhteid, mis pole reguleeritud kõrgemalseisvate organite poolt. Seega kajastub külanõukogu täitevkomitee otsustes nii tema tegevuse täidesaatev kui ka korraldav külg.

Täitevkomitee korraldavale tegevusele vastavad harilikult normatiivsed aktid, mis sisaldavad üldise iseloomuga norme, täidesaatvale tegevusele — mittenormatiivsed aktid, s. o. aktid, mis sisaldavad eeskirju individuaalselt määratletud suhete reguleerimiseks. Neil täitevkomitee otsustel, mis sisaldavad konkreetseid ettekirjutusi individuaalselt määratletud subjektide aadressil, ei ole normatiivse akti tähendust. Kuna külanõukogude täitevkomiteede praktilises töös on täidesaatev tegevus tihedasti seotud korraldava tegevusega, siis sisaldavad samuti nende otsused kõrvuti kõrgemalseisvate organite otsuste elluviimiseks vajalike individuaalsete juhistega ka õigusnorme.

Valdav osa külanõukogude täitevkomiteede otsustest on mittenormatiivsed. Näiteks Põltsamaa rajooni külanõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid võtsid 1957. aastal vastu kokku üle 300 mitmesuguse otsuse, kuid neist sisaldasid ainult 8 õigusnorme. See tuleneb külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite asendist haldusorganite süsteemis, sellest, et nende põhiliseks ülesandeks on neile alluvate asutuste ja ettevõtete vahetu juhtimine, kõigi kõrgemalseisvate organite otsuste elluviimise kindlustamine vahetu organiseerimistööga ettevõtetes, asutustes, sovhoosides, kolhoosides, brigaadides, farmides — seal, kus toimub otsuste praktiline täitmine.

Külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite otsused, nii normatiivsed kui ka mittenormatiivsed, mis on vastu võetud külanõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite otsuste alusel ja nende täitmiseks ning mis arvestavad kohalikke vajadusi ja elanikkonna nõudeid, on suure organiseeriva tähtsusega aktid. Need kuuluvad kõrvalekaldumatult täitmisele kõigi külanõukogu territooriumil olevate asutuste, ettevõtete, organisatsioonide ja kodanike poolt. Täitevkomiteed kontrollivad süstemaatiliselt oma otsuste täitmist kohtadel, samuti istungitel asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide aruannete ärakuulamise teel.

Kuid seejuures on ühtlasi ka külanõukogu täitevkomitee otsuste endi suhtes kehtestatud rida nõudeid. Üks tähtsamaid ja olulisemaid neist on see, et täitevkomitee otsuste ja korralduste vastuvõtmisel juhindutaks sotsialistliku seaduslikkuse printsiibist. Sotsialistliku seaduslikkuse olemus seisab kõigi nõukogude seaduste, nende alusel ja nende täitmiseks antud õigusaktide täpses ja kõrvalekaldumatus täitmises riigiorganite, ametiisikute, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike poolt. Sotsialistliku seaduslikkuse printsiip külanõukogu täitevkomitee tegevuses tähendab seda, et kõik ta otsused ja korraldused tugineksid, e s i t e k s, seadustele ja vastaksid nende eesmärkidele, oleksid, t e i s e k s, välja antud

täitevkomitee kompetentsi kuuluvais küsimustes ja et nad, kolmandaks, võetaks vastu seaduses ettenähtud korra kohaselt.

Nagu kogemused näitavad, on valdav osa külanõukogude täitevkomiteedest juhindunud oma tegevuses sotsialistliku seaduslikkuse printsiibist. Kuid esineb ka üksikuid eksimusi selle vastu. Need avalduvad peamiselt otsustes, mis külanõukogude täitevkomiteed on vastu võtnud ületades oma õigusi. Toome mõned tüüpilisemad näited selle kohta.

Harju rajooni Vaida küla TSN Täitevkomitee võttis 29. aprillil 1955. aastal vastu otsuse, kus kohustati kolhoosi ehitusbrigaadi brigadiri viima kanafarmi ja sigala remonttööd lõpule 5. maiks. Sellega rikkus täitevkomitee kolhooside juhtimise demokraatlikke aluseid, mille kohaselt kõigi kolhoosisiseste küsimuste lahendamine kuulub üksnes kolhooside oma organite kompetentsi. Ka Võru rajooni Rõuge küla TSN Täitevkomitee on seganud end kolhooside majanduslikku tegevusse, andes juhatuse aadressil kohustusliku iseloomuga juhiseid küsimustes, mille lahendamine kuulub mitte külanõukogu täitevkomitee, vaid kolhoosi juhtimisorganite ülesannete hulka.[1]

Paide rajooni Purdi küla TSN Täitevkomitee kinnitas 9. jaanuaril 1956. a. toimunud istungil ametisse külatäiturid, mis on vastuolus kehtiva seadusandlusega. Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 11. septembril 1950. a. kinnitatud külatäituri põhimäärusele on külatäiturite kinnitamise õigus üksnes külade töörahva saadikute nõukogudel.

Samuti on aset leidnud fakte, kus külanõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid on võtnud vastu otsuseid küsimustes, millede lahendamine kuulub kas rajooninõukogude täitevkomiteedele või rahvakohtutele. Harju rajooni Harku küla TSN Täitevkomitee vabastas 14. juuli 1955. a. otsusega kodanikud E. T. ja M. S. määralise sundkindlustuse maksetest, vaatamata sellele, et NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. aprilli 1940. a. seadluse kohaselt võib sellist küsimust otsustada ainult rajooni täitevkomitee.[2] Sama rajooni Kurtna küla TSN Täitevkomitee määras 25. novembri 1955. a. otsusega kodanik H. L.-le 500 rubla trahvi omavolilise metsaraiumise eest, võttes endale seega rahvakohtu ülesanded, sest metsarikkujate vastutusele võtmine on allutatud rahvakohtutele.[3]

Külanõukogude täitevkomiteede ebaseaduslike otsuste muutmise ja tühistamise õigus on kõigepealt neid väljaandnud organeil, samuti külade töörahva saadikute nõukogudel ja rajoonide täitevkomiteedel. Tuleb märkida, et mõned külanõukogud ja rajoonide täitevkomiteed on osutanud vähe tähelepanu külanõukogude

---

[1] Vt. näiteks Rõuge küla TSN Täitevkomitee otsus nr. 26, 31. augustist 1956. a.

[2] Vt. «NSV Liidu Ülemnõukogu Teataja», 1940, nr. 12.

[3] Vt. NSV Liidu RKN-i poolt 22. detsembril 1939. aastal kinnitatud juhend «NSVL Riikliku ja kohaliku tähtsusega metsades metsarikkujate vastutusele võtmise korra kohta». Kolhooside tsiviilasjad kohtus, Tallinn, 1950, lk. 95 jj.

täitevkomiteede tegevuse kontrollimisele õigusaktide väljaandmisel. Nende initsiatiivil on tühistatud ainult mõni üksik ebaseaduslik akt. Põhiline osa ebaseaduslikest aktidest on muudetud ja tühistatud prokuröride protestide põhjal.

Kõrvuti sotsialistliku seaduslikkuse printsiibiga peavad nii külanõukogude kui ka nende täidesaatvate ja korraldavate organite otsused vastama konkreetse, operatiivse ja diferentseeritud juhtimise nõuetele.

Otsuste konkreetsus sõltub olukorra üksikasjalisest tundmisest kolhoosides, sovhoosides, rahvamajades, raamatukogudes ja teistes külanõukogu täitevkomitee poolt juhitavais objektides. See võimaldab orienteeruda vastavas küsimuses, selgitada välja sõlmküsimused, suunata peamine tähelepanu ja kõige tugevamad jõud nende lahendamiseks. Ainult olukorra põhjaliku tundmise korral võib otsustes selgelt ja täpselt formuleerida, mis on tarvis teha, kuidas teha, kes peab tegema ja mis ajal tegema ning kes peab teostama täitmise kontrolli.

Diferentseeritud juhtimise nõue tähendab seda, et täitevkomitee aktides tuleb arvestada iga juhitava objekti, iga kultuuriasutuse, ettevõtte ja kolhoosi, isegi iga brigaadi ja farmi iseärasusi, kujunenud olukorda ja kaadri võimeid. Üksnes sel teel on võimalik vältida pealiskaudseid ja šabloonilisi otsuseid, kus antakse standardseid juhiseid kõigile asutustele, ettevõtetele ja organisatsioonidele, arvestamata nende spetsiifilisi iseärasusi.

Operatiivsuse nõue seisab selles, et täitevkomitee orienteeruks kiiresti ja õigesti esilekerkinud küsimustes ja otsused võetaks vastu just sel ajal, kui see on vajalik teatud ülesande edukaks täitmiseks ja et tarvitusele võetud abinõudest teatataks õigeaegselt täitjatele.

Üldistel ja pealiskaudsetel otsustel, mis on vastu võetud, arvestamata konkreetse, operatiivse ja diferentseeritud juhtimise nõudeid, puudub mobiliseeriv jõud. Need ei kohusta kedagi millekski, ei innusta ega mobiliseeri kedagi. Kahjuks esineb veel siiski selliseid külanõukogude täitevkomiteede otsuseid. Näiteks Tartu rajooni Mäksa külanõukogu täitevkomitee, arutanud läbi küsimuse kevadkülvi läbiviimise kohta külanõukogu territooriumil asuvais kolhoosides, võttis 29. mail 1956 vastu järgmise otsuse:

«1. . . . . .

2. Teha ettepanek kolhooside esimeestele lõpetada kevadkülv kõigi kultuuride osas 12. juuniks 1956. a., selleks rakendada kõik jõud kevadkülvi töödele.

3. Teha ettepanek Võnnu masina-traktorijaamale parandada oma tööd haakeriistade remondi osas, et ei tekiks seisakuid kevadkülvi ajal.»

Ja see on kõik. Siin on konkreetsust ainult nii palju, et on ära näidatud kevadkülvi lõpetamise aeg. Missuguseid abinõusid tuleks aga selleks rakendada, kuidas organiseerida tööd — sellest mitte sõnagi. Hilinenud oli ka täitevkomitee soovitus masina-traktori-

jaamale, et nad parandaksid haakeriistade remonti, kui paari nädala pärast tuli juba külvitööd lõpetada. Sellest otsusest polnud kasu ei kolhoosidel ega ka masina-traktorijaamal.

Otsused peavad olema sõnastatud selgesti, täpselt ja arusaadavas keeles. Ebatäpsed formuleeringud võivad tuua endaga kaasa otsuste ebaõige mõistmise ja sisust kõrvalekaldumise.

Nagu külade töörahva saadikute nõukogude nii ka nende täidesaatvate ja korraldavate organite poolt vastuvõetud otsused koosnevad kahest osast: konstateerivast ja resolutiivsest osast. Otsuse konstateeriv osa annab lühikese ülevaate olukorrast antud küsimuses, fikseerib saavutused ja puudused sel alal. Seevastu määratakse resolutiivses osas kindlaks need ülesanded, mis külanõukogu täitevkomitee antud otsusega püstitab, ja abinõud nende täitmiseks ning esinenud puuduste kõrvaldamiseks. Erinevalt nõukogu otsustest on täitevkomitee otsustel konstateeriv osa tunduvalt väiksem ja koosneb tihtipeale ainult ühest-kahest lausest. Mõnikord võib täitevkomitee otsustel konstateeriv osa isegi puududa.

Valdavas osas külanõukogudes tuuakse täitevkomitee otsused ära istungi protokollis, nagu näeb seda ette Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 4. aprillil 1951. a. kinnitatud juhend asjaajamise kohta külanõukogudes. Kuid on ka külanõukogusid, nagu Paide rajooni Purdi, Võru rajooni Rõuge, Tartu rajooni Luunja ja mõned teised, kus täitevkomitee otsused tuuakse ära protokolli lisana, kusjuures nii istungi protokollidele kui ka otsustele kirjutavad alla täitevkomitee esimees ja sekretär.

Senised kogemused räägivad protokolliliste otsuste kasuks, sest nad on ülevaatlikumad, moodustades protokolliga ühtse terviku. Protokollis äratoodud aruannete ja sõnavõttude lühike ülestähendus on täienduseks otsuste konstateerivale osale ja annab täitjatele selgema ülevaate, miks üks või teine otsuses ettenähtud abinõu on vajalik. Siinjuures tuleb aga silmas pidada seda, et iga arutatava küsimuse kohta võetaks vastu iseseisev otsus. Selles mõttes pole õigesti talitanud Jõgeva rajooni Laiuse külanõukogu täitevkomitee, kes 1956. aasta 29. novembril arutas kuut küsimust, kuid võttis kõigi nende kohta, kuigi küsimused olid sisuliselt täiesti erinevad, vastu ainult ühe otsuse. Sellist ebaõiget praktikat on esinenud ka mõnedes teistes külanõukogudes. Sel juhul jäävad otsused paratamatult üldsõnalisteks, neil puudub kõiki otsuse punkte ühendav telg.

Lõpuks vajab selgitamist küsimus: missugune vahe on küla töörahva saadikute nõukogu ja tema täitevkomitee otsustel?

K õ i g e p e a l t — külanõukogu otsus kujutab endast võimuorgani akti, kus antakse peamiselt direktiive oma täitevkomiteele, püstitatakse tema ees vastavad ülesanded ja näidatakse kätte teed ja vormid selle teostamiseks. Seevastu peavad külanõukogu täitevkomitee otsused olema välja antud külanõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite otsuste alusel ja nende täitmiseks, kusjuures nad on sisult konkreetsemad ning neis antakse juhtnööre otseselt

neile, kellel lasub ühe või teise ürituse praktiline läbiviimine. Seda võib teha ka külanõukogu kui esindusorgan, kuid see pole tema otsustes peamine.

Teiseks — nagu nägime juba eespool, on külanõukogu ja tema täitevkomitee otsustel ka vormilisi erinevusi. Erinevalt nõukogu otsustest on täitevkomitee otsuste konstateeriv osa mõnevõrra lühem.

Kolmandaks — erinev on samuti nende otsuste tühistamise kord. Külanõukogu otsuseid saab tühistada peale külanõukogu enda veel rajooninõukogu, Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium, külanõukogu täitevkomitee otsuseid aga ta ise, teda moodustanud külanõukogu, rajooninõukogu täitevkomitee, Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium (põhimääruse § 11, 47).

Täitevkomitee korraldused. Otsused pole mitte ainsateks külanõukogu täitevkomitee aktideks. Selleks on ka täitevkomitee korraldused. Kui otsused on külanõukogu täitevkomitee kui kollegiaalse organi tegevuse õiguslikuks vormiks, siis korraldused kajastavad täitevkomitee esimehe ainuisikulist tegevust.

Vastavalt külanõukogu põhimäärusele annab täitevkomitee nimel korraldusi täitevkomitee esimees, tema äraolekul aga esimehe asetäitja. Põhimäärus püstitab ka nõude, et korraldused tuleb teha täitevkomiteele teatavaks tema lähemal istungil, kusjuures täitevkomiteel kui kollegiaalsel organil on õigus neid korraldusi tühistada või muuta (§ 46).

Tähendab — külanõukogu täitevkomitee korraldused erinevad otsustest esiteks nende vastuvõtmise korra ja teiseks oma juriidilise jõu poolest. Korraldused peavad olema antud kollegiaalselt vastuvõetud täitevkomitee otsuste või kõrgemalseisvate organite aktide alusel ja nende täitmiseks, olles seega täitevkomitee otsustest madalamalseisvaiks aktideks. See tuleneb juba sellest, et täitevkomitee esimees võib ainuisikuliselt lahendada üksnes neid külanõukogu täitevkomitee kompetentsi kuuluvaid küsimusi, millel on mitte põhiline, vaid teisejärguline tähtsus ja mis vajavad operatiivset lahendamist, kusjuures on olemas küllaldane selgus otsustatavas küsimuses, mis teeb ülearuseks selle arutamise kollegiaalses korras.[1]

Külanõukogu täitevkomitee korraldused erinevad otsustest ka struktuuri poolest. Korraldused koosnevad harilikult üksnes resolutiivsest osast, kus on üksikasjaliselt ära märgitud abinõud, mida alluvad asutused peavad ellu viima. Et täitevkomitee korraldustes on märgitud kindlad adressaadid, kellel lasub ühe või teise ürituse elluviimine, siis puudub neil normatiivne iseloom.

Täitevkomitee korraldustel on oma erinumeratsioon ja neile

[1] Vt. В. В. Копейчиков, Правовые акты местных органов государственной власти и управления, Москва, 1956, lk. 46.

kirjutab alla külanõukogu täitevkomitee esimees, tema äraolekul aga esimehe asetäitja.

Korraldused külanõukogu täitevkomitee tegevuse õigusliku vormina pole praktikas leidnud kuigi laia rakendamist. Haapsalu, Abja, Vändra, Kallaste ja Vastseliina rajoonis on rida külanõukogusid, kus korraldused on täiesti tundmatud. Seal lahendatakse kõik küsimused, olgu nad siis kas põhilise või kõrvalise tähtsusega, täitevkomitee istungitel. See aga killustab asjatult külanõukogude täitevkomiteede kui kollegiaalsete organite tegevust, juhib nende tähelepanu kõrvale põhilistelt sõlmküsimustelt.

Õigesti on täitevkomitee kui kollegiaalse organi ja täitevkomitee esimehe ainuisikuline tegevus leidnud kooskõlastamist Põlva rajooni Ahja, Valga rajooni Tõlliste ja Orissaare rajooni Tornimäe külanõukogus. Täitevkomitee istungitel arutatakse seal ainult põhiküsimusi, kõik vähemtähtsad ja kiiret lahendamist vajavad küsimused lahendatakse korraldustega. Neis külanõukogudes on täitevkomiteed võtnud vastu kolme liiki korraldusi: a) korraldused kõrgemalseisvate organite otsuste teadmiseks ja täitmiseks võtmiseks, kui nende realiseerimiseks pole tarvis rakendada täiendavaid abinõusid; b) korraldused täitevkomitee enda ja temale alluvate asutuste aparaadi osas, nagu ametisse nimetamised ja teised; c) korraldused kiire iseloomuga küsimuste lahendamiseks. Viimaste hulka kuuluvad korraldused täitmise kontrolli käigus ilmnenud puuduste kõrvaldamiseks, plaaniliste ülesannete jaotamiseks kinnitatud plaani alusel, mitmesuguste ajutiste komisjonide moodustamiseks, rahvamajade ja raamatukogude juhatajate puhkusele lubamiseks jne.

Märgitud küsimuste lahendamine korralduse vormis ei ole vastuolus juhtimise kollegiaalse meetodi rakendamisega, vaid vastupidi — tugevdab kollegiaalsust külanõukogude täitevkomiteede tegevuses. See võimaldab täitevkomiteedel keskendada tähelepanu oma tegevuse põhilistele küsimustele.

5. Otsuste ja korralduste täitmise ning täitmise kontrolli organiseerimine

Otsuste ja korralduste vastuvõtmisega ei lõpe külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tegevus antud küsimustes, vaid sellele järgneb ulatuslik ning väga vastutusrikas organisatsioonilise töö etapp — nii täitevkomitee enda kui ka kõrgemalseisvate organite aktide täitmise ja täitmise kontrolli organiseerimine. Otsused, mida ei ole kinnitatud elava organiseerimistööga, ei anna vajalikke tulemusi.

Esimeseks sammuks nii külanõukogu kui ka tema täitevkomitee poolt vastuvõetud otsuste ja korralduste realiseerimisel on nende teatavaks tegemine asjaosalistele. On vajalik, et see toimuks kiiresti pärast õigusaktide vastuvõtmist, vastasel korral kaotavad nad oma mobiliseeriva jõu ja aktuaalsuse.

Sellest nõudest on valdav osa meie vabariigi külanõukogude täitevkomiteedest kinni pidanud, saates nendele ettevõtetele, asutustele ning organisatsioonidele, kes on kohustatud otsust täitma, ja isikutele, kellele ühe või teise otsuse täitmise kontroll on ülesandeks tehtud, otsuste ärakirjad või väljavõtted neist juba järgmisel päeval.

Otsuste ja korralduste sisu teatavaks tegemine täitjatele toimub mitut moodi. Põhiline on muidugi otsuste ärakirjade või väljavõtete saatmine neile. Peale selle on neis külanõukogudes, kus on raskusi otsuste paljundamisega, toimunud nende sisu tutvustamine ühe ja sama otsuse ringisaatmise teel täitjate vahel, kes kinnitavad sellega tutvumist oma allkirjaga.

Selleks et otsuste ja korralduste täitmisele tõmmata kaasa töötajate laiu hulki, on vaja otsuseid ning korraldusi tutvustada mitte üksnes asutuste ja ettevõtete juhatajatele, vaid kõigile neile, kes töötavad vastavas töölõigus ja kellest oleneb nende praktiline elluviimine. Nagu Paide rajooni Väätsa, Orissaare rajooni Tornimäe ja Keila rajooni Nissi külanõukogu kogemused kinnitavad, on külanõukogu täitevkomiteede, samuti ka kõigi kõrgemalseisvate nõukogude organite otsuste ning partei direktiivide laiaulatuslikul tutvustamisel osutunud kõige otstarbekohasemaks koosoleku vormi kasutamine, kus nõukogude organite aktide tutvustamine on ühendatud täitjate ja aktiivi instrueerimisega. Nissi külanõukogu täitevkomitee viis 1957. a. sel otstarbel läbi ligi 25 aktiivi nõupidamist, mitu alaliste komisjonide esimeeste ja rahvasaadikute instrueerimiskoosolekut. Nende koosolekute ja nõupidamiste tähtsus oli veel ka selles, et nad olid kogemuste vahetamise kooliks. Tänu just laialdasele organiseerimistööle aktiivi hulgas on Nissi külanõukogu täitevkomitee kindlustanud nii oma kui külanõukogu ja teiste kõrgemalseisvate organite otsuste õigeaegse realiseerimise.

Sageli on otsuste ja korralduste tutvustamiseks kasutatud ka selliseid vorme, nagu nende väljapanemine nähtavale kohale, teadustamine kolhooside raadiosõlmede kaudu, külanõukogu täitevkomitee vastutavate töötajate otsuseid tutvustavad sõnavõtud kolhooside üldkoosolekuil ja tootmisnõupidamistel.

Otsuste teatavakstegemise vormi valik oleneb suuresti nende sisust. Kui külanõukogu täitevkomitee on oma otsusega lahendanud kellegi avalduse, siis piisab sellest, kui teatada otsuse sisust avaldajale kirjalikult. Iseasi on aga siis, kui näiteks on tarvis ellu viia külanõukogu otsus, kus on kavandatud ulatuslikud abinõud piimakarja produktiivsuse tõstmiseks kolhoosides. Antud juhul on vajalik otsust tutvustada kas aktiivi koosolekul või kolhoosi farmitöötajate tootmisnõupidamisel, et sellest oleksid teadlikud kõik need, kellest sõltub selle tähtsa ürituse elluviimine.

Samuti on lugu asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide juhatajate ning külanõukogu aktiivi instrueerimisega. Mõningail juhtudel, nagu eespool märgitud, toimub see üheaegselt otsuste teatavakstegemisega, mõnikord täitmise kontrolli käigus, teatud

otsuste puhul aga, kui küsimus on niigi selge, pole instrueerimist üldse vaja. Otsuste elluviijate ja nõukogu aktiivi instrueerimine keerukamates küsimustes on toimunud ja toimub kas täitevkomitee poolt organiseeritud aktiivi nõupidamistel, saadikute ja alaliste komisjonide esimeeste seminaridel, kolhooside ning ettevõtete poolt korraldatud tootmisnõupidamistel või otse täitjate töökohtadel, tegeliku töö käigus.

Eesrindlike külanõukogude täitevkomiteede tegevuspraktika näitab, et üheaegselt otsuste teatavakstegemisega asutustele ja ettevõtetele ning täitjate instrueerimisega tuleb kohe alustada ka laialdast organiseerimistööd elanikkonna hulgas nende elluviimiseks. Siinjuures peab täitevkomitee kui otsuste täitmise organisaator lahendama kõigepealt küsimuse, missugused jõud ja millised vahendid on tarvis panna liikvele selleks, et kindlustada ettenähtud ülesannete õigeaegne täitmine.

Häid kogemusi on selles osas Paide rajooni Väätsa külanõukogu täitevkomiteel. 1957. a. kevadel võeti külanõukogu istungjärgul vastu otsus külanõukogu keskuse, kolhooside ja kultuuriasutuste ümbruse korrastamise kohta. See oli vajalik otsus, sest sellele töölõigule oli seni osutatud vähe tähelepanu ja sellest tingituna esines ka tõsiseid puudusi. Kolhooside tootmishoonete ümbrused uppusid mitte ainult sügiseti ja kevaditi, vaid isegi südasuvel vihmahoo järel porri.

Pärast otsuse vastuvõtmist viis täitevkomitee läbi alaliste komisjonide esimeeste, kolhoosi esimeeste ja põllumajanduse spetsialistide, rahvamajade ja raamatukogu juhatajate nõupidamise korrastustööde küsimustes, kus täpsustati ka aktivistide ülesandeid. Väätsa külanõukogu alalise sotsiaalkindlustuse, tervishoiu- ja heakorrakomisjoni esimees ja partei rajoonikomitee instruktor võtsid enda peale korrastus- ja kodukaunistustööde organiseerimise «Esimese Mai» kolhoosi ulatuses ja selle läheduses asuvate asutuste ümbruses.

Nende algatusel arutati korrastustööde organiseerimise küsimust kolhoosi juhatuses, naiskomisjonis ja komsomolialgorganisatsioonis. Kõikjal leidis see mõte heakskiitu ja poolehoidu. Kõigepealt võeti käsile kolhoosi kontori ümbrus.

Kui aprillis ja mais toimusid kolhoosi loomakasvatajate tootmisnõupidamised, oli päevakorra üheks küsimuseks lautade ja tallide ümbruse korrastamine. Otsustati, et loomakasvatajate sotsialistlikus võistluses on kilogrammide ja tsentnerite kõrval üheks näitajaks ka puhtus ja kord töökohal ning selle ümbruses.

«Koidu» kolhoosi osas said sama ülesande külanõukogu alalise sotsiaalkindlustuse, tervishoiu- ja heakorrakomisjoni liikmed, kes töötasid selles kolhoosis, sideagentuuri juhataja ja kolhoosi farmijuhataja. Ka nemad käisid läbi kõik tootmishooned ja tegid oma ettepanekud puhtuse ja korra jaluleseadmiseks. Nii nagu «Esimese Mai» kolhoosis, toetuti ka siin ühismajandi juhatusele ja ühiskondlikele organisatsioonidele. Heakorrastamise ülesandeid selgitati

mitmetel nõupidamistel. Eri saate korraldas sel teemal kolhoosi raadiosõlm, kus kolhoosi esimees esines vastava loenguga.

Ühtlasi korraldati hoogtööpäevakud Väätsa pargi korrastamiseks. Sellest üritusest võtsid osa kõik külanõukogu kolhoosid. Koos noortega olid siin agaralt ametis ka külanõukogu täitevkomitee esimees ja partei rajoonikomitee instruktor. Rajati kõnniteid, ehitati sillakesi ja seati üles pinke.

Seda kõike saavutati, esiteks seetõttu, et määrati üksikasjaliselt kindlaks alaliste komisjonide ja aktivistide ülesanded otsuse realiseerimisel, teiseks seetõttu, et külanõukogu täitevkomitee tugines kolhooside juhatustele ja kõigile ühismajandi ühiskondlikele organisatsioonidele, kes võtsid endale teatud kindlad kohustused heakorrastustöödel, kolmandaks seetõttu, et korrastustööde läbiviimiseks arendati sotsialistlikku võistlust, mis haaras kõiki kolhoosnikuid.

Olenevalt konkreetsetest tingimustest ja otsuste sisust, samuti ka sellest, kellele otsus on adresseeritud, võivad nende täitmise organiseerimise vormid olla erinevad.

Kolhooside kui töötava talurahva vabatahtlike kooperatiivsete koondiste organisatsiooniliseks ja majanduslikuks tugevdamiseks ettenähtud otsuste realiseerimisel, millel on peamiselt soovituslik iseloom, seisab külanõukogude täitevkomiteede põhiline ülesanne selles, et osutada neile organisatsioonilist abi kolhoosisiseste küsimuste lahendamisel, kõige ratsionaalsemate ülesehitustöö viiside ja vormide leidmisel ja nende rakendamisel. See tuleneb kõigepealt sellest, et külanõukogude täitevkomiteed on kolhoosidele kõige lähemaiks haldusorganeiks. Samuti pole külanõukogude käsutusse antud mingeid finantsilisi ja materiaal-tehnilisi vahendeid kolhooside abistamiseks, need on koondatud rajooniorganitesse ning remondi- ja tehnikajaamadesse. Külanõukogude täitevkomiteed peavad seega oma organisatsioonilise abi ja pideva kontrolliga kolhooside majandusliku tegevuse üle kindlustama neile riigi poolt antud finantsiliste ja materiaal-tehniliste vahendite ratsionaalse kasutamise.

Külanõukogude täitevkomiteede tööpraktikas on kujunenud välja rida kolhooside abistamise vorme nii täitevkomitee enda kui ka kõrgemalseisvate organite otsuste täitmisel.

Põlva rajooni Ahja külanõukogu täitevkomiteel on rikkalikke kogemusi kolhooside abistamisel tootmis-finantsplaanide koostamisel. Täitevkomitee esimees, kes tunneb üksikasjaliselt olukorda kõigis külanõukogu territooriumil asuvais kolhoosides, võttis osa perspektiivplaani koostamisest «Punase Koidu» ja Lenini-nimelises kolhoosis, näidates kätte reserve põllumajandussaaduste tootmise suurendamiseks põllumajanduslike kõlvikute iga 100 hektari kohta. Külanõukogu täitevkomitee on aidanud kaasa ka selleks, et külanõukogu kolhoosides on hakatud laialdaselt kultuurkarjamaid rajama ning ristikheina kasvatama.

Uus, 1955. aastal kehtestatud kolhoositootmise planeerimise

kord annab kolhoosidele laialdased õigused tootmise planeerimisel. See ei vähenda, vaid suurendab veelgi külanõukogude vastutust kolhoositootmise õige planeerimise eest. Seetõttu oleks vajalik ellu viia põhimõte, et külanõukogud annaksid oma arvamuse kolhooside tootmis-finantsplaani, samuti aastaaruande kohta. Selleks tuleks püstitada nõue, et rajooninõukogu täitevkomitee istungist, kus vaadatakse läbi eespoolnimetatud dokumendid, võtaks kindlasti osa külanõukogu täitevkomitee esimees.

Kolhooside abistamine otsuste täitmisel on toimunud ka kolhoositootmise eesrindlaste kogemuste levitamise ja sotsialistliku võistluse organiseerimise teel. Eesrindlike töömeetodite levitamist on meie vabariigi külanõukogude täitevkomiteed teostanud mitut moodi: on moodustatud rahvamajades põllumajandusnurki, korraldatud eesrindlastega kohtumise õhtuid, antud välja bülletääne, viidud läbi loengutsükleid eesrindlaste saavutustest, organiseeritud ekskursioone vabariigi parematesse kolhoosidesse ja sovhoosidesse jne.

Viimasel ajal on ka külanõukogude täitevkomiteed asunud sotsialistliku võistluse organiseerimisele külanõukogu kolhooside ja ettevõtete vahel. Näiteks Tartu rajooni Võnnu külanõukogus on kolhoosidevahelise sotsialistliku võistluse organiseerimise otseseks initsiaatoriks külanõukogu täitevkomitee. Täitevkomitee algatusel on lisaks rändvimpli asutamisele välja lastud ka bülletään nelja kolhoosi lüpsjate paremusjärjestuse kohta. Kohustuste täitmise näitajad pannakse välja kvartalite lõikes samal ajal, kui otsustatakse rändvimpli üleandmine.

Sotsialistliku võistluse kokkuvõtete tegemine ja tulemuste regulaarne teatavakstegemine võistlejaile on üks peamisi ülesandeid võistluse organiseerimisel. See hoiab ülal võistluspinget, innustab võistlevaid pooli.

Tuleks aga märkida ka seda, et sotsialistliku võistluse kohustused on mõnikord ühekülgsed. Ainult vähestes kolhoosides on võetud kohustusi töökultuuri tõstmise, kolhoositoodangu omahinna alandamise, tööprotsesside mehhaniseerimise, kolhoosnikute teadmiste täiendamise ja nende kultuuritöösse lülitamise kohta. Võistluse elavamaks muutmiseks oleks vajalik organiseerida võistlevate kolhooside ja külanõukogude vastastikuseid kontrollretki. Sellel on suur tähtsus ka kogemuste vahetamise ja omandamise seisukohalt.

Külanõukogu täitevkomiteed osutavad kolhoosidele abi tööde organiseerimisel hoogtööpäevakute läbiviimisel, kolhoosikaadri kasvatamisel, selgitustöö tegemisel kolhoosnikute hulgas, ehitusmaterjalide hankimisel, õpilaste ja tööliste suunamisel kolhoosidesse kiirete hooajatööde ajal jne.

Seega on kolhooside abistamise vormid kahesugused: 1) abi selleks, et kolhoosid oma ja riigi poolt antud vahendeid ning töö-

jõudu paremini ära kasutaksid; 2) abi väljastpoolt (õpilaste ja tööliste suunamine kolhoosidesse, lasteaedade organiseerimine jne.). Niisugune abistamine vastab kõige rohkem külanõukogu täitevkomiteede ülesannetele ja võimalustele kolhooside osas.

Mõnevõrra erinevalt toimub otsuste täitmise organiseerimine küla kultuuriasutustes ja tervishoiuasutustes. Erinevused tulenevad sellest, et need on külanõukogu eelarvelised asutused. Siin on külanõukogude täitevkomiteede üheks esmajärguliseks ülesandeks organisatsioonilise abi osutamise kõrval kindlustada otsuste elluviimine ka materiaalselt, luua nende asutuste edukaks tegevuseks kõik vajalikud tingimused. Selleks kasutavad eesrindlike külanõukogude täitevkomiteed ka kolhooside, sovhooside ja tööstusettevõtete abi. Näiteks, Rapla rajooni «Uue Elu» kolhoos remontis Kabala rahvamaja ja soetas sellele vajaliku inventari. Harju rajooni Kurtna külanõukogus ehitati ühiskondlikus korras vana tootmishoone ümber Kiisa rahvamajaks.

Kuigi külanõukogu täitevkomitee ja temast kõrgemalseisvate organite otsuste täitmise organiseerimise vormid, sõltuvalt konkreetsetest tingimustest, otsuste sisust ja adressaatidest, on väga mitmesugused, on kõikidel juhtudel täitmise kontroll, kaadri õige valik ja töö aktiiviga nendeks otsustavateks lülideks, mis kindlustavad kõigi ettenähtud ürituste eduka elluviimise.

Otsuste täitmise organiseerimine — see on eelkõige töö kaadri ja aktiiviga. Tööle kaadriga on kommunistlik partei alati osutanud ja osutab suurt tähelepanu. See tähendab hoolikalt kasvatada kaadrit kommunismi vaimus, õigeaegselt ja julgelt edutada uut, noort kaadrit, paigutada töötajad kohtadele nii, et iga töötaja tunneks ennast õigel kohal olevat.

Otsuste täitmise organiseerimisel puutuvad külanõukogude täitevkomiteed kokku nii külanõukogu saadikute ja aktivistidega, küla kultuuri- ja tervishoiuasutuste töötajatega kui ka külanõukogule mittealluvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide kaadriga ja õpivad neid tundma. Seejuures lasub külanõukogude täitevkomiteedel ülesanne instrueerida, õpetada ja kasvatada kaadrit ning külanõukogu aktiivi.

Külanõukogude kaadri ja aktiivi kasvatamise vormid on mitmekesised, kusjuures nõukogude ehitustöö praktika neid järjest juurde loob, täiustab ja edasi arendab. Tähtsamad neist on: nõupidamised, seminarid ja instrueerimiskoosolekud rahvasaadikutele, alaliste komisjonide esimeestele ja liikmetele ning teistele aktivistidele; ekskursioonide korraldamine eesrindlikesse külanõukogudesse; näitlike täitevkomitee istungite läbiviimine aktivistide ja teiste külanõukogude täitevkomiteede töötajate osavõtul; nõukogude töö küsimuste kohta loengute ja vestluste korraldamine; töötajate juhendamine ja õpetamine tegeliku töö käigus jms.

Kõiki neid kaadri ja aktiivi ideelis-poliitilise ning tööalase kvalifikatsiooni tõstmise vorme on edukalt rakendanud meile juba tuntud Põlva rajooni Ahja külanõukogu täitevkomitee. Kui üksi-

kute külanõukogude täitevkomiteede töös üheks sagedamini esinevaks puuduseks on see, et aktivistide suunamine ja aktiivi kasvatamine jätab soovida, siis Ahja külanõukogu täitevkomiteele seda etteheidet teha ei saa. Külanõukogu tööst võtab osa 94 aktivisti. Neile on korraldatud regulaarselt instrueerimiskoosolekuid ja antud ülesandeid. Samuti on täitevkomitee suunanud saadikute ja alaliste komisjonide tööd, organiseerinud neile seminare töökogemuste vahetamiseks. See on taganud aktiivi ja alaliste komisjonide aktiivsuse. Nad aitasid tõhusalt kaasa Ahja asula ümbruse kaunistamisele, pargi ning supelkoha korrastamisele, kõigi külanõukogu ja täitevkomitee otsuste elluviimisele. 1957. a. võttis Ahja külanõukogu ja tema täitevkomitee vastu kokku üle 30 otsuse, kusjuures need kõik täideti õigeaegselt.

Kuigi alalised komisjonid alluvad oma töös ja on aruandekohustuslikud ainult sellele külanõukogule, kes nad on moodustanud, ei tohi sellest teha järeldust, et täitevkomitee võib jääda alaliste komisjonide tööst eemale. Praktika on näidanud, et täitevkomitee ja alaliste komisjonide vahel peab valitsema tihe koostöö. Külanõukogude täitevkomiteedes on saanud tavaks, et alaliste komisjonide töö suunamisega tegeleb ainult sekretär, kuna täitevkomitee esimees ja tema asetäitja ei pea seda oma ülesandeks. On aga loomulik, et külanõukogu täitevkomitee sekretär, kes otseselt ei tegele näiteks põllumajandusalaste küsimustega, pole siis ka suuteline sisuliselt abistama alalist põllumajanduskomisjoni. Seepärast on otstarbekohane, et vastava komisjoni sisulise töö suunamise ja abistamisega tegeleks see täitevkomitee liige, kelle juhtimisele sisemise tööjaotuse järgi vastav eluala kuulub.

Külanõukogude uus põhimäärus tõstis külanõukogude osatähtsust ja vastutust kaadri valikul ning paigutamisel. Varem oli selles osas selline olukord, et rahvamajad, raamatukogud ja küla meditsiinilised asutused olid külanõukogu eelarvel ja allusid temale, kuid juhatajad neile asutustele valis ja nimetas ametisse rajooninõukogu täitevkomitee kultuuri- ja tervishoiu osakond. Rahvamajade, raamatukogude ja meditsiiniliste asutuste juhatajad tundsid sel juhul vastutust mitte külanõukogu, vaid rajooniorganite ees. Neis tingimustes oli külanõukogul raske nende tööd juhtida ja suunata. Uus põhimäärus annab aga külanõukogudele õiguse komplekteerida oma eelarvel olevate kultuurhariduslike ja meditsiiniliste asutuste kaadrit (§ 25). Seega rahvamajade, raamatukogude ja velsker-ämmaemandapunktide kaadri valik ja paigutamine toimub nüüd seal, kus teda paremini tuntakse, kus tal tuleb tööle asuda.

Nagu juba märgitud, ei piirdu külanõukogude täitevkomiteede tegevus üksnes külanõukogu kaadri ja aktiivi juhtimise, suunamise ja kasvatamisega, vaid tal lasuvad teatud ülesanded samuti kolhoosnikute ja kolhoosikaadri kasvatamisel, kellele täitevkomiteed tuginevad otsuste täitmise organiseerimisel. Türi rajooni Oisu, Valga rajooni Tõlliste, Suure-Jaani rajooni Olustvere, Väike-

Maarja rajooni Väike-Maarja ja teiste eesrindlike külanõukogude täitevkomiteed on kolhoosnikute ja kolhoosikaadri kasvatamiseks ja kvalifikatsiooni tõstmiseks kasutanud selliseid vorme, nagu lektooriumid põllumajanduse eesrindlaste kogemuste levitamiseks, agro- ja zootehnilise õppuse organiseerimine, täitevkomitee väljasõiduistungite korraldamine kolhoosides, kolhoosi esimeeste, brigadiride ja farmijuhatajate kaasatõmbamine istungite ettevalmistamisele ja nende osavõtt istungitel arutatavatest küsimustest, saadikute ja täitevkomitee töötajate vestlused kolhoosnikutega, põllumajandusliku artelli põhikirja täitmise kontrolli tulemuste läbiarutamine kolhoosnikute osavõtul, ekskursioonide korraldamine eesrindlikesse kolhoosidesse, loomakasvatuspäevade organiseerimine, küsimuste-vastuste õhtute korraldamine jne. Mida ulatuslikum on külanõukogude täitevkomiteede poolt läbiviidav selgitustöö kolhoosides, brigaadides, farmides, seda kiiremini kasvab külanõukogu aktiiv, seda tulemusrikkam on tootmistöö kolhoosides. Kolhoosnikute ja kolhoosikaadri kasvatamisel on eriti suur tähtsus nüüd, kus käib võitlus partei poolt püstitatud ülesande — jõuda Ameerika Ühendriikidele järele piima, liha ja või tootmises iga elaniku kohta — täitmise eest.

Töö kaadri ja aktiiviga jätkub otsuste täitmise kontrolli käigus. Täitmise kontroll on lahutamatult seotud kaadri instrueerimise ja suunamisega tegeliku töö käigus ning vigade kõrvaldamisega kaadri valikul ja paigutamisel. Hästi organiseeritud täitmise kontroll võimaldab tundma õppida iga töötajat, tema võimeid, samuti tema töö nõrku külgi. Partei XX kongressil leidis rõhutamist põhimõte, et kontrollida tuleb mitte üksnes hooletuid töötajaid, vaid ka neid, kes töötavad hästi, sest kontroll on eelkõige kord, ta distsiplineerib töötajaid, hoiab ära vead, suurendab töötajate vastutustunnet oma töö eest.

Kuid täitmise kontrolli tähtsus ei piirdu sellega. Tema ülesandeks on ka kindlaks teha, kas vastuvõetud otsused on ellu viidud või mitte, ja välja selgitada otsuste endi head ja halvad küljed. Õigeaegselt ja hästi organiseeritud täitmise kontroll hoiab ära vead ja moonutused otsuste realiseerimisel, aitab õigeaegselt parandada tehtud vigu ja hoiab ära ettenähtud ürituste nurjumise. Kogemused näitavad, et täitmise kontroll saavutab oma eesmärgi ja on efektiivne ainult sel juhul, kui ta on süstemaatiline ja kontrolli eesotsas seisavad vastutavad töötajad, kes tõmbavad kontrollialasesse töösse töötajate laiu hulki kohtadelt, kes tunnevad olukorda antud asutuses või ettevõttes kõige paremini.

Täitmise kontrolli organiseerimisel tuleb külanõukogude täitevkomiteedel lahendada järgmised küsimused: mida kontrollida ja kui ulatuslikult? kuidas kontrollida? missuguseid jõude selleks rakendada?

Kontrolli objekt selgub küll otsustest, kuid küsimus seisab selles, et kontrolli teravik tuleb kõigepealt suunata põhiküsimustele. Mõnikord on vaja kontrollida kolhooside, rahvamajade või

raamatukogude kogu tegevust, teinekord aga ainult mõnda üksikut töölõiku. Tihtipeale ei piisa üksnes täitmise resultaatide kontrollimisest, vaid on tarvis süstemaatiliselt kontrollida kogu täitmise protsessi. Samuti pole harvad need juhtumid, kus ühes ja samas asutuses või ettevõttes tuleb korraga kontrollida mitme otsuse täitmist, mis käsitlevad asutuse või ettevõtte tegevuse erinevaid külgi.

Sugugi väiksema tähtsusega pole küsimus selle kohta, kuidas kontrollida, milliseid kontrollimise viise ja vorme rakendada. Selle küsimuse õigest lahendamisest sõltuvad suuresti täitmise kontrolli tulemused. Kontrollimise viise ja vorme on mitmesuguseid. Nende rakendamine sõltub konkreetsetest tingimustest, samuti objektidest. Seepärast ei ole siin võimalik anda mingit kõikide külanõukogude kohta kehtivat šabloonilist retsepti. Tutvustame vaid neid vorme ja meetodeid, mis praktikas on välja kujunenud.

Meie vabariigi külanõukogude täitevkomiteed on otsuste täitmise kontrolli teostanud põhiliselt kahte moodi: aruannete ärakuulamise ja faktilise kontrolli teel. Sageli on need mõlemad moodused omavahel ühendatud. Näiteks Võru rajooni Nursi külanõukogu täitevkomitee esimees tutvus enne, kui täitevkomitee istungil arutati Nursi rahvamaja juhataja aruannet NLKP XX kongressi otsuste tutvustamise kohta elanikkonnale, kohapealse olukorraga. See võimaldas objektiivsemalt hinnata rahvamaja tööd.

Aruandluse üheks peamiseks vormiks on kolhoosi esimeeste, rahvamajade ja raamatukogude juhatajate, sovhooside direktorite või osakonnajuhatajate ning teiste täitjate aruannete ärakuulamine täitevkomitee istungil. Viimasel ajal on üha ulatuslikumalt levinud praktika, kus külanõukogu täitevkomitee istungitel kuulatakse ära täitjate informatsioon eelmisel istungil vastuvõetud otsuste täitmise kohta. Siinjuures tuleb aga silmas pidada, et informatsioon ei oleks formaalne. Informatsioonis tuleb olukorda sisuliselt analüüsida ja teha sellest vastavad järeldused. Ainult sel juhul distsiplineerib niisugune kontroll täitjaid, tõstab nende vastutustunnet otsuste elluviimisel.

Positiivsena tuleb esile tõsta Kilingi-Nõmme rajooni Jäärja, Rapla rajooni Järvakandi, Keila rajooni Nissi, Türi rajooni Oisu ja mitmete teiste külanõukogude täitevkomiteede tööpraktikat, kes on täitjate ja aktiivi nõupidamisi oskuslikult kasutanud ka otsuste täitmise kontrollimiseks. Neid nõupidamisi on täitevkomiteed organiseerinud peamiselt siis, kui tegemist on mõne ulatuslikuma otsusega, nagu otsused põllumajanduslike hooajatööde, heakorrastustööde, koolide ja kultuuriasutuste remondi ja teistes küsimustes, mille elluviimine hõlmab paljusid täitjaid. Nõupidamistel on täitjad andnud aru otsuse täitmise käigust, täitmisel esinenud puudustest ja raskustest ning nende andmete alusel on selgitatud välja abinõud esinenud puuduste kõrvaldamiseks.

Kui hästi ka aruandluse kujul organiseeritav täitmise kontroll

oleks korraldatud, kui mitmekesised oleksid ka selle teostamise vormid, jääb ta ikkagi ühekülgseks, sest sel teel saadud andmed on pärit ühest allikast — täitjailt endilt. Seepärast on vajalik aruandlus ühendada faktilise kontrolliga kohtadel. Elav side kohalike inimestega, asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tööga isiklik tutvumine, juhiste andmine tegeliku töö käigus ning töötajate instrueerimine kohtadel — kõik see aitab kasutusele võtta operatiivseid abinõusid esinevate puuduste kõrvaldamiseks ja annab kõige objektiivsemaid andmeid tegeliku olukorra kohta. Kohapeal kontrollimine annab ühtlasi suurepäraseid võimalusi eesrindlike töökogemuste propageerimiseks ja levitamiseks ning kaadri igakülgseks tundmaõppimiseks.

Faktilise kontrolli teostamise nõue on real juhtudel leidnud fikseerimist seadusandlikult. Sellisteks seaduses ettenähtud faktilise kontrolli teostamise vormideks on loomade, külvide ja istanduste loendused kolhoosiperede, tööliste ja teenistujate õue-aiamaal. Loendusandmed kantakse majapidamisraamatuisse, mis on algarvestuse dokumentideks. Loendused on ühtlasi ka kontrolliks selle üle, kuidas kolhoosipered peavad kinni põllumajandusliku artelli põhikirjast oma majapidamise arendamisel, kuidas kolhoosides on läbi viidud isiklike ja ühiskondlike huvide kooskõlastamine.

Üheks seaduses ettenähtud kohapeal teostatavaks kontrollivormiks on samuti aktide koostamine kindlustatud loomade hukkumise korral.[1] Koostada loomahukuakt — see tähendab anda faktidele tuginev arvamus loomade pidamistingimuste, hukkumise põhjuste ja selles süüdiolevate isikute kohta. Kolhooside juhatused ja kolhoosipere liikmed, kus looma hukkumine aset leidis, peavad teatama sellest külanõukogu täitevkomiteele hiljemalt ühe ööpäeva jooksul. Külanõukogu täitevkomitee esimees või tema poolt volitatud külanõukogu saadik peab igakülgselt kontrollima kõiki loomahukuga seotud asjaolusid, koostama kahe tunnistaja juuresolekul vastava akti ja võtma tarvitusele abinõusid, et vältida uusi loomahuku juhte.

Peale nende on külanõukogude ehitustöö praktika ise rikastanud faktilist kontrolli uute vormidega. Nimetame siin kõigepealt kolhooside vastastikust kontrolli. Vabariigi eesrindlike külanõukogude täitevkomiteed on seda kontrollivormi rakendanud peamiselt omavahel võistlevate kolhooside suhtes kevadkülviks ja koristustöödeks valmisoleku ning põllumajanduslike tööde teostamise kontrollimiseks, kusjuures jälgitakse nii täitevkomitee otsustes fikseeritud abinõude rakendamist kui ka kolhooside endi poolt võetud kohustuste täitmist. Orissaare rajooni Põide külanõukogu Lenini- ja Stalini-nimelistes kolhoosides moodustati selleks vastavad brigaadid, kuhu kuulusid kummaski kolhoosis töötavad

[1] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 659, 4. septembrist 1947 «Määralise kohustusliku kindlustuse kohta». «Eesti NSV Teataja», 1947, nr. 26, art. 222.

rahvasaadikud, kolhoositöö eesrindlased ja kolhoosi juhtivad töötajad. Kontrollbrigaadid käisid vastastikku läbi laudad, sepikojad, laod, tutvusid söötade ettevalmistamisega, kevadkülvi plaani ja rea teiste küsimustega. Kontrolli tulemusi arutati nii külanõukogu täitevkomitee istungil kui ka kummagi kolhoosi partei-algorganisatsiooni ühisel lahtisel koosolekul. See võimaldas ühelt poolt arendada laialdaselt kriitikat ja enesekriitikat, tuua päevavalgele mõlemas kolhoosis asetleidnud puudused nii loomakasvatuse kui ka kevadkülvi ettevalmistamise osas, ning teiselt poolt õppida naabri kogemustest.

Külanõukogude täitevkomiteed on organiseerinud samuti prooviväljasõite põldudele. Need väljasõidud, nii nagu kolhooside vastastikused kontrollimisedki, kujutavad endast kolhooside valmisoleku kontrolli põhilisteks põllutöödeks. Külanõukogude täitevkomiteede kui prooviväljasõitude organiseerijate ülesandeks on teha vastavad järeldused väljasõitudest ja võtta operatiivselt tarvitusele vajalikud abinõud selleks, et kõrvaldada kiiresti kõik ilmnenud puudused.

Lõpuks küsimus sellest, missuguste jõududega teostada täitmise kontrolli.

Siin tuleb kõigepealt lähtuda partei juhendist selle kohta, et täitmise kontroll on üks juhtimise elemente ja sellega peavad tegelema mitte teisejärgulise tähtsusega töötajad, vaid juhtivad töötajad ise, ja teiseks sellest, et kontroll ülaltpoolt oleks ühendatud rahvahulkade kontrolliga altpoolt. See tähendab, et täitmise kontrolliga peavad tegelema kõik külanõukogu täitevkomitee liikmed, eriti aga täitevkomitee esimees. Täitevkomitee liikmed teostavad harilikult kontrolli neid elualasid käsitlevate otsuste täitmise üle, mis täitevkomitee sisemise tööjaotuse järgi kuuluvad nende juhtimisele. Täitevkomitee esimees peab aga olema kursis kogu otsuste täitmise käiguga ning suunama seda tööd. Viibides kolhoosides, sovhoosides, rahvamajades ja raamatukogudes, saavad täitevkomitee esimees ja liikmed sageli operatiivselt lahendada selliseid küsimusi, kus kontrollitava asutuse, ettevõtte või organisatsiooni juhataja on põrkunud otsuste täitmistel raskustele, aidata kohapealsetel töötajatel kõrvaldada puudusi töös, õigesti paigutada oma jõude ja luua seega tingimused otsuste kõrvalekaldumatuks täitmiseks. Kontrolli teostamine juhtivate töötajate poolt on samuti üheks operatiivseks abinõuks kontrollitavate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide kaadri poliitilisțe ja tööalaste omaduste tundmaõppimisel. Kohaliku olukorra tundmine on aga omakorda operatiivse, konkreetse ja asjatundliku juhtimise eeltingimuseks. Selles peitub juhtivate töötajate poolt teostatava kontrolli tähtsus.

Kuid täitmise kontroll on seda sisukam, ulatuslikum ja põhjalikum, mida laialdasemalt sellest võtavad osa rahvasaadikud, alalised komisjonid, aktiiv. Seepärast on vabariigi külanõukogude täidesaatvad ja korraldavad organid osutanud ajavahemikul pärast partei XX kongressi üha suuremat tähelepanu sellele, et

tõmmata töötajate laiu hulki kaasa otsuste täitmise kontrollile, tõmmata neid kaasa riigivalitsemisse. Praktikas avaldub see selliste täitmise kontrolli vormide, nagu vastastikune kontroll, aktiivi ning täitjate operatiivnõupidamised jne. ulatuslikumas rakendamises, mis nõuavad tuginemist inimestele kohtadel. Samuti avaldub see paberliku aruandluse vähenemises ning selles, et kontrolli raskuspunkt on kandunud kohtadele. Varemalt teostasid täitevkomiteede esimehed, sekretärid ja liikmed «faktilist» kontrolli paremal juhul kolhoosi kontoris, nüüd aga võib neid kohata farmides, brigaadides, ladudes, aitades ja mujal.

Ühendada kontroll ülaltpoolt kontrolliga altpoolt — see vajab konkreetset lahendust iga otsuse puhul. On otsuseid, kus piisab üksnes täitevkomitee esimehe või mõne alalise komisjoni liikme ühekordsest ainuisikulisest kontrollist. Kuid on ka otsuseid, mille täitmise kontrollimisele tuleb tõmmata kümneid töötajaid ja kontrollida tuleb kogu täitmise protsessi. Seejuures tuleb silmas pidada seda, et kontroll oleks efektiivne ja rida puudusi kõrvaldataks juba täitmise kontrolli käigus.

Selgitame seda näitega Valga rajooni Tõlliste külanõukogu täitevkomitee tööpraktikast. Tõlliste külanõukogu võttis 1956. aasta algul vastu üksikasjalise otsuse loomakasvatuse edasise kiire arendamise kohta külanõukogu kolhoosides, kus oli nähtud ette abinõud nii söödabaasi laiendamiseks, loomade pidamistingimuste parandamiseks, farmitöötajate töödistsipliini tugevdamiseks kui ka üldise töökultuuri tõstmiseks. Peale selle oli külanõukogu täitevkomiteel andmeid selle kohta, et mõnes kolhoosis esineb farmides ükskõikset suhtumist loomade hooldamisse, on raskusi kultuurkoplite rajamisega ja tootmishoonete remondiga.

Oli selge, et täitevkomitee esimehe kontrollist üksi on vähe, sest antud juhul oli vajalik, et kontroll täitmise üle oleks süstemaatiline. Selle saavutamiseks tõmmati kaasa kõik farmides töötavad rahvasaadikud ja alalise põllumajanduskomisjoni liikmed. Kuna viimastel oli juba varem tihe side kolhooside revisjonikomisjonide ja komsomoli kontrollpostidega, loodi ühiste jõududega alatise kontrolli atmosfäär. See distsiplineeris farmitöötajaid.

Et osutada operatiivset abi kolhoosidele kohapeal ja lahendada üleskerkinud küsimusi koos kolhoosi organitega, võttis külanõukogu täitevkomitee esimees sageli osa kolhoosnikute üldkoosolekuist, juhatuse koosolekuist ja farmitöötajate tootmisnõupidamistest. Täitevkomitee initsiatiivil organiseeriti külanõukogu kolhoosides lüpsjate-karjatalitajate vahel sotsialistlik võistlus ja viidi läbi kogemuste vahetamine kultuurkarjamaade rajamise osas. Sel teemal toimusid ka loengud.

Aasta lõpul võis Tõlliste külanõukogu täitevkomitee sekretär teha kontrolli-žurnaali ülaltähendatud otsuse järgi sissekande «täidetud». Seda mitte formaalselt, vaid sisuliselt ja tulemusrikkalt. Kolhoos «Stalini Tee» rajas ühe aastaga juurde 20 ha kultuurkopleid «Esimese Mai» kolhoosis laiendati mitme- ja üheaas-

taste heintaimede külvipinda rohkem kui 5 korda, võrreldes eelmise, 1955. aastaga. Samal ajavahemikul tõusis «Esimese Mai» kolhoosi piimatoodang 45 protsenti, «Stalini Tee» kolhoosis 11 protsenti ja «Punase Tähe» kolhoosis 41 protsenti.

Kuigi otsuste täitmise ja täitmise kontrolli organiseerimise osas on paari-kolme viimase aasta jooksul tehtud vaieldamatuid edusamme, tuleks selles osas olukorda veelgi parandada. On veel neid külanõukogusid, kes pole kindlustanud kõigi nii enda kui ka kõrgemalseisvate organite otsuste elluviimist. Mitmes Vastseliina, Kallaste, Jõhvi ja Mustvee rajooni külanõukogus on asendatud organisatsiooniline töö ja täitmise kontroll paljude ebakonkreetsete ja mõnikord mitte küllalt oskuslikult koostatud otsustega.

6. Töötajate jutulevõtmine, nende kaebuste ja avalduste lahendamine

Kommunistlik partei pühendab suurt tähelepanu nõukogude riigiaparaadi töö parandamisele, töötajate laiade hulkade kaasatõmbamisele riigivalitsemisse, võitlusele bürokraatia vastu, kannab hoolt selle eest, et nõukogude aparaadi töötajad suhtuksid tähelepanelikult töötajate signaalidesse puuduste kohta asutustes ja ettevõtetes, suhtuksid tähelepanelikult nende kaebustesse ja avaldustesse. Töötajate jutulevõtmine, nende kaebuste ja avalduste lahendamine — see on kõigi nõukogude asutuste, sealhulgas ka külanõukogude, tähtsaks organisatsioonilise töö lõiguks.

Külanõukogude täitevkomiteesid külastab iga päev kümneid inimesi. Nad pöörduvad sinna väga mitmesuguste küsimustega: teevad ettepanekuid olukorra parandamiseks majandusliku või kultuurilise ülesehitustöö ühes või teises lõigus, paluvad külanõukogu kaasabi nende isiklikku ellu puutuvate küsimuste lahendamisel, pöörduvad külanõukogu täitevkomitee töötajate poole hea nõu saamiseks. Vahel esitavad külastajad aga ka kaebusi nende õiguste rikkumise, asetleidvate bürokraatianähtuste, asjaajamise venitamise ja töötajate vajadustesse südametu suhtumise faktide kohta.

Tähelepanelik ja osavõtlik suhtumine külastajatesse — see on külanõukogude täitevkomiteede esimeeste ja sekretäride kohustuseks ning ülesandeks. Ja seda mitte ainult sellepärast, et kodanike hästi organiseeritud vastuvõtu korral on võimalik lahendada nende poolt ülestõstetud küsimusi operatiivselt ja asjalikult ning et külastaja lahkuks rahuldatuna. See on tähtis veel seetõttu, et töö külastajatega on üks rahvahulkadega sideme tugevdamise vorme. Iga külanõukogu täitevkomitee ja selle töötaja töö edukus sõltub aga tema sideme tugevusest rahvahulkadega, sõltub sellest,

kuidas nad tõmbavad kaasa rahvahulki riikliku tähtsusega küsimuste lahendamisele. Töötajate ettepanekud, kaebused ja avaldused on altpoolt tulev kriitika, nende aktiivne abi külanõukogude täitevkomiteedele töös esinevate raskuste ületamiseks ja puudustest jagu saamiseks.

Seepärast on arusaadav, miks vabariigi eesrindlike külanõukogude täitevkomiteed on osutanud suurt tähelepanu töötajate vastuvõtu organiseerimisele, nende kaebuste ja avalduste lahendamisele. Paide rajooni Väätsa, Antsla rajooni Tsooru ja paljude teiste külanõukogude täitevkomiteede esimeestele ja sekretäridele on määratud kindlad kellaajad kodanike vastuvõtmiseks. Sel juhul, kui nad vastuvõtu ajal ei saa kõiki kodanikke jutule võtta või kui küsimus vajab pikemat arutamist, määravad nad jutulesoovijatele uue aja väljaspool tavalist vastuvõtuaega, pidades seega kinni Eesti NSV Ministrite Nõukogu 17. juuli 1945. a. määruse nõuetest.[1]

Paaril viimasel aastal on mõned külanõukogude täitevkomiteed praktiseerinud töötajate jutulevõtmist kohtadel (asustatud punktides, kolhoosikeskustes) ja et vähendada nende jalavaeva, on määratud selleks kindlad vastuvõtuajad. Ühtlasi on täitevkomitee esimehed ja sekretärid sel juhul varustatud vastavate materjalidega, et võtta ka vastu makse ja anda kodanikele välja tõendeid. See on vajalik eriti kiiretel põllutööde perioodidel.

Kuid põhiline on siiski töötajate kaebuste ja avalduste sisuline lahendamine, oskus tungida nende sisusse, osata näha neis printsipiaalseid küsimusi, õppida tundma põhjusi, mis tekitasid väärnähtusi ja puudusi, millest signaliseerivad külastajad. Osa küsimusi saavad täitevkomitee esimees ja sekretär lahendada kohe, osa aga vajab üksikasjalist uurimist ja kontrollimist. Sel juhul tuleb suulised avaldused, samuti nagu see on nõudeks kirjalike avalduste ja kaebuste puhul, samal päeval registreerida.

Eesti NSV külanõukogude asjaajamise instruktsioon püstitab nõude, et pärast registreerimist peab külanõukogu täitevkomitee esimees isiklikult kõik kaebused ja avaldused hiljemalt 3 päeva jooksul läbi vaatama ning määrama, kellel ja mis aja jooksul tuleb kontrollida kaebust või avaldust. Kuna seadusandlus, nii üleliiduline kui ka vabariiklik, ei reguleeri täpselt, mis aja jooksul peavad külanõukogude täitevkomiteed lahendama saabunud kaebused ja avaldused, juhindutakse harilikult neist eeskirjadest, mis on kehtestatud rajooni- ja linnanõukogude organitele kaebuste lahendamisel, s. o. 20-päevane tähtaeg. Nõukogude armees teenivate nõukogude kodanike ja Isamaasõja invaliidide avalduste lahendamise aeg on tunduvalt lühem — 7 päeva.[2]

Kogemused näitavad, et eeskujuliku organiseerimistöö korral

---

[1] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1945, nr. 29, art. 445.

[2] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 563, 11. juulist 1952 «Kodanike kaebuste ja avalduste arvestusest ja lahendamisest Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumis».

võib külanõukogudele laekuvaid kaebusi ja avaldusi lahendada tunduvalt kiiremini. Näiteks Pärnu linnanõukogule allutatud Sauga külanõukogu täitevkomiteele laekus 1957. aastal 38 mitmesugust kaebust ja avaldust, mis lahendati kõik 1—3 päeva jooksul pärast nende saabumist. See osutus võimalikuks esiteks seetõttu, et külanõukogu täitevkomitee töötajad tundsid hästi olukorda kohtadel, ja teiseks seetõttu, et kaebuste ja avalduste kontrollimisele tõmmati kaasa alaliste komisjonide liikmeid ja rahvasaadikuid. Avaldusi normi- ja müügikohustustest vabastamise kohta kontrollisid alalise põllumajanduskomisjoni liikmed, avaldusi toetuste saamiseks aga sotsiaalkindlustuse komisjoni liikmed. Töötajate kaebuste ja avalduste kiire lahendamine tagati ka sellega, et valdava osa neist lahendas täitevkomitee esimees ainuisikuliselt.

Korralduse vormi kasutamine kaebuste ja avalduste lahendamisel on osutunud kõige otstarbekohasemaks — ta kindlustab operatiivsuse kodanike seaduslike õiguste ja huvide kaitsmisel. See ei tähenda muidugi seda, et üksikutel juhtudel, kui kaebustes ja avaldustes ülestõstetud küsimused seda nõuavad, ei võiks neid lahendada täitevkomitee istungil. Praegu valitseb aga enamikus vabariigi külanõukogudes sellele hoopis vastupidine tendents: peaaegu kõik kaebused ja avaldused lahendatakse kas külanõukogu istungjärgul või täitevkomitee istungil. Antsla rajooni Kurenurme, Pärnu linnanõukogule allutatud Tõstamaa ja mitmetes teistes külanõukogudes on täitevkomiteed kujunenud üksnes kaebusi ja avaldusi lahendavaiks organeiks, sest istungite päevakorras figureerivad ainult need küsimused.

Mõnikord on ka rajooniorganite töötajad suunanud külanõukogusid sellele teele, et töötajate avaldused vaadatakse tingimata läbi täitevkomitee istungil. Seda eriti niisugustes küsimustes, nagu III grupi sõjainvaliidide avaldused põllumajandusmaksust ja põllumajandussaaduste riiklikest müügikohustustest vabastamise kohta, avaldused lootusetu võlgnevuse mahakandmiseks müügikohustuste ja maksude alal jne., mille lõplik lahendus oleneb rajooniorganeist endist.[1] Antud juhul seisab külanõukogude täitevkomiteede ülesanne selles, et kontrollida kodanike avaldustes märgitud asjaolude vastavust faktilisele olukorrale ja anda omapoolne arvamus antud küsimustes. Siin pole sugugi tähtis see, et arvamuse peaks täitevkomitee andma tingimata otsuse kujul, vaid faktiliste asjaolude väljaselgitamine kohtadel.

Täitevkomitee istungeil oleks vajalik läbi arutada ja lahendada üksnes need avaldused, mis sisaldavad eriti olulisi küsimusi. Ühelgi juhul ei õigusta end normikohustusest ja maksudest vabastamist taotlevate ning teiste sarnaste avalduste lahendamine külanõukogu istungjärgul, nagu seda tihtipeale praktiseeritakse. See

[1] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 125, 12. aprillist 1957 «Mõnede küsimuste lahendamise üleandmisest vabariikliku alluvusega linnade ja rajoonide töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele».

koormab ja killustab asjatult külanõukogu kui esindusorgani tööd, kelle ülesandeks on küla majanduse ja kultuurielu arendamise põhiküsimuste lahendamine. Küll aga tuleks eeskuju võtta Paide rajooni Purdi ja mitmetest teistest külanõukogudest, kes on oma istungjärgul arutanud sotsialistliku seaduslikkuse küsimusi, sealhulgas ka täitevkomitee ning külanõukogu territooriumil asuvate asutuste, ettevõtete ja organisatsioonide tööd kodanike kaebuste ja avalduste lahendamisel. See on eriti vajalik just seetõttu, et selles töölõigus esineb mõnikord selliseid puudusi, nagu kaebuste ja avalduste lahendamisega viivitamist ja nende formaalset lahendamist.

Mõnikord esineb ka asjatut viivitamist kaebuste ja avalduste lahendamisel. Elva rajooni Ulila külanõukogu täitevkomitees seisis kod. J. P. avaldus 29. aprillist kuni 2. novembrini 1957 lahendamata. Siis saadeti see edasi rajooni täitevkomiteele, kes 26. novembril teatas avaldajale küsimuse lahendamisest. Nii kestis avalduse lahendamine 7 kuud. Kod. E. P. avaldus, kes taotles normikohustustest vabastamist ja põllumajandusmaksu võlgnevuse kustutamist, seisis Jõgeva rajooni Palamuse külanõukogu täitevkomitees lahendamata 2 kuud.

On õige, et kõiki avaldusi ja kaebusi ei saa lahendada etteнähtud tähtajaks, kuna mõned nõuavad pikemaajalist eeltööd ja kontrollimist. Kuid ka siin on oma kord. Kodanikele on vaja aegsasti teatada, mis põhjusel tema avalduse või kaebuse lahendamine viibib. Samuti tuleb neile kohe pärast kaebuse või avalduse lahendamist saata vastus. Vastuse ärakirjad pannakse koos sinna juurde kuuluvate materjalidega selleks ettenähtud kausta, kusjuures kodanike kaebuste ja avalduste registreerimise raamatu vastavasse lahtrisse tehakse sissekanne selle kohta, millal või kuidas kaebus või avaldus on lahendatud. See annab hea ülevaate täitevkomitee töö kohta kaebuste ja avaldustega.

Töö kaebuste ja avaldustega ei lõpe mitte otsuse või korralduse vastuvõtmisega. Seadusandlus fikseerib nõude [1], et kaebus või avaldus tuleb lugeda lahendatuks alles siis, kui selle kohta tehtud otsus on ka tegelikult täidetud. Tähendab — külanõukogu täitevkomitee korraldus või otsus kaebuste ja avalduste kohta kuulub samuti täitmise kontrolli alla kui kõigis teisteski küsimustes vastuvõetud aktid.

Samuti seisab külanõukogude täitevkomiteede ülesanne selles, et analüüsida kaebusi ja avaldusi, jõuda selgusele põhjustes, mis tingisid nende esitamise ning võtta viivitamatult tarvitusele abinõud nende põhjuste kõrvaldamiseks. Muidugi on väga tähtis, et kaebused ja avaldused õigel ajal ning õigesti lahendatakse, kuid sugugi vähema tähtsusega pole abinõude rakendamine kaebuste ärahoidmiseks, puuduste likvideerimiseks organisatsioonide, ettevõtete ja asutuste töös.

Reas rajoonides, nagu Vändra, Tartu, Vastseliina ja teised, on

[1] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1945, nr. 29, art. 445.

ka külanõukogude osa rajooni elanikkonna kaebuste ja avalduste lahendamisel väga väike. Rajooni täitevkomitee aparaat lahendab tihtipeale 2—3 korda rohkem kaebusi ja avaldusi kui 6—12 rajooni külanõukogu kokku. Seda seetõttu, et rajooniorganid võtavad enda lahendada külanõukogu kompetentsi kuuluvaid küsimusi ega tõmba kaasa külanõukogude täitevkomiteede töötajaid ja külanõukogude alaliste komisjonide liikmeid kaebuste ja avalduste lahendamisele kohapeal. Samuti ei ole külanõukogude täitevkomiteede juhtivad töötajad alati kodanike vastuvõtuaegadel kohal.

Selleks et kindlustada kaebuste ja avalduste õigeaegne ja õige lahendamine kohtadel, on vaja tõsta kõigepealt külanõukogude täitevkomiteede töökultuuri selles lõigus, sest külastajate vastuvõtu organiseerimine, suhtumine neisse, nende avalduste analüüs, operatiivne ja õige lahendamine ning esinenud õiguserikkumiste ja asetleidnud puuduste kiire kõrvaldamine on eelkõige nõukogude asutuste töökultuuri kajastavad küsimused. Teiselt poolt on selleks vaja ka rajooniorganite abistavat ja juhtivat kätt, samuti suuremat nõudlikkust külanõukogude täitevkomiteede vastu.

§ 3. Asjaajamisalase töö organiseerimine külanõukogu täitevkomitees

Üks vältimatuid tingimusi külanõukogu täitevkomitee töö õigeks ja täpseks korraldamiseks on hästi organiseeritud asjaajamine. Asjaajamine on tehniliseks vahendiks, mis ühel või teisel määral kajastab külanõukogu täitevkomitee operatiivset ning administratiivset tegevust ametlikes dokumentides. Tema põhiülesandeks on aidata külanõukogule kaasa tema ees seisvate ülesannete täitmisel. Seega pole asjaajamine mitte eesmärgiks omaette, vaid külanõukogu ülesannete täitmist teeniv tegevus. Järelikult peab asjaajamise organiseerimine külanõukogu täitevkomitees vastama külanõukogu tegevusele ja peegeldama selle spetsiifikat.

Asjaajamisalane töö külanõukogu täitevkomitees on seotud esiteks, dokumenteerimise, s. o. külanõukogu tegevust kajastavate dokumentide koostamisega, teiseks, dokumentide liikumisega külanõukogu täitevkomitees, mis haarab endasse sissetulevate dokumentide vastuvõtu ja registreerimise nii saabunud kui ka külanõukogu enda dokumentide tutvustamise ja täitmisele suunamise, dokumentide täitmise kontrolli ja nende hoidmise. Tähendab — asjaajamise all tuleb mõista kõiki neid toiminguid, mis on seoses dokumenteerimise ja dokumentide ringlemisega külanõukogu täitevkomitees.

Asjaajamise õige korraldamise, materjalide ja dokumentide nõuetekohase vormistamise, asjaajamiseks ettenähtud raamatu-

tesse ja registritesse õigete sissekannete tegemise ning arhiivimaterjalide nõuetekohase säilitamise eest vastutab külanõukogu täitevkomitee sekretär. Asjaajamise organiseerimise ja seisukorra eest vastutab aga täitevkomitee esimees.

Külanõukogude täitevkomiteede asjaajamise korraldamise aluseks on Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt 4. aprillil 1951. aastal kinnitatud juhend «Asjaajamise kohta küla töörahva saadikute nõukogus». Selles juhendis leiavad reguleerimist sellised asjaajamisega seotud küsimused, nagu sissetulnud dokumentide vastuvõtmine ja registreerimine, dokumentide täitmine ja väljasaatmine, kaebuste ja avalduste vastuvõtmine ja registreerimine, täitevkomitee tööplaani koostamine, külanõukogu ja tema täitevkomitee otsuste ettevalmistamine, vormistamine ja väljasaatmine, dokumentide täitmise kontroll ning dokumentide hoidmine.

Peale selle on mitmeid külanõukogude täitevkomiteede asjaajamisse puutuvaid küsimusi reguleeritud teistes spetsiaalsetes juhendites. Siia kuuluvad NSV Liidu Ministrite Nõukogu Statistika Keskvalitsuse juhendid perioodilise aruandluse ja algarvestuse kohta, NSV Liidu Rahandusministeeriumi juhendid külaeelarve täitmise arvestamise, NSV Liidu Siseministeeriumi juhend perekonnaseisuaktide pidamise ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt kinnitatud Eesti NSV Kohtuministeeriumi juhend notariaaltoimingute teostamise korra kohta linnade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede poolt.

Niisugune nn. spetsiaalne reguleerimine on tingitud asjaajamise erinevustest külanõukogu täitevkomitee üksikutes töölõikudes. See annab omakorda aluse kõnelda asjaajamise üksikutest liikidest. Need oleksid järgmised: 1) üldasjaajamine, mis haaraks põhiliselt neid toiminguid, mida reguleeritakse juhendiga «Asjaajamise kohta küla töörahva saadikute nõukogus», välja arvatud asjaajamistoimingud seoses kaebuste ja avaldustega, sest nad moodustavad omaette terviku (neil on eraldi registreerimise raamat, oma asjaajamiskaustad) ja neid võib lugeda asjaajamise iseseisvaks liigiks; 2) asjaajamine seoses kaebuste ja avaldustega; 3) algarvestuslik ja aruandeline asjaajamine; 4) eelarveline asjaajamine; 5) asjaajamine seoses perekonnaseisuaktide pidamisega; 6) notariaalne asjaajamine ja 7) asjaajamine seoses sõjaväearvestuslaua pidamisega.

Puudub vajadus kõigi nimetatud asjaajamisliikide tehniliste küsimuste vaatlemiseks, neid on üksikasjaliselt käsitletud vastavates juhendites, samuti kirjanduses [1], seevastu pakub aga huvi küsimus, kas külanõukogude täitevkomiteede asjaajamise kehtiv kord vastab nõukogude töö kaasaegsetele nõuetele, missugune on asjaajamisalase töö tase külanõukogude täitevkomitees.

---

[1] Vt. А. Д. Фролов, Делопроизводство в советских учреждениях, Москва, 1957; Г. Ф. Рябчук, Делопроизводство сельских Советов, Москва, 1957; Ф. Ф. Денисов, Ведение делопроизводства в сельских Советах, Кабардинское государственное издательство, Нальчик, 1948.

Üheks põhinõudeks asjaajamise korraldamisel on see, et ta kajastaks külanõukogu täitevkomitee tegevuse kõiki külgi ja oleks samal ajal lihtne, dokumentide kasutamise seisukohalt otstarbekohane, asjaajamise teostamise ja selleks vajalike vahendite vajaduste poolest ökonoomne.

Pärast partei XX kongressi, seoses abinõude rakendamisega nõukogude organite töö sisulise taseme tõstmiseks, on hakatud pöörama järjest suuremat tähelepanu külanõukogude täitevkomiteede asjaajamise lihtsustamisele, selles osas esinenud bürokraatlike moonutuste likvideerimisele. Selle tulemusena on vähendatud külanõukogude aruandlust. Kaotati ära loomade loendus 1. oktoobri seisuga ja viidi sisse külvide osaline loendus, tehti lõpp jalgrattanumbrite ja lubade iga-aastasele väljaandmisele. See vähendas tunduvalt asjaajamisalast tööd ja võimaldas külanõukogude täitevkomiteede sekretäridel rohkem süveneda organisatsioonilisse töösse rahva hulgas.

Kuid võimalusi külanõukogude täitevkomiteede asjaajamise lihtsustamiseks on veelgi. Seda eriti finantsalases asjaajamises. Sellele juhiti tähelepanu ka Eesti NSV Ülemnõukogu IV koosseisu IV istungjärgul.[1]

Seoses sellega, et külanõukogude uus põhimäärus annab külanõukogudele õiguse kinnitada oma eelarve (§ 21), vajab külanõukogude finants- ja eelarvealane töö mõningat ümberkorraldamist, mis toob kaasa samuti asjaajamise lihtsustamise.[2]

Võrdlemisi aeganõudvaks tööks asjaajamistöös on tõendite väljaandmine. Seda eriti neis külanõukogude täitevkomiteedes, kus tuleb seda teha käsitsi. Peavad nad ju siis kirjutama tõendeid kahes eksemplaris, sest kehtib nõue, et ärakiri tõendist peab jääma külanõukogu täitevkomiteesse. Kogemused näitavad, et tõendite ärakirjade olemasolu vastu tuntakse huvi ainult täitevkomitee asjaajamise kontrollimisel. Tegelikult pole ärakirjadel mingit praktilist tähtsust, pealegi kui väljastatavad tõendid kantakse tõendite registreerimise raamatust läbi koos nende sisu äramärkimisega.

Tõendite arv on väga suur — kaugelt üle 30 eriliigi. On külanõukogusid, kus tuleb aastas välja anda ligi 2000 mitmesugust tõendit. Mitmeid neist poleks aga üldse tarvis. Väga sageli pöörduvad kodanikud külanõukogu täitevkomitee poole elukoha tõendi saamiseks. Nagu teada, ei võeta kodanikke ilma passita tööle. Passis on aga elukoht märgitud. Seega puudub praktiline vajadus selliste tõendite järgi

Asjaajamist lihtsustaks samuti see, kui võtta tarvitusele tempelmargid riigilõivu tasumiseks. Seega langeb ära vajadus riigilõivu kviitungite ja registri järele. Praktika näitab, et puudub ka

[1] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu neljanda koosseisu neljas istungjärk 14.—16. märtsil 1957. Stenograafiline aruanne, Tallinn, 1957, lk. 56.

[2] Lähemalt vt. IV peatükk.

vajadus kodanike suuliste kaebuste ja avalduste raamatu järele. Paljudes külanõukogude täitevkomiteedes pole sinna tehtud ühtegi sissekannet. Suurem osa suulisi kaebusi ja avaldusi lahendatakse jooksva töö käigus. Kui mõnda suulist avaldust pole võimalik kohe lahendada, siis võiks nad registreerida samas raamatus, kus kirjalikud kaebused ja avaldused.

Neis tingimustes, kus iga kvartali alguses 6—7 päeva jooksul tuleb igapäevase jooksva töö kõrval koostada vähemalt 12 erivormilist, erisisulist, rajooni täitevkomitee eriosakondadesse kuuluvat ja eri tähtaegadeks saadetavat aruannet, nõuab asjaajamise korrashoidmine külanõukogude täitevkomiteede sekretäridelt küllaltki suurt tööd, eriti kui arvestada seda, et peale asjaajamise peavad nad tegema ka organisatsioonilist tööd rahva hulgas. Et meie vabariigis on häid, oma tööd armastavaid täitevkomitee sekretäre, sellest kõneleb asjaajamise eeskujulik organiseerimine ja tehniline teostus paljudes külanõukogudes.

Selles osas väärivad erilist esiletõstmist Türi rajooni Oisu, Paide rajooni Väätsa, Harju rajooni Kurtna, Põlva rajooni Ahja, Orissaare rajooni Tornimäe ja mitmed teised külanõukogud, kus täitevkomitee istungite ja nõukogu istungjärkude protokollid on vormistatud oskuslikult ja korralikult, eri kaustades hoitakse rajooninõukogu täitevkomitee otsuseid, külanõukogu alaliste komisjonide protokolle ja materjale, kaebuste ja avalduste lahendamisega seotud materjale, sotsialistliku võistluse tingimusi, tööplaane ja aruandeid nende täitmise kohta ja mitmesugust kirjavahetust. Korras on sõjaväearvestuslaud, täpselt on täidetud majapidamisraamatud, korda on seatud arhiivid. Igasuguseid andmeid võib neis külanõukogudes saada kiiresti.

Kui võrrelda külanõukogude täitevkomiteede asjaajamist enne külanõukogude ühendamist ja praegu, siis näeme selles osas suurt arengut, töökultuuri tõusu. Kuid see ei tähenda muidugi seda, et meil üksikutes külanõukogudes praegu asjaajamise osas puudusi ei esineks. Näiteks Elva rajooni Puhja, Palupera ja Rannu, Antsla rajooni Kurenurme, Räpina rajooni Alaküla ja Värska külanõukogudes on majapidamisraamatutesse sissekannete tegemisel tehtud mahatõmbamisi ja määrimisi. On juhtumeid, kus majapidamisraamatutesse on sisse kantud alaliselt lahkunud perekonnaliikmeid, on moonutatud majapidamiste ühiskondlikku gruppi, jäetud arvele võtmata ajutiselt külanõukogu territooriumil elavaid kodanikke ja asuvaid hooneid, pole avastatud fiktiivseid majapidamisi jne.[1]

Need on vead, mis on tehtud majapidamisraamatute täitmisel. Kuid puudusteta pole ka majapidamisraamatute vormid. Kohalikud sõjakomissariaadid nõuavad külanõukogude täitevkomiteedelt sageli andmeid kutsealuste ja sõjaväekohustuslaste haridus-

[1] Vt. Elva Rajooni TSN Täitevkomitee otsus nr. 66, 15. veebruarist 1957; Antsla Rajooni TSN III koosseisu VII istungjärgu protokoll 28. veebruarist 1956; Räpina Rajooni TSN Täitevkomitee otsus nr. 207, 7. detsembrist 1956.

liku taseme, keelte oskuse jms. kohta, kuid majapidamisraamatust selle kohta vastust ei saa. Selles osas peaks vormi täiendama.

Majapidamisraamatud on algarvestusdokumentideks, millele tuginetakse maksude määramisel, tõendite väljaandmisel jne. Seepärast tuleb nende pidamisele osutada erilist tähelepanu. Tingituna puudustest algarvestuse alal andis näiteks Räpina rajooni Alaküla külanõukogu täitevkomitee välja ebaõige tõendi majavalduse kohta, kusjuures tõendi saanud kodanik müüs ära teisele kodanikule kuuluva maja. Sama rajooni Linte külanõukogu täitevkomitee kandis ühele kodanikule kuuluva maja teise arvele.[1] Tartu rajooni Kärevere külanõukogu täitevkomitee andis mõni aeg tagasi välja tõendi, et kodanik J. P. oli ainus talundipere esindaja, mille alusel anti tema tütrele välja pärimisõiguse tunnistus. Hiljem aga selgus, et kodanik J. P. polnud viimane talundipere esindaja.[2]

Toodust selgub, et külanõukogude täitevkomiteede eesseisvad ülesanded asjaajamisalase töö organiseerimisel ja korraldamisel seisavad selles, et likvideerida ühelt poolt asetleidvad puudused selles töölõigus ja kasutada teiselt poolt ära olemasolevad võimalused asjaajamise lihtsustamiseks, mis võimaldab külanõukogude täitevkomiteede sekretäridel pöörata rohkem tähelepanu elavale organiseerimistööle elanikkonna hulgas.

---

[1] Vt. Räpina Rajooni TSN III koosseisu XI istungjärgu protokoll 28. detsembrist 1956.

[2] Vt. «Edasi», 27. augustist 1957.

IV PEATÜKK

KÜLA TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU MATERIAALNE BAAS

Kõigil töörahva saadikute nõukogudel, sealhulgas ka külanõukogudel, on oma eelarve. Külaeelarve on külanõukogule tema ülesannete täitmiseks vajalike rahaliste vahendite mobiliseerimise ja kasutamise plaan.

Külaeelarved kujutavad endast NSV Liidu ühtse riigieelarve koostisosa. NSV Liidu eelarvesüsteemi ühtsus määratakse kindlaks kõigepealt sellega, et kogu Nõukogude Liidu rahandussüsteemil on ühtne majanduslik alus, milleks on sotsialistlik majandussüsteem ja tootmisriistade ning -vahendite sotsialistlik omand. Teiseks sellega, et eelarvesüsteem ise on üles ehitatud demokraatliku tsentralismi põhimõttel, mis kindlustab ühtse eelarvepoliitika elluviimise nii keskuses kui ka kohtadel. Kogu seda poliitikat teostatakse rahvamajandusplaani alusel, mis määrab kindlaks liidueelarve, vabariiklike ja kohalike eelarvete ning nende üksikute lülide kasvu.

Enne maarajoonide moodustamist Eesti NSV-s, kui külaelu juhtimine oli keskendatud peamiselt vallaorganite kätte, puudusid külanõukogudel üldse eelarved. Nad olid ise valla eelarvel. Esmakordselt asusid külanõukogud iseseisvate eelarvete koostamisele ja täitmisele 1951. aastal, s. o. pärast uue administratiiv-territoriaalse jaotuse sisseviimist. Sellest möödunud aja jooksul on külanõukogud omandanud rikkalikke kogemusi eelarvealase töö organiseerimisel külas.

Seoses külanõukogude osatähtsuse pideva tõusuga kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel on kasvanud ka külaeelarved. See on võimaldanud suurendada assigneeringuid haridusele, kultuurile ja tervishoiule (vt. tabel 11).

Nagu tabelist 11 nähtub, on külaeelarved esmajärjekorras maaelanikkonna elutarbelise teenindamise ja sotsiaal-kultuuriliste ürituste finantseerimise eelarved. Rohkem kui $^3/_4$ kogu külaeelarvete tuludest läheb selleks otstarbeks. Järelikult tähendab külanõukogude eelarvete kasv maatöötajate materiaalsete ja kultuu-

riliste vajaduste üha täielikumat rahuldamist. Hoolitsus töötajate vajaduste igakülgse rahuldamise eest — see on ülimaks seaduseks kommunistlikule parteile ja Nõukogude riigile.

Tabel 11

Eesti NSV külaeelarvete kulude võrdlus 1953. ja 1957. aastal

Kulud	1953. aastal (tuh. rbl.)	1957. aastal (tuh. rbl.)	Assigneeringute suurenemine (+) või vähenemine (—) %-des
Külaeelarvete kulud kokku	33 793,0	39 101,2	+ 15,7
Sellest:			
1. haridusele	12 710,0	16 478,0	+ 29,8
2. kultuurile	10 366,0	11 901,6	+ 14,8
3. tervishoiule	154,0	824,6	+ 535,4
4. külanõukogude aparaadi ülalpidamiseks	6 435,0	6 048,9	—6
5. kommunaalmajandusele, kaubandusele ja muud kulud	4 128,0	3 858,0	—6,6

§ 1. Külanõukogude õigused ja kohustused eelarveliste vahendite mobiliseerimisel ja kasutamisel

1. Külanõukogude eelarvelised tulud

Kõik NSV Liidu riigieelarvesse laekuvad tulud jaotatakse üksikute eelarvesüsteemi lülide vahel. Tulude jaotuse ülesanne seisab selles, et kindlustada igale eelarvele kindel tulude summa, millest piisaks kõigi eelarvega planeeritud kulude katmiseks.

Külanõukogudele on antud laialdased õigused eelarvelistele tuludele. Eesti NSV Konstitutsiooni § 76 kohaselt võib külaeelarve tuluallikad jagada kolme rühma: 1) tulud kohalikust majandusest, 2) laekumised kohalikest maksudest ja 3) eraldamised riigimaksudest ja -tuludest.

Kohalikele eelarvetele kinnistatud tulud jaotatakse rajooni-, linna-, alevi- ja külaeelarvete vahel esiteks ettevõtete alluvuse põhimõtte ja teiseks tulude laekumise koha järgi. Sellest tulenevalt kantakse eraldised rajooni tööstuse kasumist rajooni-eelarvesse, eraldised külanõukogule alluvate ettevõtete kasumist — külaeelarvesse. Külaeelarvetesse kantakse samuti kõik kohaliku tähtsusega varast ja kohalikest maksudest ning riigilõivudest saadud tulud, mis on laekunud külanõukogu territooriumilt.

Üks osa tuludest laekub täielikult külaeelarvetesse, teine osa tuludest aga osaliselt. Neid tulusid, mis kantakse täielikult külaeelarvetesse, nimetatakse külanõukogudele kinnistatud tuludeks, neid aga, mis laekuvad osaliselt külaeelarvetesse — reguleerivateks tuludeks.

Kinnistatud tulude hulka kuuluvad kõigepealt tulud külanõukogude varalt ja ettevõtteilt. Külanõukogude varalised õigused seisavad selles, et nad võivad ekspluateerida nende valduses olevaid maid, ettevõtteid ja muud vara nii eelarvelises korras kui ka isemajandamise alusel, organiseerida uusi ettevõtteid, võõrandada nende käsutuses seisvat vara korra järgi, mis on kindlaks määratud seadusandlusega, ja anda seda rendile.[1]

Külanõukogude varalised õigused piirduvad kohaliku tähtsusega varadega. Kohaliku tähtsusega varadeks loetakse kõik riigivarad, mis ei ole arvatud vastavalt NSV Liidu ja vabariikide seadusandlusele üleliidulise või vabariikliku tähtsusega varadeks.[2] Külanõukogudele üleantava vara koosseisu määrab kindlaks rajooninõukogu täitevkomitee. Selle vara ekspluateerimisest, rentimisest ja müügist laekunud tulud kantakse täielikult külaeelarvesse.

Meie vabariigi külaeelarvete tulud varalt ja ettevõtteilt on üldiselt väikesed, sest tööstusettevõtteid pole ühelgi meie vabariigi külanõukogul. Ainult vähestel on kommunaalettevõtteid, eluhooneid, ladusid. Külanõukogude bilansis on harilikult hooned, kus asuvad nende kontoriruumid, osa rahvamajadest ja raamatukogu hoonetest.

Külaeelarvetesse kantakse täielikult mitte üksnes kommunaalettevõtteist ning elamumajandusest laekunud tulud, vaid ka tulud kohaliku tähtsusega turbarabadest.[3]

Külanõukogude territooriumil asuvaid turbalademeid võib sõltuvalt nende kvaliteedist kasutada kütte-, alus- ja väetisturba tootmiseks, samuti tööstuslikuks ümbertöötamiseks ja ka ühiskondlike organisatsioonide ning elanikkonna vajaduste rahuldamiseks. Turbalademete ekspluateerimine toimub lepingute ja loatähtede alusel, kusjuures tasuline on ainult kütteturba ülestöötamine. Sellest laekunud summad lähevadki külaeelarvete tuludesse.

Täielikult lähevad külaeelarvete tuludesse veel turu teenindustasu, mitmesugused kohalikud mittemaksulised tulud, nagu laekumised riigivarade realiseerimisest ja eelarveliste asutuste erivahenditest ning mitmesugused muud väiksemad ja juhuslikud laekumised ning kohalikud maksud.

Külaeelarvetesse laekuvate kohalike maksude hulka kuuluvad: 1) hoonetemaks ja maarendis ning 2) turumaks. Nende maksude osas on rajoonide töörahva saadikute nõukogudel ja nende täitevkomiteedel õigus valitsuse poolt kehtestatud maksumäärasid vähendada ja anda soodustusi nii teatud maksukohustuslaste gruppidele kui ka üksikutele maksukohustuslastele.

---

[1] Vt. Основные положения об имущественных правах местных Советов. Утверждено постановлением ЦИК и СНК СССР от 9 января 1929 г. СЗ СССР 1929 г. № 3, ст. 26.

[2] Vt. Sealsamas.

[3] Vt. Постановление ВЦИК и СНК РСФСР от 10 ноября 1930 г. «Об укреплении бюджетов сельсоветов РСФСР» — СУ РСФСР 1930 г. № 58, ст. 690.

Kohalike maksude kõrval kantakse külaeelarvetesse ka osa külanõukogude territooriumilt laekunud riigimakse.

Tähtsam neist on kooperatiivsetelt ja ühiskondlikelt organisatsioonidelt laekuv tulumaks. Erinevalt riiklikest ettevõtteist ei ole kooperatiivsed ettevõtted kogu rahva, vaid antud kooperatiivse koondise omandiks, seepärast toimub ka nende ettevõtete kasumist teatud osa suunamine riigi eelarvesse teisel kujul — tulumaksu näol, mitte aga kasumist eraldamise teel. Kuna maksustamisobjektiks on nimetatud ettevõtete ja organisatsioonide poolt saadav kasum, siis on külanõukogud otseselt huvitatud oma territooriumil asuvate kooperatiivsete ettevõtete tegevuse arendamisest ja tootmistegevuse kõige ökonoomsemast organiseerimisest.

Eesmärgiga tõsta külanõukogude huvitatust kalapüügi arendamise vastu, suunatakse nende eelarvetesse ka riikliku tähtsusega püügivetest saadud tulud. Tulu kalapüügist laekub praegu ühtse kalapüügi- ja piletimaksu näol. Maksukohustuslasteks on põhiliselt kalurikolhoosid, samuti põllumajanduslikud artellid, kes oma põhitegevuse kõrval tegelevad kalapüügiga. Kalapüügimaksu tasumisest on vabastatud piiritsoonides asuvad kalapüügiorganisatsioonid. Kalapüügi- ja piletimaks on seega tuluallikaks ainult Pärnu püügibasseinis asuvaile külanõukogudele.

Külaeelarvetesse laekuvate riigimaksude hulka kuulub samuti etendusmaks. Lõpuks kantakse külaeelarvete tuludesse veel külanõukogude täitevkomiteede poolt teostatud notariaaltoiminguilt võetav riigilõiv.

Nagu näeme, on külaeelarvetele kinnistatud tulude arv küllaltki suur. Kuid vaatamata sellele ei piisa neist siiski kõigi eelarveliste kulude katmiseks. Paljudes külanõukogudes, nagu Tõrva rajooni Koorküla, Valga rajooni Karula, Põlva rajooni Peri ja mujal, moodustavad nad ainult mõne protsendi planeeritud kuludest. Seda põhiliselt sellepärast, et üksikute külanõukogude eelarvete kulude maht määratakse kindlaks mitte kinnitatud tulude alusel, vaid lähtudes rahvamajandusplaanis kindlaksmääratud ülesannetest.

Selleks, et tasakaalustada üksikuid eelarveid ja kindlustada kõigis külanõukogudes majanduslike ja sotsiaal-kultuuriliste ürituste plaanide täitmine, jaotatakse eelarvete koostamisel vahendid rajoonieelarve piirides ümber. See toimub eelarvelise reguleerimise korras.

Külaeelarvete reguleerimine väljendub kindlate täiendavate tulude andmises külaeelarveisse. Külanõukogude eelarveisse üleantavate reguleerivate tulude ulatus määratakse kindlaks ühelt poolt sõltuvalt plaanijärgsete kulude mahust, teiselt poolt aga olenevalt neisse eelarveisse laekuvate kinnitatud tulude summast. Eelarvete reguleerimisel peetakse ühtlasi silmas, et iga külaeelarve oleks kindlustatud püsivate tuluallikatega ja et laekumine kogu aasta jooksul vastaks teostatavatele kuludele.

Nagu kõigi teistegi, nii ka külaeelarvete reguleerimine toimub kas dotatsioonide või riigimaksudest ja mittemaksulistest tuludest eraldamise teel, kusjuures põhiliseks meetodiks on viimane. Dotatsioone antakse rajoonieelarveist ainult neil juhtudel, kui külaeelarvete tasakaalustamine põhimeetodil ei osutu küllaldaseks.

Külaeelarvete koostamise esimestel aastatel, kui puudusid selleks veel vajalikud kogemused, esines dotatsioonide kasutamist eelarvete tasakaalustamisel sagedamini, moodustades üksikjuhtudel isegi rohkem kui poole kogu eelarve tuludest. Näiteks Tartu rajooni Võnnu külanõukogu 1951. a. eelarve tulude üldsumma oli 157 900 rubla, sellest moodustasid kinnitatud tulud 4900 rubla, reguleerivad tulud 63 900 rubla ja dotatsioon rajoonieelarvest 89 100 rubla.[1]

Alates 1953. a. on dotatsioonide osa külaeelarvete reguleerimisel pidevalt vähenenud, sest dotatsioonide süsteemil on oma puudused. Kõigepealt — suurendab see külaeelarvete sõltuvust rajoonieelarvetest ja vähendab külanõukogude vastutust kohaliku majanduse hing kultuurielu finantseerimisel. Teiseks, dotatsioonide süsteem ei erguta külanõukogusid kohalike tuluallikate suurendamisele. Seetõttu kasutatakse praegu dotatsioone külaeelarvete tasakaalustamisel harva.

Vajadus dotatsioonide järele tekib siis, kui riigimaksudest ja -tuludest tehtud eraldised isegi kõige kõrgema eraldamise protsendi juures ei tasakaalusta eelarveid. Tähendab — kui kõigil külanõukogudel on õigus eraldistele riigimaksudest ja -tuludest, siis tekib neil õigus dotatsioonidele ainult teatud tingimuste olemasolu korral. Sellest tulenevalt ongi eraldiste süsteem külaeelarvete reguleerimise valitsevaks vormiks.

Eraldiste süsteemi põhiliseks eeliseks, võrreldes dotatsioonidega, on see, et ta loob külanõukogude huvitatuse riigimaksude plaani täitmise vastu, seab nad vajaduse ette võidelda ka riiklike tootmisplaanide eduka täitmise eest kõigis majandusharudes ja muuta paremaks finantsalane töö ettevõtteis. Ta tõstab külanõukogude vastutust nii eelarveliste tulude mobiliseerimisel kui ka kohaliku majanduse ja sotsiaalkultuuriliste ürituste finantseerimisel.

Külaeelarvete tasakaalustamiseks minevad eraldised määrab kindlaks rajooni töörahva saadikute nõukogu kindlate protsentidena antud külanõukogu territooriumil laekuvate riigimaksude ja -tulude summast, arvestades ühelt poolt iga külanõukogu laekumisi kinnitatud tuludest ja rahvamajandusplaaniga kindlaksmääratud ülesandeid ning teiselt poolt külanõukogude territooriumilt laekuvaid riigimakse ja -tulusid. Näiteks Türi rajooni külanõukogudele määrati 1956. a. järgmised eraldamise protsendid.

---

[1] Vt. Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f. 182, nim. 1, 1951, s.ü. 56, lk. 14.

Tabel 12

Türi rajooni külanõukogudele määratud eraldamise protsendid riigimaksudest ja tuludest 1956. a.[1]

Külanõukogu	Elanikkonna tulumaks	Põllumajandusmaks	Riigilaen	Vallaliste, üksikute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks	Kolhoosi tulumaks
1. Käru	40	55	50	60	40
2. Laupa	40	40	20	50	5
3. Lelle	90	80	80	100	75
4. Oisu	35	20	15	50	5
5. Ollepa	30	20	30	85	9
6. Türi	50	40	50	60	29

Nagu tabelist 12 selgub, olid Oisu ja Ollepa külanõukogus laekumised riigimaksudest ja -tuludest niivõrd suured, et eelarvete tasakaalustamiseks piisas rohkem kui kaks korda väiksematest eraldamismääradest kui näiteks Lelle külanõukogus. Kuna ülejäänud külanõukogudes on eraldamisprotsendid enam-vähem ühesugused, siis järeldub sellest, et ka nende külanõukogude majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö tingimused on ligilähedaselt ühesugused.

Kõige tähtsamaks külaeelarvete reguleerivaks tuluks on põllumajandusmaks. Sellest laekub valdav osa kogu eelarvelistest tuludest.

Tähtis koht külaeelarveid reguleerivate tulude hulgas on samuti elanikkonna ja kolhooside tulumaksul. Näiteks Türi rajooni Türi külanõukogule, kus 1957. aasta eelarve oli tasakaalus 140 800 rublaga, eraldati elanikkonna tulumaksust 22 500 rubla ja kolhooside tulumaksust 22 000 rubla.

Tunduvalt väiksemad kui tulud põllumajandusmaksust, elanikkonna ja kolhooside tulumaksust on laekumised lastetute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksust. Kõik eraldised riigimaksudest ja -tuludest kokku moodustavad aga valdava osa, reas külanõukogudes isegi rohkem kui 90% kõigist eelarvelistest tuludest.

Sellest nähtub, kui suur tähtsus on riigimaksudest ja -tuludest eraldiste süsteemil külaeelarvete tulude baasi kujundamisel. Iga väiksemgi eksimus eraldamise protsentide määramisel võib asetada külanõukogud rahalistesse raskustesse kohaliku majanduse ja sotsiaal-kultuuriliste ürituste finantseerimisel. Eelarvelise reguleerimise juures on tähtis mitte üksnes see, et tasakaalustada külaeelarved, vaid ka see, et tulude laekumine oleks pidev kogu aasta jooksul. Õigemini, tulude laekumine peab vastama kulude teosta-

[1] Vt. Türi Rajooni TSN III koosseisu IX istungjärgu protokoll 9. märtsist 1956, lk. 29.

mise vajadusele, sest ka viimaste osas on olemas teatud sesoonsus, et vältida kassalünki.

Veel hiljuti eksiti selle vastu üsna tihti, mistõttu tuli reas külanõukogudes eriti I kvartali kõige pakilisemad vajadused katta lühiajaliste laenudega rajooni eelarvest.

Kassalünkade vältimiseks I kvartalis, mil neid esines kõige rohkem, hakkasid rajooniorganid alates möödunud, s. o. 1957. a. suurendama külanõukogude eelarveliste vahendite üleminevaid jääke. Enne seda olidki külaeelarvete üleminevad jäägid liialt väikesed. Näiteks Türi rajooni külanõukogudes olid need 1956. a. järgmised: Käru külanõukogus 1400 rubla, Laupa külanõukogus 1300 rubla, Lelle külanõukogus 2400 rubla, Oisu külanõukogus 2100 rubla, Ollepa külanõukogus 5800 rubla ja Türi külanõukogus 4900 rubla.[1] Üleminevad jäägid moodustasid seega 2,3 protsenti külaeelarvete tuludest kogu rajoonis. Ometi oli teada, et külanõukogude esimesed tulud maksudest laekuvad alles 1. märtsiks. Järelikult kahe esimese kuuga said külanõukogud täita aasta kulude plaanist ainult paar protsenti. 1957. a. aga suurendati reas külanõukogudes eelarve üleminevaid jääke rohkem kui poole võrra.

Samuti praktiseerisid rajooniorganid seda, et eraldasid suuremad protsendid sellistest riigimaksudest, nagu elanikkonna tulumaks ja põllumajandusmaks, mis laekuvad enam-vähem ühtlaselt kogu aasta jooksul.

Nende abinõude rakendamise tulemusena esines 1957. a. tunduvalt vähem ajutiste laenude tegemisi rajoonieelarveist. Tarvis on aga jõuda nii kaugele, et likvideerida peaaegu täielikult ajutised laenud kassalünkade täitmiseks.

Nagu senistest kogemustest selgub, puudub praktiline vajadus endise suure arvu reguleerivate tulude järele. Suuremate eraldamise protsentide puhul piisab valdavas osas külanõukogudes täiesti põllumajandusmaksust ja elanikkonna tulumaksust eelarvete tasakaalustamiseks. Ühelgi juhul ei ole põhjendatud lastetute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maksu arvamine reguleerivate tulude hulka. Pealegi nüüd, kui laekumised sellest, isegi küllalt kõrgete eraldamise protsentide juures, on võrdlemisi tagasihoidlikud.

Eraldistega paljudest riigimaksudest ja -tuludest taotleti seda, et asetada külanõukogud vajaduse ette võidelda ka riiklike plaanide eduka täitmise eest, mis on tulude laekumise eelduseks, ning tõsta nende osa elanikkonnalt laekuvate tulude mobiliseerimisel. Seda tuleb muidugi arvestada. Kuid küsitav on, kas mõne tuhande rubla suuruse laekumisega ühest või teisest maksust suudetakse seda eesmärki saavutada. Lõppkokkuvõttes on siiski otstarbekohasem, kui külaeelarvete reguleerivate tulude allikaid vähendada

[1] Vt. Türi rajooni TSN III koosseisu IX istungjärgu protokoll 9. märtsist 1956, lk. 29.

miinimumini ja arvata nende hulka eespoolnimetatud maksud, millede laekumise kindlustamisele nad saavad otsest kaasmõju avaldada. Igatahes külanõukogude materiaalset huvitatust reguleerivate tulude mobiliseerimise vastu see ei vähenda. Tulemuseks aga on külaeelarvete reguleerimise lihtsustamine.

2. Külaeelarvete kulud

Külanõukogude territooriumil on mitmesuguseid ettevõtteid, asutusi ja organisatsioone, nagu koolid, maahaiglad, rahvamajad, raamatukogud, veterinaarjaoskonnad, remondijaamad, lasteaiad, spordiorganisatsioonid, velsker-ämmaemandapunktid, hambaravikabinetid jne. Kuid mitte kõiki neid ei finantseerita külaeelarveist. Üksikute ettevõtete, asutuste, organisatsioonide või ürituste finantseerimise kulude kandmisel ühele või teisele kohalikule eelarvele lähtutakse kõigepealt nende asutuste, ettevõtete, organisatsioonide või ürituste *tähtsusest*. Kui asutuse või ettevõtte tegevussfäär ei ületa külanõukogu piire, siis finantseeritakse teda külaeelarvest. Seevastu aga rajoonieelarvest finantseeritakse rajoonilise tähtsusega ettevõtteid või haridus- ja tervishoiuasutusi, mis on määratud teenindama mitme külanõukogu või terve rajooni vajadusi.

Toome selle kohta näite. Varemalt, kui Tartu rajooni Võnnu 7-klassilises koolis õppisid peamiselt Võnnu külanõukogu territooriumil elavad õpilased, oli see kool külaeelarvel. Pärast seda, kui selle kooli baasil kujundati Võnnu keskkool, kus õpilasi on mitmest külanõukogust, finantseeritakse kooli ka rajoonieelarvest.

Teiseks tunnuseks, mille alusel määratakse kindlaks, kas üks või teine asutus või ettevõte kuulub finantseerimisele rajooni- või külaeelarvest on nende *alluvus*. Vastavalt sellele finantseeritakse külanõukogule alluvaid ettevõtteid ja asutusi külaeelarvest, rajooni nõukogule alluvaid ettevõtteid ja asutusi rajoonieelarvest.

Neist põhimõtetest lähtudes määravad rajoonide töörahva saadikute nõukogud, arvestades ühtlasi kohalikke tingimusi, juba konkreetselt kindlaks, missugused kulud jäävad rajoonieelarvesse ja missugused külaeelarvetesse.

Kuid üksikutel juhtudel on rajoonide töörahva saadikute nõukogud juhindunud ühtede või teiste asutuste finantseerimise küsimuse lahendamisel ka *otstarbekuse* seisukohast. Haapsalu, Viljandi, Kilingi-Nõmme ja mitmes teises rajoonis on 7-klassilisi koole, mis teenindavad võrdselt kahte või isegi kolme külanõukogu, kuid vaatamata sellele on nad asukohajärgse külanõukogu eelarvel. Seda sellepärast, et külanõukogude tuluallikad seda lubavad ja teiseks on külanõukogudel ning nende täitevkomiteedel suuremad võimalused kui rajooniorganitel teostada pidevat kontrolli koolide finants-majandusliku tegevuse üle, eriti kui arvestada seda, et Viljandi ja Kilingi-Nõmme rajoonis likvideeriti täitevkomitee aparaadis haridusosakonnad. Seoses sellega vabanevad

rajoonide hariduselu juhtivad töötajad seni domineerinud koolide majandusküsimuste lahendamisest ning nad võivad sügavamalt tungida õppe- ja kasvatustöö küsimustesse. Seda muidugi tingimusel kui külanõukogud kindlustavad koolide majandusküsimuse lahendamise.

Kuid võib tuua ka vastupidiseid näiteid. On 7-klassilisi koole, kus õpivad, peale väheste erandite, ainult ühe külanõukogu õpilased, kuid vaatamata sellele on nad rajoonieelarvel. Rajoonide eelarveist finantseeritakse neid peamiselt sellepärast, et mitte kõik külanõukogud pole kaadri nõrkuse, finantsalase töö ebarahuldava korraldamise ja muude asjaolude tõttu võimelised seda ise korrapäraselt tegema. Neis tingimustes on kindlasti otstarbekohasem, kui 7-klassilised koolid on rajoonieelarvel.

Otstarbekuse printsiip finantseerimisküsimuse lahendamisel pole sugugi vastuolus ettevõtete või asutuste tähtsuse ja alluvuse põhimõttega, need on ja jäävad põhilisteks, vaid täiendab neid, võimaldades seega paremini arvestada kohalikke tingimusi ja iseärasusi. Rajooninõukogudele omistatud õigus määrata kindlaks külaeelarveist finantseeritavad üritused ja vajaduse korral ümber jaotada kulusid küla- ja rajoonieelarvete vahel vastab täielikult demokraatliku tsentralismi printsiibile ja võimaldab külanõukogudel laiendada oma majanduslikku baasi ning tõsta nende initsiatiivi majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös.

Külaeelarvetesse kantakse kõigepealt kulud külanõukogudele alluva majanduse arendamiseks. Kuna külanõukogude majandusliku tegevuse sfäär on üldiselt kitsas, siis moodustavad ka kulud rahvamajanduse finantseerimiseks ainult mõne protsendi külaeelarvete kulude üldmahust. Siia kuuluvad kulud külanõukogude käsutuses olevate elamute, majandushoonete ja ehituste kapitaalremondiks, samuti kulud kolhoositurgude ekspluatatsiooniks ja küla heakorrastamiseks.

Valdav osa külaeelarvete kuludest on ette nähtud maaelanikkonna sotsiaal-kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks.

Hariduse alal finantseeritakse külaeelarveist lasteaedu, alg- ja osaliselt ka 7-klassilisi koole. Kuna lasteaedu on maal vähe, 1957. a. algul oli neid ainult 29, neistki 3 olid kolhooside omad, siis põhiline osa haridusele ettenähtud summadest läheb koolide finantseerimiseks.

Külaeelarveist toimub samuti maa kultuurharidusliku töö finantseerimine. Kõik riiklikud kultuuriasutused — rahvamajad ja maaraamatukogud — on külaeelarveil. Riik osutab maa kultuurielu küsimustele suurt tähelepanu. Aastast aastasse suurenevad assigneeringud selleks otstarbeks. Nõukogude korra aastail on laienenud samuti kultuuriasutuste võrk: kui 1941. a. oli maal 430 klubilist asutust ja 743 raamatukogu, siis 1957. a. ulatus maa klubiliste asutuste arv 679-ni ja raamatukogude arv 1121-ni.[1]

[1] Vt. Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik, Tallinn, 1957, lk. 264, 267.

Neist on külaeelarveil 711 raamatukogu ja üle 600 rahvamaja. Kuid ka nõuded kultuuriasutuste töö vastu kasvavad pidevalt.

Selleks et kindlustada maaelanikkonna üha kasvavate kultuuriliste vajaduste rahuldamist, rahvamajade ja raamatukogude eeskujulikku tegevust, on nende kultuuriasutuste sisulise töö taseme tõstmise kõrval tarvis tugevdada samuti rahvamajade ja raamatukogude majanduslikku külge.

Samas tuleb märkida, et ka kultuurhariduslikuks tööks ettenähtud summasid pole alati ökonoomselt kasutatud. Seda nii raamatukogude kui ka rahvamajade osas. Mõned näited selle kohta. 1955. a. oli Türi rajooni maaraamatukogudes laenutuste arv kokku 73 279. 16 raamatukogu juhataja palgaks kulutati samal ajal 162 500 rubla. Seega maksis iga laenutus keskmiselt 2,21 rubla, mis on lubamatult kõrge ja kõneleb vähesest organiseerimistööst raamatute levitamisel.

Samal ajal oli aga Lelle külanõukogu Hiiekõnnu raamatukogus iga laenutuse maksumus ainult 95 kopikat. Sama külanõukogu Kädva raamatukogu raamatufond ja kõik teised tingimused olid samasugused, kuid lugejaid ja laenutusi oli vähem, mistõttu laenutuste maksumus oli tunduvalt kõrgem.[1] Niisuguseid näiteid, kus laenutuste maksumus on planeeritust suurem, võib tuua igast rajoonist.

Revideerimist vajab ka maa rahvamajade ja raamatukogude võrk. Kultuurhariduslike asutuste võrgu väljakujundamisel on seni lähtutud põhimõttest, et rahvamaju ja raamatukogusid oleks võimalikult palju ning seega kättesaadavad maaelanikkonna laiadele hulkadele. Seejuures on suhteliselt vähem tähelepanu osutatud kultuuriasutuste ruumidele, sisustusele, kaadrile. Mõnedel rahvamajadel puuduvad ka oma ruumid.

Praegu kulutatakse suuri summasid nende rahvamajade finantseerimiseks, kus sisuline töö ei ole vajalikul kõrgusel. Rakvere rajooni kogemuste põhjal võib märkida, et kultuuritööle tuleb kasuks, kui osa kolhooside läheduses ja väikestes ruumides asuvaid rahvamaju ümber korraldada kolhoosiklubideks, mille ülalpidamisega seotud kulud katab kolhoos. Praegu ongi osa kolhoose, kuigi neil võimalusi leidub, võrdlemisi tagasihoidlikud kultuuriasutuste materiaalsel abistamisel.

Kultuurialase töö organiseerimiseks ja metoodiliseks juhendamiseks külanõukogu territooriumil oleks soovitav moodustada külanõukogu kultuurimaja, kes juhendaks teisi selle külanõukogu piirkonnas asuvaid rahvamaju, raamatukogusid ning kolhoosiklubisid. Kuna need kultuurimajad asuvad külanõukogu keskuses ning neil on avaramad ruumid, siis on seal ka paremad võimalused kultuurilise isetegevuse viljelemiseks.

---

[1] Vt. Türi rajooni TSN III koosseisu IX istungjärgu protokoll 9. märtsist 1956, lk. 16—17.

Ümberkorraldamist vajab samuti maaraamatukogude võrk. Täiesti ülearused on need raamatukogud, mis asuvad linnade ja alevite läheduses. Näiteks Siimusti raamatukogu asub ainult 3 kilomeetri kaugusel Jõgeva linnast. Lugejad eelistavad sel korral kasutada linnade palju rikkamaid raamatukogusid. Teiseks tuleb kaaluda, kus see on võimalik, raamatukogude ja rahvamajade ühendamist, sest nende mõlemate asutuste töö on omavahel tihedasti seotud. Seni on Kilingi-Nõmme rajooni külanõukogudes, kus rahvamajad ja raamatukogud asuvad ühes ruumis või ühes asustatud punktis, pandud raamatukogu juhtimine rahvamaja juhatajale, makstes temale lisaks 50 protsenti raamatukogu juhataja palgast. Kogemused näitavad, et ühel töötajal läheb kahe asutuse töö korraldamine raskeks. Seepärast on õigem kasutada sellist moodust, kus rahvamaja ja raamatukogu tegevust hakkab juhtima üks töötaja, kes saab ka vastavat tasu. Temale on abiks raamatukogu laenutaja, kelle ülesandeks jäävad raamatufondid, kataloogid, kartoteegid.

Nagu arvestused Jõgeva rajooni kohta näitavad, kus alates 1958. a. kujundati kultuurasutuste võrk ümber eespoolmärgitud põhimõtete kohaselt, võis sel teel vabastada tootva töö jaoks mitu senist kultuurialal töötajat. Seejuures jäi senise 19 rahvamaja asemel 7 kultuurimaja ja 12 kolhoosiklubi. Sellega ühtlustati ka kultuuriasutuste paiknevus külanõukogudes.

Niisugune kultuuriasutuste võrgu ümberkujundamine toob endaga kaasa küll rahvamajade ja raamatukogude arvu vähenemise, kuid see-eest loob võimalused riiklike summade ökonoomsemaks kasutamiseks ja kultuuritöö sisulise taseme tõstmiseks.

Tervishoiuasutustest on külaeelarveil velskri- ja velskri-ämmaemandapunktid, maal asuvad lastesõimed ja hambaravikabinetid. Viimaste organiseerimisele on osutatud suurt tähelepanu Jõgeva rajooni külanõukogudes, kus neid töötab juba 4. Velskri-ämmaemandapunkte on Eesti NSV-s kokku 153.

Lõpuks toimub külaeelarveist veel külanõukogude aparaadi ülalpidamiseks vajalike kulude katmine.

Kõik külaeelarvete kulud kaetakse üldreeglina jooksva aasta laekumistest. Tulude pidev laekumine on eriti tähtis just seetõttu, et suure osa külaeelarvete kuludest moodustavad rahvamajade, raamatukogude, meditsiiniliste asutuste ja külanõukogude täitevkomiteede töötajate palgad, mida on vaja regulaarselt ja täielikult ettenähtud tähtaegadel välja maksta. Erand on tehtud siin külaeelarveil olevate alg- ja 7-klassiliste koolide õpetajate osas, kelle töötasude väljamaksmine toimub rajooni eelarvest, kusjuures nende töötasu väljamaksmise kindlustamiseks on moodustatud eelarveline sihtreserv.[1]

[1] Постановление СНК СССР от 25 декабря 1944 г. «О мероприятиях по обеспечению своевременной выплаты заработной платы учителям сельских школ и медицинским работникам». Сборник законодательных материалов «Бюджетная система Союза ССР», Госфиниздат, Москва, 1947, стр. 533.

Niisiis — Eesti NSV külanõukogude kogemused finantstöö alal näitavad, et eelarve kulude osa täitmisel on üheks oluliseks nõudeks kokkuhoiurežiimi range jälgimine. Küsimus ei ole siin üksnes eelarveliste summade ranges sihtotstarbelises kasutamises, vaid ka selles, missuguseid resultaate sellega saavutatakse. Seda nii rahvamajanduse kui ka muude ürituste finantseerimise alal.

§ 2. Külaeelarvete koostamine ja kinnitamine

Külaeelarvete koostamise ja kinnitamise korral, võrreldes teiste kohalike eelarvetega, oli ja on praegugi oma erinevused. Esiteks — külaeelarved koostatakse ja kinnitatakse enne uue eelarveaasta algust, teised kohalikud eelarved aga tunduvalt hiljem, harilikult jooksva eelarveaasta I kvartalis. Teiseks — külaeelarveid kuni külanõukogude uue põhimääruse vastuvõtmiseni ei kinnitanud küla töörahva saadikute nõukogud, vaid rajooninõukogude täitevkomiteed. Uus põhimäärus annab nüüd selle õiguse küla töörahva saadikute nõukogudele.

Need erinevused tulenesid ja tulenevad osaliselt praegugi praktikas väljakujunenud traditsioonidest, sest külaeelarvete koostamise ja kinnitamise kord on põhiliselt õiguslikult reguleerimata, ainult Eesti NSV Ministrite Nõukogu on iga aasta võtnud vastu määruse kohalike eelarvete kohta, kus külaeelarvete osas märgitakse harilikult seda, et rajooniorganid peavad kindlustama nende kinnitamise enne uue eelarveaasta algust.[1] Siin juhindutakse harilikult NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu 3. augusti 1935. aasta määrusest «Abinõudest külanõukogude finantstöö parandamise kohta» [2], kus punkt 2 näeb ette, et külanõukogude 1936. aasta eelarved peavad olema rajooni nõukogude täitevkomitee poolt kinnitatud hiljemalt 1. jaanuariks 1936. Kuid tähendatud määruse teisel punktil oli ajutine iseloom ega ole enam kehtiv.

Selleks et viia külaeelarvete koostamise ja kinnitamise kord vastavusse uue külanõukogude põhimääruse nõuetega, on vaja kõigepealt tutvuda senikehtinud praktikaga sel alal.

Külaeelarvete koostamine on külanõukogude täitevkomiteede üks vastutusrikkamaid ülesandeid. Peale täitevkomiteede võtavad eelarvete koostamisest ja ettevalmistamisest osa ka küla töörahva saadikute nõukogude eelarve- ja rahanduskomisjonid ning lai ühiskondlik aktiiv. Meie vabariigi külanõukogud on möödunud 7 aasta jooksul, mil nad said oma iseseisva eelarve, omandanud rikkalikke kogemusi eelarve koostamise alal. Kui esialgu kogemuste puudumise tõttu esines selliseid juhtumeid, kus osa maksustusobjektidest jäid aasta algul arvele võtmata, mistõttu nende hili-

[1] Vt. näit. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 235, 17. septembrist 1956. «Eesti NSV 1957. aasta kohalike eelarvete projektide koostamise korrast ja tähtaegadest».

[2] Vt. СЗ СССР 1935 г. № 42, ст. 358.

sema arvelevõtmisega ületati reas Harju, Elva, Türi ja Tartu rajooni külanõukogudes tunduvalt eelarvete tulude osas, samuti leidsid aset finantsdistsipliini rikkumised ja eelarveliste summade ebaõiged kulutamised [1], siis nüüd on need ainult üksiknähtusteks.

Vastavalt demokraatliku tsentralismi printsiibile nõukogude halduses toimub külaeelarvete koostamine külanõukogude täitevkomiteedes rajooninõukogude täitevkomiteede ja nende rahandusosakondade poolt antud juhiste alusel. Rajooni rahandusosakond annab juhiseid külaeelarve projektide koostamise ja nende rahandusorganitele esitamise korra kohta, rajooninõukogu täitevkomitee aga kinnitab kontrollarvud iga külanõukogu kohta, määrates kindlaks igaühe tulude ja kulude üldmahu eelarve osade viisi, riigimaksudest ja -tuludest eraldamise protsendid ning laekumiste üldsumma, asutused, keda finantseeritakse külaeelarveist, nende koosseisud ja palga määrad, kapitaalmahutused ja külanõukogude aparaadi ülalpidamiskulud, mida ei tohi ületada. Sellega tagatakse kõrgemalseisvate organite direktiivide kajastamine külaeelarveis ja luuakse kindlad vastastikused sidemed ühelt poolt küla- ning teiselt poolt rajoonieelarve vahel.

Rajooniorganid on seni oma juhised ja kontrollarvud saatnud külanõukogude täitevkomiteedele harilikult novembrikuu esimesel poolel, millal algavad ühtlasi ka ettevalmistustööd eelarve projekti koostamiseks kohtadel — külanõukogude täitevkomiteedes ja külaeelarvel olevates asutustes. Eelarve koostamise ja läbivaatamise protsess kestab umbes poolteist kuud.

Samuti nagu kogu külanõukogude tegevus on rajatud plaanile, nii peab ka külaeelarvete koostamine toimuma plaanipäraselt. Külaeelarve koostamise kalenderplaan on vajalik külanõukogu täitevkomitee, külanõukogu eelarveliste asutuste, alalise eelarve- ja rahanduskomisjoni ning aktiivi kooskõlastatud tegevuseks. Üksikasjaliselt ja oskuslikult on kalenderplaanid koostatud Türi rajooni Oisu, Kilingi-Nõmme rajooni Tihemetsa, Võru rajooni Kasaritsa ja reas teistes külanõukogudes, kus on märgitud kõik tähtsamad tööd seoses eelarvete koostamisega, nende täitjad ja täitmise tähtajad. Samuti on täpselt määratletud, millal toimub külanõukogu eelarveliste asutuste juhatajate instrueerimine ja mis ajal nad on kohustatud esitama alaeelarvete projektid, millal toimub jooksva aasta eelarve loodetava täitmise väljaselgitamine, eelarve tulude ja kulude osa planeerimine, millal eelarve projekti arutamine ja läbivaatamine külanõukogu täitevkomitees, millal külanõukogu eelarve- ja rahanduskomisjonis ning millal nõukogu istungjärgul.

Kalenderplaani koostavad külanõukogu täitevkomitee esimees ja sekretär ning kinnitab külanõukogu täitevkomitee. Kuid on ka külanõukogusid, kus plaani kinnitab külanõukogu täitevkomitee esimees. Seda on soovitanud isegi mõnede rajoonide rahandus-

[1] Vt. E. Puusepp, Kõrgemale vabariigi külanõukogude töötasel «Eesti Kommunist», 1954, nr. 2, lk. 44.

organid oma juhendites külanõukogudele.[1] Kuna kalenderplaan sisaldab sageli ka neid küsimusi, mille lahendamine kuulub täitevkomitee kui kollegiaalse organi ülesannete hulka, siis on õigem, kui plaani kinnitab täitevkomitee. Vanemates liiduvabariikides on külaeelarvete koostamise kalenderplaane kinnitatud koguni külanõukogu istungjärgul, kusjuures nõukogu on andnud omapoolseid juhiseid täitevkomiteele eelarve koostamiseks.[2]

Kinnitatud plaan on kogu järgneva organisatsioonilise töö aluseks.

Enne eelarve projekti koostamisele asumist on tarvis üksikasjaliselt tutvuda rajooniorganite juhistega, kõrvutada saadud näitajaid jooksva aasta eelarve näitajate, asutuste koosseisude ja palgamääradega, et selgitada välja võimalused eelarveliste asutuste materiaalse baasi tugevdamiseks rajooninõukogu täitevkomitee poolt kinnitatud normide piirides. Mis puutub aga kinnitatud tulude üldmahtu, siis külanõukogudel on õigus seda suurendada täpsustatud ja täiendavalt väljaselgitatud tulude arvel kohalikest allikaist.

Ettevalmistustööde hulka kuuluvad samuti jooksva aasta eelarve loodetava täitmise väljaselgitamine ja analüüs, eelarveliste asutuste tegevuse ning operatiivplaanide täitmise kontroll kohtadel, mis võimaldab ühelt poolt kõrvaldada ilmsikstulnud puudusi juba jooksval aastal ja teiselt poolt detailselt ning täpselt planeerida kulusid ja tulusid eelolevaks aastaks, ning lõpuks küla rahandusaktiivi ja eelarveliste asutuste juhatajate instrueerimine eelarve ja alaeelarvete koostamise küsimustes.

Külaeelarvete kulude osa koostatakse külanõukogude eelarveliste asutuste alaeelarvete alusel. Alaeelarve on antud asutuse kulude plaan, mille koostab asutuse juhataja või tema korraldusel arveametnik, kui see on koosseisus ette nähtud. Märkimist väärib mõnede Tapa, Kilingi-Nõmme, Orissaare ja Võru rajooni külanõukogude alaliste eelarve- ja rahanduskomisjonide initsiatiiv, kes on kinnitanud iga eelarvelise asutuse juurde ühe oma liikmetest või aktivistidest, kes abistab juhatajat alaeelarve koostamisel ja teiste finantsküsimuste lahendamisel.

Alaeelarved peab iga asutus esitama kalenderplaanis ettenähtud ajaks külanõukogu täitevkomiteele, allakirjutatult asutuse juhataja ja arveametniku poolt. Alaeelarve iga kuluartikkel peab olema põhjendatud ja arvestused tehtud vastavalt kehtestatud määradele. Alaeelarve esitamisel vaadatakse see asutuse juhataja kohustuslikul juuresolekul külanõukogu täitevkomitee esimehe ja sekretäri poolt läbi, kusjuures kontrollitakse töötasufondi vastavust tasumääradele ja teiste kuluartiklite arvestusi.

Abja rajooni Polli, Tartu rajooni Haaslava ja Antsla rajooni Tsooru külanõukogus on praktiseeritud ka sellist moodust, kus

[1] Vt. Tartu Linna ja Rajooni Riiklik Arhiiv, f. 271, nim. 1, 1951—1953, s.ü. 99, lk. 1.

[2] Vt. К. П. Бирюков, Сельский бюджет, Москва, 1951, 1951, lk. 56.

asutuste alaeelarvete läbivaatamisest võtab osa kas külanõukogu vastava alalise komisjoni esimees või mõni liikmetest. Seega võtavad rahvamajade ja raamatukogude alaeelarvete läbivaatamisest osa kultuurikomisjoni esindajad, koolide alaeelarvete läbivaatamisest hariduskomisjoni esindajad, tervishoiuasutuste alaeelarvete läbivaatamisest aga tervishoiukomisjoni liikmed jne. See on võimaldanud välja selgitada täiendavaid reserve ja võimalusi külanõukogude eelarveliste asutuste finantsilise olukorra parandamiseks.

Alaeelarve kinnitab külanõukogu täitevkomitee esimees pealdisega.

Üheaegselt asutuste alaeelarvete koostamisega koostavad külanõukogu täitevkomitee esimees ja sekretär tulude ja külanõukogu aparaadi ülalpidamiskulude eelarve. Nende alusel moodustatakse külaeelarve projekt tulude ja kulude osas vastavalt kehtestatud vormile. Nii alaeelarved kui ka külaeelarve projekt koostatakse kvartalite lõikes, lähtudes tulude laekumise tähtaegadest ja kulude teostamise vajadusest.[1]

Kui külanõukogul või tema eelarvelistel asutustel on tulusid väljaspool eelarvet, siis tuleb nende summade kohta koostada erivahendite alaeelarve iga asutuse kohta eraldi. Külanõukogu täitevkomitee koostab erivahendite alaeelarvete järgi erivahendite koondeelarve. Erivahendite alaeelarvete projektid koostatakse ja esitatakse läbivaatamiseks üheaegselt külaeelarve projektiga.

Pärast seda, kui külanõukogu täitevkomitee on eelarve projekti läbi arutanud, esitatakse see järgnevalt külanõukogu eelarve- ja rahanduskomisjonile läbivaatamiseks, kes annab selle kohta oma arvamuse.

Külaeelarvete projektide arutamisel peavad külanõukogude eelarve- ja rahanduskomisjonid üksikasjaliselt analüüsima tulude ja kulude osa, kontrollima, kas on välja selgitatud kõik eelarve tuluallikad ja kinni peetud rajooninõukogu täitevkomitee poolt ettenähtud kulumääradest, samuti seda, kas kõik ettenähtud kulud on seaduslikud ja otstarbekohased.

Paljud külanõukogude eelarve- ja rahanduskomisjonid on näidanud üles omapoolset initsiatiivi ja osutanud täitevkomiteedele suurt abi külaeelarvete koostamisel ja rahaliste vahendite mobiliseerimisel. Näiteks Jõgeva rajooni Palamuse ja Järve külanõukogu eelarve- ja rahanduskomisjonid aitasid välja selgitada võimalusi hambaravikabinettide organiseerimiseks külanõukogudes. Rajooniorganid toetasid seda initsiatiivi ning need üritused on saanud teoks. Sama rajooni Sadala külanõukogu eelarve- ja rahanduskomisjon juhtis nõukogu tähelepanu sellele, et täitevkomitee

[1] Lähemalt külaeelarvete tulude ja kulude osa planeerimise kohta vt. К. П. Бирюков, Сельский бюджет, Москва, 1951, lk. 26—56; Р. Кудряшов и Л. Чудинович, Составление и исполнение сельского бюджета, Москва 1953, lk. 20—52; И. Попов и Е. Сокольский, Финансовая работа в сельском Совете, Москва, 1957, lk. 13—44.

on halvasti organiseerinud maksude vastuvõtmist elanikkonnalt. Nüüd on olukord selles osas paranenud.

Peale külaeelarve projekti läbivaatamist eelarve- ja rahanduskomisjonis tuleb see läbi arutada külanõukogu istungjärgul eelarveliste asutuste juhatajate ja aktiivi osavõtul. Aruandega eelarve projekti kohta esineb külanõukogu täitevkomitee esimees ja kaasaruandega eelarve- ja rahanduskomisjoni esimees.

Selleks et saadikud saaksid juba varakult enne istungjärku tutvuda eelarve küsimustega ja tutvustada neid valijatele, on Paide rajooni Väätsa külanõukogu täitevkomitee saatnud saadikutele mitte üksnes otsuse projekti, nagu harilikult, vaid ka aruande teesid. See on tunduvalt tõstnud saadikute aktiivsust. On kasutatud ka sellist moodust, kus külanõukogude täitevkomitee esimehed on tutvustanud eelarve küsimusi elanikkonnale rahvakogunemistel — kolhoosnikute ja töötajate üldkoosolekuil — ning kuulanud ära töötajate arvamusi selle kohta.

Nagu juba eespool märgitud, ei olnud külanõukogudel varem õigust kinnitada eelarvet. Pärast seda, kui külanõukogu oli eelarve projekti heaks kiitnud, esitas täitevkomitee selle koos seletuskirja, asutuste alaeelarvete, erisummade eelarvete, täitevkomitee eelarve- ja rahanduskomisjoni ning nõukogu otsuse ärakirjadega rajooni täitevkomitee rahandusosakonnale.

Rahandusosakond vaatas eelarve läbi, kontrollides sealjuures külanõukogu poolt vastuvõetud eelarve kulude vastavust rajooninõukogu täitevkomitee poolt kinnitatud määradele, tehtud muudatuste põhjendatust, eelarve seaduslikkust ja selle vormistamise õigeaegsust, ning andis kirjaliku arvamuse selle kohta. Alles seejärel toimus külaeelarve kinnitamine rajooninõukogu täitevkomitee poolt külanõukogu täitevkomitee esimehe aruande ja rajooni rahandusosakonna juhataja kaasaruande põhjal, kusjuures istungist pidi kohustuslikult osa võtma külanõukogu eelarve- ja rahanduskomisjoni esimees.

Rohkem kui 20 aastat tagasi, kui kehtestati niisugune kord, kus rajooninõukogude täitevkomiteedele anti õigus kinnitada külaeelarveid, oli see täiesti õigustatud, sest külanõukogud olid siis väiksed, kaader nõrk ja vajalike kogemusteta, mistõttu rajooniorganite ulatuslikum sekkumine külaeelarvete koostamisse ja kinnitamisse oli hädavajalik. Praegu aga, kus külanõukogud on organisatsiooniliselt tugevnenud, nende ülesanded ja tegevussfäär laienenud ning kaader omandanud küllaldast vilumust finantsalal, on see täiesti ülearune.

Kuid eelarve kinnitamise õiguse andmine külanõukogudele ei lahenda veel teisi külaeelarvete koostamisega seotud küsimusi.

Asi seisab selles, et külaeelarvete koostamise ajaks, mis algab teatavasti juba novembri alguses, sest muidu pole võimalik kindlustada nende kinnitamist enne uue eelarveaasta algust, ei ole veel rajooniorganite ega ka külanõukogude täitevkomiteede käsutuses kõiki põhilisi näitajaid majanduse ja kultuurielu arendamise

kohta eelseisval aastal. Seepärast määratakse külaeelarvete tulud ja kulud kindlaks ligikaudu. Seetõttu on kujunenud tavaliseks nähtuseks, et hiljem, seoses rajooni kapitaalmahutuste määrade, majanduse ja kultuurielu arendamise, samuti eelarveliste asutuste ülalpidamiskulude ja üksikute tulude laekumismäärade täpsustamisega, külaeelarved muutuvad. Neid muudatusi arvestatakse rajoonieelarve kinnitamisel, mis toimub tunduvalt hiljem, harilikult I kvartalil, mõnikord isegi aprillis-mais, mistõttu enne uue eelarveaasta algust kinnitatud eelarved olid külanõukogude finantstegevuse aluseks ainult lühikest aega, kuni rajoonieelarve kinnitamiseni. Siis tuleb kord juba kinnitatud eelarveid täpsustada ja teistkordselt kinnitada.

Tähendab — külaeelarvete koostamise senine praktikas juurdunud kord viib selleni, et eelarveid tuleb koostada ja kinnitada kaks korda, mis toob endaga kaasa palju asjatut ajakulu ja paberlikku asjaajamist nii külanõukogude kui ka rajooninõukogude täitevkomiteedele.

See viib järeldusele, et puudub vajadus asetada külanõukogud eriolukorda ka eelarvete koostamise korra poolest ja nõuda neilt kinnitatud eelarveid enne rajooni eelarve kinnitamist. Meie arvates võiks külaeelarvete koostamine toimuda samas korras, nagu kehtib see alevite ja rajoonilise alluvusega linnade eelarvete osas. Vastavalt sellele tuleks külanõukogude täitevkomiteedel koostada rajooni täitevkomiteest saadud esialgsete näitajate alusel orienteeriva iseloomuga esialgne projekt ja esitada see rajooni rahandusosakonnale läbivaatamiseks.

Samaaegselt rajooni eelarve läbivaatamisega rajooni töörahva saadikute nõukogu istungjärgul peaks kinnitatama ka külaeelarvete plaanilised mahud. Alles seejärel koostaksid külanõukogude täitevkomiteed lõpliku projekti ja esitaksid selle külanõukogule kinnitamiseks. Vastavalt sellele toimuks eelarvete kinnitamine ühtse korra kohaselt ülevalt kuni alla. Ühtlasi jääks ära külaeelarvete mitmekordne koostamine ja kinnitamine.

Külaeelarvete koostamise ja kinnitamise kord muutub sellega küll lihtsamaks, kuid teiselt poolt tõuseb teravalt päevakorda kõigi kohalike eelarvete koostamise ja kinnitamise üksikasjalise reguleerimise ja kindlate tähtaegade määramise vajadus, et eelarvete kinnitamine ei veniks liiga pikale, sest soovitatud korra kohaselt pole külaeelarvete kinnitamine võimalik enne rajooni eelarve kinnitamist. Praegu selline juhend, mis määraks kindlaks eelarvete koostamise korra ja täpsed tähtajad üksikute eelarvetöö etappide viisi, puudub. See on üheks põhjuseks, miks kohalike eelarvete koostamisel tehakse mõnikord vigu ning kogu koostamise protsess ise venib pikaks. Võitlus puuduste, formalismi ja bürokratismi nähtuste vastu eelarvelises planeerimises oleks kindlasti efektiivsem, kui kohalike eelarvete, sealhulgas ka külaeelarvete koostamise ja kinnitamise kord oleks täpselt kindlaks määratud.

Järelikult selleks, et tõsta eelarvealase töö taset külanõukogudes ja lihtsustada külaeelarvete planeerimist, oleks tarvilik ühelt poolt muuta senist praktikat, mille kohaselt külanõukogud on eriolukorras eelarvete koostamisel, ning teiselt poolt kehtestada ühtne kindel kord kohalike eelarvete koostamise ja kinnitamise osas.

§ 3. Külaeelarvete täitmine

Täita eelarve — see tähendab ülesannet kindlustada külanõukogude täitevkomiteedele kõigi eelarveliste tulude õigeaegne ja täielik laekumine ning tagada rahvamajanduse ja sotsiaal-kultuuriliste ürituste korrapärane finantseerimine eelarves ettenähtud ulatuses.

Külanõukogude täitevkomiteede ülesanded külaeelarvete täitmisel muutusid veelgi vastutusrikkamaks seoses varumisalase töö ümberkorraldamisega, kus elanikkonnalt laekuvate maksude vastuvõtmine pandi külanõukogude täitevkomiteedele. Alates 1. märtsist 1956. a. laekuvad külanõukogude täitevkomiteede kaudu põllumajandusmaks, elanikkonna tulumaks, lastetute ja vähelapseliste NSV Liidu kodanike maks, üksikmajapidamistelt võetav hobustemaks, hoonetemaks ja maarendis, samuti määralise sundkindlustuse maksed. Peale selle võtavad nad vastu oma hoonete üüri- ja rendimakseid ning riigilõivu notariaaltoimingutelt. Seega sõltub külaeelarvete tulude õigeaegne kassaline täitmine suuresti külanõukogudest endist, sellest, kuidas nad on organiseerinud oma tööd maksude vastuvõtmisel.

Kuigi külanõukogud tegelevad maksude vastuvõtmisega alles teist aastat, on nad omandanud juba väärtuslikke kogemusi sel alal. Paljudes Tapa, Rakvere, Haapsalu, Harju ja Võru rajooni külanõukogudes pole jäädud ootama seda, millal maksukohustuslased tulevad külanõukogu täitevkomiteesse, vaid on organiseeritud maksude vastuvõtmist kohtadel — kolhoosides, brigaadide keskustes ja asustatud punktides, kuhu külanõukogu töötajad ettenähtud ajaks välja sõidavad. Maksude vastuvõtmise aja määramisel on silmas peetud seda, et need oleksid kolhoosnikutele sobivad. Peale selle on kolhoosides organiseeritud maksude vastuvõtmist avansimaksmise päevadel ning kasutatud ära kolhoosnikute kogunemisi üldkoosolekuile ja tootmisnõupidamistele.

Senised kogemused näitavad, et maksude vastuvõtmise panemine külanõukogude täitevkomiteedele õigustab end täiesti. See tõstis külanõukogude huvi eelarveliste tulude mobiliseerimise vastu. Nüüd on neil võimalus hea tööga maksude kogumise alal vältida raskusi rahvamajanduse ja sotsiaal-kultuuriliste ürituste finantseerimisel. Samuti on paranenud maksedistsipliin ning vähenenud maksuvõlgnike arv. On terve rida külanõukogusid, kus on kindlustatud makseplaanide täitmine kvartalist kvartalisse.

Külanõukogude täitevkomiteede ülesandeks on kindlustada mitte üksnes eelarve tulude, vaid ka kulude osa täitmine.

Samuti nagu külaeelarve tulude, nii ka kulude osa täitmise aluseks on tulude ja kulude kvartaliviisiline jaotus. Kulude kvartaliviisilisel jaotusel on kohustuslik iseloom. Summade kasutamine üle kvartalimäärangute oli enne külanõukogude uue põhimääruse vastuvõtmist lubatud üksnes rajooninõukogu täitevkomitee loal, sest viimane kinnitas eelarve koos kvartaliviisilise jaotusega. Nüüd aga on see õigus külanõukogudel endil.

Kuna liiduvabariikide praktikas esines juhtumeid, kus külaeelarvete kvartalimäärangutest ei peetud kinni ja rajooniorganid ei astunud sellele ka vahele, siis tegid mõned finantsala töötajad sellest järelduse, et külaeelarvete koostamine kvartalite lõikes on üldse ülearuane, sest eelarve täitmise käigus sellest ei juhinduta, krediitide ümberpaigutamist ühest kvartalist teise ei teostata.[1]

Seda arvamust põhjustas ka see, et seadusandlus nõudis rajooninõukogu täitevkomitee nõusolekut ainult siis, kui oli tegemist kulude kvartalimäärangu ületamisega, sel korral aga, kui külanõukogu täitevkomitee ei saanud mõningate asjaolude tõttu antud kvartalis ettenähtud summasid ära kasutada, säilitas ta õiguse kasutada neid järgmises kvartalis ilma rajooninõukogu täitevkomitee sellekohase loata. Samuti esines juhtumeid, et eelarvete koostamisel ei osutatud sellele erilist tähelepanu, kas tulude ja kulude jaotus kvartalite lõikes vastas tegeliku elu nõuetele või mitte. Mõnikord toimus see lihtsa aritmeetilise tehte — neljaga jagamise teel.

Kuid kas need põhjused on küllaldased külaeelarvete kvartaliviisilise planeerimise kõrvaleheitmiseks? Samast kerkib ka teine küsimus: kas sellega lihtsustub eelarvete koostamine ja nende täitmine?

Seniste kogemuste põhjal võib väita, et külaeelarvete koostamine kvartalite lõikes on tarvilik. Seda esiteks sellepärast, et kindlustada kõigi eelarveliste asutuste ja ürituste korrapärane finantseerimine ja kassalünkade vältimine. Orienteerumine ainult aastaeelarvele seda ei kindlusta. Veelgi enam — eelarvete täitmisel on osutunud vajalikuks isegi kuu kassaplaanide koostamine. Teiseks peab finantsplaan vastama rahvamajandusplaanile, see aga on koostatud kvartalite lõikes. Kolmandaks on eelarvete kvartaliviisiline planeerimine vajalik täitmise kontrollimiseks. Vastasel korral oleks võimalik eelarve täitmist kontrollida ainult eelarveaasta lõpul. Siis aga on hilja tehtud vigu parandada.

Järelikult seisab küsimus mitte selles, et heita kõrvale eelarvete koostamine kvartalite lõikes, vaid selles, et tähelepanelikumalt suhtuda kvartaliviisilisse planeerimisse. Kui ka kõige hoolsamagi planeerimise juures osutub mõnikord vajalikuks kulutuste tegemine üle kvartalimäärangu, siis pole selleks enam tarvis ulatuslikku kirjavahetust rajooninõukogu täitevkomiteega ega tema

[1] Vt. «Финансы СССР», 1955, nr. 11, lk. 86.

luba, vaid selle küsimuse otsustab külanõukogu ise oma istungjärgul.

Kõik külanõukogu eelarvelised vahendid on külanõukogu otseses käsutuses. Külaeelarve täitmise üheks iseärasuseks on see, et a i n s a k s külanõukogu jooksva arve käsutajaks NSV Liidu Riigipanga osakonnas või hoiukassas on külanõukogu täitevkomitee esimees. Mitte ühelgi teisel külanõukogu täitevkomitee töötajal peale esimehe, samuti ka mitte ühelgi rajooninõukogu täitevkomitee töötajal pole õigust anda korraldust summade mahakirjutamiseks külanõukogu jooksvalt arvelt.

Selleks, et operatiivselt ja kiiresti lahendada majandus- ja finantsküsimusi, on antud mõnede eelarveliste asutuste juhatajatele, nagu 7-klassilise kooli direktoritele, lasteaedade juhatajatele jt. kolmanda järgu krediidikäsutaja õigus. See õigus on antud ainult nende asutuste juhatajatele, kelle koosseisus on ette nähtud arveametniku ametikoht.

Igale kolmanda järgu krediidikäsutajale avatakse selles NSV Liidu Riigipanga osakonnas või hoiukassas, kus hoitakse külanõukogu eelarvelisi vahendeid, eraldi jooksev arve, kuhu külanõukogu täitevkomitee esimehe kui krediidi peakäsutaja korralduse alusel kantakse summad, mis on vajalikud asutuse eelarves ettenähtud kulude katmiseks. Eelarvelisi vahendeid võib kasutada ainult selleks ettenähtud otstarbeks ja ulatuses, vastavalt plaaniülesannete täitmisele. Summade õige kasutamise eest kannavad krediidikäsutajad isiklikku vastutust.[1] Samuti on kehtestatud nõue et külanõukogu täitevkomitee esimees kannab otsest vastutust külanõukogu kassa alalhoiu, raha õige vastuvõtmise ja väljaandmise, kviitungite ning teiste rahaliste dokumentide õige vormistamise eest arveametnik-laekuri või sekretäri poolt.[2]

Kuigi eelarvedistsipliin on viimastel aastatel tunduvalt tugevnenud, esineb veel ikka üksikuid eksimusi selle vastu. Eelarvedistsipliini kõige tüüpilisemad rikkumised on ettenähtud summade ülekulutamises ja nende mittesihipärases kasutamises. Summade ülekulutamise fakte on esinenud Põltsamaa rajooni Lalsi, Kolga-Jaani, Lustivere ja teistes külanõukogudes. Debitoorne ettemaks asutustele ja organisatsioonidele ulatus neis külanõukogudes 1956. aasta alguseks 12 300 rublani.[3]

Tõsine finantsdistsipliini rikkumine leidis aset Jõgeva rajooni Palamuse külanõukogus, kus 1956. aasta detsembris ületati valitsemiskulusid 7100 rubla suuruses summas. Sama külanõukogu Palamuse 7-klassiline kool aga kandis kolhoosi arvele üle 2162

---

[1] Lähemalt külanõukogude esimehe kui krediidi peakäsutaja ja kolmanda järgu krediidikäsutajate õiguste ja kohustuste kohta vt. P. Кудряшов и Л. Чудинович, Составление и использование сельского бюджета, Москва, 1953, lk. 62; К. П. Бирюков, Сельский бюджет, Москва, 1951, lk. 66.

[2] Vt. Постановление СНК СССР от 3 августа 1935 г. «О мерах по улучшению финансовой работы сельских Советов» — СЗ СССР 1935 г. № 42, lk. 358.

[3] Vt. Põltsamaa Rajooni TSN III koosseisu VII istungjärgu protokoll 8. märtsist 1956, lk. 11.

rubla ja ehitus-remondikontori arvele 9113 rubla eespool teostatava remondi arvel.[1]

Mõnikord on osutunud vajalikuks suurendada eelarvelisi kulusid, sest eelarve koostamisel pole võimalik kõiki vajalikke kulutusi täpselt ette näha ning tegelikud vajadused on kujunenud planeerituist suuremaks. Kuid seejuures tuleb minna mitte summade omavolilise ülekulutamise teed, vaid kasutada neid võimalusi, mida pakuvad krediitide ümberpaigutamine ja täiendavate tulude mobiliseerimine. Varem võis külanõukogu teostada krediitide ümberpaigutamist rajooninõukogu täitevkomitee otsuse alusel ainult ühest artiklist teise ja ühest paragrahvist teise, sedagi esimesel juhul ühe paragrahvi ja teisel juhul ühe osa piirides. Nüüd aga võib rajooni rahandusosakonna juhataja nõusolekul teostada krediitide ümberpaigutamist paragrahvist paragrahvi peakrediidi käsutaja üldeelarve piirides.[2] Krediitide ümberpaigutamine pole lubatud ainult töötasu ja kapitaalmahutuste artiklist teistesse artiklitesse ja vastupidi — teistest artiklitest töötasu (1) ja kapitaalmahutuste artiklitesse (15).

Kuid alati pole võimalik finantseerimise küsimusi lahendada ka krediitide ümberpaigutamise teel. Eelarve täitmise käigus võib tekkida koguni vajadus niisuguste kulude järele, mida pole eelarves üldse ette nähtud, või kui ongi, siis ei piisa nende katmiseks kinnitatud eelarvelistest assigneeringutest, kusjuures krediitide ümberpaigutamiseks puuduvad võimalused.

Sel juhul koostatakse lisaeelarve. Seda muidugi siis, kui külanõukogul on ülelaekuvaid tulusid, mis võimaldavad katta tekkinud vajadusi. Kõige tõenäolisemaks reserviks on siin ülelaekumisest saadud tulud, mis külanõukogud võivad jätta oma käsutusse.

Andes külanõukogudele õiguse ülelaekumisest saadud tuludele, taotles seadusandlus sellega külanõukogude materiaalse huvitatuse loomist kohalike tulude maksimaalse mobiliseerimise vastu. Tingimuseks on aga see, et ülelaekumistena saadud tulud kasutatakse ära samal eelarveaastal. Ülelaekumised selguvad harilikult aasta lõpuks ja selle tagajärjel jäävad vastavad summad kasutamata või need kulutatakse ebaotstarbekohaselt, sest on teada, et järgmisel aastal neid enam kasutada ei saa.

Järelikult on külanõukogudel küll õigus ülelaekunud tuludele, kuid nende summade kasutamise kord vähendab selle õiguse stimuleerivat tähtsust. Selle ärahoidmiseks oleks meie arvates otstarbekohane jätta rajooninõukogu täitevkomitee otsusel külanõukogude käsutusse eelmisel aastal kasutamata jäänud summad.

Sellega kindlustatakse külanõukogudele õigus ülelaekumistele ja tagatakse summade ratsionaalne kasutamine.

---

[1] Jõgeva Rajooni TSN IV koosseisu II istungjärgu protokoll 11. aprillist 1957, lk. 4, 14.

[2] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 125, 12. aprillist 1957 «Mõnede küsimuste lahendamise üleandmisest Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnade ja rajoonide töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedele».

Külaeelarvete kulude osa täitmist raskendavad mõnikord osaliselt vananenud eeskirjad pangaülekande ja sularahas teostatavate arvelduste kohta.

Külanõukogudel on näiteks raskusi väiksemate remonttööde tegemisega, sest remondiorganisatsioonid mõne tuhande rubla suuruseid remonttöid teha ei taha. Seega jääb üle ainuke tee — leida ise remontijaid ja hankida remondimaterjale. Siin aga kerkivad raskused pangaülekannete tegemisel.

Sellised üksikud sätted finantseeskirjades on tingitud põhiliselt sellest, et eeskirjad, millel omal ajal oli suur tähtsus finantsdistsipliini tugevdamisel, on nüüd osaliselt vananenud ega vasta praegusaja nõuetele. Seepärast oleks soovitav võtta nad revideerimisele.

Tõsta külanõukogude huvitatust eelarveliste vahendite mobiliseerimise ja nende kasutamise vastu, muuta vananenud finantseeskirjad, töötada välja ja kehtestada eelarvete koostamise ning kinnitamise kindel kord — selles suunas peaks toimuma külanõukogude eelarvealase töö edasine parandamine.

V PEATÜKK

KÜLADE TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGUDE JA NENDE TÄITEVKOMITEEDE JUHTIMISE ORGANISATSIOONILISTEST VORMIDEST KÕRGEMALSEISVATE ORGANITE POOLT

Külanõukogude töö edukus, nende osatähtsus kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel sõltub paljuski sellest, kuidas nende tegevust juhivad ning suunavad kõrgemalseisvad organid.

Vastavalt demokraatliku tsentralismi printsiibile seisab külanõukogude ja nende täitevkomiteede otsese juhtimise ülesanne rajooninõukogudel ja nende täitevkomiteedel. Viimaste ülesanne on selles, et pidevalt instrueerida külanõukogude täitevkomiteedesse valitud töötajaid, tõsta nende kvalifikatsiooni, õpetada neid lahendama küsimusi operatiivselt, tegutsema paindlikult, vastavalt konkreetsele olukorrale, kontrollida nende tegevust ja üldistada külanõukogude ning nende täitevkomiteede kogemusi. See on seda vajalikum, et meie vabariigis on 97 külanõukogu täitevkomitee esimeest ja 67 sekretäri, kes 1957. a. märtsis valiti sellele töökohale esmakordselt. Kõik see seab rajoonide täitevkomiteede ette suured ülesanded külanõukogude täitevkomiteede töötajate abistamisel ja täitevkomitee töö juhtimisel.

Külanõukogude ja nende täitevkomiteede tegevuse juhtimist teostavad samuti Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu. Eestimaa Kommunistliku Partei X kongressil märgiti, et kohalikud nõukogud ja nende täitevkomiteed vajavad suuremat abi Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumilt ja Ministrite Nõukogult. Seni on see abi olnud vähene. Mõned Eesti NSV Ministrite Nõukogu aparaadi töötajad, käies kohtadel, kontrollivad ja registreerivad endiselt asjaajamise seisukorda, kuid ei tunne sügavat huvi kohalike nõukogude ja nende täitevkomiteede töö sisu vastu.[1]

See näitab, et organisatsioonilise juhtimise küsimustele tuleb osutada suuremat tähelepanu. Pärast seda, kui küsimusele on antud õige lahendus, oleneb kavandatud ürituste edu organisatsi-

[1] Vt. Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne EKP X kongressile. «Rahva Hääl» 29. jaanuarist 1958.

oonilisest tööst, kaadri valikust ja kasvatamisest ning vastuvõetud otsuste täitmise kontrollist.

Allpool peatumegi mitte kõigil neil küsimustel, mis on seotud külanõukogude ja nende täitevkomiteede juhtimisega kõrgemalseisvate organite poolt, vaid ainult tähtsamatel organisatsioonilise juhtimise vormidel, mida viimased kasutavad külanõukogude ja nende täitevkomiteede juhtimisel.

§ 1. Rajooniorganid ja külade töörahva saadikute nõukogude juhtimine

Külanõukogude juhtimine ja abistamine rajooniorganite poolt toimub põhiliselt kolmes liinis: 1) külanõukogude täitevkomiteede töötajate ja saadikute kvalifikatsiooni tõstmise, 2) neile kohapeal praktilise abi osutamise ja 3) külanõukogude ja nende täitevkomiteede tegevuse kontrollimise teel.

1. Külanõukogude täitevkomiteede töötajate ja saadikute kvalifikatsiooni tõstmise vormid

Üheks kõige levinumaks külanõukogude täitevkomiteede töötajate ja rahvasaadikute kvalifikatsiooni tõstmise vormiks on seminarid. Neid on seni organiseeritud peamiselt külanõukogude täitevkomiteede esimeestele ja sekretäridele, vähem aga alaliste komisjonide esimeestele ning rahvasaadikutele.

Häid kogemusi seminaride läbiviimise osas on Lihula, Türi, ja Tapa rajooni täitevkomiteel. Neis rajoonides organiseeritakse harilikult üks seminar kvartalis. Varem kestsid seminarid kaks kuni kolm päeva, kuid viimasel ajal, seoses külanõukogude ülesannete laiendamisega, eriti aga elanikkonnalt laekuvate maksude vastuvõtmisega külanõukogude täitevkomiteedes, mis ei võimalda külanõukogude täitevkomiteede esimeeste ja sekretäride nii pikka eemalviibimist, on hakatud praktiseerima ühepäevaseid seminare. Teine viimasel ajal toimunud muudatus seisab selles, et kui varem toimusid seminarid eraldi esimeestele ja sekretäridele, siis nüüd korraldatakse neile ühiseid seminare. See on ka loomulik, sest nii külanõukogu täitevkomitee esimees kui ka sekretär peavad võrdselt tundma kõiki külanõukogude tegevuse külgi. Veelgi enam — soovitatav on, et seminaridest kutsutaks osa võtma ka külanõukogude täitevkomiteede esimeeste asetäitjaid ja täitevkomitee liikmeid.

Ülaltähendatud rajoonides on osutatud suurt tähelepanu seminaridel arutamisele tulevate küsimuste valikule. Seda on tehtud koos partei rajoonikomiteega. On kujunenud traditsiooniks, et seminaridel käsitletakse kahesuguseid küsimusi: esiteks neid, mis on suunatud külanõukogude täitevkomiteede esimeeste ja sekre-

täride ideelis-poliitiliste teadmiste avardamisele ja teiseks neid, mis on seotud esimeeste ja sekretäride tööalaste küsimustega. Esimesse gruppi kuuluvais küsimustes esinevad sageli partei rajoonikomitee vastutavad töötajad, selgitades külanõukogude täitevkomiteede juhtivatele töötajatele aktuaalseid sise- ja välispoliitika probleeme, NLKP Keskkomitee otsuseid jne.

Tööalastest küsimustest on seminaridel arutatud selliseid, nagu istungjärkude ettevalmistamine ja läbiviimine, alaliste komisjonide töö organiseerimine ja töö saadikutega, külanõukogude ülesanded sotsialistliku võistluse organiseerimisel ja kolhooside organisatsioonilisel ning majanduslikul kindlustamisel, töö kaebuste ja avaldustega, asjaajamise korraldamine külanõukogu täitevkomitees, külanõukogu ülesanded finants-, sotsiaalkindlustuse, tervishoiu, kodanike õiguste kaitse ja ühiskondliku korra kindlustamise alal. Kuna kolhoose on võimalik asjatundlikult juhtida ja abistada üksnes põllumajanduse ökonoomikat tundes, siis on üha sagedamini seminaride päevakorda võetud kolhoositootmise ökonoomika küsimusi. Türi, Tapa ja Lihula rajooni täitevkomitee poolt korraldatud seminaridel on olnud sellealaseid ettekandeid järgmistel teemadel: «Töö organiseerimise uutest vormidest kolhoosides», «Mais — odav söödakultuur», «Kuidas rajada kultuurkopleid», «Kolhoositoodangu omahinna alandamise teedest» jne. Lektoritena neis küsimustes esinevad harilikult põllumajanduse spetsialistid kolhoosidest ja põllumajanduse inspektsioonidest.

Seminaride töö on korraldatud mitmeti. Harilikult algavad seminarid mõne loenguga, millele järgneb töökogemuste vahetamine kas külanõukogu või tema täitevkomitee tegevuse mõne üksiku küsimuse või kogu töö üle. Praktilisem on muidugi arutada täitevkomitee tööd üksikute küsimuste kaupa. Esineb ka niisugust praktikat, et loengu teema osas jätkuvad hiljem sõnavõtud ja vahetatakse kogemusi.

Tapa rajooni täitevkomitee tööpraktikast tuleb hinnatavana esile tõsta seda, et seal on seminare organiseeritud peale külanõukogude täitevkomiteede esimeeste ja sekretäride ka rajooni-, alevi- ja külanõukogude alaliste komisjonide esimeestele. Seminarid on toimunud eraldi põllumajandus-, sotsiaal-tervishoiu, haridus-, kultuuri-, eelarve-rahandus- ja kaubanduskomisjonidele, kusjuures seminaride tööd on juhtinud rajooni täitevkomitee vastava osakonna juhataja või täitevkomitee liige, kelle juhtimisele sisemise tööjaotuse kohaselt vastav ala kuulub. Elva rajooninõukogu täitevkomitee on külanõukogude alaliste komisjonide esimeeste kvalifikatsiooni tõstmiseks ja parimate töökogemuste levitamiseks korraldanud iga kvartal alaliste komisjonide esimeeste nõupidamisi. Olenevalt arutatavaist küsimustest on organiseeritud nii ühiseid kui ka üheliigiliste, näiteks põllumajandus- või kultuurikomisjonide esimeeste nõupidamisi.

Vajadus tundma õppida mitte üksnes ühe rajooni, vaid ka naaberrajoonide külanõukogude kogemusi, on viinud rajoonide-

vaheliste seminaride organiseerimisele. Esmakordselt toimus niisugune üritus Väike-Maarja rajoonis 1956. aastal, millest külalistena võtsid osa Paide, Türi ja Rakvere rajooni külanõukogude täitevkomiteede esimehed ja sekretärid. 1957. aastal toimusid rajoonidevahelised seminarid Pärnus ja Tartus. Kui Pärnus korraldatud seminaril oli peamiseks arutlusobjektiks Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude põhimääruse projekt, siis Tartus oli seminari pearõhk pandud külanõukogude organisatsioonilisele tööle. Seal andsid oma kogemusi külanõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite ettevalmistamise ning läbiviimise, otsuste täitmise ja täitmise kontrolli organiseerimise osas edasi Elva rajooni Rõngu, Kallaste rajooni Kokora, Tartu rajooni Haaslava ja rea teiste külanõukogude täitevkomiteede esimehed.

Rajoonidevahelistel seminaridel on olnud suur tähtsus: seal on tõstetud üles palju huvitavaid probleeme, tehtud väärtuslikke ettepanekuid külanõukogude töö edasiseks parandamiseks ja õpitud eesrindlaste kogemustest. Nende laialdasem organiseerimine on seega kõigiti soovitatav. Siinjuures tuleks aga rõhutada seda, et kogemusi edasi andvates sõnavõttudes on vaja rohkem konkreetsust, ja juhtida tähelepanu sellele, et võimaluse korral oleks tarvilik suurendada seminaride näitlikku osa. Ei saa alahinnata kogemuste üldistamise ja levitamise tähtsust loengute, ettekannete ja sõnavõttude kujul, sellel on ja jääb kindel koht külanõukogude täitevkomiteede töötajate kvalifikatsiooni tõstmise vormide hulgas. Kuid kui põhjalikud ka oleksid seminaridel peetud ettekanded, kui hästi ka oleks korraldatud kogemuste vahetamine seal, ei anna see kaugeltki nii selget ja meeldejäävat ülevaadet kui eesrindlike saavutustega tutvumine kohapeal.

Tähendab, põhiliseks küsimuseks nii rajooni ulatuses korraldatavate kui ka rajoonidevaheliste seminaride töö organiseerimisel on teoreetiliste ja praktiliste probleemide, loengulise ja näitliku selgitustöö vormide oskuslik ühendamine.

Nii mõndagi on ka juba näitlike õppuste läbiviimise osas ära tehtud. Rohkem kui kaks aastat tagasi organiseeris Viljandi rajooninõukogu täitevkomitee ühes eesrindlikumas külanõukogus, nimelt Saarepeedil, nn. näitliku istungjärgu, kus oli päevakorras täitevkomitee aruanne ja millest võtsid osa kõik rajooni külanõukogude täitevkomiteede esimehed. Järgmisel päeval arutati kogemusi seminaril ja tehti nende kohta kokkuvõte.

Analoogiline istungjärk viidi 1957. a. lõpul läbi Elva rajooni Rõngu külanõukogus, kus arutati külanõukogu rahvamajade ja raamatukogude tööd. Vahe oli selles, et nüüd tutvuti kogu külanõukogu tegevusega alates asjaajamisest ja lõpetades organisatsioonilis-massilise tööga. See oli tõeliseks praktilise töö kooliks külanõukogude täitevkomiteede esimeestele ja sekretäridele.

Praktilise õppuse vormidest tuleks veel märkida ekskur-

sioone teistesse külanõukogudesse. Palju külalisi tuli 1957. a. vastu võtta Paide rajooni Väätsa külanõukogul, kes eelmise aasta töötulemuste põhjal tunnistati Eesti NSV parimaks külanõukoguks. Kuidas seal on korraldatud juhtimistöö, milliseid vorme ja meetodeid selleks rakendatakse — kõige sellega tutvusid ekskursioonil Keila, Pärnu, Rapla ja paljude teiste rajoonide külanõukogude täitevkomiteede esimehed ja sekretärid. Mitu ekskursiooni korraldasid rajoonide täitevkomiteed ka Türi rajooni Oisu külanõukogusse.

Külanõukogude täitevkomiteede organisatsioonilise juhtimise ning täitevkomiteede esimeeste ja sekretäride kvalifikatsiooni tõstmise vormide hulka kuuluvad samuti rajooninõukogude täitevkomiteede poolt organiseeritavad nõupidamised. Nõupidamised erinevad seminaridest kõigepealt selle poolest, et nad on keskendatud peamiselt ühele küsimusele, samal ajal kui seminaridel käsitletakse mitmeid sisult erinevaid küsimusi. Teiseks on nõupidamisi, mis polegi spetsiaalselt määratud külanõukogude täitevkomiteede esimeestele ja sekretäridele, kuid millest osavõtt on neile vajalik juhtimistöö huvides, et olla asjaga kursis. Siia kuuluvad rajooninõukogude täitevkomiteede poolt korraldatavad nõupidamised kolhooside esimeestele, põllumajanduse spetsialistidele, kooliõpetajatele, kultuurialal töötajatele jne.

On saanud tavaks, et rajooninõukogu istungjärkude tööst kutsutakse osa võtma kõik rajooni külanõukogude täitevkomiteede esimehed. Samuti praktiseeritakse paljudes rajoonides külanõukogude täitevkomiteede esimeeste kutsumist rajooninõukogu täitevkomitee istungitele, kui on päevakorras mõne külanõukogu täitevkomitee aruande ärakuulamine. Rajooninõukogu istungjärgud ja täitevkomitee istungid on kohtadeks, kus määratakse kindlaks külanõukogude ja nende täitevkomiteede tegevussuund, kus külanõukogude täitevkomiteede esimehed õpivad lahendama riigivalitsemisega seotud küsimusi ja omandavad nõukogude tööks vajalikke kogemusi. Järelikult on ka rajooninõukogu istungjärgud ja täitevkomitee istungid külanõukogude ja nende täitevkomiteede juhtimise ning täitevkomiteede töötajate kvalifikatsiooni tõstmise vormiks.

Lõpuks, tähtis koht külanõukogude kaadri kvalifikatsiooni tõstmisel kuulub rajooninõukogude täitevkomiteede poolt koostatud ja masinal paljundatud bülletäänidele ja meelespeadele, kus üldistatakse külanõukogude, nende alaliste komisjonide, täitevkomiteede ja saadikute töökogemusi. Võru rajooninõukogu täitevkomitee koostas ja laskis trükkida juhise kohalike töörahva saadikute nõukogude saadikute töö kohta, mis saadeti kõigi külanõukogude saadikutele. Seal antakse saadikutele väärtuslikke näpunäiteid, kuidas organiseerida kohtumis- ja aruandekoosolekuid, korraldada tööd valimisringkonnas, viia ellu valijate juhendeid, kuidas pidada saadiku päevikut jne. Sama rajooni täitev-

komitee instruktori algatusel koostati bülletään külanõukogude istungjärkude ja täitevkomitee istungite ettevalmistamise ja läbiviimise, otsuste ja protokollide vormistamise kohta, kusjuures tugineti rajooni eesrindlike külanõukogude kogemustele ja kehtestatud nõuetele. Põltsamaa rajooni täitevkomitee instruktor koostas vastava bülletääni, õigemini meelespea küla- ja alevinõukogude alalistele komisjonidele. See oli seda vajalikum, et just enne kohalike nõukogude uue koosseisu valimist 1957. a. võttis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium vastu uue alaliste komisjonide põhimääruse, mis tõi olulisi muudatusi alaliste komisjonide töösse.

Kõrvuti külanõukogude, nende täitevkomiteede ja saadikute töökogemuste üldistamise ja levitamisega bülletäänide, meelespeade ja juhiste vormis tuleb tunnustavalt ära märkida Paide, Tapa, Tartu ja mitmete teiste rajooninõukogude täitevkomiteede vastutavate töötajate tegevust, kes sageli kasutavad ka kohalike ajalehtede veerge selleks, et populariseerida eesrindlike külanõukogude saavutusi ja naelutada kinni nõukogude ehitustöös esinevaid puudusi. Rajooni juhtivate töötajate poolt kirjutatud artiklid ajaleheveergudel kuuluvad samuti külanõukogude täitevkomiteede töötajate teadmiste täiendamise vormide hulka.

Need on põhilised, kuid mitte ainsad külanõukogude kaadri kvalifikatsiooni tõstmise vormid, kusjuures nõukogude ehitustöö praktika neid järjest juurde loob, täiustab ja edasi arendab. Märgitud vormid on osutunud kõigiti kohaseiks, vastates praktika nõuetele. Kuid teiselt poolt on neid tarvis täiendada külanõukogude täitevkomiteede töötajate pideva abistamisega kohtadel igapäevase töö käigus.

2. Külanõukogude ja nende täitevkomiteede abistamine kohtadel

Elav organiseerimistöö ja konkreetse abi osutamine kohtadel — see on rajooninõukogude täitevkomiteede üks keskseimaid ülesandeid. Viibimine kohtadel võimaldab rajooninõukogude täitevkomitee töötajatel õppida tundma kohapealset olukorda, iga külanõukogu täitevkomitee töötajat, tema poliitilisi ja tööalaseid omadusi, aidata kaasa otsuste täitmise organiseerimisele ja tugevdada sidet külanõukogude ja rajooniorganite vahel. Kohapeal viibiv rajooninõukogu täitevkomitee töötaja saab sageli operatiivselt lahendada ka selliseid küsimusi, kus külanõukogude täitevkomiteede töötajad on põrkunud raskustele, aidata neil kõrvaldada puudusi töös, õigesti paigutada oma jõude ja luua seega tingimused kavandatud ürituste elluviimiseks. Seepärast kehtestaski Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium nõude, et rajooninõukogu täitevkomitee juhtivad töötajad viibiksid sagedamini külanõukogude täitevkomiteedes, et praktilise töö käigus õpetada täitevkomitee

töötajaid, kuidas analüüsida ja lahendada majandusliku ja kultuurielu juhtimise ja organiseerimise ning eriti põllumajanduse konkreetseid küsimusi.[1]

Külanõukogudele ja nende täitevkomiteedele abi osutamise vorme on mitmesuguseid. Suurem osa neist on seotud üksikute rajooninõukogu täitevkomitee töötajate sõitudega kohtadele. Seda seoses kas faktilise kontrolli teostamisega kohtadel, külanõukogu täitevkomitee töötajate instrueerimisega või külanõukogu istungjärkude ettevalmistamise ja läbiviimisega. Türi, Orissaare, Paide ja paljudes teistes rajoonides on juurdunud praktikasse, et täitevkomitee osakondade töötajad aitavad külanõukogude täitevkomiteedel neid istungjärgul arutamisele tulevaid küsimusi ette valmistada, mis on seotud antud osakonna tegevusega. Seevastu võtavad külanõukogude iga uue koosseisu esimesest istungjärgust harilikult osa ka rajooninõukogu täitevkomitee esimees, tema asetäitja või sekretär. See on ka arusaadav, sest esimesel istungjärgul toimub külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite valimine ning alaliste komisjonide moodustamine, kus ettevalmistustööde osas on vajalik rajooniorganite vastutavate töötajate abi.

Tähtis osa külanõukogude täitevkomiteede abistamisel kohtadel kuulub rajooninõukogude täitevkomiteede organisatsioonilis-massilise töö instruktoritele. Meie vabariigi rajoonide täitevkomiteedes on neid kokku ligemale 50. See on suur jõud, mille õige kasutamine peab avaldama suurt mõju külanõukogude töö parandamisele. Kuid seda jõudu ei kasutata alati küllaldaselt. Seda põhiliselt kahel põhjusel.

Esiteks, instruktoreid kasutatakse mõnikord peale oma otseste ülesannete ka teiste ülesannete täitmiseks.

Teiseks, suur osa neistki instruktoritest, kes tegelevad oma ülesannetega, on pööranud peatähelepanu külanõukogude täitevkomitee asjaajamisele, kaustadele ja protokollide vormistamisele, mitte aga külanõukogude ja nende täitevkomiteede sisulisele tööle. On oluline, et instruktorid just praktilise töö käigus näitaksid külanõukogude täitevkomitee töötajatele, kuidas korraldada tööd kolhooside majanduslikul ja organisatsioonilisel kindlustamisel, kultuuriasutuste juhtimisel, koolide abistamisel, saadikute ja alaliste komisjonide suunamisel. Seepärast pole külanõukogude töötajatel suurt kasu instruktori lühiajalisest, enamasti ühe- või poolepäevasest viibimisest külanõukogu täitevkomitees. On vaja saavutada, et instruktor viibiks külanõukogus vähemalt 2—3 päeva järjest, käiks koos külanõukogu täitevkomitee esimehega kolhoosides, peaks nõu rahvasaadikutega ja aktivistidega.

Instruktorite üheks tähtsamaks ülesandeks on külanõukogude

[1] Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 19. novembrist 1955 «Viljandi ja Pärnu rajoonide täitevkomiteede tööst külanõukogude juhtimisel».

ja nende täitevkomiteede töökogemuste tundmaõppimine, nende uurimine ja üldistamine ning populariseerimine. Instruktori abi külanõukogudele on üksnes siis tõhus, kui ta ise oskab alati ja kõikjal leida uut, edasiviivat ja suudab ka teistes kasvatada seda nõukogude töötajale väärtuslikku omadust. Uue leidmine ja selle positiivsete külgede rakendamine külanõukogude ja nende täitevkomiteede töös on äärmiselt vajalik — see on tee edukale tegevusele.

Nii mõndagi on õppida Elva rajooni täitevkomitee instruktorite tööst. Nad on oma töö organiseerinud nii, et viibivad põhiliselt külanõukogude täitevkomiteedes. 1957. aasta sügisel viisid nad poolteise kuu jooksul Sangla, Puhja, Kambja ja reas teistes külanõukogudes läbi seminarid-nõupidamised, kus selgitati alaliste komisjonide liikmetele ja külanõukogude aktiivile alaliste komisjonide ülesandeid ning tutvustati neile paremate komisjonide kogemusi. Nad võtsid osa Rõngu, Kambja ja Nõo külanõukogu alaliste komisjonide koosolekutest, viibisid Rõngu, Kambja, Elva külanõukogude istungjärkudel ja täitevkomitee istungitel, võtsid osa Rõngu, Kambja ja teiste külanõukogude istungjärkude ettevalmistamisest, aitasid kaasa nõrgemates külanõukogudes alaliste komisjonide kvartaliplaanide koostamisel jms.[1].

Need töövormid on külanõukogude täitevkomiteede töötajate, saadikute ja aktivistide kasvatamise, nende teadmiste süvendamise ja kogemuste levitamise vahenditeks.

Just sellepärast peabki instruktor tegelema vähem paberitega ja rohkem sisulise tööga külanõukogus.

Siin on jutt sellest, missuguseid töövorme ja -meetodeid rakendavad rajooninõukogude täitevkomiteede juhtivad töötajad külanõukogude abistamisel kohtadel. Kuid viimasel ajal praktiseeritakse üha ulatuslikumalt ka niisuguseid vorme, kus külanõukogude abistamisega kohtadel ei tegele üksikud rajooninõukogude täitevkomitee töötajad, vaid seda tööd teeb täitevkomitee kui kollegiaalne organ tervikuna. Siia kuuluvad rajooninõukogude täitevkomiteede väljasõiduistungid. Rohkesti on neid organiseerinud Türi, Põltsamaa ja Viljandi rajooninõukogude täitevkomiteed. Türi rajooninõukogu täitevkomitee arutas kohapeal Laupa külanõukogu täitevkomitee tööaruannet, kusjuures istungist võtsid osa kõik külanõukogu rahvasaadikud ja alaliste komisjonide liikmed. Viljandi rajoonis on iga teine-kolmas täitevkomitee istung toimunud kohtadel — kolhoosides ja külanõukogudes. Näiteks ilmnes, et Valma külanõukogu territooriumil asuvates kolhoosides esineb tõsiseid puudusi ühiskarja ületalve pidamisel ning kevadtöödeks ettevalmistuste tegemisel. Mitmed avastatud puudused olid omased külanõukogu kõigile kolhoosidele. Seepärast otsustati rajooninõukogu täitevkomitee istung läbi viia külanõukogus, kõigi külanõukogu territooriumil asuvate kolhooside aktiivi osavõtul.

[1] B. Maiste, Mis on peamine külanõukogu töös? «Rahva Hääl» 23. novembrist 1957.

Põllumajanduslike küsimuste kõrval on väljasõiduistungitc päevakorras olnud ka teisi lahendamist vajavaid probleeme. Näiteks Viljandi rajooni Kalmetu külanõukogus toimunud väljasõiduistungi päevakorras olid veel aruanded maa kultuuriasutuste töö ja teeparandustööde plaani täitmise kohta.

Väljasõiduistungite praktika tugev külg seisab esiteks selles, et nad võimaldavad küsimuste arutamisel kaasa tõmmata kohapealset aktiivi, ära kuulata praktikute märkusi ja nõuandeid ning mobiliseerida neid endid vastuvõetud otsuste täitmisele, teiseks selles, et arutusele tulevate küsimuste ettevalmistamisest võtavad osa rajooninõukogu täitevkomitee juhtivad töötajad ja osakondade juhatajad ning samuti remondi- ja tehnikajaamade töötajad, mistõttu väljasõiduistungid kujunevad heaks kooliks külanõukogude täitevkomiteede töötajatele ja rahvasaadikutele. Viimaseid tõmmatakse kaasa küsimuste ettevalmistamisele vastava ala töötajate juhtimisel. Näiteks Viljandi rajooni «Esimese Mai» kolhoosi finantsmajandusliku tegevuse analüüsimisest võttis osa Kalmetu külanõukogu alaline rahanduskomisjon, kes uuris kolhoosi väikevahendite soetamise vajalikkust ja otstarvet ning nende kulutuste vähendamise võimalusi.

Järelikult — väljasõiduistung on samuti rajooninõukogu täitevkomitee juhtivate töötajate ja külanõukogude täitevkomiteede töötajate ning aktiivi koostöö arendamise üheks vormiks.

Praktika on ammu tõestanud, et rajooninõukogu täitevkomitee juhtimistegevus annab vajalikke tulemusi ainult siis, kui ta oma töös toetub külanõukogudele, kui ta tõmbab neid kaasa majanduse ja kultuurielu arendamisele. Kuid praktika näitab ka seda, et mõnedel rajooninõukogu täitevkomitee töötajatel ei ole niisugust töostiili. Vahel lahendatakse põllumajandusliku tootmise küsimusi külanõukogudest mööda minnes, kes mõnikord ei saa teadagi korraldustest ja juhtnööridest, mis rajooninõukogu täitevkomitee kolhoosidele annab. Räpina, Võru ja üksikutes teistes rajoonides on esinenud fakte, et rajooninõukogu täitevkomitee juhtivad töötajad käivad kolhoosides, sovhoosides ja tööstusettevõtetes ning kontrollivad, kuidas täidetakse riiklikke ülesandeid jne., kuid ei astu sisse külanõukogu täitevkomiteesse ega informeeri viimast avastatud puudustest ning nende kõrvaldamise teedest.

3. Külanõukogude ja nende täitevkomiteede tegevuse kontrollimine

Kontrollimine on üks juhtimise elemente. See on vajalik selleks, et olla teadlik, kuidas külanõukogude täitevkomiteed täidavad neile pandud ülesandeid, kuidas toimub majanduslik ja kultuuriline ülesehitustöö kohtadel, millised raskused esinevad külanõukogude täitevkomiteede töös. Ainult kohapealset olukorda tun-

des on võimalik rakendada operatiivseid abinõusid esinevate kitsaskohtade likvideerimiseks. Ilma selleta on võimatu sotsialistliku ülesehitustöö edukas juhtimine kohtadel rajooniorganite poolt.

Üheks põhiliseks külanõukogude ja nende täitevkomiteede tegevuse üle kontrolli teostamise mooduseks on *faktiline* kontroll kohtadel rajooninõukogu täitevkomitee juhtivate töötajate poolt. Faktiline kontroll võib olla kas osaline, haarates ainult külanõukogu mõnda üksikut töölõiku, või üldine, kus vaatluse all on külanõukogu kogu tegevus. Üldist kontrolli teostatakse peamiselt siis, kui on plaanis ära kuulata külanõukogu täitevkomitee aruannet rajooninõukogu täitevkomitee istungil. Sel juhul moodustatakse harilikult vastav kontrollbrigaad.

Real juhtudel on kohapealne kontrollimise nõue fikseeritud seadusandlikult. Eesti NSV külanõukogude asjaajamise juhend näeb ette, et külanõukogu täitevkomitee esimehe vahetuse korral toimub asjaajamise üleandmine ja vastuvõtmine vastava üleandmise-vastuvõtmise aktiga, kusjuures üleandmise ja vastuvõtmise juures peab viibima rajooninõukogu täitevkomitee esindaja. Rajooninõukogu täitevkomitee rahandusosakonna juhatajale on pandud vastutus külanõukogude finants- ja maksuaruandluse ning kassalise töö seisukorra eest, kusjuures ta on kohustatud süstemaatiliselt kontrollima külanõukogude täitevkomiteede sekretäride ja arveametnik-laekurite tööd sel alal. Peale selle peavad rahandusosakonna töötajad teostama vähemalt kord aastas külaeelarvete täitmise dokumentaalset revisjoni.[1]

Viimasel ajal on rajooninõukogude täitevkomiteede tööpraktikas üha laiemalt juurdunud selline külanõukogude täitevkomiteede tegevuse kontrollivorm, nagu nende *tööaruannete äraskuulamine* rajooninõukogu täitevkomitee istungil. Sellise kontrollivormi rakendamine on efektiivne vaid siis, kui sellele eelneb kontroll kohapeal.

Veel kolm-neli aastat tagasi praktiseeriti meie rajooni nõukogude täitevkomiteede töös laialdaselt külanõukogude täitevkomiteedelt kirjalike õiendite ja aruannete nõudmise moodust kõigi töölõikude, sealhulgas ka otsuste täitmise kohta. See aga viis paberlikule asjaajamisele ega andnud täielikku ülevaadet tegelikust olukorrast. Viimastel aastatel on hakatud sellest kontrollivormist loobuma.

Lõpuks, rajooninõukogude täitevkomiteed kontrollivad pidevalt külanõukogude istungjärkude ja täitevkomiteede istungite protokolle, mis sisaldavad ka otsuseid. Külanõukogude ja nende täitevkomiteede otsused on suure tähtsusega dokumendid. Nad peavad rangelt vastama sotsialistliku seaduslikkuse nõuetele.

[1] Vt. Постановление СНК СССР от 3 августа 1935 г. «О мерах улучшения финансовой работы сельских Советов» — СЗ СССР 1936 г. № 42, lk. 358.

Rajoonide täitevkomiteedel on täita vastutusrikkad ülesanded sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel. Neil on õigus seisma panna külanõukogude ebaseaduslikke otsuste täitmist ning tühistada külanõukogude täitevkomiteede otsuseid ja korraldusi. Et rajooninõukogude täitevkomiteed saaksid operatiivselt rakendada abinõusid seaduslikkuse rikkumise korral, nähakse Eesti NSV külanõukogude asjaajamise juhendis ette, et külanõukogude täitevkomiteed peavad ärakirjad nõukogu istungjärkude ja täitevkomitee istungite protokollidest saatma hiljemalt 3 päeva jooksul pärast istungit või istungjärku rajooninõukogu täitevkomiteele.

Seda nõuet ei peeta aga alati silmas. Näiteks Vändra rajooni Rõusa külanõukogu 1956. a. aprilli-, mai- ja juunikuu istungjärkude protokollid olid veel augustis vormistamata, järelikult polnud võimalik ka ärakirju varem ära saata. Põltsamaa rajooni Anikvere külanõukogu täitevkomitee saatis nõukogu IV koosseisu XIII istungjärgu protokolli, mis toimus 26. mail 1956, rajooni täitevkomiteele 3-kuulise hilinemisega, s. o. 27. augustil 1956. a.

Kuid teiselt poolt osutavad ka mõned rajooninõukogude täitevkomiteed vähe tähelepanu külanõukogude ja nende täitevkomiteede otsuste analüüsimisele ega võta tarvitusele abinõusid esinevate puuduste kõrvaldamiseks. Sageli pöörduvad külanõukogud oma otsustes rajooniorganite poole palvega osutada neile kaasabi selle või teise küsimuse lahendamisel. Rajooniorganid peavad sellele kiiresti reageerima.

Kuigi rajooniorganite poolt rakendatavad vormid külanõukogude ja nende täitevkomiteede juhtimisel on mitmekesised, on nende sisu üks — süstemaatiliselt abistada, õpetada ja kasvatada külanõukogude töötajaid.

§ 2. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu tegevus külade töörahva saadikute nõukogude juhtimisel

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu osutavad suurt tähelepanu külanõukogude tegevuse juhtimisele ja suunamisele. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kui riigivõimuorgan annab üldjuhiseid kohalike nõukogude, sealhulgas ka külanõukogude istungjärkude, alaliste komisjonide ja rahvasaadikute töö korraldamiseks. Eesti NSV Ministrite Nõukogu aga vabariigi kõrgeima riigivalitsemisorganina tegeleb põhiliselt kohalike nõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite töö suunamisega.

1. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium ja külanõukogude juhtimine

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium on õiguslikult reguleerinud külanõukogude ja nende alaliste komisjonide tegevust, määrates Eesti NSV Konstitutsiooni alusel kindlaks nende ülesanded, õigused ja kohustused, samuti tähtsamad töövormid ja -meetodid. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium kinnitas 2. juunil 1945 esimese külanõukogude põhimääruse, mis oli külanõukogude tegevuse aluseks kuni viimase ajani.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi poolt 26. jaanuaril 1957 kinnitatud Eesti NSV kohalike töörahva saadikute nõukogude alaliste komisjonide põhimäärus on aluseks ka külanõukogude alaliste komisjonide tegevusele. Erinevalt endisest alaliste komisjonide põhimäärusest annab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium uue põhimäärusega kohalikele nõukogudele märksa suuremad õigused alaliste komisjonide töö korraldamisel.

Peale selle on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium üldistanud kohalike nõukogude istungjärkude läbiviimise ja saadikute töö praktikat, mille tulemuseks on terve rida üldjuhiseid sel alal. Nii kehtestati Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 13. mai 1949. aasta otsusega nõue, et kohalike nõukogude istungjärgud on otsustusvõimelised, kui nendest võtab osa vähemalt $^2/_3$ selle nõukogu saadikuist. Samuti kohustati külanõukogude täitevkomiteesid, et nad abistaksid pidevalt saadikuid oma saadikukohustuste täitmisel, varustaksid neid külanõukogu otsustega ning aruannete ja vestluste läbiviimiseks vajalike materjalidega, abistaksid neil organiseerida valijate koosolekuid. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium andis külanõukogude täitevkomiteedele juhise ka selle kohta, et nad võtaksid arvele kõik valijate poolt tehtavad märkused ja ettepanekud ning teataksid nende elluviimiseks tarvitusele võetud abinõudest valijatele saadikute kaudu.[1]

Suurt tähelepanu on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium osutanud külanõukogude juhtimisele rajooniorganite poolt. 19. novembril 1955. aastal kuulas ta ära Viljandi ja Pärnu rajooninõukogude täitevkomiteede esimeeste aruanded tööst külanõukogude juhtimisel. Sellele eelnes olukorraga tutvumine kohapeal. Nagu selgus, esines külanõukogude juhtimise osas olulisi puudusi. Selleks et parandada külanõukogude juhtimist, kehtestas Ülemnõukogu Presiidium nõude, et rajooninõukogude täitevkomiteed korraldaksid külanõukogude juhtivale kaadrile regulaarselt seminare majandusliku, kultuurilise ja nõukogude ülesehitustöö küsimustes, et täitevkomiteede osakondade töötajad osutaksid külanõukogudele rohkem praktilist abi kohapeal ning juhtudel, kui külanõukogu istungjärgul tuleb arutusele vastava ala küsimus, aitak-

[1] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi otsus 29. aprillist 1955 «Eesti NSV kohalike nõukogude saadikute aruandlusest oma valijatele».

sid istungjärku ette valmistada ja võtaksid ise sellest osa, et osakondade töötajad osutaksid abi külanõukogude alalistele komisjonidele, et kõik külanõukogu territooriumil asuvate ettevõtete ja asutuste kontrollimise tulemused kantakse ette vastava külanõukogu täitevkomiteele.

Rida juhiseid on Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium andnud rajooninõukogude täitevkomiteedele sideme tugevdamiseks rajooninõukogu ja külanõukogude alaliste komisjonide vahel, abi osutamiseks külanõukogude töö planeerimiseks, külanõukogude täitevkomiteede aruannete ärakuulamiseks.

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi üheks oluliseks töölõiguks on kontrolli teostamine nõukogude töö põhiprintsiipide rakendamise üle külanõukogudes. Seda nii rajooni täitevkomiteede ja külanõukogude täitevkomiteede esimeeste aruannete ärakuulamise kui ka kohapealse kontrolli teostamise teel.

2. Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja külanõukogude juhtimine

Nagu juba tähendatud, on Eesti NSV Ministrite Nõukogu ülesandeks põhiliselt külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tegevuse, nende organisatsioonilis-massilise töö juhtimine ning suunamine põhiküsimustes. See toimub mitut moodi.

Kuna Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium annab üldjuhised külanõukogude istungjärkude, alaliste komisjonide ja saadikute tegevuse korraldamiseks, siis Eesti NSV Ministrite Nõukogu annab neid külanõukogude täitevkomiteede tegevuse reguleerimiseks. Valitsuse määrusega on kinnitatud juhend notariaaltoimingute teostamise korra kohta linnade, alevite ja külade töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede poolt[1], juhend külanõukogude asjaajamise korraldamise kohta ja rida teisi.

Külanõukogude täidesaatvate ja korraldavate organite tegevuse õigusliku reguleerimise kõrval on Eesti NSV Ministrite Nõukogul täita tähtis ülesanne külanõukogude kaadri kvalifikatsiooni tõstmise osas. Ministrite Nõukogu juures töötavad nõukogude töötajate ettevalmistamise ja kvalifikatsiooni tõstmise alalised kursused, kus on saanud oma ettevalmistuse ka suurem osa külanõukogude täitevkomiteede esimeestest ja sekretäridest. Seal on neile korraldatud lühema- ja pikemaajalisi kursusi, kus neile loengute ja seminaride vormis tutvustatakse nõukogude ehitustöö teoreetilisi ja praktilisi küsimusi.

Läti NSV Ministrite Nõukogu annab juba mitmendat aastat välja bülletääne eesrindlike külanõukogude töö kohta, seda vormi võiks edukalt kasutada ka meil. Külanõukogude tegevuse algaastail kuulas Eesti NSV Ministrite Nõukogu sageli maakonnanõu-

[1] Vt. «Eesti NSV Teataja», 1956, nr. 12, art. 121.

kogude täitevkomiteede ja külanõukogude täidesaatvate ning korraldavate organite aruandeid nende töö, sealhulgas ka organisatsioonilis-massilise töö kohta ja töötas välja abinõud esinenud puuduste kõrvaldamiseks. Selle praktika jätkamine annaks meie arvates tõhusaid tulemusi praegugi.

Samuti oleks otstarbekohane muuta traditsiooniks külanõukogude täitevkomiteede esimeeste iga-aastased vabariiklikud nõupidamised. Esimene külanõukogude esimeeste vabariiklik nõupidamine toimus 1951. a. jaanuaris, millele andis kõrge hinnangu EKP VI kongress. See nõupidamine oli tribüüniks, kus vahetati kogemusi, kavandati uusi ülesandeid ja võeti vastu otsus töö edasiseks korraldamiseks. Seega on olemas kogemused selliste nõupidamiste jätkamiseks.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu teostab külanõukogude organisatsioonilist juhtimist ka sotsialistliku võistluse organiseerimise teel vabariigi külanõukogude vahel. Külanõukogude sotsialistlik võistlus, millele pandi alus 1949. aastal [1], on positiivselt mõjunud külanõukogude tööle, tugevdanud nende sidet rahvahulkadega. Võistluse innustamiseks on Eesti NSV Ministrite Nõukogu pannud välja rändpunalipu ja rahalised preemiad võitjaile. Ühtlasi on Ministrite Nõukogu määranud kindlaks sotsialistliku võistluse põhinäitajad, mis võetakse aluseks külanõukogude töö hindamisel.[2]

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juhib külanõukogude sotsialistlikku võistlust rajooniorganite kaudu. Neis rajoonides, kus rajooninõukogude täitevkomiteed osutavad külanõukogudele vajalikku abi sotsialistliku võistluse organiseerimisel, on võistlus muutunud tõeliselt massiliseks. Näiteks Tapa rajoonis on saanud kombeks, et külanõukogud kutsuvad üksteist sotsialistlikule võistlusele. Nii võistlesid 1957. a. omavahel Aravete ja Albu, Lehtse ja Jäneda, Põima ja Vohnja, Ambla ja Kadrina külanõukogud, kusjuures töötati välja üksikasjalised kohustused. Kohustuste täitmist kontrollisid vastastikku saadikutest ja aktiivist koosnevad komisjonid. Külanõukogud aga omakorda organiseerisid võistlust oma territooriumil asuvate kolhooside vahel, kolhoosides aga brigaadide ja lüpsjate vahel.

Kilingi-Nõmme, Abja ja paljudes teistes rajoonides on täitevkomiteed pannud välja omapoolsed rändpunalipud, rahalised ja naturaalpreemiad rajooni parimale külanõukogule, külanõukogud — parimatele kolhoosidele ja lüpsjatele-karjatalitajatele.

Sotsialistliku võistluse kokkuvõtteid vabariigi parimate külanõukogude väljaselgitamiseks tehakse üks kord aastas pärast

[1] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 143, 10. märtsist 1949 «Rändpunalipu asutamise kohta vabariigi paremale küla töörahva saadikute nõukogule». «Eesti NSV Teataja», 1949, nr. 13, art. 90.

[2] Vt. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 183, 1. juunist 1957 «Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude sotsialistlikust võistlusest 1957. a.».

majandusaasta lõppu. See toimub sel teel, et iga rajoon selgitab välja oma paremad ja esitab need Eesti NSV Ministrite Nõukogule, kes teostab kõigi esitatud kandidaatide kontrolli kohtadel ja võtab siis vastu oma otsuse.

1957. aasta tulemuste alusel tunnistati juba teist aastat järjest vabariigi külanõukogude sotsialistliku võistluse võitjaks Paide rajooni Väätsa külanõukogu, kellele anti Eesti NSV Ministrite Nõukogu rändpunalipp ja I rahaline preemia. II rahalise preemia väärilisteks tunnistati Türi rajooni Oisu külanõukogu. Mõlemad külanõukogud, tuginedes laialdasele ühiskondlikule aktiivile, tegid laiahaardelist organisatsioonilist tööd.

Külanõukogude sotsialistlikul võistlusel on seega suur innustav jõud.

* *
*

Külade töörahva saadikute nõukogudel on riigivõimuorganite ühtses süsteemis täita ulatuslikud ülesanded. Nad teevad suurt tööd küla majanduse ja kultuurielu juhtimisel, aitavad kaasa riigi kaitsevõime tugevdamisele, ühiskondliku korra kaitsmisele ja sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamisele.

Vastavalt NLKP XX kongressil kavandatud abinõudele suurendada vabariiklike organite osatähtsust kohaliku majanduse ja kultuurielu juhtimisel on uues Eesti NSV külanõukogude põhimääruses laiendatud tunduvalt külanõukogude õigusi, täpsustatud külanõukogude ja nende täitevkomiteede töö korda.

Selle põhimääruse elluviimine aitab kaasa külanõukogude autoriteedi tugevdamisele, külanõukogude kui riigivõimuorganite osatähtsuse suurendamisele küla majanduse ja kultuurielu juhtimisel, neile Eesti NSV Konstitutsiooniga pandud kohustuste edukamale täitmisele.

SISUKORD

Lk.

Sissejuhatus 3

I peatükk. **Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogud — töörahva riigivõimuorganid** 6

§ 1. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude valimiste demokraatlik iseloom 6

§ 2. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude koosseis . . 20

§ 3. Eesti NSV külade töörahva saadikute nõukogude tegevuse põhisuunad 25

II peatükk. **Küla töörahva saadikute nõukogu ja tema töö korraldus** 34

§ 1. Küla töörahva saadikute nõukogu istungjärgud 34

§ 2. Küla töörahva saadikute nõukogude alalised komisjonid . . 48

§ 3. Küla töörahva saadikute nõukogu saadikute tegevus . . . 63

§ 4. Kodanike üldkoosolek 70

III peatükk. **Küla töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee ja tema töö korraldus** 76

§ 1. Küla töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee moodustamise ja tegevuse põhiprintsiibid 76

§ 2. Külanõukogude täitevkomiteede organisatsiooniline tegevus . 87

§ 3. Asjaajamisalase töö organiseerimine küianõukogu täitevkomitees 126

IV peatükk. **Küla töörahva saadikute nõukogu materiaalne baas** . 131

§ 1. Külanõukogude õigused ja kohustused eelarveliste vahendite mobiliseerimisel ja kasutamisel 132

§ 2. Külaeelarvete koostamine ja kinnitamine 142

§ 3. Külaeelarvete täitmine 148

V peatükk. **Külade töörahva saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede juhtimise organisatsioonilistest vormidest kõrgemalseisvate organite poolt** 153

§ 1. Rajooniorganid ja külade töörahva saadikute nõukogude juhtimine 154

§ 2. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu tegevus külade töörahva saadikute nõukogude juhtimisel 163

Хейнрих Хансович Шнейдер
Валентин Анатольевич Рянжин
Александер Иванович Ауле

СЕЛЬСКИЕ СОВЕТЫ ДЕПУТАТОВ
ТРУДЯЩИХСЯ ЭСТОНСКОЙ ССР

На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja L. Riikoja. Tehniline toimetaja H. Kohu.
Korrektorid M. Pedajas ja V. Pillau
Ladumisele antud 31. III 1958. Trükkimisele antud 20. VI 1958. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 10,5. Arvutuspoognaid 12,68. Trükiarv 2000. MB-04860. Tellimise nr. 1378. Trükikoda «Tartu Kommunist», Tartu, Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 3.95

Rbl. 3.95

A-22152
II

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00381776 6